

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

JUL. SCHOVELIN

FRA DEN DANSKE HANDELS
RENAISSANCE

II. DEL

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KØBENHAVN - KRISTIANIA
LONDON - BERLIN - MDCCCCXXIII

GROSSERER-SOCIETETETS KOMITE

1842-57

JUL. SCHOVELIN

FRA DEN DANSKE HANDELS
RENAISSANCE

II. DEL
KRISEN I 1857

GYLDENDALSKE BOGHADEL - NORDISK
FORLAG - KØBENHAVN - KRISTIANIA
LONDON - BERLIN - MDCCCXXIII

COPYRIGHT 1924 BY JUL. SCHOVELIN

**PRINTED IN DENMARK
H. H. THIELES BOGTRYKKERI
KØBENHAVN**

›Vankelmodigt tycks han vanka
›med sin pensel ibland allt, som är,
›fortid, nutid, Donna Bianca,
›är den vilsne målarn lika kär.

›Realistisk är hans tanka
›och romantisk är den likaså,
›ingen enhet, Donna Bianca,
›är i denna målarkonst at få.«

Säg pedanten, Donna Bianca,
att det roar mig at måla så!
Om det frågas, Donna Bianca,
säg: ›Det roar honom måla så!«

GUSTAF FRÖDING.

Som i Forordet til I. Del alt nævnt, havde jeg mest Lyst til at kalde det Værk, hvoraf her de to første Bind under Tittlen »Fra den danske Handels Renaissance« forelægges Offentligheden, for Blade af Grosserer-Societetets Komites Historie, saa vist som jeg er klar over, ja, det endog er med velberaad Hu, at Stoffet er blevet saa uensartet, at lange Perioder faar en kort Omtale og korte Perioder omvendt en lang Omtale, ja, et enkelt Aar, nemlig Kriseaaret 1857, endog hele dette Bind.

Og jeg gentager da, at dette ingenlunde er, fordi jeg — hvad jeg saa ofte hører sagt om mig og heller ikke helt tør benægte — har en vis Tilbøjelighed til at sky, hvad der er »kedeligt«; thi netop paa mig, som i 30 Aar har været knyttet til den hæderværdige Institution, har intet af dens Fortid kunnet virke »kedeligt«. Man vilde imidlertid gøre Komiteen en daarlig Tjeneste ved ligeligt at behandle alle dens Leveaar med samme Udførlighed, som var det en Krønike, her skulde skrives. Købmænd vil ganske naturligt lære af Historien, og det er nu engang saa — og det gælder dog vist alle slige Institutioner, at der kan være lange Tider, Aaringer, ja, Aartier igennem, hvor den Indsats, som Komiteen har gjort i dansk Handels og dansk Samfundslivs Historie, kun har været ringe og lidet betydende, medens den omvendt til andre Tider fortjener den nøjeste Paaagtning og den omhyggeligste Redegørelse. Dette ligger dels i Omstændighederne, dels i Personlighederne. De ydre Omstændigheder virker som Ebbe og Flod: er Tiderne, hvad man kalder for gode, er der saa meget baade at handle med og tjene paa, at Købmændene ikke bryder sig stort om deres Organisation: Dagens Gerning lægger helt og fuldt Beslag paa dem. I de vanskelige Tider, hvor der trænges til Hjælp og Støtte udefra, tyer derimod Handelsstanden som alle andre Stænder ganske naturligt til den Organisation, hvis Hverv er at varetage Stan-

dens Interesser overfor Samfundet — for dette Hvervs ivrige Røgt bliver der nu haardt Brug, og Standen venter at høre sit Organ paa myndig Vis tolke dens Krav overfor Administration og Lovgivningsmagt. Saa er det da, det gælder om, at der i Organet sidder de rette Personer — og er dette Tilfældet, skal nok Historieskriveren faa Pennen paa Gled.

Derfor er ogsaa dette Værk, og ganske særlig dette Bind, først og fremmest en Bog om Mennesker — saaledes maa den læses, saaledes maa den forstaus. Ikke mindst derfor har jeg troet overhovedet at turde paatage mig Udarbejdelsen af dette Værk, idet jeg for en betydelig Del af det Tidsrum, hvorover det vil komme til at spænde, har været saa overmaade mange af de Mænd, hvis offentlige Gerning der heri bliver Tale om, paa Iagttagelsens nære Hold. Eller dog i hvert Fald lært dem godt at kende paa Andenhaand. I saa Henseende maa jeg med Tak nævne mundtlige Meddelelser og Oplysninger, enkelte af endog stor psykologisk Værdi, fra POUL ANDRÆ, FALBE-HANSEN, HOTHER PLOUG, EILER SCHIOLER, HOLGER IBSEN, CARL JOHAN og HOLGER ADOLPH, WILLIAM MALLING m. fl. — fremfor alle andre faar jeg dog mindes afd. ERIK SKRAM og HARALD BING, som begge havde den skolede Iagttagers sikre Syn og raadede over rig Fremstillingsevne, naar det gjaldt om at gengive deres Erindrings-Indtryk.

Høsten 1924.

JUL. SCHOVELIN

KRISEN I 1857

*Jeg har skrevet dette under en Pest
for en Pests Skyld.*

KNUT HAMSUN

» *I min Tid*«, sagde Farbro'r (og hans Tid var de for dansk Landbrug saa trælsomme Aar i Tyverne af forrige Aarhundrede), »i min Tid havde vi Bønder intet andet Skuespil end Tordenvejr«. Han drev sit Gaardmandsbrug oppe et Steds i Nordsjælland, tæt ved Øresundskysten, og naar han ved Midsommertid sad oppe i sin straatækte Gaard for fra Vinduet af at følge et saadant Uvejrs Gang, var det ikke alene, fordi han maatte være rede til at bjerge Kreaturerne i en Fart, hvis Ulykken skulde ske — men ogsaa fordi det var et Skuespil! Først at se det trække op, de fjerne Lysglimt ude i Synskredsen — »det driver over, det trækker ud over Sundet, gaar ad Sverige til — det begynde vi altid at trøste os med«, sagde Farbro'r. Men en Gang imellem gik det umiskendelig lige paa: fra Horisonten skød den sortblaa Skybanke sig mere og mere truende op og aad større og større Stykker af den blanke blegblaa Sommerhimmel, og dette Sorte flængedes hyppigere og hyppigere af lange Ildslanger, som bugtede sig i Zig-Zag-Linier. Nærmere og nærmere kom det: der gik som en sukkende Skælven gennem Landskabet, nogle korte Vindstød hvirvlede Støv og løse Blade op og rundt — som en Mur gik Mørket frem, blev tættere og tættere, i det ene Øjeblik det kulsorte Mulm, i det næste et flammende Ildhav! Og saa brød Vejret løs i al sin Vælde: Blæsten hylede om Hjørnerne, Regnen styrtede ned, pladskede og piskede mod Gaardsrummets Stenbro og trommede paa Ruderne, hæftige Tordenskrald rystede hele Huset, mens Stuen Gang paa Gang fyldtes af et blændende Lueskær. Nu var det lige over Hovedet — Angsten sad i Halsen: »Aa, slog det ikke ned?« — »Ja, du kan tro, saa var der Spænding«, sagde Farbro'r. Allermest dog naar Uvejret, som det undertiden skete, vendte tilbage, brølende som et Flammeuhyre med spillende Ildtunger, der graadigt slikkede omkring Gaardens Længer.

Og saa, som det var paa det højste, kom Tante Bo'el ind i Stuen med en dampende Kobberkedel — thi alle var nu paa Benene i hele Huset og skulde, saa snart det begyndte at hofte lidt, kunne skylle Forskrækkelsen ned med en god varm Kaffetaar. Saa var man sluppet fra Ildebranden den Gang og kunde nynne saa smaat: »naar Torden-skyen trækker ad den Kant, den ej os mer forskrækker, den forsvandt« — tilsidst hørte man kun langvejs fra dens døende Knurren. Endnu nogle korte Lysspjæt — og saa var det da endelig overstaaet.

»Men der var endnu Spænding paa det«, sagde Farbro'r, »saasnart Morgenen grydede«, thi saa skulde han ud at se, hvad Skade der var sket: Stakke, der var skyllet bort, Søer, der var dannet i Markens Lavninger, Sæd, som var slaaet ned, Træer og Buske, som var afsvedet.

Se, just saadan var Krisen i 1857 — som et sligt Uvejr gik den hærgende henover vort Land, trak op derude langt vester paa, drev over og gik til Sverige, men kom igen med buldrende Vælde og luende Rædsel. Gik vel ligesaa hurtigt bort, som den var kommet, men først efter at have gjort stor Fortræd, anrettet megen Skade og efterladt sig mange lynslagne Eksistenser.

Men hvor kom det ligefrem til Ildløs, hvem blev brandlidt, og hvem skaanet? Hvordan var Redningskorpset og hvad sagde Brandmajoren? Og kom Tante Bo'el med Kaffen?

Ja nu faar vi se.

Den meste Tid gaar Verden sin Gang og Menneskeheden er kun maadelig tilfreds med den — »nej, i gamle Dage,« siger de Ældre, »da var det værd' at leve!« Men stundom hænder det, at Verden ligesom standser, ser sig i Spejl og falder i Henrykkelse over sig selv og sin Nutid — *og saa er den netop hver Gang lige ved at gaa af Lave!* Slig gik det lige før den franske Revolution og forinden Verdenskrigen. Slig gik det just ogsaa i 1856—57.

Man syntes, Tiden, dette løbende Spøgelse, var blevet en venlig Fe, som stillede sig fuldkomment til Menneskenes Raadighed, ja, gjorde dem Livet let og lykkeligt. Man følte sig stolt over, »wie wir's so herrlich weit gebracht«. Havde man ikke faaet Jernbaner og elektrisk Telegraf? Iledede ikke Dampskibe i Kæmpeformat over Havene, stod ikke Amerika og Europa i den livligste Samhandel og Vekselvirkning med hinanden? Var ikke alt idel Velstand, Opsving, Fremgang? Verden over vrirmede det jo med mætte Buge og oprømte Ansigter. Det var kun Rentenydere og Stakler med faste Indtægter, som klynkede over Dyrtid — over Dyrtid, ja men var ikke selve Dyrtiden den forbavsende Herlighed, som fyldte Lommerne paa alle *andre*, de driftige, de foretagsomme, Forretningsmændene, Spekulanterne og — Spillerne. Tilmed gik man i Foraaret 1856, efter

Krim-Krigen, som maalt med Nutidens Maalestok nærmest var en Operettekrig, ind i en ny *Fredens Æra*, der indviedes ved den højtidelige Stormagts-Besegling af Bernstoff'ernes Neutralitetsgrundsætning om *Havenes Frihed* — den, der ogsaa forblev ukrænket op til vore Dages Verdenskrig og under denne netop drev Amerika frem paa Krigsskuepladsen. Den Gang anede man ikke, at sligt skulde kunne ske, men troede fuldt og fast, at hvad der her var vundet for Civilisationen, var en evigvarende Vinding. Og vel voldte det Forstyrrelse i det almindelige Billede af Fred og Vindskibelighed, da Oprøret i Bengalen brød løs — men Englænderne om det! Det var der borte i det fjerne Østen, og det var netop Vesten, *the far west*, som var paa Moden. Skulde man endelig sende Tanken til Vrangen af Jordkloden, saa hellere dvæle ved *Australien*, hvorfra ogsaa nyt Guld ligesom fra Kalifornien vældede ud i Overflod. Ja, vist var det en herlig Tid, en sand Guldalder, selv Elendigheden var forgyldt, den Verden, man levede i, befandtes just at være den bedste af alle Verdener — »paa hver en Plet Velsignelserne gro«.

Men da Aaret 1857 gik paa Hæld, var alt som med eet Slag forvandlet, alt blevet helt modsat, tragisk modsat. Ja, hvilken bedrøvelig Kristmaaned blev ikke dette Aars December: da Julen kom, saa den i næsten alle Storstæder ind i Titusinder af nye Fattighjem, hvoraf endog adskillige tidligere havde været rene Rigmandshjem — og i Dagene forinden stod alle de Butikker, som straaledede med Julegaver, trøstesløst tomme. Fyrstelige Formuer var smeltet hen som Sne efter Tøbrud, Skatte forvandlede til Støv, Arbejdspladser og Fabrikker lagt øde, gamle ansete Handelsehuse, »i hvis Kontorer en uindløst Veksel havde været lige saa uhørt som en Løgn i en Hædersmands Mund«, over-

givne til Fallit og Skændsel. Det var som selve det økonomiske Verdensmaskineri pludselig var gaaet i Staa: Produktion og Omsætning, Handel og Skibsfart, ja, selv Jernbanernes Godstrafik standsede som ved et Trylleslag. Den tidligere saa muntre Travlhed blev med eet afløst af fuldstændig Stilstand: i de fyldte Pakhuse laa Varerne som naglede fast, paa Vandvejene saas hverken Sejl eller Skorstensrøg, Bygninger under Opførelse og Jernbaner under Anlæg laa forladte af al Arbejdskraft, Maskinernes Hjul snurrede ikke mere, Dampfløjterne var tavse, fra Værkstederne lød ingen Hammerslag, Banker var lukkede og Kontorer stængte. Kun Notarer, som protesterede Veksler, var uafbrudt beskæftigede fra Morgen tidlig, til de om Aftenen var segnefærdige. Og alt dette indtraadte under den dybeste Fred og paa et Tidspunkt, da en rig Verden havde fyldt alle Lagre og Lofter med nærende Korn, og da alle Lagerrum Verden over var til Topmaal fulde af alle Slags Varer: Forbrugsartikler, Raa- og Hjælpestoffer, Industriprodukter, nyttige Brugsgenstande, kort sagt: reelle Værdier.

Saa vældig og vidt omfattende var Krisen af 1857, meningsløs, uhyggelig. Det var, som en Farsot, en Pest, selve den faldende Syge havde slaæet Verden med Raadvildhed og Ødelæggelse.

fra de *nordamerikanske* Fristater var den nye Guldstrøm udgaaet, som havde befrugtet og blændet den europæiske Forretningsverden. Histovrefra kom ogsaa den Havgus, som slog alt europæisk Næringsliv med Kold'en. Den uventede Rigdom, der ved Guldminernes Opdagelse saa brat var faldet i det amerikanske Erhvervs-samfunds Skød, havde givet Stødet til en økonomisk Udvikling af hidtil ukendt Glans og Styrke. Den nye Købeevne, hvormed *Kalifornien* traadte ind i Staternes Række, og som straks og flot gav sig Udtryk i en livlig Efterspørgsel efter alle mulige Konsumvarer, kom i første Linie Amerika selv tilgode ved i en Række Forretningsbrancher at skabe lønnende Afsætning til rask stigende Priser, og med Yankee's hele Dumdristighed til at gribe enhver Chance og udnytte den til Bunds gav man sig nu den nye Konjunktur i Vold og kastede sig ind i en Foretagsomhed i største Stil. Med svimlende Hast byggede man Fabrikker, aabnede Bjergværker, gravede Kanaler og anlagde Jernbaner, for det meste med laant Kapital, ved Udstedelsen af Obligationer og Aktier, som det i stort Omfang lykkedes at faa anbragt i Europa. De revolutionære Bevægelser i Foraaret 1848 og det efterfølgende Socialist-Regimente i Paris skabte paa det europæiske Fastland en almindelig »Kapitalflugt«: man realiserede sine Formuer i Hui og Hast og saa sig om

efter en sikker Anbringelse af sine Midler i rolige Lande, hvor Erhvervslivet befandt sig i uforstyrret Trivsel. Blandt disse fik da Nordamerika saa meget des hurtigere Fortrinnet, som dens nye Guldrigdom stak i Øjnene, og de amerikanske Værdipapirer gennemgaaende gav højere Renter end de engelske. I stort Omfang stillede derfor den gamle Verden (baade Fastlandet og Storbritannien) Kapital til Raadighed for den nye, som baade herved og ved sit Guld blev i Stand til dels udenlandsfra at importere, dels fra egen Jord (Miner, Skove, Prærier) at fremdrage Raa- og Hjælpestoffer for Produktionen. Nordamerika fik saaledes faktisk og praktisk ombyttet det Guld, som Naturen saa at sige havde skænket det gratis, med Kapitalgenstande, Hjælpebidler til Produktionens Forøgelse — altsaa det for et Erhvervssamfund heldigst mulige Bytte.

Men ikke nok med ny Kapital, ogsaa ny *Arbejdskraft* blev fra Europa stillet Fremtidslandet histovre til Raadighed. Ja, saa at sige fra alle Lande strømmede der i hine Aar Indvandrere til Amerika, først hidlokkede af det nyfundne Guld, siden af den rige Lejlighed til god Arbejdsfortjeneste, som alle de nævnte Nyanlæg skabte. Det begyndte med et Indvandrental i 1848 af 200,000, og dette steg i de følgende Aar, indtil det kulminerede med 400,000 i 1854. De ledende Mænd i Erhvervslivet indsaa nu med klar Forsynlighed, at man herved ogsaa fik Menneskemateriale til Opdyrkning af de uhyre Landstrækninger, der i Vesten laa hen som Prærier, og i hvis frugtbare Muld der laa Skattegemte, som det bare gjaldt om at faa hævet — kendt er Udtrykket, at man blot behøvede at kildre Jorden med Riven for at faa den til at give mangefoldig Grøde. Men for at faa organiseret denne storslaaede Kolonisation, gjaldt det om at faa disse fjerne Egne sat i moderne Trafikforbindelse

med Østens Købmandscentre og Udskebningshavne. Og herved førtes man naturligt ind paa de vældige Jernbane-anlæg, som i Mile, ja Mængder af Mile gik igennem endnu ubeboede Strækninger, og som saaledes maalbevidst lagdes med Fremtiden for Øje. Rigtignok haabede og ventede man, at den fremtidige Udvikling, man paa denne Vis foregreb, vilde følge efter med samme djævleblændte Hast, hvormed man selv arbejdede. Man var slaaet med en optimistisk Blindhed eller saa rettere sagt som Luftspejlinger foran sig bølgende Kornmarker paa Skinnevejenes Sider, hele den Mængde af flittige Farmeres veldrevne Landbrug, som en halv Menneskealder senere gjorde Jernbanerne rentable. I 1850 udgjorde det samlede amerikanske Jernbaneanæt ca. 9,000 amerikanske Mil, i 1857 ca. 30,000. Til Jernbaneselskaberne og til saadanne Stater, som senere vilde lade Jernbaner anlægge, havde Staten afstaaet 21,7 Mill. Acres, et Fladerum, der omtrent var lige saa stort som Holland og Belgien tilsammen. I 1857 stak der i Unionens Jernbaneselskaber en samlet Kapital af 750 Mill. Dollars, og den Sum, som var nødvendig for at fuldføre de Baner, der endnu var under Anlæg, ansloges til 250 Mill. Dollars. Banernes Gældsbyrde var 340 Mill. Dollars, hvoraf 40 Mill. var udstedte i Veksler og lignende Papirer med kort Løbetid. Adskillige af Baneselskaberne maatte af de ovenfor forklarede Grunde i 1856 og 1857 gøre nye Laan for blot at kunne betale Renterne af deres gamle Laan, da deres Indtægter endnu ikke engang forsløg hertil.

Den kække Lykketro, den overdrevne Tillid til Fremtiden, den Misvurdering af det Tempo, hvori selv en rask Udvikling overhovedet kan finde Sted, var just den af Guldfeberen skabte Stemning og Tænkemaade. I et anset New Yorker Blad skildres de Tilstande, som var Følgen

af den Rus af altfor let vunden Rigdom, der greb hele Landet, paa følgende drastiske Maade:

»Hvad der gælder om New York, gælder om det hele Land: Massens store Maal er kun at blive rig uden at arbejde — at faa smukke Huse, stolte Ekvipager, pragtfulde Klæder, det er Drivfjedrene i det sociale Liv. Revolvere bæres aabenlyst og anvendes uden Betænkelighed. Tyve og Røvere tumler sig omkring paa vore Forlystelsessteder. Man kan om Natten ikke gaa uden for sit Hus, og de skrækeligste Mord spotter Retfærdighedens Arm. Vore Fængsler er blevet for smaa, og alene af Lynch-Loven er der, som det synes, Redning at haabe. Vore Love er Spindelvæv; Penge er alt, dermed kan man selv bestikke Dommere og hverve Politiets Hjælp. Underslæb og Falsk, selv i Statens Embeder, hører til Dagens Orden, de offentlige Kasser maa stærkt bevogtes, og Tyve bryder om Natten ustraffet ind i private Huse. Vore lærde og velgørende Instituter tjener kun smudsige og egennyttige Formaal; de offentlige Afstemninger vanæres ved ulovlige Stemmesedler, og selv vore Folkerepræsentanter lader sig bestikke. Indledes der en Undersøgelse, opløser den sig sædvanlig til intet, og medens enkelte Kirker er behængte med Guld og Sølv, mangler Hundredetusinder af Fattige et Gudshus, hvor de kan øve deres Andagt. Religionen er fordærvet som det politiske og det sociale Liv.«

Naturligvis var der heri en dygtig Portion Overdrivelse. Datidens Amerikanere fordrede ogsaa som *Bladlæsere* de krasseste Virkninger! Artiklen var desuden vendt mod Samfundets Vrangside og tænkt som en Straffeprædiken, en Tordentale, et Stød i Dommedagsbasunen. Retsiden af Medaillen var ligesaa glimrende som Bagsiden grumset og grufuld. Den Energi og Opfindsomhed, der udfoldedes først i Femtiaarene, da det gjaldt om at starte og nyskabe, havde da ogsaa, saalænge alt gik for strygende Medbør, givet Stof nok til alskens overmodige Skryderier i den samme Presse, som nu under Tilbageslagets Forvirring raabte Ak og Ve, revsede og forbandede. Det visse er, at da Rusen var dunstet bort og Spekulationens kæmpe-mæssige Sæbeboble bristet, var der dog tilbage Mængder af værdifulde Fabriksanlæg og nyttige Trafikindretninger,

et Jernbanenæt af en Længde, som intet europæisk Land blot tilnærmelsesvis kunde opvise Mage til, hele Stæder, der var som skudt op af Jorden, og endelig et nyopdyrket Areal saa stort som en Tredjedel af hele Frankrig.

Men ligesaa vist er det rigtignok, at disse varige og hurtigt vundne Resultater var blevet opnaaet under en Udvikling, som havde bortødslet Millionværdier og ladet Svin-delen florere frodigt Side om Side med den legitime Forretning, det dygtige og fortjenstfulde Arbejde. Underslæb og Bedragerier hørte i de gode Aar til Dagens Orden, Bestikkelser var blevet et Samfundsonde, til hvis Uudryddelighed man i den Grad vænnede sig, at Ydelsen deraf beregnedes som en sædvanlig Driftsomkostning. I et Blad som »New York Times« kunde man læse sig til, at der ikke nogensinde blev bygget et Lokomotiv, uden at Direktøren for Jernbanen havde modtaget et Par Hundrede Dollars fra Fabrikanten, at der ikke blev anskaffet en Bøtte med ny Vogns mørelse, uden at den paagældende Banebetjent havde faaet sin Dusør derfor af Leverandøren. Max Wirth fortæller i sin »Geschichte der Handelskrise« følgende pudsige Historie, der anføres som et enkelt Eksempel blandt hundrede andre: den lovgivende Forsamling i Kansas gav i Vinteren 1856—57 Koncession til Oprettelse af en Bank i Le Compton paa den Belingelse, at Guvernøren først skulde overbevise sig om, at den foreskrevne Kapital af 50,000 Dollars var tilstede. Banken blev ogsaa aabnet i Sommeren 1857, men sidenhen erfarede man, at der fra Begyndelsen af i Stedet for de fordrede 50,000 Dollars kun havde været 2,000 Dollars i 2 Sække paa hver 1,000 Dollars tilstede. Da Guvernøren kom for at efterse Beholdningen, bragte man nemlig først den ene Sæk ind og talte Indholdet op for ham, bar den derpaa ud ad en Dør,

medens den anden Sæk kom ind ad en anden Dør — og da den var talt op, kom igen den første ind, og saaledes videre, ganske ligesom Tordenskjolds Soldater. Denne Guvernør var nemlig ubestikkelig — derfor maatte man narre ham paa denne Maade.

Naturligvis kunde det heller ikke undgaas, at der med de letvundne Penge fulgte en stor Hang til Luksus. Den fra Verdenskrigen kendte Gullaschtype dukkede allerede den Gang op. Datidens Lykkeriddere kappedes om at stille deres nyvundne Rigdom til Skue paa udfordrende Vis. Men forøvrigt hengav man sig i alle Samfundsklasser til overdreven Nydelse af Nuet. Man erindrer, hvorledes for faa Aar siden herhjemme selv alvorlige Folk, der burde vide bedre Besked, idelig anførte de unge Pigers Brug af Silkestrømper som en af de fornemste Aarsager til vor Tids Misère. Paa samme Maade blev det i 1858 Gang paa Gang udtalt i Yankee-Pressen, at det var de amerikanske Fruentimmers Pyntesyge, som havde været Skyld i Krisen. Bebrejdelsen, skriver Max Wirth, er ikke saa helt ufornuftig, som den i første Øjeblik synes: man forvekslede bare Aarsagerne med Symptomerne. Men som Symptom var virkelig den amerikanske Pyntesyge blevet meget betænkelig. I Aaret 1856—57 udgav Staterne over 40 Mill. Dollars til Damepynt, og hertil kom en overvældende Indførsel af kunstige Blomster, Parfumer, Pelsværk og alle Slags Modevarer. Nordamerika blev i det her omhandlede Tidehverv ubestridt det vigtigste Afsætningsmarked for de dyreste Luksusartikler fra Europa. De forenede Staters Udenrigshandel steg fra en Værdi af 516 Mill. Dollars i 1854/55 til 774 Mill. Dollars i 1856/57; Importen bestod naturligvis ogsaa, som alt nævnt, af Raa- og Hjælpestoffer, men i stigende og tilsidst uforholdsmæssig Omfang af umid-

delbare Forbrugsartikler, deriblandt Velstandsvarer som Kaffe og Sukker, af hvilke der efterhaanden ophobedes uhyre Lagre. Navnlig over den sidstnævnte Vare kastede Spekulationen sig med tankeløs Iver. I Finansaaret 1856/57 importeredes der 777 Mill. Pund til en Værdi af $42\frac{3}{4}$ Mill. Dollars; heraf genudførtes dog $14\frac{3}{4}$ Mill. Pund til en Værdi af lidt over 1 Mill. Dollars, og Indførselsværdien oversteg saaledes Eksportværdien med ca. $41\frac{3}{5}$ Mill. Dollars. Men det tilsvarende Tal for Aaret i Forvejen var kun $13\frac{2}{3}$ Mill. Dollars! I det ene Aar 1857 blev der altsaa alene til Sukker udgivet over 27 Mill. Dollars mere end ellers.

Som det saa ofte sker, overvurderede Spekulationen nemlig i groveste Grad Forbruget. Dette gik godt, saa længe Staterne kunde betale deres Indførsel med deres Eksportoverflod af Korn og det nyvundne Guld. Guldproduktionen kulminerede imidlertid i 1853, men derefter var Kornpriserne stigende, og under Krim-Krigen, hvor de russiske Tilførsler faldt bort, navnlig under Dyrtiden i 1856, blev Kornudførslen for Amerika endog særdeles lønnende. Men saa snart man i 1857 blev klar over, at Staterne stod overfor en Kæmpehøst, og tillige fik at vide, at der saa at sige overalt, navnlig ogsaa i Europa, vilde blive rige Høste, begyndte Priserne at falde.

Det var altsaa at forudse, at Nordamerikas Betalingsevne vilde svigte eller dog væsentlig indskrænkes, og det netop paa et Tidspunkt, hvor en Import af hidtil ukendt Størrelse skulde vederlægges. Kun altfor mange Varer var indforskrevet paa lang Kredit, og adskillige ogsaa ved Benyttelsen af engelske Bankierhuses Acceptkredit, og disse Tratter laa nu i de amerikanske Bankers Portefeuille, ligesom disse Pengeinstituter paa mange andre Maader havde financieret Importen.

Nu viste det sig, som saa tidt i Krisernes Historie, at naar Sindet er mest opstemt, naar det svulmer højst af Tillid til Konjunktorens Bestandighed, saa kan blot en ganske lille Rystelse bringe Stemningen til at slaa om med en rentud forbavsende Pludselighed. »Brat kom Forvandling over Drømmens Aand.« Det er, som Svimmelheden lurer paa Optimismens øverste Fjeldtop — egentlig lige saa lidt forunderligt som at Buen brister, just naar den er spændt for højt og haardt. Brister bragende som i Sagaen, naar et Rige brister af en Herskers Haand: i hint Tidehverv var Spekulationen Hersker, og det var af *dens* Haand, Riget brast med saa skarpt og saa brat et Knald, at det gav Genlyd over hele Verden — »at det skakked Europa op«! »Bomuldmagnaten, Gloirens Søn, de tusind fra Løgnens Land — de stod alt og greb efter Fredspalmen grøn« — ja, saa gik det ganske som i Digtet: saa knalded' det ene Drøn, og det viste sig at være et Signalskud! Det Signalskud, som skød risen Kind.

Allerede først i August 1857 vakte det en pinlig Opmærksomhed, da »Mechanics' Banking Association« gik fallit, og det herved kom for en Dag, at der i Bestyrelsen af nogle vestlige Baner var begaaet en lang Række Bedragerier. Paa dette Tidspunkt skulde der netop ske store Indbetalinger af tilbagestaaende Rater paa Aktier i de paagældende og andre Jernbaneselskaber, Indkaldelsen deraf skete ret uventet og krævede Tilvejebringelsen af store Summer. Medens Pengemarkedet i New York strammedes som Følge heraf, maatte den 24. August *Ohio Life and Trust Company*, som havde Agentur i New York, standse sine Betalinger. Institutet var en Art *Crédit Mobilier*, en Deposito- og Diskontobank med en Aktiekapital af 2 Mill. Dollars, og hidtil havde det haft Ry for at være endog særdeles solidt. Nu

viste det sig, at det ved Ydelsen af Forskud til Jernbane-anlæg, hvoraf Indtægterne helt havde svigtet, havde paa- draget sig en Gæld af ca. 5 Mill. Dollars. Efterretningen herom fremkaldte fuldstændig Panik paa den letbevægelige New Yorker Børs, og en hel Række af Kurser begyndte at falde. Allerede i Forvejen havde den voksende Vanskelighed ved at skaffe Kontanter bragt Haussen til Stilstand, nu blev den fuldkommen brudt, og da Baissen med ægte amerikansk Beslutsomhed straks greb Lejligheden til at sætte ind, indtraadte der et Tilbageslag, som hurtigt ramte saa at sige alle Kurslistens Papirer.¹

Skønt der ved den senere Afvikling af den nysnævnte Banks Forretninger ialt kun blev et Tab af en Snes Tusind Dollars, kom saaledes dens Betalingsstandsning til at danne det afgørende Vendepunkt. I dette kritiske Øjeblik, da den almindelige *Tillid* til Forretningslivets vedvarende Sundhed trængte til at stives alvorligt af, bragte tværtimod *Bankerne* Grunden under dens Fødder til at vakle. De erklærede nemlig, at de foreløbig vilde indskrænke Ydelsen af ny Kredit til det allernødtørftigste, og at deres Laan- tagere maatte være forberedte paa at indfri deres Engagements, efterhaanden som de forfaldt til Udbetaling. Men ikke nok med, at de saaledes forbeholdt sig at nægte fremtidige Prolongationer, skred de desuden til i størst muligt Omfang at inddrive alle Laan, som kunde opsiges pr. straks eller med kort Varsel. Da Ohio-Banken faldt, var de samlede Udlaan i New Yorker Bankerne godt 120 Mill. Dollars. Deraf blev i den sidste Uge i August 3,5 Mill. Dollars inddraget, og i den følgende Uge 4,4 Mill. Dollars.

¹ Eksempelvis faldt af ledende Jernbane-Aktier Cleveland-Pittsburg fra 35 til 20 (Decbr. 1856: 56¹/₄), Erie fra 30³/₄ til 25¹/₂ (60³/₈), Illinois Central fra 114 til 111 (118⁷/₈), Reading fra 70¹/₈ til 65 (83¹/₂).

Lovgivningen i Staten New York havde givet strenge Regler til Sikring af Sedlernes Indløselighed. Denne stod da ej heller umiddelbart i Fare, thi medens Seddelomløbet for Hovedstadsbankernes Vedkommende var ca. $8\frac{2}{3}$ Mill. Dollars, var Metalbeholdningen paa sit laveste Punkt $9\frac{1}{4}$ Mill. Dollars. Naar Bankerne frygtede og med Rette frygtede for at komme i Bekneb, var det altsaa ikke for deres Sedlers Skyld, men paa Grund af deres svigtende Likviditet overfor Indskyderne. Allerede i Femtiaarene havde det amerikanske Folk vænnet sig til i største Udstrækning at betro Bankerne deres Midler, og Indskudsmassen var derved svulmet stærkt op. De samlede Indlaan i New Yorker Bankerne udgjorde ved Slutningen af 1855 80,4 Mill. Dollars, et Par Aar efter 87,2 Mill. og efter Nytaarsskiftet 1857: 95,8 Mill. De voksede derpaa efterhaanden til 98,8 Mill. Dollars den 3. Juli og var paa det heromhandlede Tidspunkt (24. August) ca. 90 Mill. Dollars. Af andre Virkemidler havde Bankerne den nævnte Dato lidt over 10 Mill. Dollars i Guld, samt ved at udstede Sedler 8,7 Mill. Dollars, ialt saaledes over 108 Mill. Dollars. Hertil svarede imidlertid — altsaa før den nysnævnte energiske Inddragelse — ca. 120 Mill. Dollars i *Udlaan* eller ca. 12 Mill. Dollars mere. For at have kunnet give dette Ekstrabeløb i Kredit, havde man indladt sig paa Vekselytteri.

Efter alle samstemmende Vidnesbyrd tør det overhovedet ikke benægtes, at selv de i mange Maader saa fortræffeligt ledede New Yorker Banker i de gode Aar havde indladt sig paa en letsindig Kreditgiven og bundet de dem betroede Indlaanskapitaler for stærkt. Saalænge alt gik godt, havde Amerikanerne med Stolthed peget paa, hvorledes saa at sige enhver ung driftig Mand uden selv

at eje det mindste kunde faa Støtte hos Bankerne til at starte og drive, hvad Forretning han vilde planlægge. Selvfølgelig prøvede man hans Overslag, skaffede sig et fornuftigt Skøn over Rentabilitetsudsigterne og kontrollerede ham til en vis Grad, men netop nu, da alle disse Foretagender skulde bestaa Ildprøven, viste det sig desto værre, at selv hvor de udlaante Midler ikke var givet ligefrem letsindigt ud, hvad særdeles ofte var Tilfældet, havde man dog i Kalkulerne med altfor stor Dristighed og Lettroenhed bygget paa Forudsætninger, der nu brast, navnlig ved at foruddiskontere en Prisstigning, som kun delvis indtraf, ja nu endog afløstes af et større Prisfald. Ved at give høje Renter havde Bankerne sagtens kunnet faa Folk til at betro dem deres Midler, men da disse var modtagne paa ingen eller altfor kort Opsigelsesfrist, burde Bankerne ogsaa have anbragt dem paa ganske tilsvarende Vilkaar, og just dette havde de forsømt. Netop for at kunne give den høje Indskudsrente havde man i altfor stor Udstrækning diskonteret 3, 4 og 6 Maaneders Veksler, ja, endog udlaant Penge paa Hypotek med endnu længere Opsigelsesvarsel. Ligeledes havde man givet høje Udlaan mod Deponering af Værdipapirer, og nu da disses Kurser Dag for Dag faldt mere og mere, forsvandt Marginen, og skulde Bankerne skride til at realisere Panterne, vilde man aabenbart kun yderligere fremme Kursnedgangen og saaledes risikere at sælge med Tab. Der blev saaledes ingen anden Udvej tilbage end den, man var slaaet ind paa: med ubarmhertig Hast at opsige og inddrage de Udestaaender, hvor Vilkaarene tillod det, og saavidt muligt standse al ny Kreditgivning og al Prolongation.

Intet Tidspunkt kunde imidlertid være valgt uheldigere hertil. Selv om man som altid under slige Omstændig-

heder mente ikke at burde tage noget Hensyn til Børspekulanterne, saa var i Virkeligheden den fuldkommen legitime Vareforretning ligesaa ilde stedt. Alle Lagre var overfyldte af Varer, som var indkøbt til høje Priser og nu ventede paa Afsætning. Hertil svarede enorme Vekselsforpligtelser — men hvor var Køberne og Kunderne? De var med eet som blæst væk. Selv om Priserne blev sat nok saa rask og langt ned, blev ingen fristet deraf. Det hidtil saa villige og vældige Forbrug skrumpede ind med uhyggelig Hast og Sikkerhed, i alle Husholdninger købtes der kun fra Haanden og i Munden.

Som ovenfor beskrevet, var i de nærmest foregaaende Aar det amerikanske Erhvervssamfunds Kapital i største Omfang blevet fastgjort c : anbragt i saadanne Foretagender (Jernbaneanlæg, Fabrikker o. s. v.), der ifølge deres Natur ikke straks eller blot nogenlunde hurtigt kunde reproducere den i dem anlagte Kapital, men i bedste Fald først efterhaanden gennem en aarlig Afkastning. Denne Fastgørelse af Kapital havde desuden som oftest fundet Sted for *laante* Midler: nu begyndte man at fordre disse Laan betalte, og hvorfra skulde Pengene skaffes? I bedste Fald kunde Kapitalen jo kun frigøres efterhaanden, men i altfor mange Tilfælde var Laanene uforsigtigvis optagne under Former, saa de kunde inddrives straks eller dog forholdsvis hurtigt. Dette havde endda været ligegyldigt, hvis der havde været andre Laangivere, som vilde træde i Stedet og overtage Laanene, men da nu de normale Kreditgivere, Bankerne, svigtede, blev ogsaa de private Diskontører bange — og hvor skulde man saa henvende sig?

Naar man laaner Penge til at bygge en Fabrik for, kan man under normale Forhold amortisere Laanet efterhaanden gennem en længere Aarrække. Laanets Forudsæt-

ning er altsaa, at man ikke skal betale Pengene tilbage straks, ikke skaffe dem paa en Studs — brister denne Forudsætning, har man altsaa netop ikke Pengene, kun Fabrikken, som i alt Fald ikke pludselig kan skaffe Pengene uden Tab, — altsaa netop *ikke* skaffe Pengene!

Det er da Situationen: de af mig laante Penge har jeg anbragt, saa jeg ikke kan skaffe dem igen pludselig og paa een Gang, idet Prolongationen eller den langsomme Amortisering var *Forudsætningen* — men i Betalingsløftet staar denne Forudsætning ikke nævnt, det lyder endog helt modsat! Man har altsaa givet et Løfte, som man intet Øjeblik selv for Alvor tror at kunne holde, men man stoler paa, at Løftet, som det er formuleret, netop ikke behøver at holdes. Man vil i og for sig paa ingen Maade narre Laangiveren, Kredityderen, man gaar blot ud fra, at han er rede til at nøjes med at faa sine Penge, naar det passer *Laantageren*, ikke naar det passer ham! Men Løftets Indhold er netop dette, at *Laangiveren* skal have sine Penge, naar det passer ham.

Saa en Købmand eller Fabrikant sig om i Kredsen af sine Forretningsvenner, var der ganske vist endnu stadig Folk blandt disse, som kunde laane ham Penge til at komme ud over Øjeblikkets Vanskeligheder med. Men den for Krisen ejendommelige Situation er netop denne, at alle Folk, som har Penge tilgode, finder paa at sige: Nu vil jeg ikke længer tage imod disse papirskrevne Fremtidsløfter, men jeg vil have *cash* — og saa maa det ganske nødvendigt vise sig, at hvad der overhovedet er i Samfundet af Kontanter ikke paa langt nær slaar til. Men dermed har vi ogsaa Katastrofen — yderligere skærpet ved, at de, som ejer Kontanter, hvad enten de, som i gamle Dage, har dem liggende i deres Strømpeskaffer, eller har dem inde-

staaende i Banker paa kort Opsigelsesfrist — med andre Ord de saakaldte Kapitalister, det Publikum, som raader over *disponible* Midler, — nu under Paavirkning af den omskiftede Stemning bliver bange og paa ingen Maade vil ud med deres Kontanter. Maaske har de hidtil ærgret sig over, at *andre* fik saa stort Udbytte af deres Penge, nu gaar det op for dem, hvor kloge de selv i Grunden er: de opdager nemlig, hvor usikker enhver anden Anbringelse er end netop den at holde sine Midler disponible. I deres retfærdige Glæde over at være paa den rigtige Side og i Nydelsen af egen Klogskab lader de sig nu kun lokke til at rykke ud med deres dyrebare *cash* mod knippelhøje Renter, paa kortest mulig Tid og mod allerfineste Sikkerhed.

Intet Under at Købmændene under saadanne Omstændigheder tyede til deres egne Banktilgodehavender, hvad enten disse var Reserver eller Driftskapital, og medens Udlaanene i *New Yorker* Bankerne, som vi saa før, i sidste Uge af August og første Uge af September gik ned med ialt 8 Mill. Dollars, blev der af Indlaan samtidig hævet 10¹/₂ Mill. Dollars. Yderligere sank Indlaanene langsomt og gradvis de følgende 5 Uger med lidt over 3 Mill. Dollars pr. Uge og naaede saaledes ned til 63,3 Mill. Dollars den 10. Oktober (mod, som det vil erindres, ved Krisens Udbrud ca. 90 Mill. Dollars).

Ved saaledes at inddrage de Tilgodehavender, som overhovedet kunde faas, og sælge af sine Lagre, hvad der paa nogen Maade kunde afsættes, holdt Købmandsstanden sig ret godt en Tid lang, men efterhaanden som September Maaned skred, blev Situationen mere og mere uholdbar: nye Veksler vragedes, de løbende Accepter maatte indfries kontant, efterhaanden som de forfaldt, Penge var »ej at bekomme«, store Varelagre ikke til at realisere hurtigt nok eller fordel-

agtigt nok. Da nu ovenikøbet rundt omkring i Unionen Bankerne standsede deres Betalinger, — alene i sidste Uge af September: 175 —, begyndte ogsaa Handelshusene at falde, Massefallitter hørte snart til Dagens Orden. Og efterhaanden som Handel og Vandel bragtes til Stilstand, lammedes ogsaa Produktionen: daglig standsede Fabrikker i Snesevis, og Tusinder og atter Tusinder af Arbejdere blev ledige. Diskontoen, som allerede i de sidste Dage af August havde været oppe i 24 pCt., steg op til 60 pCt. og derover. Paa Effektbørsen ramlede Kurserne ned. Paa Varer blev Prisfaldet dybt og almindeligt, ja, for det meste var Noteringerne kun nominelle.

I de første Dage af Oktober blev Pengenøden lindret ved Ankomsten af $11\frac{1}{4}$ Mill. Dollars i Guld fra Kalifornien. Men dette var som nogle faa Draaber Vand paa en hed Sten — snart efter lod Diskontoens Størrelse sig overhovedet ikke længer angive, »der eksisterer egentlig ikke mere noget Ækvivalent for rede Penge« — det forlød, at der i enkelte Tilfælde var betalt 2 pCt. pr. Dag!! Men forøvrigt var paa dette Tidspunkt Unionens Stæder fulde af de besynderligste Rygter, og jo værre de var, desto mere Tiltro fandt de.

Den 10. Oktober var i *New York* Forholdet dette, at Bankernes løbende Forpligtelser udgjorde i Sedler $7\frac{1}{2}$ Mill. Dollars og i Indlaan, som alt ovenfor nævnt, 63,3 Mill. Dollars, altsaa op imod 71 Mill. Dollars. Heroverfor stod ca. 102 Mill. Dollars i *Udlaan*, men af disse kunde kun 34 à 35 Mill. Dollars paaregnes at kunne gøres disponible lige med det samme. Hertil kom saa en Metalbeholdning paa $11\frac{1}{2}$ Mill. Dollars — den havde kort før været oppe paa $13\frac{1}{2}$ Mill., men iøvrigt selv i *boom*-Aaret 1856 aldrig naet over $16\frac{3}{4}$ Mill. Dollars.

I New Yorks Forretningsverden havde der imidlertid udviklet sig en dump Harme mod disse Pengeinstituter, som havde været villige nok til at strø Penge ud i »Nevadas flotte Dage« og givet selv den største Stymper en ufortjent Kredit, men som netop nu, da deres Støtte var mere paatrængende nødvendig end nogensinde, viste sig fuldstændig ude af Stand til at røgte deres Opgave og paa det skammeligste aagrede med deres Midler, samtidig med at de ruinerede hæderlige Huse ved at inddrive deres Tilgodehavender hos dem paa det allerubejligste Tidspunkt. Endnu var der dog Folk tilbage, som havde Penge tilgode hos Bankerne, var disses Kreditorer i Stedet for Debitorer og følgelig saaledes stillede, at de kunde øve Gengæld mod Bankerne. Fra Handelsstandens Side organiserede man derfor i al Stilhed et fuldstændigt *run* paa alle Hovedstadens Banker den 13. Oktober. Ifølge en samtidig Skildring begyndtes der først med Bankerne paa den anden Side Wall Street, som gav Kredit til Kræmmere og Haandværkere: Klokken 10 aabnede de, og Kl. 12 om Middagen maatte de allerede lukke. I selve Wall Street var alt roligt og stille til Kl. 1: der kom vel stadig Folk, som tog deres Penge ud, men ingenlunde i foruroligende Omfang. Da blev Gaden paa et Øjeblik fyldt med Mennesker, og man stormede den amerikanske Vekselsbank, som man ansaa for den svageste. Derefter vendte Mængden sig til 2—3 andre Banker i samme Gade, hvorefter Turen kom til Pine Street, saa til Nassau Street, og endelig til de store Banker paa Broadway. Den 13. om Aftenen havde 18 Banker lukket, og af de øvrige 33 Banker besluttede ligeledes samme Aften de 32 fra næste Morgen foreløbig at standse al Udbetaling, som fordrede Kontanter, men iøvrigt fort-

sætte deres Forretninger; kun den lille Chemical Bank vedblev endnu med sine Betalinger.

I de følgende Dage standsede over hele Unionen de fleste Banker, saa der paa et givet Tidspunkt var 1400 lukkede med et samlet Seddelomløb af 214 Mill. Dollars og over 300 Mill. Dollars i Indskud.

Efter Stormen paa *New York*'er Bankerne var Stillingen den, at Metalbeholdningen i disse var reduceret til $5\frac{1}{2}$ Mill. Dollars, og Indlaanene gaaet ned med over 12 Mill. Dollars. Udlaanene var formindsket med de ovennævnte 35 Mill. Dollars og derved kommet ned til $67\frac{1}{4}$ Mill. Dollars, hvoraf man imidlertid ikke kunde vente, at nogen betydelig Del nogenlunde snart kunde gøres i rede Penge, saa at der til Imødegaaelsen af et fortsat *run*, hvorunder foruden Indlaanenes 52,0 Mill. ogsaa Sedlernes $7\frac{1}{2}$ Mill. kunde blive præsenteret til Indfrielse ialt 60 Mill. Dollars, vel altsaa var Værdier nok til Dækning, men en fuldstændig Manko paa disponible Midler. Man suspenderede dog ikke helt Indløseligheden af Sedlerne med Guld, hvortil man praktisk taget havde nok i de resterende $5\frac{1}{2}$ Mill. Dollars og desuden hurtigt skaffede sig et Par Millioner mere,¹ men det vil af de nysnævnte Tal tydeligt fremgaa, at det i Øje-

¹ D. v. s. enhver Bank indløste sine *egne* Noter, naar et eller andet mindre Beløb ønskedes ombyttet i Kontanter, og tog ej alene de andre Stad-Bankers Noter i Betaling, men ogsaa Noter, som var udstedte af de saakaldte *Country-Banks*, smaa lokale Banker ude paa Landet i Staten New York. Disse, 245 i Tallet, havde udstedt for $25\frac{1}{4}$ Mill. Dollars Sedler, men havde tilsammen kun en Guldbeholdning af $\frac{3}{8}$ Mill. — deres Udlaan var 73 Mill., hvoroverfor kun stod Aktiekapitaler paa 41 Mill. og Indlaan paa kun $6\frac{1}{3}$ Mill., tilsammen altsaa $47\frac{1}{3}$ Mill. Dollars. Det vilde ogsaa for Hovedstaden New York have været en Calamitet, om disse saa slet funderede Land-Banker nu var brudt sammen, hvad utvivlsomt vilde være sket, hvis deres Sedler, som efterhaanden i større Omfang havde smuglet sig ind i Byen New Yorks daglige Pengeomsætning, nu var bleven afviste, — ved at modtage dem i Betaling, endog for mindre Beløbs Vedkommende give Guld i Stedet, om end mod en Agio af først $1\frac{1}{2}$ siden $\frac{3}{4}$ — $1\frac{1}{4}$ 0/0. Lykkedes det nu at faa bjærget disse Smaabanker igennem. New York Stad-Bankerne kom selv allerede i November op paa en samlet Guldbeholdning, som var over det 4-dobbelte af deres Notecirkulation.

blikket var Bankerne umuligt at fortsætte med *Indlaanenes* Tilbagebetaling, saa at Standsningen heraf altsaa var bydende nødvendig.

I den følgende Uge fallerede der alene i New York ca. 100 Handelshuse. Samtlige Fallitter i De forenede Stater og Canada ansloges til et Antal af over 5,000 med Passiver for over 300 Mill. Dollars. Heraf tabtes omtrent Halvdelen ved den følgende Afvikling. Med Bankernes store Betalingsstandsning kulminerede Krisen. Ifølge amerikansk Lov kunde deres Kreditorer fordre dem likviderede, men da man hurtigt blev klar over, at det for de flestes Vedkommende vilde være muligt i Løbet af en nær overskuelig Tid at genoptage Betalingerne, lod man dem i Ro, hvad der ogsaa viste sig at være rigtigt. Indskudene begyndte efterhaanden saa smaat at strømme tilbage, og allerede i Midten af December var det lykkedes New Yorker Bankerne, efterat Indlaansmassen var steget med 22 $\frac{1}{2}$ Mill. Dollars, at indsamle et Metalfond paa 26 Mill. Dollars, hvorefter Betalingerne genoptoges. De allerfleste Banker i Unionen kunde kort efter gøre det samme. De pensylvanske fik dog Frist til April 1858 og Bankerne i St. Louis til Midten af Maj s. A.

Overfor de europæiske Veksel-Kreditorer skaffede man sig et faktisk Moratorium af den noget ejendommelige Beskaffenhed, at de amerikanske Debitorer simpelthen en Tid lang under Henvisning til, at de ikke kunde faa deres Tilgodehavender i de amerikanske Banker, undlod ved Betalings-Terminen at indløse deres Accepter eller sende skyldig Remisse.

Lidt efter lidt kom i Løbet af 1858 Produktion og Om-sætning atter i Gænge, men kun paa en forholdsvis lav Præsbasis. Det heftige Anfald af Kriesesoten havde saaledes

rystet hele Samfundets økonomiske Organisme, at Helbredelsen kun kunde ske gradvis og efterhaanden. Sin fulde Sundhed genvandt [Erhvervs]livet først efter lang Tids Forløb.

*

*

Da Staternes Præsident, *Buchanan*, den 4. Marts 1857 havde tilstillet Kongressen sit Tiltrædelses-Budskab, begyndte det med de stolte Ord: »Vor finansielle Stilling er uden Lige i Historien« — da Aaret sluttede, kunde han egentlig godt have gentaget disse Ord: Mellemtiden havde blot givet dem den stik modsatte Mening. Men paa de Sedler, som var udstedte af de 1416 Banker, hvormed Unionen efterhaanden var bleven velsignet, stod der da ogsaa som Regel helt symbolsk: *nihil semper floret* (hvad der for amerikanske Banker, udtalte sidenhen et New Yorker Blad, har vist sig i 1857 at være kun altfor sandt!).

Fra 1851 strømmede det amerikanske Guld først og fremmest til England, ja, fra 1852 indtraf der regelmæssig hver Uge store Kontantsendinger til London. Sidenhen søjedes hertil Barreguld fra Australien: det var i de Aar, Londons Guldmarked skabtes og London overhovedet blev det Sted, hvor man kunde være vis paa at faa en Fordring honoreret i Guld — Vekslen fra London blev derfor et Verdenspapir! I Aarene 1855—57 var Indførslen af Guld til United Kingdom følgende:

	Fra De forenede Stater:	Fra Australien:
1855	£ 6.380.600	10.883.000
1856	£ 8.592.900	10.247.400
1857	£ 7.782.600	11.602.700

Det importerede Guld gik dels til de britiske Møntsteder — Newmarch regner med, at de i England circulerende Guldmønter (Sovereigns) fra 1844 til 1856 blev forøget fra 46 Mill. £ til 70 Mill. £ —, dels ophobedes det i Bank of England. Denne vældige Forøgelse af den herskende Seddelbanks Metalbeholdning lagde det stærkeste Tryk paa Diskontoen, som endog i Aaret 1852 fra April til December var nede paa 2 pCt. og de første 5 Maaneder af 1853 aldrig over 3 pCt. Naar den i de følgende Aar af og til steg til 5 à 5½ pCt., ja, forbigaende til 6—7 pCt.,

var det som Følge af Vestmagternes Krig mod Rusland — man har ikke med Urette sagt, at naar denne Krig saa let kunde financieres, uden at der skete nogen Standsning i Erhvervslivets Blomstring, var det netop ved Hjælp af dette ny tilkommende Guld.

Under den gode, guldskabte Konjunkturs Herredømme blev 1851—57 i England ikke mindst for *Bankerne* en Opsvingsperiode: den ejendommelige Udvikling i det britiske Bankvæsen, hvorved dette har faaet sit Særpræg, fandt netop Sted i disse Aar. Ikke alene samledes i London den regelmæssige Kreditgivning til Forretningsverdenen, som hidtil var flydt fra mange forskellige Kilder, deriblandt en Række *private bankers* (altsaa hvad vi vilde kalde Bankiers), ganske væsentligt i de store *Joint-stock*-Banker. Men det lykkedes ogsaa disse i dette Tidehverv at vænne Publikum til at benytte deres Bank til Afgørelsen af alle mulige Betalinger, helt ned til almindelige Husholdningskøb. Bankanvisningen, Check'en, blev fast Led i Dagens Pengeomsætning, medens Benyttelsen af Mønt og Sedler i tilsvarende Grad indskrænkedes. En gennemgribende Lettelse i saa Henseende skete desuden derved, at de nævnte londonske Pengeinstituter den 8. Juni 1854 fik Adgang til Udveksling af deres Anvisninger i *Clearing-House*, og omtrent paa samme Tid blev det fastsat, at Berigtigelserne i denne Institution ikke skulde ske ved Betaling af Banknoter eller Guld, men ved Anvisninger paa Bank of England og Omskrivning i dennes Bøger. Indskudene (*deposits*) i de londonske *Joint-stock*-Banker, som i 1847 kun havde udgjort et samlet Beløb af 8,9 Mill. £, var i 1852 vokset til 17,7 Mill. og i 1857 til over 43 Mill. £! En mindre Del deraf var sikkert overført fra private Bankiers, men langt den største Del hidrørte fra Kunder, som ikke tidli-

gere havde brugt Bank. Disse Summer var dog ikke alene anbragt paa saakaldte *current-accounts*, som ikke blev forrentede og derfor rummede private Forretningsdrivendes Kassebeholdninger, men ogsaa paa *deposit accounts*, hvorpaa Penge ogsaa var indsat paa Anfordring eller paa faa Dages Opsigelse, men som forrentedes med en Sats, der altid laa 1 pCt. under Bank of Englands Diskonto: det var ikke mindst ved Ydelsen af denne ofte forholdsvis høje Indlaans-Rente, det var lykkedes Bankerne at drage saa store Kapitaler til sig. Disse Midler, som altsaa væsentlig var Sparemidler, kunde Bankerne under normale Forhold roligt disponere over, men netop Begivenhederne i Slutningen af 1857 skulde belære dem om, at der her lurede en Fare. Ganske vist holdt Londoner-Bankerne, med Muligheden af pludselige og store Opsigelser af Indskud for Øje, en kontant Reserve i Form af Indskud paa Folio i Bank of England, men denne var dog paa intet Tidspunkt mere end $\frac{1}{7}$ af deres samlede Deposita, og dette var endda under Krisens Tryk — under sædvanlige Forhold var den højst $\frac{1}{13}$.

Saa meget vigtigere var det for Bankerne — og i voksende Omfang, efterhaanden som deres Indskudskonto svulmede saa vældigt op — at finde en rentabel Anbringelsesmaade, hvorved de kunde holde de dem betroede Midler *likvide*. Denne fandt de deri, at de overlod, hvad de ikke direkte kunde udlaane i deres egen Kundekreds, til de saakaldte *bill-brokers* og *discount-houses*. Oprindeligt var disse *bill-brokers*, som Navnet antyder, rene Vekselmæglere, som uden selv at engagere sig i Forretningen dannede Mellemløbet mellem Bankerne, henholdsvis Købmændene, og Privatdiskontørerne; men efterhaanden kom de ind paa at forsyne Vekslerne med deres Endorso, og

derfra var der atter kun et Skridt til selv at diskontere Vekslerne, at optræde som *money-dealers*. Ogsaa Bankerne diskonterede Veksler for deres faste Kunder, med hvis Kasseføring de var betroet, og i hvis Forretningsgang de derved havde fornødent Indblik: det var altsaa en rent personlig Kreditydelse, hvor man vejede Navnene paa Vekselen. Selve den Vareforretning, som Vekslerne repræsenterede, var de imidlertid ude af Stand til at bedømme, medens derimod Vekselmæglerne efterhaanden specialiserede sig, f. Eks. kun købte vestindiske Veksler eller kun Uldveksler eller kun Bomuldsveksler: de fik derved et sikkert Overblik over Gangen i den paagældende Forretningsgren og Markedets almindelige Tilstand. Og netop fordi Vekselmægleren i Kraft af sit Specialkendskab kunde bedømme Vekslens indre Værdi, kunde han ogsaa diskontere *billigere* end Bankerne i en Periode som Femtiaarene, da der stadig kom nye Firmaer op, og derfor gik Vekseldiskonteringen mere og mere over i Hænderne paa denne Klasse af »Pengehandlere« (*money-dealers*) — ja, enkelte Banker rediskonterede ofte deres Veksel-Portefeuille hos dem, i hvilket Tilfælde *money-dealers* tog Tratterna uden nærmere Prøvelse, fordi de da var forsynede med Bankens Endorso og altsaa kunde tages i Tillid til denne. Disse Pengehandlere fik altsaa fra *Joint-stock*-Bankerne de til deres Diskonterings-Forretning nødvendige Midler til Laans enten paa Anfordring (*at call*) eller med faa Dages Opsigelsesfrist (*short notice*), ofte uden Sikkerhedsstillelse, ellers mod Deponering af Værdipapirer eller af de hos dem diskonterede Veksler. For begge Parter var dette bekvemt: Pengehandlerne fik Kapital til at drive deres Forretning med og Bankerne en likvid Anbringelse for, hvad de ikke selv umiddelbart havde Brug for — og efterhaanden blev det

da ogsaa betydelige Summer, som betroedes disse *bill-brokers*. Det oplyses saaledes efter Krisen, at En af disse havde faaet $3\frac{1}{2}$ Mill. £ til Laans af Bankerne, en anden 4 Mill., atter en anden 5 Mill. og tvende endog 8—10 Mill. £. Paa den anden Side havde alene Liverpool Borough Bank, da Krisen udbrød, faaet rediskonteret $3\frac{1}{2}$ Mill. £ af sin Vekselporfeuille hos londonske *money-dealers*. Det drejede sig saaledes ikke om Smaasummer, der gik igennem disse Handlendes Hænder.

Dette ejendommelige Forhold, at paa denne Vis en Forretning, der i andre Lande i egentligste Forstand henhører under Bankerne, i London hovedsagelig dreves (og drives) af en Række Privatbankiers — hvis Passivforretning altsaa var (og er) at modtage Indskud fra Bankerne, og hvis Aktivforretning var (og er) at diskontere Veksler — havde imidlertid den store Skyggeside, at de Paagældendes Egenkapital var ganske ringe, og at ingen Reserver var tilstede. Men hvor betænkeligt dette end i og for sig kunde se ud, saa kunde det dog gaa, fordi der af de Vedkommende altid kunde regnes med, at der, hvis det kneb, til enhver Tid kunde skaffes Penge tilveje straks fra Bank of England. Hele Systemet beroede paa, at Bank of England aldrig vilde tilbagevise en god Veksler, som indleveredes til Diskontering, henholdsvis Rediskontering. Alt andet rokkede den kommende Krise ved, til alt og alle udsaaede den Mistillid, men intet Øjeblik opstod der nogen Tvivl i den britiske Forretningsverden om, at man i Bank of England altid kunde erholde Penge paa gode Sikkerheder: i Hamborg var det netop omvendt den Omstændighed, at paa et vist givet Tidspunkt selv den fineste og solideste Veksler overhovedet ikke kunde gøres i Penge, som for

denne Stads Vedkommende kom til at give Krisen en saa rent ud uhyggelig Karakter.

Bank of England havde i 1844 faaet en ny Oktroi, hvorefter Seddeludstedelsen var saa skarpt adskilt fra selve Bankforretningen, at hver blev holdt i en Afdeling (*department*) ganske for sig med sit eget Regnskab. Seddeludstedelses-Afdelingen (*issue department*) kunde udstede 14.475.000 £ uden Gulddækning, heroverfor stod et i Statsgældskontorets Bøger opført Tilgodehavende hos Regeringen paa 11.015.100 £, som forrentedes med 2½ pCt. p. a., medens 3.459.900 £ skulde være tilstede i Statsobligationer. Hvad der herudover udgaves af Sedler skulde være fuldt dækket med Guld.

Det normale Seddelomløb i Sommeren 1857, var ca. 19½ Mill. £.¹ Hertil var en effektiv Gulddækning i Bankens Kælder (Seddeldepartementet) af ca. 5 Mill. £ tilstrækkelig, da Resten dækkedes af de nævnte 14.475.000 £ i Statsforskrivninger, paa Grundlag af hvilke Banken altsaa

¹ Bank of Englands Balance saa f. Eks. den 4. Juli 1857 saaledes ud:

Issue Department.

	£		£
Notes issued	25,341,280	Government debt	11,015,100
		Other securities	3,459,900
		Gold coin & Bullion	10,866,280
		Silver Bullion	„
	25,341,280		25,341,280

Banking Department.

	£		£
Proprietors' Capital	14,553,000	Government securities	10,326,065
Rest	3,410,811	Other securities	19,315,201
Public Deposits	7,863,550	Notes	} Reserve { 5,872,745
Other Deposits	9,658,616	Gold & Silver coin	
Seven Day & other Bills	678,610		
	36,164,587		36,164,587

havde Lov til at udstede et tilsvarende Beløb i Sedler (∴ uden Metaldækning), medens ellers ethvert £ i Sedler skulde være dækket af 1 £ i Guld (Barrer eller Sovereigns), Hvad der af Guld i Bankens Eje *gik ud over* den nævnte til et normalt Seddelomløb fornødne Gulddækning af ca. 5 Mill. £, forøgede i nøjagtig samme Forhold Bankens (Bank-Afdelingens) »Aktions-Radius«. Normalt betegnedes denne ved et Beløb af henved 6 Mill. £, der paa Bankens egentlige Balance opførtes som næstsidste Post paa *Banking departments* Aktivside og sammen med Kassebeholdningen af Guld- og Sølv mønt (almindeligvis 600—700.000 £) benævnedes »Reserven«.

Paa Bankens for hver Uge offentliggjorte Balance var for I. *Issue department* Passivside de i det givne Øjeblik udstedte Noter, medens Aktivsiden udgjordes af Statsforskrivningerne plus Guldbeholdningen (i Mønter og Barrer). — I II. Bankafdelingen (*banking department*) bestod Passivside af 5 Poster: 1) *Proprietors' capital* 14.553.000 £, svarende til andre Bankers Aktiekapital, her dog ikke repræsenteret ved Aktier, men bestaaende i »Stock« ∴: at Kapitalen ikke som ved Aktier var inddelt i bestemte runde Beløb, men kunde udgøre vilkaarlige Beløb, dog ikke under 100 £, hvorfor Ejeren var bogført i Bankens Bøger som Kreditor, og som han altsaa kunde afhænde ved at faa overskrevet dem til anden Mands Konto. Denne Egenkapital var efter Datidens, ja, selv efter Nutidens Forhold, overordentlig betydelig (264,²⁸ Mill. Guld kroner), idet den var større end nogen anden Stats- eller Privatbanks i hele Verden. Den tyske Rigsbank havde før Krigen en Kapital af 180 Mill. Guldmark, Banque de France 182,⁵ Mill. Guldfrancs. 2) »Rest« indeholdt (og indeholder) en Reservefond paa 3 Mill. £ samt den i det løbende Halvaar af Banken ind-

vundne Fortjeneste. 3) *Public deposits* viser os Banken i sin Egenskab af engelsk Statsbank, idet den fungerer som hvad vi vilde kalde Finanshovedkasse samt forvalter Statsgælden, de daglige Indtægter af en Række Skatter og Afgifter indbetales til Banken og staar saaledes straks til Regeringens Raadighed, medens Banken paa den anden Side udbetaler Renterne af Statsgælden. 4) *Other deposits*. Denne Konto rummer dels de af Bankens Kunder (herunder ikke alene offentlige Institutioner, men ogsaa Købmænd og Privatmænd) indbetalte Deposita, dels de Summer, som andre Banker og Bankiers har deponeret hos Bank of England og som derigennem tjener a) til at dække Udlignings-Summerne ved *Clearing'en*, b) som samtlige engelske Bankinstitutters *Kontantreserve*. I ældre Regnskaber opførtes den første Slags Indskud under Betegnelsen *private deposits*, den anden under Navnet *bankers balances*, men allerede 1857 opgaves de ikke mere hver for sig. 5) *Seven Day and other bills*. En nu til Dags mindre væsentlig Post, men som havde en vis Betydning i de langsomme Postforbindelsers Tid, da en Bankanvisning paa Vejen fra London til Provinserne ofte fordrede en hel Uge, hvorfor man for at undgaa Rentetab i Stedet for Banknoter anvendte saakaldte *post-bills* med 7 Dages Løbetid.

Vender man sig derefter til Bankafdelingens *Kreditside*, finder man her de Poster, som betegner Bankens Udlaansforretning og Kapital-Placering. *Governments Securities* viser de Summer, som Banken har placeret i Statsforskrivninger af forskellig Art, *Other Securities* de lombarderede Værdipapirer og diskonterede, henholdsvis rediskonterede Veksler — forøvrigt gives ogsaa i England Veksler hyppig i Depot, ligesom Consols.

Om de to sidste Konti: Seddelbeholdningen og den løbende Kassebeholdning af Guld- og Skillemønter (tilsammen: »Reserven«), er allerede ovenfor talt.

* * *

Helt hen i Sommeren 1857 vedblev der regelmæssigt at være Overskudsimport af *Guld* til Londons Metalmarked; det meste kom vel da fra Australien, men endnu langt ned August kom der ogsaa Guldafskibninger fra *New York*. New Yorker-Kursen for Sterling — Veksler med 60 Dages Løbetid — var da $109\frac{3}{4}$ pCt., som sammenlignet med Møntpari for de to Lande endnu stadig var i Favør af England, men netop kun lige levnede en meget lille Margin for Import af Guld fra U. S. Londons Guldmarked var endnu i August saa rigeligt forsynet, at der uden Brug af Bank of Englands Guldbeholdning kunde afgives særdeles store Beløb til Køb af *Sølv* — saavel for amerikansk som for britisk Regning —, der i stort Omfang maatte afskibes til Indien og Kina som Dækning af Importen derfra, da Østen paa Grund af Oprør og Fjendtligheder histude (Indien og Kina) ikke kunde aftage tilstrækkeligt af britiske eller andre europæiske Produkter.

Det var først og fremmest Forholdet til *Indien*, som gennem hele August var Hovedemnet i den britiske Presses Spalter. Ogsaa paa Pengemarkedet var »Stillingen i Østen det afgørende«. Ved Maanedskiftet August/September blev Begæret efter Penge paa Londons Vekselmarked saa stærkt, at Privatdiskontoen naaede nær op i Højde med Bank of Englands ($5\frac{1}{2}$ pCt.). Nu omsider begyndte man ogsaa at beskæftige sig noget med Forholdene ovre i Amerika. Det store Kursfald paa New Yorks Børs blev saaledes lejlighedsvis Gen-

stand for Omtale i Blade og Tidsskrifter. Først i Economist's Nummer for 12. September nævnes imidlertid Ohio Life and Trust Company's snart 3 Uger gamle Betalingsstandsning: da der den Gang endnu ikke var nogen atlantisk Kabelforbindelse, skulde man have alle Efterretninger fra Amerika med Postdampskib og var saaledes stedse over fjorten Dage tilbage med sin Viden om Forholdene histovre. Selvfølgelig fik man samtidig Meddelelse om det af hint Pengeinstitut foraarsagede Kursfald paa New Yorks Børs, men man trøstede sig med en Oversigt i »*New York Courier and Inquirer*« over Staternes Handel og Vandel, da det af denne udtrykkelig fremgik, at »hele Landet fra Atlanterhavets til Stillehavets Kyster just befandt sig i en Overflod af Trivsel«.

Ohio-Bankens Fald behandledes i det paagældende Nummer af Economist sammen med Crédit Mobilier i Paris, der just var kommet i Vanskeligheder som Følge af en af Direktørerne, Ernest Andrés Afskedsbegæring, hvorved Publikum var blevet opskræmt. Begge disse Pengeinstituter skildredes som Eksempler paa det farlige i at ville give sine Aktionærer for høj Rente. Aktierne i Crédit Mobilier, som lød paa 500 Francs, havde i 1856 været oppe i en Kurs af 1980, men var nu faldet helt ned til 985 à 850, efter at der var uddelt en Dividende af kun — 23 pCt. for 1856 mod 40 pCt. for 1855. Paris laa nu en Gang London saa meget nærmere end New York, og hvad der skete paa det franske Pengemarked blev derfor fulgt med en ganske anden Interesse i de engelske Blade og Tidsskrifter end Forholdene histovre paa den anden Side af Atlanterhavet.

Først ved Midten af September begyndte det engelske Pengemarked at strammes føleligt, og man ymtede om Muligheden af, at Bank of England vilde forhøje sin Dis-

konto. Endnu var dog Bankens Guldbeholdning rigelig, saa at den med Ro kunde se paa, at de store Guldtilførsler opkøbtes for Eksport til Fastlandet, hyppigst til Indkøb af Sølv til Orienten.

Ved Maanedskiftet September/Oktobre steg imidlertid Markedsdiskontoen op i Højde med, ja, endog lidt over Bank of Englands Rate, saa at man i større Omfang end hidtil søgte til Banken som billigste Laangiver, enddog Efterspørgslen efter Sølv til Indien og Kina stilnede af. Men da nu Diskontoen paa forskellige af Fastlandets ledende Pladser viste en stigende Tendens, ja, i Hamborg endog nærmede sig 7 pCt. — og der som Følge deraf begyndte at gaa Guld ud af Bank of England, viste dennes Balance for 3. Oktober et væsentlig andet Billede end hidtil: Guldbeholdningen var gaaet ned med over $\frac{3}{5}$ Mill. £, Reserven endog med $1\frac{2}{5}$ Mill. £, det sidste som en naturlig Følge af, at Kontoen: *Other securities* (∴ Veksler og lombarderede Værdipapirer, jfr. ovfr.) var steget med 2,1 Mill. £, hvoraf den ene Mill. var et Laan, som *East India Company* var blevet nødsaget til at optage hos Banken mod Deponering af *India Bonds*. Torsdagen den 8. Oktober forhøjede derefter Bank of England sin Sats fra $5\frac{1}{2}$ til 6 pCt.

Denne Forholdregel, hvis Hensigt altsaa var at forebygge yderligere Guldeksport, kom imidlertid for sent eller var for slap. Medens Banken hovedsagelig havde rettet sin Opmærksomhed mod Udviklingen paa det kontinentale Pengemarked, havde imidlertid Kriseforholdene i Nordamerika ægget Spekulationen i London. Som ovenfor beskrevet skete der i Slutningen af August et skarpt Kursfald paa amerikanske Værdipapirer i New York, selv paa utvivlsomt gode Jernbaneaktier, og dette fortsattes gennem

hele September. Samtidig var Vekselkursen i New York for Sterling i det mindste i Begyndelsen relativ høj, saa at den britiske Valuta histovre forsløg godt, og det blev herved en dobbelt Fordel for Spekulationen i London at købe amerikanske Papirer. Derved blev efterhaanden Vekselmarkedet i New York overfyldt af Fordringer paa England, Kursen paa Sterling faldt mere og mere og naaede i Oktober omsider ned til $106\frac{1}{2}$ og derunder, endog stødvis helt ned til 100 pCt. Da Betalings-Coutumen mellem de to Lande den Gang var, at den amerikanske Eksportør trak i Sterling, medens den amerikanske Importør betalte den britiske Eksportør ved at sende Sterling-Remisser, blev Noteringssatsen i New York for Sterling ogsaa normgivende for London, hvor der den Gang endnu ikke, som Følge af den nævnte Usance, noteredes Kurs for Dollars. Naar en Englænder havde en Post at betale i New York, skulde han altsaa præstere Sterling paa denne Plads efter et i Forvejen aftalt eller usancemæssigt givet Forhold imellem de to Valutaer, saaledes at Amerikaneren kunde være vis paa at faa den Ækvivalent i Dollars, hvorefter han havde beregnet sin Salgspris. Dette Forhold svarede, naar Hensyn toges til Transportomkostningerne ved Guldsending og Rentedifferencen mellem London og New York, til en Kurs i New York, der laa ved ca. 107. Gik Kursen lavere, og Englænderen altsaa for sit Pund Sterling kun kunde faa under 107, i dette Tilfælde endog flere Points derunder, blev det altsaa fordelagtigst for ham at sende selve Sovereignen, henholdsvis Barreguld, i Betaling.

Det var netop den Situation, som nu var skabt, og dermed var der saaledes dukket en ny Fare op for Bank of Englands Guldbeholdning: Guldeksport til New York.

Til at standse denne viste det sig, som nys nævnt, at

en Forhøjelse af Diskontoen med $\frac{1}{2}$ pCt. var en fuldkommen utilstrækkelig Forholdsregel, saa meget mere som ogsaa de europæiske Pengemarkeder med deres høje Rentesatser indeholdt en stor og staaende Fristelse for engelsk Kapital. Selve den af den regelmæssige Handel skabte Betalingsbalance var desuden *imod* England baade overfor Europa og Amerika — og Følgen var, at Efterspørgslen efter Penge saa langt fra aftog efter Rentefordyrelsen, at Bank of England tværtimod ligefrem bestormedes af Laansøgere, medens det private Diskontomarked viste Overmættelse. Lørdagen den 10. Oktober var Guldbeholdningen paa ny gaaet ned, denne Gang med 553.000 £, og Reserven med 596.000 £, medens *other securities* var steget med over $\frac{1}{2}$ Mill. £. Bankens Seddelreserve var derefter kun noget over 4 Mill. £, altsaa kun $\frac{2}{3}$ af, hvad Banken under normale Forhold mente at burde have til Disposition. Den paagældende Lørdag modtog herefter Banken igen saa ekstraordinært mange Henvendelser om Laan, at Direktørerne paa et overordentligt Møde Mandagen den 12. Oktober forhøjede Diskontoen fra 6 til 7 pCt. Ikke desto mindre vedblev denne Dag og de to næste den skarpe Efterspørgsel fra Handelsverdenen efter Penge under Indtryk af de stedse ugunstigere Efterretninger fra New York, som vakte Frygt for yderligere Diskontostigning om Torsdagen. Denne udeblev vel, og Udbetalingen af forskellige Dividender, heriblandt Bank of Englands Halvaarsdividende paa $5\frac{1}{2}$ pCt. (ca. $\frac{4}{5}$ Mill. £), lettede derefter Pengemarkedet i Ugens Slutning. Alligevel vedblev Stemningen at være usikker: Tirsdagen den 13. gik Banque de France op fra $5\frac{1}{2}$ til $6\frac{1}{2}$ pCt., medens Diskontoen i Hamborg i Ugens Løb naaede op til 9 pCt. Hertil kom Guldudførsler paa 132.000 £ til New York og Forberedelse til Udførsel af yderligere

240.000 £. Nu begyndte ogsaa Fallitterne, saaledes et stort Londoner-Hus *Roos, Mitchelland and Co.*, som handlede paa Amerika, ligesom enkelte større Firmaer i Glasgow standse deres Betalinger.

Under disse sammenstødende Forhold foretog Bank of England en ny Diskontoforhøjelse, nemlig paa et ekstraordinært Direktionsmøde Mandagen den 19., fra 7 til 8 pCt. Beholdningen af diskonterede Veksler og lombarde-rede Værdipapirer var Lørdagen den 17. naaet op til $20\frac{1}{2}$ Mill. £, hvad der betød en ny Forøgelse paa $2\frac{1}{6}$ Mill. £, Guldbeholdningen var atter gaaet ned (med 585.000 £), og Seddelreserven smeltet sammen til $3\frac{1}{5}$ Mill. £, altsaa lidt over Halvdelen af, hvad Banken normalt havde disponibelt af Sedler til Udlaan. Dette var i og for sig betænkeligt nok, men den energiske Forholdsregel blev dog især truffet for at standse Spekulationen i at laane Penge til at forsyne Amerika med Guld.

Dette syntes i nogen Maade at skulde lykkes: foruden de ovennævnte 240.000 £ gik yderligere i den paagældende Uge kun ca. 50.000 £ til New York, og adskillige planlagte Guldsendinger blev opgivet. Samtidig optraadte saavel Dag-som Fagpressen stærkt beroligende. »I alle de Handels-grene« skrev saaledes »Times«, »som ingen Forbindelse har med Amerika, er der ikke den mindste Forlegenhed. Den Omstændighed, at Diskontoen for at møde et forbi-gaaende Onde, som har ramt alle Lande, for nogle Uger forhøjes til 8 pCt., bør ikke kunde vække den ringeste Bekymring for noget solvent Hus. Man kan antage som almindelig Regel, at der i et sundt Erhvervssamfund umulig kan opstaa nogen Skræk ved en Diskontosats af 8 pCt. — Man har derfor god Grund til at tro, at den nuværende Diskontoforhøjelse vil blive optaget uden det ringeste Tegn

paa Forvirring eller Uro«. — Og paa samme Maade skrev Economist for 24. Oktober: »Der er en almindelig Følelse af, at Forretningslivet her i Landet er fuldkommen sundt, og at de Vanskeligheder, der udelukkende er blevet skabt som Følge af udenlandske Begivenheder, umulig kan blive af lang Varighed — almindelig Handel og Vandel fortsætter derfor ogsaa uforstyrret sit vante Løb med Ro og Regelmæssighed«.

Kun altfor hurtig viste denne trøstende Tale sig at være en falsk Beroligelse. 3 Dage efter sidstnævnte Artikel, den 27. Oktober standsede *The Borough Bank of Liverpool* sine Betalinger. Liverpool var fremfor nogen anden britisk By Pladsen for Samhandelen med Staterne, saa for saa vidt var det naturligt, Krise-Stødet fra Amerika ramte først her. Den nævnte Bank havde tilmed været særlig uforsigtig i sin Kreditgivning til Spekulations-Salg vest paa. Kyndige Folk som *Hambro* havde da ogsaa »i flere Aar anset den for usolid.«¹ Direktionen holdt ikke desto mindre selv Pengeinstituttets Vanskeligheder for rent forbigaaende og henvendte sig derfor til Bank of England om Hjælp. Denne blev ogsaa stillet i Udsigt, bl. a. paa den Betingelse, at Aktionæerne skulde danne en særlig Garantifond — og man hengav sig derfor paa Londons Børs til det Haab, at Banken nok vilde blive reddet. Fra Aktionærernes Side viste man imidlertid ingen Tilbøjelighed til at opfylde det af Bank of England stillede Vilkaar, men denne søgte dog at bøde paa Situationen ved en Erklæring om at ville modtage alle gode Veksler, som havde Liverpool Bankens Endossement. Da der netop i den senere Tid var gaaet et meget betydeligt Antal Veksler, helt op til et Beløb af 3½ Mill. £ gennem Banken og havnet hos London'ske *money dealers*, en Hovedgrund til

¹ Brev fra Hambro til Finansminister Andræ 27/10 1857. — Rigsarkivet.

at deres Laanemidler var bleven saa knappe, var dette allerede et godt Tilbud: i Ugen 24.—31. Oktober læssedes da ogsaa for 1.793.000 £ over i Bank of Englands Vekselporfeuille, med hvilken Sum Kontoen: *Other securities* altsaa blev forøget.

Hvad Guldudførslen til New York angaar, gik der endnu den 31. Oktober ca. 271.000 £, men New Yorker-Kursen for Sterling begyndte nu at stige. Bank of Englands Guldbeholdning var imidlertid pr. 31. Oktober 8.855.000 £, hvad der var en ny Nedgang paa 638.000 £, og samme Balance viste en saa ekstraordinær lav Reserve som 2.835.000 £ (i Stedet for normalt c. 6 Mill.!).

Under disse knebne Omstændigheder saa Direktionen i Bank of England ingen anden Udvej end paany at foretage en Diskontoforhøjelse: Udsigterne blev i Landet selv mere og mere truende, de første Dage af November bragte en lang Liste af Fallitter blandt Huse, som handlede paa Amerika, navnlig vakte Sammenbruddet af det store Firma *Naylor, Wickers and Co.*, et højt anset Sheffield Hus, stor Bestyrtelse. Torsdagen den 5. November offentliggjorde Bank of England ekstraordinært paany sin Balance, nemlig for den forudgaaende Dag, og denne viste yderligere Forværring af Stillingen. Guldbeholdningen var nu sunken til 7.947.000 £, og Seddelomløbet steget til 20,2 Mill. £, hvoraf 5,8 Mill. £ var gulddækket. Differencen mellem denne Del af Seddelmængden og den nysnævnte Guldbeholdning paa 7,9 Mill. £ gav altsaa kun en Seddelreserve af 2,1 Mill. £, som i Forening med den ret knappe Kassebeholdning af Guld- og Sølvmonter ialt kun udgjorde en samlet Reserve, altsaa en »Aktionsradius«, af 2.705.000 £. Kun 2,7 Mill. £ disponible — hvad skulde dette vel kunne forslaa overfor et Pengemarked, hvis Krav vedblev at vokse uhyggeligt

Dag for Dag, — ovenikøbet forlød det nu, at *The Western Bank of Scotland* i Glasgow var i Vanskeligheder, og Efterretningerne om de irske Banker lød ogsaa truende. Intet Under at Bank of England den 5. November yderligere satte sin Diskonto op til 9 pCt.

Selv mente Direktionen, ogsaa senerehen ved at se tilbage paa den hele Periode, at hermed var Banken bleven Herre over Situationen, især fordi derved Guldstrømmen *maatte* vende sig til Landets Fordel. Denne Opfattelses Rigtighed maa dog i høj Grad betvivles. Paa det daværende Tidspunkt var Guldpræmien i Paris 7 p. m., Kursen for kort Sterling Frcs. 25,²⁵, hvad der i Sammenligning med britisk Møntpari betød, at Guld betaltes 0,4 pCt. højere i Paris end i London. Chefen for det kendte Bankier-Hus *C. I. Hambro & Son* skrev da ogsaa fortroligt til den danske Finansminister,¹ at man her var Vidne til en formelig »Duel mellem Paris og London« — Paris »betalte Guld for dyrt,« blot fordi Banque de France efter Kejserens Ønske vilde bibringe det franske Folk en »falsk« Tryghedsfølelse. Faktisk vandt Bank of England ogsaa først Duellen ved den 10. November (jfr. nedenfor) af tage et nyt Skridt op til 10 pCt., først saa »kunde Guldet ikke længere gaa til Kontinentet: — Banque de France kom for sent ved først Dagen efter, den 11. November, at hoppe op til de 10 pCt.

Diskontoforhøjelsen den 5. November til de 9 pCt. havde imidlertid i Londons egen Forretningsverden skabt den største Ophidselse, altsaa for saa vidt gjort den stik modsatte Virkning af den tilsigtede. Trods Pressens nye Formaninger var man herefter, Mand og Mand imellem, ikke i Tvivl om, at man stod overfor en formelig Lammelse af Erhvervslivet.

¹ Brevet i Rigsarkivet.

Den 7. November standsede et af Landets største amerikanske Huse, Dennistown, Cross & Co. med Filialer i Liverpool, Glasgow, New York og New Orleans: dets Passiver udgjorde henved 2 Mill. £. Adskillige andre Firmaer blev draget med i Faldet, og i London fallerede Vekselmægler-Firmaet Sanderson, Sandemann & Co., som havde en meget betydelig og højt anset Diskonteringsforretning: Passiver næsten 5 Mill. £. — et under engelske Forhold højst uhyggeligt Storm-Varsel!

Men det værste var tilbage — just det, som skulde krydse, ja, omstyrte alle Bank of Englands Beregninger. Efter Dennistowns Sammenbrud kunde ej heller *The Western Bank of Scotland* holde Stand, endog til Trods for, at de andre skotske Banker havde ydet den et kontant Laan af 800.000 £. Bankens Aktiekapital var $1\frac{1}{2}$ Mill. £, og den havde 98 Filialer rundt omkring i Skotland. Det samlede Indskud beløb sig til 6 Mill. £, og Banken havde udgivet Noter til 455.000 £. Den 9. November Kl. 2 standsede Banken sine Betalinger, og dette vakte en saadan Panik blandt Publikum, at samtlige skotske Banker nu blev Genstand for et *run* af hidtil uset Omfang og Hæftighed. Benyttelsen af Bankerne var i Skotland trængt helt ned til den arbejdende Klasse, og i Modsætning til Bank of Englands Noter, hvoraf den mindste var paa 5 £, var de skotske Sedler paa 1 £. Tilløbet til Bankerne for at faa hævet Indskud eller for at faa Sedler indløst med Guld var derfor nu almindeligt. Gaderne foran Banklokalerne fyldtes indtil Trængsel. Der opstod vilde Slagsmaal. Kvinder og svagelige Personer blev trampet ned — og der maatte omsider hentes Militær for at genoprette Ordenen. Bedre blev det ikke, da ogsaa *The City of Glasgow Bank* med 83 Filialer og 3 Mill. £'s Indskud maatte lukke efter

at have udtømt sin Kassebeholdning. Man stod saa aabenbart overfor en Nationalulykke, at der maatte skaffes Hjælp og denne kunde kun ske i Form af Guldmønter, da Bank of Englands Noter ikke var lovligt Betalingsmiddel (*legal tender*) i Skotland. Ovenikøbet begyndte det samtidig at »krise« i Irland, hvorfra Bankerne ogsaa anraabte om kontant Hjælp for at faa stoppet Paniken i Opløbet — der var derfor Intet at betænke sig paa: Bank of England *maatte* sende Guldmønt baade nordpaa og vestpaa: den 10. November afgik 1.060.000 £ til Skotland, 160.000 £ til Irland. Senere fulgte 545.000 £ til Skotland, 951.000 £ til Irland.

Herved reddedes Situationen for begge disse Rigers Vedkommende: det var, navnlig i Skotland, ligesom i Nordamerika, ikke overdreven Seddeludstedelse, som havde været den fældende Fejl. — Bankerne optog da ogsaa straks efter Hjælpeaktionen Indløsningen, ej alene af deres egne, men ogsaa af de to suspenderede Bankers Sedler, da der for disse vitterlig var rigelig Dækning. Ulykken var her som histovre, at man havde modtaget Indskud i store Mængder, men forsømt at holde Midlerne likvide, i Stedet for bundet dem ved lange Laan, helt ofte endog til Forretningsfirmaer, som havde gjort letsindig Brug af den dem ydede Kredit. Krisen i Amerika ramte netop ikke mindst skotske Huse ved at tilføje dem *direkte* Tab, men selvfølgelig led *hele* den britiske Forretningsverden *indirekte* under Krisen ved det skarpe Prisfald paa dyrt indkøbte Varelagre, som blev den uundgaaelige Følge af den bratte Konjunktur-Svingning.

Det vældige Greb i Bank of Englands slunkne Pengekasse den 10. November, som Begivenhederne i Skotland og Irland saaledes havde gjort nødvendigt, kom Banken saa ubelejligt som vel muligt. Ovenikøbet standsede sam-

tidig *Liverpool City Bank* definitivt, og da Londoner Bankerne i stort Omfang opsagde deres Laan paa Anfordring til de store *money dealers* og dermed tog Forsyningen fra det private Pengemarket, bestormedes Bank of England fra alle Sider om Diskontering af Veksler eller Lombardering af Værdipapirer — gennemgaaende Krav af allerlegitimeste Art, som Banken umuligt kunde afslaa. Den værgeede sig saa godt som muligt og søgte at lokke fremmed Kapital til ved den 10. November atter at forhøje sin Diskonto, denne Gang, som ovenfor nævnt, til 10 pCt. — den solgte vældige Poster af Statspapirer pr. straks med Forpligtelse til senere Tilbagekøb til højere Kurs for at skaffe sig Kontanter, men intet hjalp. Balancen for Onsdagen den 11. November viste, at Bankens Udlaan (*other securities*) i den sidste Uge ialt var forøget med næsten 3 Mill. £ samtidig med, at Seddelafdelingens Guldbeholdning var gaaet ned til 6.666.000 £¹, og da de udgivne Sedler (Seddelomløbet) var 20¹/₆ Mill. £, hvoraf 5³/₄ Mill. £ gulddækkede, var altsaa Seddelreserven (Differencen mellem nysnævnte Beløb og Seddeldepartementets Guldbeholdning) knap 1 Mill. £ (958.000 £), mens Kassebeholdningen af Mønt kun var lidt over ¹/₂ Mill. £ (504.000 £). *Bankers balances* var samme Dag 4.649.000 £ og Reserven saaledes kun tilsammen noget over 31 pCt. heraf, i Tilfælde af et »run« paa Bankerne altsaa ligefrem betænkelig lille. Bank of England var med andre Ord ret nær ved at se sine Ressourcer udtømte.

Det skulde endda ikke være nok hermed: Banken skulde bringes til saa at sige at skimte Bunden af sin Kasse. Den næste Dag, Torsdagen den 12. November i Morgentimerne, var Tilløbet saa tæt som nogensinde. Privatbankerne i London, som havde store Summer staaende *on call* (paa

¹ Nedgangen skyldes næsten helt Kontantsendingerne til Skotland og Irland.

Anfordring) hos Vekselmæglere og *money dealers*, havde fordret Pengene indbetalt, og der var altsaa ingen anden Udvej for disse end at ty til Bank of England, og da saaledes Handelsverdenens sædvanlige Diskontører, som altsaa selv var kommen i Bekneb, fuldstændig svigtede, maatte ogsaa denne gaa direkte til Bank of England med sine Veksler. Hvor enorme Beløb det for *money dealers* Vedkommende drejede sig om, fremgaar allerede af, at en enkelt Bank, nemlig London and Westminster Bank i Sikkerhed for Laan til bill brokers havde 5,⁶ Mill. £ liggende i Veksler. Bank of England maatte den nævnte Dag indtil Kl. 1 diskontere og lombardere for over 2,¹ Mill. £¹ og forbrugte herved 880.000 £ af sin Reserve (827.000 £ af Seddelreserven og 53.000 £ af Møntbeholdningen) og desuden 1,²² Mill. £, der indkom som nye Deposita — for som altid under kritiske Forhold voksede Indskudene, idet baade Banker og Private paa denne Maade styrkede deres Kontantreserver! Seddelreserven kom derved helt ned paa — 131.000 £ (!), og Kassebeholdningen af rede Mønt, som normalt var 650—700.000 £, kom ned til 450.000 £¹!

Skulde Banken derefter kunne tilfredsstille alle fuldkommen legitime Krav, der kunde stilles til den, *maatte* den altsaa nødvendigvis skaffe sig Ret til ekstraordinær Udvidelse af sin Seddelemmission. Bankdirektørerne, de Herrer Sheffield Neave og Bonamy Dobree opsøgte derfor

¹ I en Skrivelse fra Bankdirektionen til Regeringen af 2. December 1857 opgives det samlede Beløb, for hvilket Banken den 12. diskonterede og lombarderede, endog til 2.373.000 £, altsaa et endnu større Tal end ovenfor anført. Tekstens Ciffer er taget af det med nævnte Skrivelse følgende Bilag, som viser Bevægelserne paa de forskellige Konti fra Dag til Dag, men hertil er knyttet den Bemærkning, at medens Balancerne for den 11. og 18. November (jfr. ndf.) er fuldkommen exakte, er Angivelserne for de enkelte mellemliggende Dage kun tilnærmelsesvis rigtige, idet man ikke altid har kunnet tage tilstrækkeligt Hensyn til Ind- og Udbetalingerne i Bankens Filialer. Dette forklarer altsaa den paaviste Difference.

Kl. 1 Regeringen for at formaa den til at suspendere Bankakten, saa at nye Sedler kunde udstedes paa andre Sikkerheder end Guld. Allerede Kl. 3^{1/2} var alle Formaliteter i Orden, Lord Palmerstons Underskrift erhvervet, og det kunde meddeles Børsen, at paa Betingelse af en fortsat Diskontosats af 10 pCt. kunde Banken udstede Sedler udover den af Bankloven af 1844 satte Grænse, naar de blot, i Stedet for som hidtil med Guld, dækkedes med Statspapirer.

Det turde vel være værd at lægge Mærke til, at da den britiske Regering saaledes bestemte sig til en ekstraordinær Forholdsregel overfor en ekstraordinær Situation, faldt det den dog intet Øjeblik ind at suspendere Sedlernes Indløselighed med Guld — end ikke efter Verdenskrigens Udbrud to Menneskealdre senere skete noget saadant, det pengeforstandige England har overladt til andre Riger at foretage det skæbnesvangre Skridt: at forvandle Bankseddelen fra Repræsentativ for Guldet til de rene Papirpenge, som paatvinges Befolkningen. Da i 1857 Bankaktens Suspension fra mange Sider blev stærkt kritiseret, tog »Economist« den netop i Forsvar ved at henvise til, at der hermed umuligt kunde være sket Skade, thi saa længe man blot opretholdt Sedlernes Indløselighed med Guld, vilde der aldrig kunde tvinges flere Sedler ud i Omsætningen, end denne virkelig havde Brug for, da de ellers ufejlbarligt vilde vende tilbage til Banken for af denne at blive indløst med Guld.

Med Seddeludstedelsens ekstraordinære Forøgelse blev omsider den uhyre Spænding udløst. Forretningsverdenen aandede atter op — og ganske betegnende blev endnu i samme Dags Eftermiddagstimer det aabne Pengemarked fuldt af Laanemidler; de hidtil ængstelige Banker og Ka-

pitalister udbød nu igen rask Penge til den jo ogsaa særdeles smukke Rente af 10 pCt.

Onsdag Aften den 12. November overførte Bank of England ifølge den Institutet givne ekstraordinære Bemyndigelse for 2 Mill. £ Statsobligationer fra Bankdepartementet til Seddeldepartementet, hvorved deltes samlede Aktiver af Værdipapirer steg fra de sædvanlige 14.475.000 £ til 16.475.000 £. Med disse 2 Mill. £ blev altsaa den næste Dag Seddeludstedelsen forøget, hvortil kom nye Sedler paa ialt 89.000 £, svarende til at Guldbeholdningen i *Issue department* var blevet forøget med denne Sum. Dette Beløb paa tilsammen 2.089.000 £ blev den 12. stillet til Bankafdelingens Raadighed, men da der samme Dag maatte tilbagebetales 222.000 £ af Indskudene, blev der altsaa kun 1.867.000 £ til Rest. Heraf udlaantes 184.000 £, mens de 1.683.000 £ brugtes til at styrke Reserven. Da der imidlertid yderligere af Guldmønter brugtes til Udlaan saa at sige hele den kontante Kassebeholdnings 450.000 £, blev den *samlede* Reserve (Sedler + Kontanter) saaledes kun styrket med 1.233.000 £. Seddelreserven voksede fra ca. 131.000 £ den 12. til 1.814.000 £ den 13., altsaa som ovenfor nævnt en Forøgelse med 1.683.000 £ i Sedler. Næste Dag, den 14. November, var atter til kontant Beholdning en Sum af 204.000 £ i Guldmønter tilvejebragt — naturligvis ved, ligesom den Dags Forøgelse i Udlaanene, Brug af Seddelreserven! I de nærmest følgende Dage voksede stadig Bankens Virkemidler ved nye Indskud. Endvidere solgte Banken Statsobligationer i det aabne Marked: Consols, som om Sommeren havde været oppe i 93—94, var vel under Krisen faldet til under 88, men Kursen havde atter fæstnet sig til henimod 89, da Efterspørgslen under de forvirrede

Pengeforhold ganske naturligt vendte sig til en saadan første Klasses Sikkerhed.

Paa disse Maader lykkedes det Bank of England i den »sorte« Uge, den 11.—18. November, hvori Krisen kulminerede, at tilfredsstille det stadig lige voldsomme Laanebegær. Opgørelsen for den 18. November viste, at Banken siden den 11. havde diskonteret og lombarderet for 4 Mill. £, saa at Kontoen: *Other securities*, som normalt svingede om 18—19 Mill. £, da var vokset op til 30,3 Mill. £ — den kulminerede iøvigt den 21. November med 31.783.000 £! De nævnte ca. 4 Mill. £, hvormed Bankens Udlaan var forøget i den paagældende Uge (11.—18. November), var skaffet tilveje saaledes: ca. 2 Mill. £ nye Sedler, ca. 1 Mill. £ solgte Statsobligationer, ca. 1 Mill. £ nye Indskud. Iøvrigt var der i det nævnte Tidsrum blevet taget en Del Guld ud af Banken: af Bankafdelingen ca. 100.000 Guldmønter, af Seddeldepartementet ved Præsentation af Sedler til Indløsning ialt 796.000 £, hvorved Guldbeholdningen, til Trods for et Køb af nyt Guld paa 210.000 £ gik ned med 586.000 £. Reserven var blevet styrket med 190.000 £ i Sedler, og i Seddelomløbet var altsaa herefter definitivt ialt af nye Noter forblevet 1.224.000 £. (2 Mill. ÷ (586.000 + 190.000)).

Den knippelhøje Diskonto standsede nu ogsaa Guldudførslerne: den sidste større Guldsending til New York (55.000 £) forlod England med Dampskibet »Africa« den 14. November.¹ Omvendt kom der nu store Guldmængder fra Australien og Vekselkurserne begyndte at nærme sig Guldpunktet for Import.

I Skotland blev Stormen redet forbavsende hurtigt af.

¹ Saa forvirret var iøvrigt Forholdet til Amerika efterhaanden blevet, at der sidst i Maanedelen gik Smaaposter af Guld frem og tilbage mellem Liverpool og New York, skont ingen af Delene kunde betale sig.

Saa snart Publikum havde set de fra Bank of England kommende Gulddynger og derved faaet Syn for Sagn: at deres Penge var i Behold — saa vilde de, som det altid gaar, ikke have dem. Tilmed lykkedes det City of Glasgow Bank faa Dage efter at genoptage sine Betalinger og i The Western Bank of Scotland, hvis Aktionærer hørte til Skotlands allerrigeste Samfundsklasser, besluttede disse at indskyde en Sikkerhedsfond paa 1 Mill. £, hvorefter ogsaa denne Bank blev frelst.

I England varede imidlertid Efterdønningerne længe: fra Pengeinstituternes Side kunde man nok med Bank of England i Spidsen hjælpe til, at saadanne Forretningshuse, Handelsfirmaer og Industridrivende, som selv om de led Tab ved det almindelige Pris- og Kursfald, dog kunde afskrive disse, uden at Passiverne herved kom til at overstige Aktiverne, kunde holde sig oven Vand, da det altsaa her blot gjaldt om at gøre foreløbige Udlæg eller om Ydelse af ny Driftskapital. Men i de overmaade mange Tilfælde, hvor de Vedkommende havde indladt sig i spekulative Engagements, som langt oversteg deres Formue, eller paa altfor rigelig Kreditgivning, blev under de omskiftede Konjunkturer Faldet Følgen. Og af de paa Amerika handlende Huse maatte adskillige bukke under, skønt i og for sig solvente. Histovrefra undlod man nemlig uden videre i lang Tid, som alt ovenfor omtalt, at sende Remisser, medens paa den anden Side i England Enhver, der havde Penge tilgode hos britiske Forretningsdrivende, øjeblikkelig og ubønhørlig indfordrede sit Tilgodehavende.

Først og sidst var det dog de hastigt og stærkt dalende *Priser* paa Varer af alle mulige Slags, som voldte dem, der havde fyldt deres Lager for stærkt, ruinerende Tab. Det viste sig nu at have været ret almindeligt, at Købmænd

med en Kapital af faa Tusinde Pund nu ved deres Beta-
lingsstandsninger havde Passiver, som gik op til et Par
Hundrede Tusinde Pund. Disse havde næsten altid ind-
ladt sig i enorme Vekseltransaktioner, overtaget Fabrikvarer
i Consignation til Eksport, og derfor givet og modtaget
Veksler i Betaling; naar det saa kneb med Indløsningen,
skabtes gennem Venner eller mod Provision en saakaldt
bill of accomodation, et smukt Navn paa en daarlig Ting,
nemlig en ren og skær Rytterveksel, bag hvilken ingen
direkte Vareforretning laa. I rent ud forbavsende Omfang
havde imidlertid ogsaa slige Papirer i 1856—57 fundet vil-
lige Købere og Diskontører, en lille Kontorbetjent i London
med en Formue paa 100 £, havde saaledes sit Navn paa
Veksler for 400.000 £, Western Bank viste sig at have
en hel Række fuldkommen insolvente Correspondenter, i
enkelte Tilfælde var de endog — opdigtede! Intel Under
da, at Kreditorerne i Fallitboer ofte fik nøjes med et Par
Shillings for hvert Pund, ja, ikke faa gaves der endog Ak-
kord helt ned til 4 pCt. To glimrende Undtagelser herfra
bør dog udtrykkeligt anføres, nemlig de ovennævnte store
Firmaer Naylor, Wickers & Co. og Dennistown, Cross & Co.,
som begge ved den endelige Likvidation gav 20 Shillings
pr. Pund og endda et lille Overskud til selve Indehaverne!
Men selve dette var et uigendriveligt Vidnesbyrd om, at
endog solide Huse kan blive Ofre for slig en Krise og maa
melde Pas!

De mest opsigtsvækkende og følgesvangre Falliter efter
Banklovens Suspension faldt i Dagene fra 17. til 25. No-
vember. Den førstnævnte Dato standsede *Hoare, Buxton
& Co.*, den 18. *E. Sieveking & Co.* og *Svendsen & Johnson*,
hvilke Firmaer alle havde ydet betydelige Blancokrediter
til *svenske* Handelshuse.

Samme Dag lukkede *The Wolverhampton and Staffordshire Banking Co.* med en Aktiekapital af 500.000 £, hvoraf 100.000 £ indbetalte, og en Seddelsudstedelse paa 35.000 £. Dette Pengeinstituts Fallit drog en Række Jernværker med i Faldet.

Lørdag den 21. kom der Telegram fra Hamborg om, at *Ullberg & Cramer* ikke længer kunde fortsætte deres Betalinger, og da dette højt ansete Handelshus i største Stil havde overtaget svensk Vekselgæld til London for saaledes at financiere britisk Eksport til Sverige, gjorde ogsaa dette et stærkt forstemmende Indtryk paa Londons Børs.

I den følgende Uge maatte i London som Følge af dette Firmas Vanskeligheder *Carr Josling & Co.*, der drev tilsvarende Forretning paa Sverige, ligeledes give op — dernæst forskellige andre med Hamborg i Forbindelse staaende Firmaer. Endelig standsede den 25. November *Northumberland and Durham District Bank* med en indbetalt Aktiekapital af 653.000 £.

Ialt kan de Falliter, som var en direkte Følge af Krisen anslaaes til noget over 200 med Passiver, der tilsammen beløb sig mellem 50 og 60 Mill. £.

De videre Virkninger af alle disse Falliter og de langt, langt større Tab, som maatte tages i Stilhed, var som altid under lignende Forhold en Svækkelse af hele Erhvervslevet: faldende Fragter, hensuldrende Fortjeneste, Driftsindskrænkninger — i alle Englands store Fabriksdistrikter arbejdede man Maaneder igennem kun 2—3 Dage om Ugen — Arbejdsløshed, Forretningsstilhed, Nedsættelse af det daglige Husholdningsforbrug og derfor ogsaa af Detailhandlernes Omsætning, langvarig Ulyst til at indlade sig i nye Foretagender eller udvide bestaaende.

*

*

*

Fra Slutningen af November bedrede Bank of Englands Balance sig afgørende Uge for Uge. Med en Diskonto af 10 pCt., hvad der gjorde London til Europas fordelagtigste Marked for Laanekapital, var det let for Banken at drage Guld til sig. Allerede den 25. November var dens Guldbeholdning 6.784.000 £, medens Reserven var kommet op paa 2.398.000 £, saaledes at nu hele Seddeludstedelsens nye Overskud paa 2 Mill. £ laa i Bankafdelingen som disponible Midler for denne. Godkendelsen af Bankaktens Suspension ved Vedtagelsen af en saakaldt *indemnity bill* fandt Sted den 9. og 11. December til Trods for Angreb paa Regeringen fra Oppositionens Side under Disraelis Anførsel. I de følgende Dage skred Bedringen paa Pengemarkedet stadig fremad, talrige Laan blev ydet til $9\frac{1}{2}$ pCt., og Bankens Balance pr. 9. December viste en Reserve af henvend $4\frac{1}{2}$ Mill. £. Den følgende Uge steg Guldbeholdningen med 1.382.000 £, hvorved den fra sit Lavpunkt den 18. November var blevet forøget med henvend 3 Mill. £. Samtidig var Reserven steget med 1.881.000 £. Onsdag den 23. December var endelig Guldbeholdningen steget til $10\frac{1}{5}$ Mill. £, Reserven til næsten 8 Mill. £, hvorefter Banken den næste Dag nedsatte sin Diskonto til 8 pCt. — og dermed var ifølge Bemyndigelsens Form *ipso facto* den ekstraordinære Ret til Udstedelsen af 2 Mill. £ Sedler mere, end Bankakten hjemlede, bortfaldet, saa at Forholdene atter var normale.

I Løbet af Januar 1858 satte Bank of England videre Diskontoen ned til 6—5—4 pCt., den 4. Februar til $3\frac{1}{2}$ pCt. og den 11. Februar til 3 pCt. Kapitalens Vovelyst var brudt — Hensynet til Sikkerheden den eneste Ledestjerne for Dispositionerne.

Endnu ved Midten af November saa man i Hamborg og Prøjsen Fremtiden ret tillidsfuld i Møde — og det endskønt det da næppe var at vente, at man virkelig skulde kunne forskaanes for en Krise, der saa grumt havde hærget Samhandelslande af Englands og den nordamerikanske Unions Betydning. Men den Optimisme, de gode Aar havde skabt, havde blændet Forretningsverdenens Syn og fyldt Sindene med et vist Overmod: selv den, der endnu kunde skimte med det ene Øje, satte som Lord Nelson trodsigt Kikkerten for det andet, det blinde Øje.

Naturligvis beskæftigede man sig paa Hamborgs Børs med Forholdene i England og Amerika, fulgte dem med Opmærksomhed fra Dag til Dag, og uden al Tvivl har der nok været ængstelige Gemytter og Sortseere af Temperament, som, naar Dagens Samtaleemne drøftedes, mindede om den store Handelskrise, Hamborg i 1799 havde lidt under. Den saaledes ytrede Frygt blev imidlertid virkningsfuldt dæmpet ved den i og for sig rigtige Henvisning til, at den Gang skyldtes det kriseforcerede Opsving i Hamborgs Handel og Skibsfart ekstraordinære Krigsbegivenheder, som forbigaaende havde givet Hamborg en saa overordentlig begunstiget Stilling — og da denne pludseligt ændredes i stik modsat Retning af en Række andre Krigs-

begivenheder, som atter væsentlig ødelagde Hamborgs Eksportmarked, maatte et Sammenbrud blive uundgaaeligt. Men den Situation, som nu forelaa, var herfra væsensforskellig: i den mellemliggende Tid havde Hamborg som Handelsstad vokset sig stærk og ikke mindst i de allersebeste Aar havde denne Vækst været lige saa sund som kraftig — Forholdenes naturlige Udvikling var blot blevet udnyttet af en driftig Købmandsstand med Kløgt og Kynighed.

Sandt var det nu ogsaa, at Hamborg siden 1799 — eller dog i hvert Fald siden den franske Invasion 1812—13 — heldigt og koldblodigt havde redet alle Storme af. Saaledes de udefra kommende Handelskriser i 1819, 1825 og 1826, paany i 1836—37, da Børsen led betydelige Tab ved store udenlandske Fallitter, men dens Soliditet viste sig ved, at ikke et eneste Hus af Betydning i hele denne Tid faldt. Og hvorledes gik det ikke ved den store Brand fra 5.—8. Maj 1842, da over 4.200 Bygninger gik op i Luer, og den Bygning, i hvis Kælder Bankens Beholdninger laa, ligefrem blev sprængt: tidligt om Morgenen den 9. Maj samledes de mest ansete Købmænd hos Formanden for Commerce-Deputationen, og det besluttedes enstemmigt at lade Bankbetalingerne til alle Sider gaa deres uforstyrrede Gang, som om Branden slet ikke havde fundet Sted. Diskontoen steg ikke over 4 pCt., og Penge vedblev at være rigelige. Der dannedes nok af de 20 første Huse en Forening med det Formaal at give Udlaan paa Varer, men den kom slet ikke i Virksomhed. Til Genopbygningen af de nedbrændte Staddele optoges der et Laan paa 34,4 Mill. Mark Banco til 93 pCt., hvoraf Salomon Heine overtog 7 Mill., Berliner Seehandlung 3 Mill. og Rothschild 1 Mill.

Under den store Handelskrise i England 1847 led Ham-

borg vel store Tab, og Diskontoen stod en kort Tid i 6 à 7 pCt., men nogen egentlig Rystelse af Forretningerne skete ikke. — Ogsaa de kriseagtige Følger af Februar-Revolutionen i 1848 slap Hamborgs Børs forholdsvis let over: man indskrænkede sig til Oprettelsen af en temporær Diskontokasse, som i 6 Maaneder arbejdede med en Kapital af knap 1 Mill. Mark Banco, hvorefter den kunde likvidere uden Tab. Elbstaden følte sig derfor nu, i November 1857, Situationen fuldstændig voksen, saa meget mere som de nærmest foregaaende Aars vældige Forretningsopsving syntes grundigt at have konsolideret Forretningsverdenens Kapitalstyrke.

I 1856 havde ogsaa Udenrigshandelen naaet en hidtil ukendt Størrelse. Værdien af de til Fortoldning ind- og udførte Varer, som for Aarene 1830—34 i Gennemsnit var $66\frac{1}{4}$ Mill. Mark Banco, naaede i 1854 1.024 Mill., i 1855 1.036 Mill. — og i 1856 endog $1.268\frac{1}{3}$ Mill. Mark Banco, altsaa 232 Mill. mere end Aaret forud. I den første Halvdel af 1857 fortsattes denne Stigning — og vel viste Diskontoens samtidige Stigning (helt op til 12 pCt.), at det begyndte føleligt at glippe paa disponible Midler til at holde dette Tempo vedlige; men ogsaa dette ansaa man for et godt Tegn: saa givtige var Forretningerne, at de med Lethed kunde bære saa høje Omkostninger! Hvad særlig Forholdet til Storbritannien angaar, da var Indførslen til Hamborg i Aarene 1854—56 vokset saaledes:

1854	$149\frac{1}{6}$ Mill. Mark Banko		
1855	$160\frac{1}{2}$	—	—
1856	$174\frac{1}{6}$	---	—

Langt ringere var imidlertid Udførslen, som i førstnævnte Aar havde en Værdi af 82,₃ Mill. Mark Banco, men det næste kun af 57 Mill. og i 1856 af 74,₃ Mill.

Denne betydelige Forskel, som altsaa i 1856 gik op til ca. 100 Mill., maatte udlignes ved Eksport *andetstedshen*, og da navnlig til de nordlige Lande, Middelhavet, Levanten og tansatlantiske Pladser.

For de nordiske Landes Vedkommende var da ogsaa Udførslen i hine Aar stærkt stigende: saaledes gik søværts fra Hamborg til Norge og Sverige i 1849 Varer til en Værdi af 2¹/₂ Mill. Mark Banco, men i 1856 til en Værdi af næsten 15 Mill. Mark Banco. Udførslen søværts til det nordlige Europa havde i 1849 en Værdi af 6 Mill. Mark Banco, men var i 1856 vokset til 22³/₄ Mill. Mark Banco.

Væksten var, som man ser, særdeles betydelig, men forslog dog ikke ret meget overfor det Indførselsoverskud, som skulde dækkes i Forholdet til England, og for Frankrigs og Hollands Vedkommende gjaldt noget lignende. Her berører vi da netop en af den daværende Situations store Vanskeligheder, som just i 1857 skulde vise sig at blive skæbnesvanger for Hamborg. Den Udførselshandel, som skulde skabe de udenrigske Tilgodehavender, hvormed det store Indførselsoverskud fra de nysnævnte Lande skulde dækkes, var hovedsagelig paa oversøiske Pladser, særlig tansatlantiske Lande (ikke mindst Sydamerika), altsaa fjerntliggende Stater, hvor Skyldnernes Betalingsevne var vanskeligere at bedømme, og Opfyldelsen af Forpligtelserne udsatte for større Tilfældigheder. Ved en almindelig Standsning i Verdenshandelen kunde derfor Hamborgerne i lang Tid forblive i Tvivl om Indgaaelsen af de Tilgodehavender, hvormed man hver Dag regelmæssigt skulde indløse Importforpligtelserne mod de europæiske Lande. De i den

oversøiske Handel stærkt beskæftigede Huse kunde under disse Forhold ofte ikke vide, om de var solvente og kunde heller ikke give Andre utvetydige Beviser derfor, saalænge den Post, der skulde bringe Afgørelsen, endnu svømmede paa Oceanet. I Handelen paa forskellige europæiske Lande deriblandt Sydeuropa og Norden, fandt et lignende Forhold Sted: Skyldnerne var ogsaa her mindre sikre, hvorimod Kreditorerne i Lande som England, Frankrig og Holland, overfor hvilke Forpligtelserne skulde indløses hver Dag regelmæssigt, var sikre nok!

Dette Misforhold skærpedes i høj Grad ved den vidtstrakte *Kredit*, som hamborgske Huse var kommet ind paa at yde til begge Sider: Forskudsbetalinger til de Producenter i Tyskland og Mellemeuropa og til Dels ogsaa i de nordiske Lande; hvis Frembringelser man i Hamborg paa-tog sig for egen Regning at eksportere til Udlandet, og Blancokrediter til de Kunder saavel i Stadens tyske Opland som hele Verden over, til hvilke man afsatte de indkøbte Varer.

Efter Bambergers Vidnesbyrd arbejdede i Halvtre-serne Tusinder af Købmænd og Industridrivende rundt om i Tyskland med en Driftskapital, hvoraf knap Halvdelen eller Fjerdeparten var virkelig Kapital. Resten til-vejebragtes ved Benyttelse af Kredit i Form af Veksler, som ved Forfaldstid stadig fornyedes — »de dannede ligefrem en Bestanddel af det hele Forretningssystem«. Fra de tyske Industristæder trak man paa de tyske Handelspladser Hamborg, Frankfurt og Berlin, fra Danmark, Norge og Sverige gjorde man det samme paa Hamborg, og herfra trak man videre i største Omfang paa forskel-lige andre udenlandske Pladser, særlig London. Disse sidste Tratter blev for en stor Del trukket ikke paa Grund-

lag af Varesalg, men som Kreditoperation. Under Femti-aarenes Opsving fik Tilskyndelsen til at trække Veksler paa Borg ny Næring i Tilskyndelsen til at trække Veksler paa Spekulation: man trak Veksler og solgte dem med høj Opgæld i Haabet om, naar Dækningstiden kom, at kunne købe sin Remisse langt billigere og saaledes tjene Differencen — og kunde man det ikke, lod man sin Tratte løbe videre. De høje Vekselskurser paa England og Frankrig opmuntrede ligefrem for Hamborgs Vedkommende til Overtagelsen af saadanne Operationer — men de høje Vekselskurser var jo netop Tegnet paa, at man faktisk savnede Fordringer, som kunde bruges til Kompensation af Stadens Gæld til Udlandet, altsaa savnede de ved legitim Vareforretning naturligt skabte Dækningsmidler.

Som alt tidligere skildret i dette Værk, gjaldt det netop ogsaa for Danmarks Vedkommende, at vore Købmænd i størst muligt Omfang arbejdede med laant Driftskapital, og at denne netop ydedes dem af Hamborgerhuse i Form af Vekselskredit. Man trasserede 3 Maaneder Dato paa et Hamborgerhus og fik disse Veksler villigt diskonterede i Nationalbanken, kort forinden Forfaldstid købte man dem saa tilbage for at remittere dem som Dækning af sin Tratte, medens man saa trak det samme Beløb paany. Blev Vekslerne ikke indløst, solgte Nationalbanken dem her paa Pladsen som kort Banco, eller sendte dem ligefrem til Incasso i Hamborg, men Reglen var ubetinget, at de blev indfriet af de herværende Trassenter. — Det er tidligere omtalt, hvorledes denne saa almindeligt benyttede Svikmølle blev begunstiget af Nationalbankens Funderingsbestemmelser og Praksis.

De hamborgske Handelshuse drev saaledes i Virkeligheden en Bankier-Forretning, som, saa længe alt gik godt,

var ret indbringende, idet der tjentes $\frac{1}{2}$ pCt. og Kommission paa hver Omsætning. Fortjenesten øgedes yderligere ved, at det var en staaende Forudsætning, at Kreditnyderne skulde lade Varer, som de forskrev fra Udlandet, gaa til Husets Adresse for at spederes videre af dette, og at man skulde assurere sit Varelager gennem dette.

Egentlige Banker fik Hamborg først i 1856, altsaa netop Aaret før den store Krise — den forinden alene bestaaende Bank var kun et Opbevaringssted for Købmændenes Beholdninger af rede Sølv, Mark »Banco« var jo netop denne Banks Regningsmønt, og iøvrigt virkede den kun som Girobank, saaledes at de indbyrdes Betalinger mellem de hamburgske Forretningsdrivende skete ved Fra- og Tilskrivninger til deres respektive Konti.

1855 foreslog imidlertid 7 ansete Firmaer Grundlæggelsen af en egentlig Bank (Norddeutsche Bank) med en Aktiekapital af 15 Millioner Mark Banco og Ret til at udstede Sedler i Banco- og Thaler-Valuta, saaledes at $\frac{1}{3}$ af de cirkulerende Sedler altid skulde være dækket ved kontant Beholdning, Resten ved Veksler. Forretningen skulde bestaa i Diskontering af Veksler og Udlaan (dog ikke paa Hypothek) samt selvfølgelig Modtagelse af Indlaan. Senatet nægtede imidlertid Koncession til Seddeludstedelse, og Banken kunde nu vel begynde sin Virksomhed uden denne, da almindelige Aktieforetagender i Hamborg ikke behøvede Øvrighedens Koncession, men hertil syntes Foretagendets Rentabilitet ikke Indbyderne stor nok.

Projektet hvilede derefter til midt i 1856, da en Række andre Firmaer i Slutningen af Juli pludselig fremtraadte med den uventede Bekendtgørelse, at de var i Færd med at oprette en Diskontobank paa Aktier under Navn af »Vereinsbank«. Anmeldelsen fremtraadte for Publikum i

en saa fuldstændig Form, at Planen straks optoges som et *fait accompli*, hvad der var saa meget mere naturligt, som man netop i hint Aar hele Europa over var grebet af et helt Raseri efter at oprette Banker.

Dagen efter bekendtgjordes det, at Planen om »Nord-deutsche Bank« atter var taget op. De udbudte Aktier til begge Foretagender tegnedes i en Haandevending, og paa nogle faa Dage fik Hamborg saaledes 2 Aktiebanker med en Kapital af tilsammen 40 Mill. Mark Banco.

Endnu i 1857 var disse imidlertid svage og utilstrækkelige, saa at Hamborg under Krisen deri stod saa afgørende tilbage for en Handelsplads som London, at Forretningsverdenen ikke havde store velfunderede Pengeinstituter, endsige en Seddelbank som Bank of England at kunne ty til.

Naar Vekselrytteriet netop i Hamborg op gennem Femti-aarene fik et saa rent ud forbløffende Omfang, at Ulemperne ved dette System nu kom til at ramme denne Stad mere end nogen anden Fastlandsplads, var dette en naturlig Følge af, at Hamborg ved hele sin Beliggenhed og sine Handelsforbindelser var blevet den første *Vekselplads* for næsten hele det nordlige Europa. Ved Vekselomsætningen er det ikke alene tilstrækkeligt, at Trassent, Acceptant og Endossenter er gode, det er af ikke mindre Betydning, at Vekslens Afsætning og Udbetaling kan ske paa et Sted, som staar i bekvem og stadig Forbindelse med de andre Handelspladser. I hele Nordtyskland, Østersølandene og Skandinavien maatte man derfor efterhaanden coutume-mæssigt trassere paa et Hus i Hamburg, skulde en Veksel uden Betænkning og Omsvøb tages i Betaling, maatte det være en Hamborgeraccept. I saa Henseende maa det ogsaa vel erindres, at Staden ikke blot var den første Handelsplads

paa Fastlandet, men ogsaa Sølvmøntfodens klassiske By, da Hamburgs Bankpenge var lig Sølvbarrer. Ligesom London var den vigtigste Vekselpads for Guldmøntfod-Landene, saaledes maatte Hamburg blive det for Sølvmøntfod-Landene.

I den hamborgske Vekselhandel herskede der nu den Usance, at kun den fra eller paa en anden Plads trasserede Veksel gjaldt som egentlig Veksel, hvorimod *Pladsveksler* α : saadanne, hvor Trassenten og Trassaten boede i Hamborg, som Regel blev afvist. Til Grund herfor laa den sunde Tanke, at Vekselomsætningen med fremmede Pladser ikke burde forstyrres ved Indtrængen af Papirer, som udelukkende var funderede i Hamborg. Dette førte imidlertid efterhaanden til, at Pladsvekslerne forklædtes som Veksler, trasserede fra Udlandet, og det hed sig efter Krisen, at mange Købmænd havde hele Portefeuiller af saadanne Veksler, som de efter Tid og Lejlighed satte i Omløb. Især skal der i Løbet af 1857 have cirkuleret mistænkelig mange Veksler, der var trasserede fra Sverige, og i Virkeligheden var det saa, at »*svenske Veksler*« næsten altid fandt villige Købere hos Størstedelen af Købmændene.

Op igennem Femtiaarene havde Forholdet hele Sverige over paa lignende Vis som i Danmark udviklet sig saaledes, at naar en Købmand ønskede Driftskapital til sin Forretning, henvendte han sig til et Hamborger- eller London'erhus om Ydelsen af en saakaldt Blancokredit. Dette Hus forpligtede sig da imod en aftalt Provision samt Dækning af alle paaløbende Omkostninger, Stempling, Brevporto o. s. v., til at acceptere Tratter indtil et vist Beløb. Den svenske Købmand lod derpaa disse Veksler diskontere i Stockholm eller Gøteborg og fik derved Raadighed over en tilsvarende Kapital i svensk Mønt. Men han maatte for-

pligte sig til overfor den fremmede Kredityder inden de 60 eller 90 Dage, som var Vekslens Løbetid, at skaffe Accepthuset Dækning. Saa snart denne var modtaget, kunde imidlertid straks, endnu samme Dag, Overenskomsten fornyes, og altsaa nye Tratter til samme Beløb udstedes. — Dækning skete paa den Maade, at den svenske Købmand opkøbte Veksler i Sverige svarende til det nævnte Beløb, trukket paa andre Huse i Hamborg (eller London), og sendte disse som Remisse til sin Hamborger- eller Londonforbindelse, der efter at have faaet Accept af Trassaterne fik Vekslerne belaaet eller diskonteret af andre Hamborgerhuse, henholdsvis af de to Aktiebanker og derved fik Penge til at indløse sine egne Accepter ved Forfaldstid.

Saa længe denne Trafik gik regelmæssigt, var det en fristende let Maade for Accepthuset i Hamborg at tjene Penge paa, og kun derved forklares det, at Vekselaaccepternes samlede Sum under Krisen saa ofte kunde vise sig mangfoldige Gange at overskride et Handelshus' hele Formue. Inden Acceptkrediten blev ydet, havde man fornuftigvis undersøgt den fremmede Købmands Forhold og forvisset sig om hans Vederhæftighed — og saa længe Tiderne var gode, indløb Dækningen jo ogsaa Gang paa Gang regelmæssigt og rettidigt, saa man efterhaanden vænnedes til slet ikke at tænke paa den Risiko, man løb. Helt tit gik det imidlertid saaledes, at Dækningen vel i Begyndelsen kom i Kontanter eller dog gode Valutaer, men senere kun i almindelige Veksler. Medens Københavner-Coutumen, som vi ovenfor saa, var denne, at Accepthuset i Hamborg umiddelbart før Forfaldstid enten fik kort Banco, som altsaa kunde indkasseres umiddelbart efter, eller fik sine egne Veksler tilbage, blev altfor ofte Remisserne fra Jylland og endnu hyppigere fra Sverige og Norge lange Tratter, som

Accepthuset altsaa maatte have diskonteret for at faa Dækning. Det kom derved til faktisk at hæfte for det dobbelte Beløb af den tilstaaede Acceptkredit, nemlig først som Acceptant for det nu prolongerede Beløb, dernæst som Endossent for nok et ligesaa stort Beløb. Dernæst blev det efterhaanden i 1857 vanskeligere og vanskeligere at faa Dækningsvekslerne gjort i Penge, de betrukne Huse var vel villige nok til at acceptere, men mange Gange nød de ikke det Ry for Finhed og Soliditet, som gjorde det let at faa Vekslerne anbragt. Der var nemlig opstaaet en Række Firmaer, som uden at have egentlig Kapital bag sig, knap nok Vareforretning, væsentlig eller udelukkende drev Vekselforretning for at tjene Acceptprovisionen. Saaledes blev efterhaanden selv de bedste Hamborgerhuses Portefeuiller fyldte med Papirer af mere og mere tvivlsom Værdi — saa længe der var Liv og Røre i Varehandelen, og enhver Artikkel fandt Afsætning til lønnende Priser, gik alt godt, vel efterhaanden en Del besværligere, men det løb dog stadig rundt. Den voksende Træghed, hvormed det skete, fyldte imidlertid lidt efter lidt de roligt dømmende Købmænd med en vis Utryghedsfølelse og forberedte saaledes det Omslag i Sindene, der snart skulde afløse den Tillid, de lange og gode Aar efterhaanden havde indlullet Gemytterne i.

Dette ved overdrevent Vekselrytteri skabte Kreditsystem blev netop det følsomme Sted, hvor Krisestødet udefra skulde ramme Hamborgs i sig selv ingenlunde usunde Forretningsliv. Da britiske Handelshuse, som havde aabnet svenske forretningsdrivende Kredit mod Hamborgeraccept, den 17.—18. November standsede deres Betalinger, og de paagældende Acceptfirmaer i Hamborg dermed pludselig stod Fare for at »komme op« for Beløbene, og det

straks, fik man i Elbstaden pludselig Øjnene op for, at den hele Kreditbygning var et Korthus, det var nok at tage et Par enkelte Kort bort for at faa det hele til at styrte sammen.

Naturligvis var den dybereliggende Aarsag til den fuldstændige Omvæltning i Forholdene, som fandt Sted i December 1857, det fra England udgaaende *store og pludselige Prisfald* paa saa at sige alle Varer. Handelen med Nordamerika, som for Hamborgs Vedkommende alene i Aaret 1856 steg med 14 Mill. Mark Banco, var der allerede lidt svære Tab paa, men dog ikke større, end at den rige Hansastad kunde bære dem. For intet var de i alt Fald at regne mod det Tab paa alle Varelagre, som *nu* skabtes, ved at Priserne rutchede nedefter — det diaboliske herved er, at synkende Varepriser, altsaa stigende Billighed og Godt-Køb paa Varerne tvært imod Teorien saa langtfra lokker Køberne frem, at det netop skræmmer dem bort. Det er ikke alene det, at Købe-Evnen svigter, men saasnart Bevægelsen er udtalt nedadgaaende, bliver Alle bange for, at naar de tror at købe billigt, de da i Virkeligheden køber for dyrt: næste Dag kan Prisen være endnu lavere — og for ikke at udsætte sig derfor, udsætter og udsætter de at købe.

Da senere — i 1858 — den berømte Nationaløkonom Rodbertus-Jagetzow, den teoretiske Socialismes fineste Hoved, som Lassalle forgæves søgte at knytte til sin politiske Agitations Triumphvogn, skal gøre Rede for, hvad det egentlig var, der var foregaaet i Tyskland ved den saakaldte Handelskrise, giver han følgende Forklaring, som det vel er værd at kende, eftersom den daværende Krises Væsen virkelig derved afdækkes.

Han henviste først til, at Markedet var i fuldkommen sund

Tilstand: Fabrikkerne havde fuldt op at gøre, Priserne var lønnende, Afsætningen regelmæssig. Betalingerne faldt prompte, Krediten var let. Der var overalt god Efterspørgsel efter Arbejde, Forretningerne trivedes og Fortjenesten voksede.

Produktions- og Omsætningsmaskineriet er imidlertid — var allerede den Gang og da netop i Løbet af Fyrreerne og Femti-Aarene — efterhaanden bleven i saa høj Grad kompliceret derved, at Vejen fra den, der producerer Raastofferne, og op til Forbrugerne af det færdige Fabrikat, er blevet saa overordentlig lang, idet der har indskudt sig en hel Række af Mellemlid. Bomuldsdyrkeren sælger til Eksportøren, denne til en Importør i et fremmed Land, hos ham køber Spinderen, Garnet sælges videre til Væveriet, den færdige Bomuldsvare til Grossisten, fra ham gaar den til Detaillisten. Ethvert af disse Mellemlid helt ned til Detaillisten, faar stadig af sin Bagmand Henstand med Betalingen: han faar Kredit paa Varens Værdi, indtil han har erholdt Betaling af sin Formand σ : i sidste Instans Konsumenten. Krediteringen sker (skete i alt Fald altid den Gang) i Form af Veksler. Vekslerne bliver atter belaant af Bankerne, og de Penge man faar, er Papirpenge, som man altsaa modtager, fordi man kan veksle dem med Guld eller Sølv. Overalt ser vi saaledes Krediten i Virksomhed: naar Betalingen gaar tilbage gennem Leddene, sker det som oftest heller ikke i rede Penge, men ved Afregninger. Hele denne Praksis var nu i allerbedste Gænge. Enhver indløste i rette Tid sin Veksler, og Papirpengene vendte i regelmæssige Bølgeslag tilbage til Bankerne.

Men paa een Gang forandrer Billedet sig: Priserne falder, Betalingerne kommer ikke ind, Krediten bliver nægtet, man afviser ikke alene Veksler, men endogsaa Papirpenge (Banksedler), og pludselig viser det sig, at Alverdens Guld

og Sølv ikke vilde slaa til, naar alle de Betalingsforpligtelser, som er skabt ved Hjælp af Krediten, dermed skulde indfries. »En paa Kredit rullende Omsætning kan ogsaa kun holdes i Gang af Kredit«. Naar Formanden med eet ikke betaler Bagmanden, brister Forudsætningen, Drivværket staar stille, hele Produktionsmaskineriet standser. Ulykken er, at naar Formanden skal betale sin Bagmand, er hans Betalingsforpligtelse gjort op til en højere Varepris end den, han nu kan faa betalt, han skal altsaa betale en højere Fordring med Udbyttet af de nu pludselig lavere Priser. Den lavere Værdi skal dække den højere — det er klart, at dette er umuligt! Formanden griber da til sine Reserver, til sin Formue, men slaar den ikke længere til, indtræder Bankerotten.

Det er altsaa den Skade, som er sket: der er pludseligt indtraadt et Misforhold mellem den forhaandenværende Købe-Evne og den forhaandenværende Produktion. Men dette Svar forklarer endnu ikke meget, udtrykker egentlig kun det hidtil udviklede med andre Ord. Spørgsmaalet er: hvorfra kommer dette pludselige Misforhold mellem de to Faktorer, der hidtil saa fuldstændigt har udlignet hinanden? Hvilken af de to Faktorer har afgørende forandret sig? Aabenbart ikke Købe-Evnen, thi der er samme Forbrugs-Trang som før, Markedet, Afsætningsmuligheden er ikke bleven mindre, nej, det er *Produktiviteten*, som er tiltaget for stærkt, takket være de *tekniske* Fremskridt, i Femti-aarene ikke mindst paa Transportvæsenets Omraade. Med Rette taler derfor ogsaa almindelige Mennesker om *Overproduktion*. Produktiviteten er stegen — men Arbejdslønnen, Forbruger-Flertallets Indtægter, er ikke stegen i samme Forhold, og følgelig er Købe-Evnen ikke vokset i samme Forhold som Produktionen.

Man skyder Skylden, udvikler Rodbertus videre, paa den bristende Kredit. Men selv om hele Verdens Handelsstand kunde blive enig om at prolongere alle forfaldne Veksler endnu 3 Maaneder, vilde dog denne Forholdsregel aldrig kunne blive af Virkning paa den Del af det nationale Gældsbeløb, for hvilken der overhovedet ikke mere er nogen Dækningsværdi. Alle Varer er faldet 25—40 pCt., heroverfor mangler der et Dækningsbeløb, og dette formaar ingen Kredit at skaffe eller tilsløre; det ved Prisfaldet opstaaede Tab maa likvideres med Kontanter, og da de, som rammes, ikke ejer Kontanter, maa Tabet konstateres og afskrives paa Nationalformuen — det er det, som Banke-rotten betyder.

Man taler om letsindig Brug af Krediten, men hvorledes kan man med Rette anklage Krediten, hvorledes skulde den fremkalde Overmaal af Produktion? Intet Menneske kan producere med Kredit, Krediten erstatter ikke i Produktionen den mindste Del af Kapitalen, samler kun de adsplittede Kapitaldele sammen til det produktive Foretagende. Man maa altid producere med Kapital. Ganske vist kan man laane den, men det er jo ogsaa dens Bestemmelse at tjene Produktionen, saa at man følgerigtigt burde anklage Kapitalen og ikke Krediten, men fornuftigvis vilde dog ingen ønske, at der blev opsamlet mindre Kapital. »Krediten virker ikke anderledes end Penge, og ovenikøbet som de billigste og fordelagtigste Penge, som en Omsætning kan skaffe sig: den forhøjer og udvikler Vareomløbet tusind Gange bedre end Pengene«.

Ogsaa den megen Tale om den overdrevne Spekulation fra Fabrikanternes Side afviser han. Hvad har de gjort andet end at producere? Priserne er jo kun Termometret,

ikke Barometret — falder Priserne, *er* allerede den tilladte Grænse overskredet, og Ondet allerede indtraadt.

Analysen heri er fin og sikker, og for Femtiaarenes Vedkommende turde Rodbertus have Ret i, at den rivende Udvikling af Tekniken forøgede Produktiviteten og dermed uforholdsmæssigt Produktionen, uden at der i de forskellige Erhvervssamfund blev sørget for, at Købe-Evnen fulgte efter ved tilsvarende Stigning af Arbejdslønnen. Det var før Fagforeningernes Tid, da Arbejderklassens Indflydelse paa Lønnen som Følge deraf var uden væsentlig Betydning. Under moderne Kriseforhold vil Rodbertus' Forklaring ikke længer slaa til.

*

*

*

Om at Varemængdens Forøgelse allerede forlængst var ilet Købe-Evnen forbi, gjorde man sig i Hamborgs Købmandsskab endnu langt hen i November ingen Tanker — og det endda Vareprisernes Fald viste (for at udtrykke os Rodbertus'k), at Ondet allerede *var* indtraadt. Luften var fuld af Krisebakterier, men for Hamborgs Vedkommende var Incubationstiden ret lang, kun nu og da sporedes enkelte Kuldegysninger som Sotens Forløbere. Da den omsider brød aabenlyst frem, slog den til Gengæld den gamle Hansastad med saa megen Forfærdelse, at det var nok til straks med det samme at faa Københavns Børs til at ryste af Feber.

Forledes gik det nu os herhjemme, medens det store Krise-Uvejr trak op derudefra og efterhaanden formørkede det halve Vesteuropas Himmel? Var vi bestyrtede Tilskuere, fulgte vi med spændt Opmærksomhed Begivenhedernes Gang, svævede vi mellem Haab og Frygt? Nej, som saa ofte herhjemme tog vi det med Ro — og dette kan jo nok betegnes som en prisværdig Egenskab, naar ikke Grunden er, som den i dette Tilfælde var, at Dansken ansaa, hvad der hændte ude i den store Verden, som sig ret uvedkommende, noget, det ikke lønnede Umagen at spille Opmærksomheden paa, endsige sætte sig rigtig ind i. Vi havde den Gang her i København af Blade »Berlingske Tidende«, »Flyveposten«, »Fædrelandet« og »Dagbladet«, altsaa noget for hver Mands Smag, og for Datidens Øjne ret anseelige Organer; men maalt med Nutidens Maalestok var de alle kummerlig smaa i Format, og af deres sparsomme Indhold kunde de ikke ofre saa særdeles meget paa Udland og udenlandske Forhold. Hvad herom bragtes var væsentlig kun Nyheder og Betragtninger af ren *politisk* Art. At bringe *økonomisk* Læsestof havde man slet ingen Tanke for: man mente, at det slet ikke vilde *interessere* Læserne¹ — man maa nu

¹ Et klart Vidnesbyrd herom findes i »Dagbladet«s Artikel for 21. Oktober, som er citeret nedenfor.

ogsaa huske paa, at Telegrammer i 1857 var noget ganske nyt og ret kostbart. Hvad man lod sig tiltelegrafere udenlandsfra, kunde kun være, hvad der var særdeles vigtigt og maatte blive meget kortfattet. København stod i 1857 kun i telegrafisk Forbindelse med Hamborg. Nutidspressens store Telegramstof var man altsaa i 1857 fuldstændig udelukket fra. Naar man skal være retfærdig, maa man derfor snarere undre sig over, hvor godt alligevel de smaa københavnske Blade fulgte med paa et Omraade som det her omhandlede, hvad senere skal blive udførligt vist. Men noget andet er, at hvad herom bragtes, ikke rigtig *bed* paa Læserne — og som Følge heraf kom Krisen alligevel ret hovedkulds herhjemme, udviklede sig derfor ogsaa paa ret *dramatisk* Vis.

Forinden selve Dramaet skal her hidsættes en Liste over de i dette optrædende Hovedpersoner med en Karakteristik af hver enkelt — ganske ligesom foran i »Fredmans Epistlar«! Men medens Bellman, som den Mester han var udi Poesien, blot behøvede faa Streger for at give sine Figurer i Silhouet og saa iøvrigt formaaede at lade dem springe lyslevende frem i Digtingens Skildring af de skiftende Situationer, hvori de anbringes, saa maa jeg stymperagtig forsøge paa først at sætte Figurerne op, saaledes at de staar tydeligt for Læserne, for at de derigennem muligt kan faa Rede paa, at Dramaet netop maatte forme sig, som det gjorde, gennem S sammenspillet mellem de ledende Personligheder. Om Bifigurerne gælder det derimod, ganske som hos Bellmann, hvor disse »kännes nog af de ställen, där de af Fredman i Epistlarne nämnas«.

Kongen af Danmark Frederik VII.

Personen er tilstrækkelig kendt til, at en nærmere Præsentation skulde være nødvendig — og dog er der i Mellemtiden, fra Halvtresernes Slutning til nu, nogle og Halvfjers Aar efter, sket en saa uhyre Forplumring af Kilderne til Kendskabet om hans menneskelige Værd og Væsen, Billedet er blevet saa tilplettet, for ikke at sige besudlet af skandalelystne eller bigotte Memoireforfattere, at først naar der atter er iskænket os ren, utilskaaren Vin fra Aargangene 1848—63, først naar hans Billede er blevet rensat og restaureret af kyndige og nænsomme Hænder, vil det atter kunne fremkalde saa nogenlunde det samme Indtryk, som det danske Folk i et Aar som 1857 havde af sin Konge. Et smukt Arbejde i saa Henseende er gjort af Historikerne A. D. Jørgensen og N. Neergaard, efter hvis Skildringer han ialt Fald paany fremtræder i den fulde Glans af Herskerhøjhed og hjertevindende Kongeværdighed, med sin rent ud imponerende Evne til at træffe den rette Tone i afgørende historiske Øjeblikke, til netop fra Tronens Højde at lade det rette Ledemotiv klinge, saa at han for saa vidt intet Sidestykke har i hele Danmarks Historie. Den kongelige Gestus var ham medfødt, og paa Verdenshistoriens Teater fik derfor hans skabende Fantasi Gang paa Gang *Drottens* Skikkelse »sat op« med den sikreste Virkning — en Drot, som ingen Marsk saa lidt som nogen Drost kunde overstraale eller blot komme op paa Siden af.

Nærværende Forfatter har i en anden Sammenhæng søgt at stille den Fantasiens Gave, som hjalp Frederik VII til at spille Kongens Rolle i Tidens Drama med saa stort et Held og saa blændende en Sikkerhed, i den rette psykologiske Belysning — netop fordi dette Træk hos ham saa

hyppigt har givet Anledning til de giftigste Klafferier og de meningsløseste Tilsølinger af hans Karakter, uden at det er lykkedes hans ovennævnte Biografer her at give den rette og undskyldende Forklaring. Denne Redegørelse skal derfor nedenfor kortelig gengives.

Frederik VII var blevet forkvaklet fra Barndommen af. Det maatte dog have været let at se, at denne kvikke og kønne Dreng med det lyse Hovede og bløde, føjelige Sind af Opdragerne skulde have været »taget med det gode«, fra Hjertesiden — at hans Lethed til at lære, naar det gjaldt om at bruge sine Øjne og Øren burde have været udnyttet til at bibringe ham fornøden Kundskab ad Mundtlighedens og Anskuelsens Vej under livlige Former. I Stedet for begik man det Misgreb — egentlig ganske som i sin Tid overfor Christian VII i *hans* Barndom — at ville indterpe ham alt gennem idelig og idelig Læsning og ved minutiøst gennemført Regelmæssighed i den daglige Arbejdsordning, saa han hele Døgnet igennem følte sig som spærret inde sammen med den strenge og kedsommelige Pligt. Og det endskønt Bogen var ham en Gru, og han altid led af Udvé. Helt op i sin Ynglingealder følte han sig bursat af Reglementer og Pedanterier, lænket til den forhadte Læsning, ja, som sat i Cellefængsel indenfor sine Stuer. Og det skønt han var en Friluftsnatur, altid følte Trang til at tumle sig i alskens Vejr, byde Elementerne Trods eller ligge og dase i Solskinnet. Hans Passioner var at ride, sejle, fiske, jage, at fælde Dyr, fange sprællende Fisk, føle sig gennemrystet af et kraftigt Ridts voldsomme Bevægelse eller af en Sejlbaad i Søgang — glad ved saaledes at samle sig sund Appetit til Frokostkurvens Indhold, Drammen ikke at forglemme, eller Piben bagefter.

Og dermed var saa Timen kommen for ham til, som

den Jægersmand han var, ret at kunne nyde en lystig Jægerhistorie — eller som den *sailor-man* han var, selv at spinde eller høre spundet en rigtig Sømandsende. Monstro en saadan skal være korrekt, nøjeregnende med det faktiske, kendsgerningsmæssig flad og trist, svarende til Havets ensformige Øde i Vindstille og Dødvande? Nej, ved Lanternen og Groggen skal just al denne stivnede Kedsommelighed en stakket Stund vige for Eventyrets brogede Herlighed, saa at den kan friske det sejltrætte Sind og faa de skumsvedne Øjne til at lyse i Glansen af den sælsomme Oplevelse, hvorimod al menneskelig Hu og da særlig Søfarerens altid stævner.

Og en Jægerhistorie — hvad bryder en Jægersmand sig om dennes Overensstemmelse med den fade og nøgterne Virkelighed: nej, den skal netop være grøn som Skovens Sommerløv eller skinne ræverød som af Skovens Høstguld — men, fy for Pokker, dog aldrig være graa som selve Landevejsstøvet, hvori Pedanteriets Orm slæber sig for ret at kunne holde sig til den jordbundne Bestandighed.

Fra Barnsben har aabenbart den unge Prins, paa vanlig Børnevis, i sine vaagne Drømme syslet med store Bedrifter, som netop *han* skulde udføre: han var jo ovenikøbet Prins, og var det ikke altid Prinsen i Eventyret, som var dets Helt? Uffe hin Spages Efterfølger, Prins Hamlets Efterfølger — og saa skulde han sidde som en Skolepog og lade sig proppe med kedsommelige Ramser, med tung og skimlet Lærdom — som en Strassbourgergaas med Leverfedning! Man agtede ikke paa, at Barnet og Ynglingen havde *Fantasiens Gave*, en Gave, som man skulde have vogtet vel over, i Stedet for med misforstaaet Omhu at trænge den helt tilbage i hans Sjæl, saa han kun i lønlige Stunder kunde ty til den som til et Legetøj. Thi det

er dog saa, at Fantasien er Menneskets herligste og ypperste Aandsgave — altid stræber den opad fra det faste, haandgribelige, jordbundne, den nøgne Virkelighed, Kendsgerningens grove Kedsommelighed, stræber opad som en Damp, en Sky, en let Luftart — stræber altid mod Himlen! Men kækkest og mest befriende virker den, naar den som fra et højt Taarn kan kaste sig ud i det store Rum, saa det gyser i alle Filistre at blive det vaer — blot forladende sig paa sine Vingers Fang og Flyvekraft. Det er kun ved at svæve saaledes højt oppe i Luften, at den ret kan komme til at spille i broget Glans, glimre i et Væld af Farver.

Stakkels Prins Frederiks Fantasi havde man vingestækket, ladet den vokse sin egen Vækst i Dølgemaal, hvorved den blev plettet af Smuds. Hvad kunde der ikke været gjort ud af en saadan Evne — i Stedet for søgte hans Omgivelser blot at kvæle den.

Ikke desto mindre havde han, da han endelig fik Lov til som Kronprins og Drot saa nogenlunde at være sig selv, en kongelig Portion tilbage af sin Fantasiens Gave, og han anvendte den med en Humor, man nu om Stunder vilde kalde amerikansk. En højst elskværdig og for hver den, der kan goûtere den, rent fortryllende Evne i selskabelig Henseende.

Blandt de mange muntre Historier, som herom fortælles, skal blot nævnes nogle faa. Den første fordi den just er fra Aaret 1857. Den 6. August d. A. fik Bismarck Audiens hos Kongen, som modtog ham i fuld Uniform med Hjelm paa Hovedet og underholdt ham med overdrevne Skildringer af sine Oplevelser ved forskellige Fægtninger og Belejringer, »ved hvilke han slet ikke havde været til Stede«. »Da jeg«, skriver Bismarck, »søgte hos

ham at sondere, om Forfatningen af 2. Oktober 1855 vilde kunne opretholdes, svarede han mig, at han havde tilsvoret sin Fader paa dennes Dødsleje ubrødeligt at holde den — hvad der unægtelig var saa meget mere mærkeligt, som Faderen døde i 1848«, altsaa paa et Tidspunkt, hvor Christian VIII selvfølgelig ikke kunde have haft den mindste Anelse om Oktober-Forfatningens Tilblivelse!

Det var ikke længe efter, at Frederik VII blev grebet af en musikalsk Raptus — Grevinde Danner gav sig til at synge, og Gemalen til at komponere. »I Begyndelsen var Kongens Musik munter, men under et Ophold paa Føhr slog den over i det traurige. Der havde han den Ære at kunne foredrage sine Kompositioner for Hertugen af Sachsen-Weimar og dennes Kapelmester. Hertugen fandt dem »wunderschön, ganz ausserordentlich«. Kapelmesteren svarede kun: »Sehr düster, sehr düster, Majestät«. Kongen betænkte sig kort og sagde da med Eftertryk: »Düster — düster — jawohl, ich habe es auch componiert in der Todesnacht meines seeligen Vaters«.

Og hvilken Komik er der ikke i følgende Fortælling, som han en skønne Dag giver til Bedste: »Paa Broen ved Lyngby Sø stod der en Gang 11 Vadskermadammer i fuldt Arbejde. Pludselig giver Plankerne efter, saa de alle 11 gaar paa Hovedet i Vandet. Jeg springer naturligvis straks ud efter dem og var ogsaa saa heldig at redde de 10; men den ellefte maatte jeg lade blive dernede, thi Vandet var ved den voldsomme Bevægelse blevet saa plumret, at det var, som om jeg svømmede i et Blækhus«.

Allerede Tallet »11« er her ligefrem genialt grebet — ved sin Nøjagtighed ganske et Sidestykke til Don Juans bekendte »1003«!

Da han en Gang som Prins fik Lyst til at ville have

den saakaldte Helena-Medaille, som blev uddelt til Deltagerne i de Napoleon'ske Krige, og General Fensmark gjorde ham opmærksom paa, at han jo umulig kunde have været med i Napoleons Hær, eftersom han i 1814 kun var 6 Aar gammel, svarede han nok saa frejdigt: »Ja, men det var jo netop i mit sjette Aar, jeg løb bort fra mine Forældre og meldte mig til Tjeneste i la grande armée som Tambour!!«

En anden Gang fortæller han sine Kavalerer, hvorledes han som Dreng gaar og leger i Slotsgaarden, da hører han pludselig høje Skrig, og ved at gaa efter Lyden opdagede han, at de hidrørte fra Hertuginde af Bewern, der var blevet hængende ved sine Pocher i den snævre Vindeltrappe, saa at Benene svævede frit i Luften. Men han krøb resolut ind under hendes Skørter og halede i hendes Ben, indtil hun fik Fodfæste. »Uf, jeg var nær blevet kvalt«, sagde han, »jeg var ganske sorteblaa i Ansigtet, da jeg kom ud«. Historiens egentlige Charme er imidlertid den, at bemeldte Hertuginde var død, længe før han blev født — hvad han godt maatte vide, hans Tilhørere umulig kunde være uvidende om.

Det er ikke mindst dette karakteristiske Kunstnertræk hos Frederik VII, at han pludselig kunde hengive sig til frit opspundne Fantasier, som har ladet hans Biografer gøre ham saa megen Uret overfor Eftertiden. Hvor meget Postyr er der ikke lavet ud af hans Usandfærdighed, hans Uefterrettelighed, hans Overdrivelser, hans »Løgne«, for at sige det rent ud. Ja, Digt er jo ogsaa »forbandet Løgn«, og dog er det i den usle og kun altfor virkelighedsfyldte Tilværelse Menneskeheds Trøst og Glæde. Efter at Frederik VII baade som Kronprins og Konge var blevet forgudet i levende Live, har man paa det seneste stadig været

i Færd med at sværte hans Minde. Det er gaaet ham som saa mange andre fremragende Mænd: han har i levende Live vundet en Skare Tilhængere og Beundrere — og i en saadan er det ikke helt sjældent Judas, som besørger Eftermælet.

I Virkeligheden var de allerfleste af Kongens Skrøner og Overdrivelser blot til at le ad, et let Krydderi paa Tilværelsen. Og i alt Fald er der noget særdeles mærkeligt i, at det er Hofmænd og Diplomater, der især har følt sig saa oprørte over Frederik VII's ejendommelige Omgang med Sandheden — man tænke sig: Diplomater!

Oscar Wilde har ganske vist et Sted saa spottende sagt om denne Race som overhovedet om Politikere, at de for saa vidt altid holder sig til Sandheden, som de aldrig vover sig længere end til at — fordreje den! Ja, de nedlader sig endog til at forsøge paa at *bevise* deres Fordrejelsers Rigtighed. Og han priser i Modsætning dertil den ægte Løgner med hans frimodige, dristige Opspind, hans herlige Ansvarsløshed, hans sunde og naturlige Foragt for at fremføre Beviser af nogen som helst Art for Rigtigheden af, hvad han fortæller. »Hvem der har saa ringe Indbildningskraft, at han mener først at burde godtgøre Rigtigheden af sine Løgne, kan lige saa godt straks sige Sandheden«. Frederik VII var just af den rette Oscar Wilde'ske Art. Og medens Diplomaterne og Politikerne forargedes over ham, saa kunde jævne Folk med deres sunde Sans for Humor netop more sig over og med Frederik VII — og holde dobbelt meget af ham for hans fantasifulde og gennemsigtige Paafund.

Det er da netop denne gemytrige, af Folkeyndesten omstraalede Kongeskikkelse, som vi vil se optræde i Krisedramaet 1857 — den folkekære Drot, som netop hint Aar

drog Landet rundt fra Sted til Sted med sin Mage, Grevinde Danner, for at indsuge den Hyldest, som Gang paa Gang blev ham nægtet i Hovedstaden under Paavirkning af den national-liberale Dadlesyge overfor den Mesalliance, som nu en Gang var en Kendsgerning, og som fyldte hans daglige Liv med Tilfredshed. Just derfor ægrede og pinte det ham saare at møde de idelige Stiklerier og Chikanerier fra sine Ministres Side. Til hvor stor en Respektløshed overfor Kongen man efterhaanden fik det drevet i den snævrere national-liberale Kreds, giver Fru Heiberg indirekte og ufrivilligt et talende Vidnesbyrd om ved i Februar 1862 at skrive til Krieger: »De har vel hørt om den Drøm, Kongen har haft paa Fredensborg? Christian IV har vist sig for ham og sagt til ham: »Staa op din Pjalt og gør noget for dit Folk«.« Og Fru Heiberg tilføjer, øjensynlig i den Aand, som var den i Kredsen herskende, naar Kongen kom paa Tale: »Man ser heraf, at Christian IV kender sin Slægt og er inde i vore Forhold«. Følelserne var forøvrigt gensidige: Frederik VII talte for sit Vedkommende om »den forbandede, vindøjede Krieger«, som han ikke kunde udstaa, og overfor Hall forglemte han sig en Gang endog saa stærkt, at han trak ham ind i en Vinduesfordybning og sagde til ham saa højt, at alle kunde høre det: »Jeg skal Fanden brakke mig lære dig, hvordan man taler til sin Konge — jeg skal sparke Jer alle ned ad Trapperne«. Men ak, trods hans Kongeværdighed og kongelige Lyst maatte han, da han nu en Gang havde bidt i Konstitutionalismens sure Æble, finde sig i at beholde de national-liberale Ministre og Gang paa Gang, ikke mindst netop i 1857, nedsvælge sin ofte berettigede Forbitrelse over at have disse, ham vederstyggelige Herrer i sit Raad og samtidig være Vidne til den stupide Ringeagt, som selv

FREDERIK VII

Borgermadammerne i deres Snerpethed, ikke mindre end Aristokratiets Damer i deres adelige Hovmod, bar til Skue overfor Grevinden. Naa, men alle andre Steder end i København og Holsten blev han paa sine Rejser, ogsaa naar han havde Hustruen med, hilst med Jubel og tro-skyldig Henrykkelse. Derfor følte han sig ogsaa i dette Tidsrum ret som en Landefader — en Landefader just efter sit jævne Folks Hjerter: Hue med Kvast og stor Merskums-pibe, en rigtig Hjerter Konge, fuld af kosteligt Humor, blond Godmodighed og kongelig Bredde.

Konseilspræsidenten Carl Christian Hall.
(45 Aar).

Hall var først og fremmest en rigtig rar Mand, nok en Smule polisk, men saa jævn, saa jævn. Et godmodigt og betænksomt Menneske, som altid, væbnet med Galoscher og Paraply, trissede lige ud ad Livets Far-i-mags Vej, givende sig god Tid for ikke at træde i Vandpytterne eller hænge fast i det traditionelle danske Regnvejrs trædske Føre. Navnlig det med at hænge fast kunde han ikke lide, og medens han troligt bevarede et roligt og ubekymret Udtryk, saa han sig i Virkeligheden godt for, hvor han satte Fødderne, og vidste gerne at holde sig paa det tørre. Just saaledes at slentre mageligt og samtidig forsigtigt langs Spadserestien paa Kongeveien var ham det kæreste Tidsfordriv og den for ham naturligste Gangart, skulde han age, skøttede han ikke det mindste om Hurtigkørsel eller Forspand af 4 Heste med Blækere, men foretrak langt en gammel Droske eller at sidde foran paa en Valby-Omnibus. Som man ser, ret en Mand efter Hr. Sørensens Hjerter, ja,

ligefrem kær. Og just i Halvtresernes Slutning, som Minister, stod han paa Højden af sin Prestige.

Evnen til at vinde Mennesker havde Hall allerede fra sin Barndom. Han var ret en Fløjlsdreng, en Krøltop med skælmske Øjne, en rigtig lille allerkæreste Spilopmager, som altid slap godt fra sine kaade Streger, fordi han med sit lyse Hovede og Lethed til at lære var en Duksenatur, der altid kunde sine Lektier og allerede derfor var Lærernes Yndling, som han var forkælet i Hjemmet og forgudet af sine Kammerater. Han var stærkt bygget, trind og trivelig, hans Skolekammerater kaldte ham »Pølsen« — og en Pølse blev han da ogsaa hele sit Liv: »noget fuldproppet«, som hans Klassekammerat Birkedal kalder ham, appetitlig at skue, rund og glat, uden Kanter. Det fortælles om Kristen Kold, at da den Riber Bisp Tage Müller raadede ham til at slibe de skarpe Kanter af, svarede han: »Nej, Deres Højærværdighed, saa bliver jeg altfor rund, saa jeg triller bort og bliver borte i Mængden«. Hall foretrak altid at trille, i fuld Tillid til, at han nok skulde trille saaledes, at han ikke blev borte, men tværtimod kom til at ligge paa de allerbedste Pladser. Og da dette ogsaa slog til for hans personlige Løbebanes Vedkommende, er det ikke til at undres over, at han som Politiker vedblev at lade sig trille. Alting har en Ende, siger Mundheldet, kun en Pølse har to — og Halls Nølerpolitik i det slesvigske Spørgsmaal var netop aldrig at lade det faa Ende : nogen afgørende Slutning, men saadan lidt efter lidt, pølsrund og pøseglat, at trille sig til Rette, som han selv havde gjort det.

Hall holdt da heller aldrig af at eksponere sig. Klassekammeraten Birkedal fortæller følgende betegnende Træk om ham fra deres Skoletid: »En Vinter-Aftentime ved Lys

havde vi Drengene Historie under Velschow. Før han kom, havde vi lavet Papirflipper. Emil Fenger, Duksen, kom først op til Katederet med en saadan Flip, ganske smal over Halstørklædet; derpaa kom Hall med en noget større, Buntzen igen med en noget større, jeg med en, der gik spids op til Næsen — og saaledes skulde det blive ved hele Klassen igennem, saa den sidste ganske skulde skjules af Flippen. Men Velschow kom ikke længere end til mig og gav os fire første en alvorlig Anmærkning i Protokollen for usømmelig Opførsel. Vi fire gik da op paa Borchs Kollegium, hvor Velschow boede, for at bede om Godtvejr; men da vi havde banket paa Døren og gik ind, blev Hall staaende udenfor og lod os andre tage Stødet. Da vi nu var midt i Forhandlingen med den vrede Lærer, hørte vi en Klirren paa Laasen og vidste da, at Hall med sit funkende Øje stirrede paa os gennem Nøglehullet. Da brast vi i Latter og blev sat paa Døren af den paany fornærmede Velschow«.

Hall fik Udmærkelse til sin Studentereksamen og begyndte dermed en rask Embedskarriere. Han kunde alt som purung være blevet Kammerjunker, om han havde gidet. Men Liberalismen var jo blandt Studenterkammeraterne paa Mode, og Hall fulgte ganske naturligt Modestrømningen. Som han i det hele taget foretrak Livet igennem at drive med Strømmen. Den offentlige Mening var ogsaa hans Mening, derfor blev han saa ideal en Partifører — Ledru Rollins Ord: »*Je suis leur chef, il faut bien que je leur obéisse*«, var maaske ikke skrevet ud af hans Hjerte, men sikkert i hans Hjerte.

I den Vennekreds, han som ung Student (1829) kom ind i, og der foruden ham rummede senere saa navnkundige Mænd som Monrad, F. M. Knuth, Fr. Barfod,

V. Birkedal og M. Hammerich, var ogsaa Georg Aagaard, Sønnen fra Iselinge, *le bien-aimé*, hvis lyse Smil »Ingen kunde staa for«, mindst af alle Kammeraterne. Georg Aagaard fandt, pudsig nok, til en Begyndelse Hall »frastødende muggen«: Barndomsaaarenes Frejdighed var gaaet af ham, — som det saa ofte hænder med purunge Mænd, naar de fra de hjemlige Forholds Snæverhed træder ud blandt Menneskene, led han som Yngling »under en trykkende Forlegenhed i Andres Selskab«¹. Han trængte til at frigøres, hans frejdige Natur maatte vækkes paany — det var derfor et af hans Livs mange Held, at han just fik Georg Aagaard til Kammerat og blev taget med til Iselinge.

Georg Aagaard havde kun een Fejl: at være lidt af en Dovenlars, kun i at gøre andre glad var han aldrig træg, men tværtimod saa utrættelig og opfindsom, at det derigennem blev helt vanskeligt for ham at pleje sin Magelighed. I redeligt og aabenhaandet Elskværdighed slægtede han Forældrene paa: den iltre, vævre, finttænkende og hjærtensgode Holger Halling Aagaard, den milde og moderlige Marie Koës. Holger Aagaards Fader var i sin Tid Kjøbenhavns fineste Konditor, dertil stor Kolonialhandler, højt anset Borger, en af Stadens 32 Mænd. For sin ved godt Købmandsskab forhvervede Rigdom købte han til sin eneste Søn Holger Godset Iselingen — Holger havde ingen Lyst til Handelen, vilde helst have været Videnskabsdyrker, men var nu (1809) mest af alt opsat paa at hjemføre sin yndige Kæreste som Brud. Hendes Fader var den bekendte Finansraad Koës, en Glarmestersøn fra Slesvig, som havde haft den Midasevne, at alt, hvad han rørte ved, blev til Penge. Det var ham, som havde fattet Ideen til

¹ Jfr. Kriegers Dagbøger I Bd. S. 297.

Indførelse af Tallotteriet i Danmark efter tysk Mønster. 1771 opnaaede han, skønt i Sagens Akter betegnet som en Mand af »equivoque reputation«, at faa kgl. Oktroi paa Oprettelsen og tjente herved paa et Aar saa ustyrlig megen Mønt, at det stak Struense i Øjnene, og Staten selv overtog Forretningen. Derefter købte han Antvorskov. Her fik han i Sommeren 1790 fornemt Besøg: Kronprins Frederik og hans Gemalinde Marie. Kronprinsen udbad sig da, at hvis det Barn, Husfruen ventede, blev en Pige, skulde hun efter Prinsessen døbes Marie, hvis det blev en Dreng, skulde han døbes Frederik. Det blev Tvillinger, to Søstre, og de kom altsaa til at hedde Frederikke og Marie. I Opvæksten lignede de hinanden saa meget, at de ideligt blev forvekslede — skønt man gav den ene af dem Ørenringe paa for at have et Skelnemærke. Da Moderen døde 6 Aar efter, kom de i Huset hos Pastor Winther i Fensmark og blev herved Plejesøstre til Christian Winther og Poul Møller. Af de to saa formuende Piger ægtede Frederikke (1813) den berømmelige Oldtidsforsker Peter Oluf Brøndsted, medens som alt nævnt Aagaard hjemførte Marie som Brud, og det var altsaa hende, der var Borgfrue paa Iselingen. Medens hun og Tvillingsøsteren var unge og deres Børn endnu kun smaa, hændte det en Aftenstund paa Iselingen — det var den 10. Maj 1818 — at en nyfæstet Pige, som ikke kendte Tante Frederikke og altsaa heller intet vidste om de to Søstres store Lighed, kaldte Husets kvindelige Faktotum, Ane Biemann, ud for at sige hende, at der dog vist maatte hende Fruen en Ulykke — »jeg ved jo, hun sidder inde i Stuen, og dog stod hun nys i den blaa Stue ved Linnedskabet og vred sine Hænder i Sorg«. Paa dette Tidspunkt døde netop Fru Frederikke Brøndsted — da Aagaards sad ved Aftensbordet, kom der ridende Stafet fra

Kjøbenhavn, at hun laa for Døden. Efter hendes paa Dødslejet udtalte Ønske, tog Marie Aagaard hendes Børn i Huset og opdrog dem som sine egne, mens Faderen drog paa sin lange Udenlandsfærd. For Datteren Marie Brøndsted blev saaledes hendes Moster hendes egentlige Moder.

Det nye Slægtled, der med Folk som Aagaard rykkede ind i Danmarks Historie, var det velhavende, ret selvbevidste Bourgeoisi, som ved Aarhundredets Midte skulde tage Landestyret fra det gamle Kancellivælde. Et Hjemsted for den fremvoksende Liberalisme skulde netop Iselingen vorde. Hertil tog den unge, glade Søn af Huset, Georg, sine Studenterkammerater med hjem i Ferierne; mellem dem og hans Søstre og Kusiner udfoldede der sig nu nede paa den skønne Herregaard et muntert og fornøjeligt Samvær. Marie Brøndsted var lige blevet mandvoksen Mø — og just da saa Hall hende for første Gang.

Iselingen — alene at hedde saadan: Tonen fra Folkevisen synger i det Navn — i gamle danske Rimkvad var »Iseland« Eventyrets Drømmerige —, men der er ogsaa heri en Klang af Alpehorn, stammende som Navnet »Iselin« gør det fra Schweiz', Tyrols og Savoies Bjerge. Et andet Bakkehus har man kaldt det, men som »Bakkehus« lyder lavmælt og smaaborgerligt, saa løfter Iselinge sig stolt og kækt og ser sig om saa vide.

Ja, hvis de Stuer paa Iselingen kunde tale, hvis de Vægge havde haft Øren, som man siger om Vægge at de har, og de nu fik Mæle — hvis de stolte Træer i Parken kunde fortælle om, hvad de har hørt og set, »naar Skoven standed al udi Blomster«.

Hvad kunde de Stuer sige — »Anna Mathea«, kunde de sige, i tvende Slægter Borgens Pryd! Den blaaøjede Anna Mathea: i Vækst saa fin og liden, i Væsen saa lavs

og tyst. »Min lille Kæreste paa otte Aar — jeg hilser dig fra disse Egne«. Dette skønne Digt havde Morbror, selve Christian Winther, sendt hende, og mellem Børnene paa Iselingen var det herefter en Trosartikel, at naar Digteren var steget op i Petersskirkens Kuppel og »ridsed ind sit A og M — hvad mener du, de sige«, sagde de ikke Alvilda Müffelmann, men Anna Mathea — —

Fuglene synge i Skove,
Hun var saa skær en Jomfrove.

O, svarer Træerne i Parken, jeg saa ham selv, Digteren, Folmer Sanger, med de sænkte Øjne og den blege Teint, paa sin langsomme Vis skride op mod Slottet, sirlig og soigneret i Holdning og Paaklædning, med Handsker og høj Hat, endda det var Midsommer — — og en Sværm af lyslokkede Unger i fuldt Løb foran ham for at bringe Budskab fra Husmoderen til tykke Jomfru Kragh, at nu skulde der om Aftenen bages Pandekager, thi Christian Lækkermund var kommet.

Ja, tykke Jomfru Kragh, Køkkenregionernes Herskerinde, egentlig den allersidste af den store Napoleons trofaste Garde: hvor ofte saa vi Popler hende ikke staa efter Kvælds-nadveren i Vinduet paa Køkkenfløjen og synge for Børnene: »Jeg stod hos dig i gyldne Kejsersale, jeg delte tro din Kummer og din Nød — —«

»Saa driver Dug, falder Rim!«

Og videre kunde de Stuer sige: »*Michaela*« — ja, vi har set hende som lille yndig Glut sidde paa selve Thorvaldsens Skød. Han beundrede hendes Øjne og Haar: *couleur d'ocre*, sagde han, en virkelig Skønhed, sagde han — *le Thorvaldsen l'a dit* —

»Men Linden hun løves.«

Og eja — der har vi jo selve den krøllede Frits, vel i en noget ældre Udgave, men endnu klarøjet og rødmosset, djærv og drøj i Mæle og Manerer: intet Under, sagde Mo'r Aagaard, at Grethe Bloch ikke tog ham — men saa hjerte-frisk og herlig at faa Forstand af —

»I vinder ret aldrig saa væn en Mø.«

»*Monrad*«, kunde de Stuer sige — husker I ham, den lille spinkle, udtærede Student med sin lidt hæse Stemme. Han skulde nu altid være i den store Stil, bruge Pathos. Naar han ikke talte selv, saa maatte han læse op, deklamere, helst et eller andet Heltedrama — undertiden tordnede han, saa det rystede i Vinduerne, undertiden peb han som Vinden i en Sprække. Men hvor han kunde drille Peter Rørdam — —

»Saa vel hej!« Piskeknald foran Døren — »det donner under Ros« — den larmelskende *Rørdam* kører op med Skimler for Vognen. Ved hans Side sad Søster Bolette med sit dejlige tykke, sorte Haar sat i Knude i Nakken, store, skarpe lyseblaa Øjne — det var hende, i hvem Søren Kierkegaard som purung havde en lille Elsk'. Regnen strømmede ned, og det tordnede vældigt! Saa stak Rørdam Hovedet ind ad Døren, han havde sin tykke Kavaj paa og et rødt Tørklæde flere Gange om Livet: »Jeg kommer, for jeg synes, det er saa skønt at sidde sammen med gode Venner i saadan et Vejr«. Og naar saa Piben var tændt, »muntrede« *Monrad* og han hinanden — —

»De legte en Leg, og Legen var alt udaf Vrede.«

Men se der har vi jo *Hall*, og hele Billedet forandres. Hans Ankomst bebudes af jublende Børneskrig nede fra

Haven, han er omgivet af en hel Klynge Smaapiger, der hænger opad ham og klatrer paa ham, som om han var et Æbletræ — —

»Men Legen den gik saa let gennem Lunden.«

Altid havde han Gaver med til Børnene: de bestod i Æsker, som han havde pustet fulde af Cigarrøg — naar de saa lukkede dem op, fik de Røgen i Næsen. Egentlig var senerehen hans Gaver til det danske Folk ikke stort bedre — og han blev lige højt elsket i begge Tilfælde.

Her paa Iselingen var det altsaa Marie Brøndsted var vokset op, havde set mange mærkelige. Mænd og lyttet til deres Tale, men alle havde de for den purunge Pige været gamle og stod for hende med Ærværdighedens Højhedsskær over sig. Nu kom hendes Jævnaldrende, straalende af Ungdommens lykkelige Overmod, visse paa at være Budbringere for en ny og herlig Tid, at være Dagens Mænd. Ja, netop Dagens Mænd — i Stedet for Skumringsalvor og Maaneskinsromantik bragte de med sig Solskinstanker og Solskinssmil. Hun syntes godt om dem alle, sluttede varmt Venskab med dem, indgik endogsaa »Fost-Søskendskab« med den »paatrængende« Birkedal ved i Haven at dele et Jordbær med ham — — men i Hall forelskede hun sig. Hun maatte forelske sig i den høje, blonde, muntre, unge Mand, beleven og fornøjelig, bredskuldret og godmodig, et lyst Hovede, en glad Ungersvend med Smil i Øjet og Skæmt paa Læben. Ingen dyb Sjæl, ingen Drømmer, ingen Fantast, men netop helt omvendt: med en lykkelig Sans for Dagen og Vejen. Kan hænde det var netop denne Evne, som vandt ham Hjerter eller dog i hvert Fald vandt ham Maries Hjerte. Han var jo ganske som Aladdin: vidste rent uvilkaarligt at føje sig ind i Livet. saa

at han uden paa nogen Maade at skubbe sig frem stadig kom i første Række, naar dets Goder skulde uddeles. Og saa var han helt fri for Pedanteri, saa barnlig vis paa sin

CARL CHRISTIAN HALL

Uimodstaaelighed — alle de andre paa Iselinge havde enten været Lærde eller Eksalterede eller begge Dele.

Paa sin Side havde Augusta Marie Brøndsted som ung Pige et vindende Ydre, var djærv og frisk, sprudlende af Liv, fortrolig med Kunst og Poesi. Men først og fremmest var hun et Viljesmenneske: salte hun sig noget i Hovedet,

helmede hun ikke, før hun havde naaet det eller ført det igennem. Det fortælles, at da hendes Fætter Georg første Gang førte sine Studentervenner med sig til Iselingen, og Vognen kom rullende ind foran Gaardens Façade, sad Hall paa Bukken, og næppe havde Marie oppe fra Vinduet faaet Øje paa den kønne unge Student med den høje Pande og det lyse purrede Haar, før hun straks udbrød: »Ham der vil jeg have«. Og hun fik ham — tog ham, om man vil, fangede den vege og værgeløse med sikker Haand ind i sine Ynders Garn. Ja, hun var en egensindig lille Tingest, som altid var ivrig efter at faa sit frem. Heri, som i det hele taget, en Mod-sætning til Hall, hvem intet laa fjernere end at pukke paa sin Ret eller søge noget trodset igennem. Medens han bestandig gik udenom, gik hun lige paa, hvad han dulgte med et Smil, dækkede over med en spøgefuld Vending, busede hun lige ud med. Naar det laa i hans Natur at undvige et pinligt Emne, laa det i hendes at springe lige paa Hovedet ud i det; thi hendes Hovedfordring til sig selv var *Tapperhed*, hendes Hoveddyd var *Oprigtighed*: hun var et af disse bedaarende eller skrækkelige Mennesker, ligesom man nu vil, der altid siger lige hvad der falder dem ind — og hendes Indfald var just ikke altid behagelige for Omgivelserne! Baade hendes formfulde Fader og sidenhen Hall som hendes saa hensynsfulde Ægtefælle ømmede sig da ogsaa ofte ved i Fremmedes Nærværelse at skulle paahøre hendes lidt for aabenhjertige Bekendelser og Meningstilkendegivelser. Birkedal fortæller om en Ministermiddag hos Monrad, hvis Frue spøgende angreb ham ved Bordet paa Grund af en Artikel, han havde skrevet i »Fædrelandet« mod Halls henholdende Politik i Notevekslingen med Bismarck, det blev til en almindelig Samtale, men naturligvis under Iagttagelse af alle selskabelige

Former, indtil med eet Fru Hall, der hidtil havde siddet stum, udbrød: »Jeg holder med Birkedal, den Politik er noget Skidt, jeg ved jo nok, at man finder mig taabelig,

AUGUSTA MARIE HALL.

men jeg er nu en Gang pæredansk og vil vedblive at være det til min Død. Der blev pludselig, skriver Birkedal, en dyb Stilhed ved Bordet, og Hall kastede et døende Blik paa sin Hustru.

Det var forøvrigt ikke alene hans Politik, hvis Svaghed hun gennemskuede, med hans Karakter gik det ikke bedre.

Det kom derfor ikke helt sjældent til smaa Skærmydsler i deres ægteskabelige Samliv, og efterhaanden som Ungdommens Forgyldning gik af Sankte Gertrud, og hendes Originalitet blev mere og mere afstikkende, blev Hall tidt og mangen Gang ynket af det gode Selskab paa Grund af hendes Taktløshed og bizarre Luner. Fru Heiberg dømmer hende saaledes i sine Breve til Krieger særdeles haardt, taler om hendes »Piat«, hendes »Tvetungethed«, hendes »forcerede Aandrigheder« og paastaar, at hun det ene Øjeblik sagde det ene og det næste Øjeblik det stik modsatte. Hun slaar ligefrem Kors for sig, da Fru Hall en Gang har udviklet for hende, at de to, Fru Hall og hun, jo dog havde Lov til at tillade sig de Friheder, de vilde, uden at Verden havde Ret til at opholde sig derover. At blive saaledes jævnstillet med Fru Hall faldt ingenlunde i Fru Heibergs Smag. Hun gjorde endnu da Lykke i Ungpigeroller paa Teatret trods sine 52 Aar, medens Fru Hall med sine 48 helt havde opgivet at gøre Indtryk ved sit Udseende. Rent galt blev det derfor, da Fru Hall i December 1864 kom anstigende for at formaa hende til sammen med sig at »staa og sælge ud paa en Basar« — »hun mente, at naar jeg pyntede mig rigtig smukt, vilde jeg faa en uhyre Afsetning!« Fru Heiberg fnyser formelig af Harme: at denne ældede Sjuskedorte for Alvor mente, at Fru Heiberg, fordi hun var 4 Aar ældre, jo nok kunde gaa an, naar hun bare »pyntede sig rigtig smukt« — hun rækker sine Hænder mod Himlen og udbryder: »Hun er da enestaaende!« Ja, hvilken Formastelighed — man forstaar herefter bedre Fru Heibergs dybe Aversion mod Fru Hall.

Af Mænd som et Liv igennem har staaet hende nær saasom Bille og Birkedal faar hun derimod de skønneste Vidnesbyrd — hun roses for sin »Viljestyrke«, sin »Sand-

hedskærlighed«, sin »varme Hjertelighed«, sin »dybe og levende Kærlighed til alt dansk«, først og fremmest sin Trofasthed i Venskab: »for at hjælpe sine Venner kunde hun sætte Himmel og Jord i Bevægelse og skyede i dette Øjemed ingen Møje«. Begge er enige om hendes Originalitet. Hun var paa een Gang, tilføjer Bille, »storslaaet og pudserlig«. Sagen var aabenbart den, at hun aldrig ret fik rystet Barnet af Ærmet og derfor som ældre blev ved med den frimodige Aabenmundethed, der sikkert har klædt den purunge Pige fortræffeligt, men ikke nær saa godt den bedagede Ministerfrue. »Birkedal er min topmaalte Ven«, sagde hun en Gang til sin Bordherre, da denne begyndte at laste ham — ikke alene Episoden, at hun saaledes straks tog den fraværende Ven i Forsvar, men navnlig ogsaa Udtrykket »topmaalt« er i høj Grad betegnende for hende: naar hun øste op af sine Følelsers rige Fylde, gav hun altid Topmaal, hvad enten det gjaldt Sympati eller Antipati, og nøjedes aldrig med strøget Maal.

Af sin Mand var hun først og fremmest *stolt*, forfaldt endog, efterhaanden som hun eksalterede sig, til en sværmerisk Beundring for ham — »en Beundring«, siger Bille, »der dog var af noget abstrakt Natur« og ikke »altid kunde omsættes i Dagliglivets gangbare Smaamønt« — sikkert en overordentlig rammende Karakteristik af Forholdet!

Med et halvt Øje kunde enhver se, hvor forskellige de to Mennesker var, de belyste netop gensidig hinanden saa fortræffeligt — men da de mødtes i Ungdommens Vaar ude paa det skønne Iselingen, var det just denne Mod-sætning, der drog dem til hinanden med magnetisk Kraft. 1837 giftede de sig, han var den Gang 25 — og hun var 21.

Glat og glad gled Hall saaledes ind i Manddomstidens som lykkelig Ægtemand og karrièresikker Embedsmand.

Ogsaa ad denne Stige, som en Mand fra Datidens l'ancien régime fuldkommen rigtig har bemærket, vilde han sikkert have naaet at blive Minister. Nu blev han det gennem *Politiken*, denne nye Magt, som netop kom op i hans Ungdomsdage og i 1848 erobrede Land og Rige, Konge og Folk. Naturligvis var Hall ikke med som Banebryder eller Murbrækker, end ikke som Stormsvale. Først da det nye, som ogsaa han bekendte sig til, havde sejret, og Frugterne skulde nydes, kom han med i Laget, men kom nu straks i første Række, ej alene som Følge af sine rige Evner og lyse Sind, men ogsaa som Følge af sin statelige Personlighed, som det nu en Gang var umuligt at overse: allerede ved sin hele Skikkelse og Fremtræden havde han let ved at gøre sig gældende uden paa nogen Maade at behøve at puffe sig frem. Men vistnok havde han ogsaa en medfødt Gave til at finde, hvor Tampen brændte, og til, hvor det vankede, at være *bei der Hand*. Og det til Trods for en medfødt Sky for at mase paa eller overhovedet komme i Trængsel, han holdt nu en Gang ikke af at støde nogen og agerede aldrig Vigtigpeter.

Hans Livs store Chance kom dog først, da det konservative Ministerium Ørsted var taabeligt nok til at afskedige ham som Generalauditør og derved skabe ham det Martyrium, som han aldrig nogensinde selv havde søgt, men langt snarere høfligt og behændigt vilde have undveget: heller ikke ved denne Lejlighed havde han da lagt sig *à qui*. Men som alt i hans Liv helt op til 1863 formede sig til hans Held, blev ogsaa denne Afskedigelse til et Springbrædt. Da Ministeriet Ørsted faldt, var det først og fremmest ham, den offentlige Mening udpegede som selvfølgelig Arvtager, den nye liberale Æras sikre Mand og naturlige Repræsentant.

Det er som saadan, vi finder ham i 1857. Han er nu ovenikøbet i Ministeriets Spids som Konseilspræsident. Han stod paa sin Begavelses og Folkeyndests Højdepunkt og var forøvrigt i sine bedste Aar, uden nogen som helst andre Sorger eller Bekymringer end dem, som Politiken skaffede ham — og dem tog han sig let! Ja, det morede ham ligefrem at lege med i Politik, den forstyrrede intet Øjeblik hans sunde glade Ligevægt. Det morede ham ogsaa at være Minister, at bære Ordener, komme til Hove, smaadrilla Grevinde Danner, i alle Forhold at være Landets Førstemand. Ikke for at hovmode sig deraf, intet laa ham fjernere, han var saa ligefrem og ligetil, som nogen kunde ønske sig: det var netop det, som ganske vandt ham Hr. Sørensens varme Beundring og dermed ogsaa hans usvigelige Gunst — men det *morede* ham som sagt. Magtens Højsæde fandt han, til sin Tilfredshed, var en dejlig blød, bolstret Lænestol, hvor han kunde sætte sig trygt og mageligt til Rette, ja, hvor han endogsaa af og til kunde tage sig et kort Blund, uden at nogen mærkede det, end-sige tog Forargelse deraf. Og fra dette ophøjede Hlidskjalf havde han ovenikøbet Adgang til at kigge saa grumme mange baade Modstandere og Venner i Kortene og fik i det hele taget set saa overmaade meget, som han med sin store Humor kunde nyde af Hjertens Grund. Alt i alt kom han derfor hurligt til den Erkendelse, at naar han sad der, sad han paa den ham naturligt tilkommende Plads, saa baade han og Folket var bedst tjent med, at han roligt blev siddende.

Naturligvis havde Hall ogsaa store Evner til at være ledende Politiker, kunde fremfor alt holde sit Parti sammen, hvad der i Parlamentarismens første Dage herhjemme, da Partiliniere var alt andet end skarpt optrukne, og Løs-

gængereren en almindelig forekommende Type, var en ganske anderledes vanskelig Opgave end nutildags. Halls politiske Hovedegenskab var netop at »mægle, hvor der mægles kunde«, forene, finde Midterlinien, »mediere, skaffe sig Venner og gaa saa yderligt som muligt, uden at det brast«. Netop 1857 (den 15. Marts) giver I. A. Hansen i »Folkebladet« sin Fortrydelighed Luft over Halls Færdighed til i Rigsdagens »Gange og Vinduesfordybninger« at »vinde Sjæle for sit Parti« ved at spille paa de Vedkommendes »Attraa og Svagheder« som en Virtuoso paa Tangenterne. Samme Artikel indeholder en Værdsættelse af Halls talentfulde og livlige Foredrag med den spotske Tilføjelse, at sluttelig »viser det hele sig som oftest kun at være en Fremhæven af Bilingen for at trænge Hovedspørgsmaalet i Baggrunden«. Iagttagelsen er sikkert rigtig: fra alle Sider roses Hall for tilfulde at have forstaaet »den Kunst at tie talende«. Han kunde, fortæller Topsøe, føre sine Tilhørere i Kæde gennem alle Husets Værelser og helt ud paa Trappen, uden at de noget Øjeblik kom til at kaste det mindste Blik ind i, endsige passere det Rum, hvor netop det stak, hvorom Talen var. Dette var dog kun een Side af hans Veltalenhed, det var jo dog ikke dagligdags, han saaledes skulde dække over eller dølge Pointet med en Strøm af Ord. Langt tiere gjaldt det om at overbevise eller gen-drive, men ogsaa heri viste han sig at være Mester. Uden at eje den store Patos, det lange og lette Løb paa Stemningernes Skala, uden at kunne fænge eller opildne var han dog en betydelig Taler: ved sin urbane Form, sin Fremstillingsmaades klare Ro, sin »ligeligt dvælende Argumentation«, sin polemiske Behændighed, fremfor alt dog paa Grund af sit aldrig svigtende Humør, som lod ham krydre sit Foredrag med mangen vittig Skæmt, mangt et fornøje-

ligt Indfald! Topsøe karakteriserer Hall som Taler saaledes, at han hverken var i Slaabrok eller i Kjole, »men i en Frakke af godt Snit, som klæder den, der bærer den«.

Hvad iøvrigt hans politiske Evner angaar, da var de af den Art, som endnu herhjemme af de fleste regnes for de rette, men som i Virkeligheden er fældende for sin Mand: hvad Resultaterne jo ogsaa slaaende nok har godtgjort for den Hall'ske Udenrigspolitik's Vedkommende. Han holdt af, siger Topsøe, »at lægge en Del hen til Fremtidens velvillige Besørgelse«. Man maa hos denne hans Beundrer især beundre Ordet »velvillige« som det højst »velvillige« Udtryk for: at opsætte, udsætte, forhale, skyde Afgørelsen fra sig, søge at vinde Tid, blot fordi man ikke ved sit levende Raad for, hvad det egentlig er, som skal gøres. Fra hans nære Ven og mangeaarige Ministerkollega Andræ har man adskillige Ytringer, som mere uforbeholdent afslører Vennens Vankelmodighed, Viljesvaghed og Raadvildhed: »hvor det gælder om ikke at gøre noget, har Hall sin Styrke«, han »ønsker blot, at alt skal gaa — hvorledes, det er ham ligegyldigt«. Hans sædvanlige Svar til alt var stedse dette: »Det kan ikke nytte — der er virkelig ikke noget at gøre *for Øjeblikket*, man maa se Tiden an« — »han sled En op ved sin passive Modstand, sin Lirken og Trækken i Langdrag« — og saaledes videre. Tilmed klager Andræ over hans »Mangel paa Paalidelighed«, hans »evige Eftergivenhed«, hans stadige Ønske om, at »forandre, fire, arrangere« — ogsaa over »hans smaa Underfundigheder«. Frederik VII kaldte ham en »Lurendrejer«, og Andræs Svoger, Hans Egede Schack, skriver i et fortroligt Brev frisk væk om Halls »Michaels-Fysiognomi«, da han ikke rent ud tør sige »Rævefjæs«! Vist er det, at Hall af Frygt »for

Øjeblikkets Tryk«, leutseelig og behagesyg som han var, i alt Fald stedse blev »de halve Løfters Mand«.

Selvfølgelig hang alt dette hos Hall sammen med gode Egenskaber: Evnen til at mildne, udglatte, med Læmpe fjerne, hvad der kunde virke anstødeligt — ligesom ogsaa med hans store Elskværdighed og Godmodighed, i Kraft af hvilken han gerne vilde gøre alle tilpas — endogsaa .Grevinde Danner, i alt Fald for Kong Frederiks Skyld! Herover blev nu ganske vist hans Kolleger i Ministeriet, Andræ og Krieger, Gang paa Gang rasende, hvad der dog kun kan siges at vidne om en Smaalighedens Aand, som var Hall ganske fjern. Alt dette Postyr over de Smaaudslag af Grevindens Forfængelighed, som Hall med sin humoristiske Sans sikkert nærmest har fundet komiske — Krieger vilde endog en Gang lave Ministerkrise, fordi hun vilde gaa *en cortège* ved en Hoffest — over dette og alt lignende følte Hall sig højt hævet — og i Virkeligheden burde ogsaa kun en Borgerfrue i sin dydsirede Ærbarhed som f. Eks. Fru Andræ, men ikke hendes Mand og hans Venner kunnet forarges over sligt og stemplet det som utilgivelig Svaghed og Karakterløshed hos Hall, at han havde Lyst til at overse det eller smile det bort. Naar ogsaa Fru Heiberg i sine Erindringer deltager i Fordømmelsen over Hall, der som Kultusminister nærmest hældede til Høedt i den store Teaterstrid, saa mærker man Hensigten — og om man just ikke bliver forstemt, saa ryster man dog uvilkaarligt lidt paa Hovedet ad den gode Kone, naar hun fra sin Idealitets Højder dadler Hall, fordi han ironisk smilte ad faste Principper som noget bornert. Men Iagttagelsen er iøvrigt rigtig nok. Ogsaa fra anden Side er det berettet, hvorledes han overfor Paaberaabelsen af en stærk Overbevisning som Modargu-

ment virrede paa Hovedet, som om han vilde sige: »Min Gud, hvad er dog latterligere end en Overbevisning«.

Utvivlsomt var det denne Hang til Opportunisme, som gjorde ham til en for hans Fædreland saa skæbnesvanger daarlig Statsmand. Den sande Opportunisme forliges udmærket godt med god Statsmandskunst, for hvilken ganske rigtigt alle Veje er Veje, naar blot de fører til Rom. Den falske Opportunist derimod vil slet ikke til Rom, ved overhovedet ikke, hvorhen han føres, har intet Maal, hvorefter han styrer. Hall vilde nu i Grunden nok til Rom, havde for saa vidt et Maal: paavirket af Ejderdanismen, som var den herskende Doktrin i hans Milieu, i hans Presse, hos alle dem, hvis Mening han troede at skylde Hensyn, var »Rom«: Hertugdømmet Slesvigs Indlemmelse i eller Sammensmeltning med Kongeriget Danmark, og for saa vidt vilde han gerne ad enhver Vej, som tilfældigt aabnede sig og bød ham en Udvej — hellere end gerne smuttede han saa ned ad den! Men at *styre* mod dette Maal, sætte Kursen med fast og sikker Haand, det vovede han ikke, end mindre at sætte haardt imod haardt overfor de Hindringer og Indflydelser, som truede med at bringe ham ud af Retning. Han gav sig hen med en forunderlig sløv Tryghed i den Tro, at alt nok skulde gaa paa det bedste, man skulde blot trøstigt give sig Tilfældet i Vold og lade Begivenhedernes Strøm føre En, saa havnede man nok en skønne Dag, hvor man skulde. Og med det maliciøse Lune, som kan være Tilfældet egent, førte det ham ogsaa derhen, hvor han ønskede — for at vise ham, at her netop var den Malstrøm, han for enhver Pris skulde have styret udenom eller bort fra, og som derfor nu, da han alligevel lod Statsskibet drive ind i den, sugede ham og hans Lykke og hele Rigets Velfærd ned i sit koglende Dyb.

Den Hall'ske Politik's Nederlag er saa aabenbart, at der herpaa intet Ord behøver at spildes. Topsøe har i sine politiske Portræstudier forsøgt at mildne Dømmen ved at pege paa Frederik VII's pludselige Død. Efter en Skildring af November-Forfatningens Tilblivelse hedder det: »Lynet slog uventet ned fra den kolde Novemberhimmel og ramte Spiret i det nye Lykkens Hus. Kongen døde. Værker som Rigsraadstidenden er sjældent romantiske, og dog, den som blader i Rigsraadstidenden fra 1863, finder et Sted, hvor der er et Brud saa voldsomt, saa katastrofisk, at ingen historisk Roman vilde have vovet at konstruere det mere afbrudt og stejlt. Nummeret den 13. November meddeler Slutningsforhandlingen ved Forfatningsudkastets Vedtagelse og Rigsraadspræsidentens Proklamering af Afstemningens Udfald. Det næste Nummer har sort Rand; det er dateret den 15. November og meddeler det kongelige Budskab til Rigsraadet om Frederik VII's Død. Paa den blanke Plads, som i Tidenden er ladet aaben mellem disse to Møder, staar Halls bedste Forsvar«. Topsøe har desværre langt mere Ret, end han synes at vide det. Paa dette hvide Blad staar Halls bedste Forsvar, man kan vel endog tilføje: hans eneste — der staar nemlig ikke et Ord! Defensor maa give blankt op. Topsøes Mening er vel ligesom Billes — Topsøe var ikke for intet Billes »Efterfølger« —, at Ejderpolitikens skæbnesvangre Sammenbrud bare skyldes det »Uheld«, at Frederik VII døde i dette for Hall saa ubelejlige Øjeblik. Men se deri maa netop den finde sig, som hele sit Liv ikke har haft anden Politik at stole paa, at »det gaar nok« — bare man lader staa til! Hall er ikke ulig Charles Dickens' Mr. Micawber, der altid haaber paa, at der skal »vise sig noget« — nuvel, saa viser der sig ogsaa noget: Hall havde udskudt og udskudt Afgørelsen i Haab om, at den nok

skulde blive truffet ganske af sig selv, nemlig ved Indtrædelsen af en udefra kommende Begivenhed af den Slags, hvorover ingen er Herre — nu velan, saa skete der ham hans Ret: Begivenheden kom — Frederik VII's ubelejlige Død. Thi hvem havde vel garanteret ham, at denne Begivenhed skulde blive belejlig, hvem havde givet ham Brev paa, at den Lykkegudinde, hvem han trøstigt havde overladt i *fighting game* at gøre Udslaget, vilde staa ham og ikke hans Modspiller bi? Heldet er som en Kapital, der stilles til Menneskers Raadighed, nogle faar en stor, andre en lille, men selv den, der har faaet en nok saa stor som f. Eks. Napoleon, kan faa den brugt op inden sit Livs Afslutning, saa der ikke er en Søssel tilbage. Naar Skæbnen kan være saa grum mod en stor Mand som Napoleon, hvorfor skulde den saa skaane en lille Mand som Hall? Til syvende og sidst er der dog i Heltens dristige Tro paa Heldet, hans usvigelige Forvisning om at være i Pagt med Sejren noget storslaaet, som maaske kan tænkes at imponere den trædske Fru Fortuna, efterdi hun dog er et Fruentimmer. Men blot at smaafiffe sig gennem Livet i en Slags søvniq Fatalisme: »Gaar den, saa gaar den«, deri er i alt Fald intet, som forsoner eller opløfter. Man kan muligt finde, at der er noget »blondt« i denne trygge evigglade Sorgløshed, altsaa noget for det danske Gemyt tiltalende, men dog minder dette Tilfælde ikke saa meget om Tordenskjold som om »der reine Tor«.

Allerede i 1858 kastede de for Danmark saa ulykkelige Begivenheder i 1863 deres Skygge foran sig — men i 1857 kunde endnu ingen hverken skimte Faren, endsige ænse den. Hall som Konseilspræsident og Udenrigsminister, som Landestyrer og Varetager af Rigets Sikkerhed udadtil, stod som den, der ej alene var kaldet af Kongen, men kaaet

af Folket, og begge nærrede til hans Statsmandskunst den urokkeligste Tillid.

Og var han nu end ikke (hvad man da ikke kunde vide) nogen Statsmand, saa var han en Stadsmand at se til, en eneslaaende Charmeur i Fremtoning, i Færd og Væsen, »man holder altid mest af ham, naar man ser ham«, skriver den ellers overfor ham saa højst kritiske Fru Andree og aflægger derved et slaaende Vidnesbyrd om den Magt, han besad overfor Med-Mennesker ved sin blotte Tilstedekomst. Eftertiden har altid svært ved rettelig at vurdere Betydningen heraf: det personlige Indtryks Fortryllelse har vi aldrig været ud for og bliver derfor kun altfor tilbøjelige til at behandle denne Side af Sagen med en vis kølig, overfor de kære Afdøde overbærende Skepsis. Hvad man dog imidlertid nu, saa længe efter, maa kunne se sig til af de Billeder, man har af Hall, er, at han i sjælden Grad var Kød af Danerfolkets Kød og Blod af dets Blod — ægte dansk i Sind og Skind. En høj, kraftig Skikkelse, som med sit store Hovede, sit lyse lokkede Haar, sin friske Ansigtssfarve — han havde endnu i sin Manddom Barnets Teint — og med Blikkets frejdige, imødekommende Udtryk straks drog alles Opmærksomhed hen paa sig. Skønt ganske let foroverbøjet havde hans Holdning en naturlig Værdighed, som paa det mest tiltalende harmonerede med den bramfri og ligefremme Maade, hvorpaa han førte sig. Han var ikke nogen Chevalier, havde i sin Jævnhed ingen fin Anstand, kunde til daglig være lidt ligegyldig med sin Klædedragt og sit Ydre — hans Anders Tikøbs-Paraply var berømt — men det visse var, at ved højtidelige Lejligheder synede han som en nordisk Høvding. Netop en nordisk, saa vist som Hovedindtrykket af ham var saa afgjort lyst. Dog havde han ikke, som

man næsten kunde have ventet sig, blonde Øjne, ikke disse blaa Øjne, som er Troskyldigheden selv, eller disse graa-blaa Øjne med deres skiftende Lys, som altid er aabne og paalidelige, hvad enten Blikket er hvast eller mildt. Blaa og graablaa Øjne er Øjne, som, naar man faar Lov til at titte ind i dem, og de ikke af et uroligt Sind kaster Blikket hid og did, altid *møder* En, lader sig se, lige saa meget som de ser. Men Hall havde brune Øjne, ikke af de haarde blanke, men af de fyrige og gyldne, som hverken kan lade sig »fylde af Fløjl« eller skinne som Atlask, men er klare og godmodige, agtpaagivende, stadig ligesom siddende paa Vagt. Og saa af og til kunde der i de Øjne med eet danse et leende Lys — som Bebuder af det muntre Indfald, den pudsige Vending, den morsomme Anekdotte. Og saadan led hans Venner ham bedst.

Kun Hustruen Marie kunde trættes af hans idelige Lyst til at klare sig ud af enhver Situation ved en Spøg eller et skæmtefuldt Ord — »du tror vist Hall«, sagde hun en Gang til ham, »at du nok med en Vits kan slippe ind i Himmerig, men det gaar ikke«. Desto tryggere, har han sikkert ment, kan jeg i det jordiske slippe igennem med Metoden: to Dele venlig Hjælpsomhed, andre to Dele munter Velvilje og een Del harmløst Vid, det var en god Recept for Samfundssot — og hvad der heraf blev hentet fra hans ukuelige Humør, var sikkert ikke den ringeste Ingrediens i Blandingen. Med den gamle Vise fra hans unge Aar om »Verden og jeg« har han sikkert bekendt: »Jeg tror bestemt, at Sankte Knud har Ret til Punkt og Prikke: kan man ej le dens Daarskab ud, bort græder man den ikke«.

Finansministeren Carl Georg Andra.

Han var den Gang 45 Aar og saaledes i sin fulde Manddomskraft — i sin daadkraftige Manddom. Den varede akkurat fra 1849 til 1858.

Faa Aar efter og til sin Død stod Andra for de allerfleste af sin Samtid og da ganske særlig for de ældre af den nulevende Slægt, der endnu tydeligt kan mindes ham, som en kontemplativ Olding, Landstingets tavse Mand, en Sfinx, den store Statsmand, som aldrig selv vilde udøve Statsmandskunst, den store Politiker, som aldrig blandede sig i Politik, den store Taler, som aldrig talte — betegnende nok vovede dog ingen at tilføje: den store Tænkter, som aldrig tænkte. Thi at der netop rørte sig et rigt Tankeliv indenfor denne høje Pande, dette tillukkede Ydre, derom nærede ingen Tvivl, selv om man ikke positivt vidste det gennem Kendskab til hans banebrydende Arbejder paa saadanne Specialomraader som Geodæsi.

Forinden han stivnede i den Gipsform, han selv havde gydt sig ned i, og derved helt og holdent var blevet til standhaftig Tinsoldat, havde han imidlertid en lang og glørværdig Løbebane bag sig.

Han var som Barn en god, kærlig Dreng, ret et lille fermt Pligtmenneske. Flid og Ordenssans var ham medfødt, ligesom ogsaa hans store matematiske Begavelse røbede sig tidligt. Men det var dog først i hans Ynglingealder, at alle hans rige Evner og Anlæg tændtes i ham, saa at han alt da blev det Lys, han sidenhen sit Liv igennem gik og gjaldt for at være.

Af den kgl. militære Højskole blev han kort efter dens Oprettelse i 1829 en glimrende Elev, derpaa en af dens ypperste Lærere. Intet Under, at Bille efter hans Død

kunde betegne ham som »Personifikationen« af denne »Højskole: det exakte, det konkrete, den ubønhørlige logiske Konsekvens«. »Matematiken med dens Stringens og aldeles positive Resultater gav ham sit Præg«: »han blev en Modstander af Skolernes og Universitetets Maade at læse Klassikerne paa, af den megen Grammatik og det sproglige Pindehuggeri, og han gjorde den ved Universitetet raadende sproglig-juridiske Skole ansvarlig baade for de, som han opfattede det, falske Idealer i den indre Politik og for den hele Retning i vort Forhold til Udlandet, som førte til Ulykkerne i 1864«. »Han troede fra sin exakte, af ingen Idealer eller Fraser beherskede Opfattelse, at have en ganske anderledes sikker og med Virkeligheden stemmende Dom om Forhold og Situationer?« Ved en anden Lejlighed (i »Dagbladet« 1853) udtalte Bille sig i Overensstemmelse hermed saaledes om ham: »Abstraktionen er Andræs Liv; der er han hjemme, der bevæger han sig med Lethed og derfra udgaar hans System.« Derfor holder han det »for lutter Uforstandighed, naar det praktiske Liv ikke vil lægge sig nøjagtigt i de samme Folder«.

Hele denne Aandsretning med dens Forkærlighed for det metodiske gav Andræ allerede i de unge Aar ej alene en Sikkerhed og Aplomb i Væsen og Optræden, som kunde virke ligesaa stødende paa Mænd, som tiltrækkende paa Kvinderne, men gav desuden hans Karakter et sjældent Præg af Fasthed og Selvtillid. Derfor afviste han, paa Trods af almindelige militære Forestillinger, med kold Bestemthed enhver Uret fra Overordnedes Side, derfor traf han uden at tøve — i skøn Overensstemmelse med sit Valgsprog: *fais ce que dois, advienne que pourra* — Valget mellem Afsked fra sit Livs kæreste Sysselsættelse, Lær-

gerningen paa Højskolen, og Udtrædelsen af det politiske Liv: da det taabeligt blev ham stillet af Krigsminister Hansen, valgte han Afskeden. Og Lønnen herfor udeblev ikke, idet han efter det Ørstedeske Ministeriums Fald i December 1854 blev kaldt til Kongens Raad, hertil udset af den offentlige Mening.

I sine Ministeraar viste han sig netop at være, hvad Topsøe har kaldt ham: »En Matematiker, foret med en Militær; han har Ret, det er Nr. 1, Nr. 2: han vil lystres«.

Allerede da han var en ung Mand paa 23 Aar, finder vi dette dominerende Træk hos ham: da Vennerne, Juristen Frederik Bornemann og Martensen (den senere Biskop), kommer til Paris og er taget ind i det samme Hotel, i hvilket Andræ boede, tilbyder han dem at være deres Vejviser gennem alle parisiske Herligheder mod, at man lovede ham »ganske blindt at ville i alle Maader underkaste sig hans Ledelse«. Det er ogsaa under dette Pariserophold, det berettes om ham, at han havde inddelt sin Dag saa nøjagtigt, at han f. Eks. kun læste sine Breve, selv om de var nok saa kærkomne, paa et bestemt Klokkeslet og ganske rolig lod dem ligge flere Timer efter deres Ankomst, indtil dette Tidspunkt var inde. Dette viser ikke alene et for slig en varmhjertig Yngling usædvanligt Herredømme over sig selv, men ogsaa det Anlæg for *exactitude*, som var hans store Begavelses Særmærke. Den højere Matematik var i hans Livsgerning hans Hovedfag, hvori han ikke alene drev det til at blive en Videnskabsmand af første Rang, men som tilmed Aarene igennem blev hans store Passion. Faa eller ingen har som Andræ følt Erkendelsens Glæde, og yderst betegnende for ham var det, at hvad der fyldte hans Sind med dybest Tilfredsstillelse var i Studereværelsets stille og ensomme Stunder at finde den simplest mu-

lige Løsning af ethvert Problem, selv af det mest indviklede — den lige Linie, som kortest fører til Maalet. Hebbel gør et Sted i sine Dagbøger den Bemærkning, at den krumme Linie kender intet større Vidunder i Verden end den lige Linie — men ikke omvendt! Andræ havde kun et haanligt Skuldertræk tilovers for Udsving, Afbøjning og Krumveje. Saa ligeliniet han selv var, saa var for ham den lige Linie ikke Underet, men en barsk Selvfølgelighed, ad hvis Vej Mennesker skulde tvinges, om ikke gennem andet saa gennem Disciplinen — ellers meldte *han* i hvert Fald *Pas!*

Det blev da i hans offentlige Liv Svagheden, at naar alt ikke gik efter hans Hovede, ρ : som det efter en uigen- drivelig Bevisførelse var rationelt at gøre Tingen, blev han fortrydelig og drog sig helst som Achilleus ind i sit Telt. Ganske pudsigt skriver Bille en Gang om ham: »Andræ finder en mørk Tilfredsstillelse i at blive miskendt og ikke at være forstaaet; han paatager sig med en vis hemmelig Glæde Martyrkronen, og hans klare Forstand beskytter ham ikke mod at blive mystisk, naar han skal antyde, hvad det er for Ideer, hvis Martyr han er blevet«. Og ikke mindre pudsigt fortæller Fru Heiberg om, hvorledes han efter Prins Ferdinands Død »klagede over sin haarde Skæbne ikke at kunne følge Prinsen til Jorden paa Grund af, at han manglede Uniform. Da Madvig kom, berettede denne, at han havde forespurgt sig, og naar man kun anskaffede en Chapeau-bas, saa vilde man se igennem Fingre med Knæbenklæderne og den anløbne Kaaarde. Vanskeligheden var saaledes hævet, men jeg tror, at dens Bortrydelse ikke behagede Andræ, han blev meget betænkelig over saaledes ikke at have nogen Undskyldning«. Dette er ægte Andræ'sk. Hvad han først og fremmest ønskede, var

stedse et plausibelt Paaskud til at forblive i det Hi, som han forinden havde grebet Anledningen ved Haarene til at trække sig ind i. Her var han i alt Fald vis paa ikke at møde Modsigelser fra sine algebraiske Formler, men kun Vanskeligheder, som Skarpsindighed kunde løse, ikke den Begrebsudflyden, han hadede, den sjuskede Omtrentlighed, han foragtede. Det var saaledes ikke alene, ej engang særlig af Fortrydelighed, han saa villigt slap Førertaget: visselig fandt han just der, i sin Tilbagetrukthed, i sit Telt, lidt, ja, vel endog ikke saa helt lidt af den Lykke, han saa hedt higede efter: »*le bonheur qu'il enviait tant de fois — ne l'abandonna point dans ce charmant azul*».

Det er hans ejendommelige Forhold til *Lykken*, det gælder om at forstaa, hvis man vil forstaa *Andræ*. Han var alt andet end en Aladdin-Natur, ingen *Lykkens* Yndling, tværtimod altid bange for, at hans eller hans Nærmestes Forehavender skulde mislykkes, altid ængstelig for at udfordre *Skæbnen*. »Sig det ikke«, udbrød han ofte, naar nogen i Familiekredsen dristigt tog *Fremtiden* paa *Borg* og udtalte sig tillidsfuldt om sine *Udsigter* til at opnaa noget attraaet: »Du fortjente, at det gik dig ilde, siden du er saa sikker i din *Sag*«. Man mærke sig, at det er den samme *Andræ*, som, naar han havde anstillet sine *Sandsynlighedsberegninger* eller igennem *Logikens* *Prøve* var kommet til et *Resultat*, altid var »sikker i sin *Sag*« — endog *saa* sikker, at det af de fleste fandtes og følte rentud stødende. Men omvendt, overfor det uberegnelige *Tilfælde*, overfor »*Udfaldet*« — dette »*Endelighedens* *Tegn* og *Fortabelsens* *Blændværk*«, dette »*Gøglebillede*: render en *Be-sluttende* derefter, er det som *Hunden* efter *Skyen* i *Vandet*« — var *Andræ* overmaade usikker, havde ingen *Tro* paa sit *Held*, var aldrig *Dus* med *Lykken*. Han var kun

vis paa eet, usvigelig vis paa eet: »Dumheder lykkes altid« — og da han jo var saa grumme klog, maatte han være forberedt paa, at den nærsynede Fru Fortuna oversaa ham.

Var det da ikke netop derfor, at han i sin Egenskab af Statsmand og Politiker saa ofte veg tilbage for Ansvaret i det afgørende Øjeblik, selv om Situationen nok saa meget udpegede ham som Manden? Selv følte han nemlig, naar det kom til Stykket — netop naar det kom til Stykket — aldeles ikke Kaldet. Han var overhovedet ikke nogen Handlingens Mand, havde Sky for aktiv Optræden, og hertil kom altsaa Frygten for at savne den heldige Haand, Frygten for »Udfaldet!« Gennem sin Syslen med Sandsynlighedsregning var han sikkert klar over, at i »de store Tals Lov« bortelimineres de saakaldte tilfældige Aarsager, og at altsaa Begrebet »Rimelighed« beror paa en Fiktion: det forudsætter, at der er en Lighed mellem de Forhold, for hvilke man fastslaar samme Rimelighed, medens det i Virkeligheden er Uligheden, den være stærk eller svag, der fremkalder Begivenhederne. Naar man trækker Kugler op af en Pose med lige mange røde og hvide Kugler, saa er Sandsynligheden for at faa en rød op: $\frac{1}{2}$, men dermed er lidet eller intet sagt om Udfaldet af den enkelte Trækning, da der netop abstraheres fra alle de Forhold, som egentlig maa siges at bestemme dette — Kuglerne er ikke nøjagtig lige tunge, ikke lige glatte, har ikke den matematiske Kugleform, ligger ikke ens for for Haanden, og den, der trækker Kuglerne op af Posen, forandres fra Sekund til Sekund. Om alle disse tilsyneladende ubetydelige Forhold er vi uvidende — og det er dog dem, som bevirker, at netop *denne bestemte* Begivenhed indtræffer. Formodentlig har derfor Andræ paa sine Fingre vidst, hvad Søren Kirke-

gaard paa sin Vis saa indtrængende indskærpede sin Samtid, at naar det gælder om at fatte en Beslutning, er Sandsynligheden »en Pjalt, en Bønhas, en Sjakkerjøde, som ingen fribaaren Sjæl bør indlade sig med« og at der derfor i enhver Beslutning maa være »et Moment, som imponerer den geskæftige Sandsynlighed og gør den maalløs«.

I hvert Fald har Andræ nok kendt sin Goethe og altsaa ogsaa det Sted i »Wilhelm Meisters Lehrjahre«, hvor den Ubekendte slaar fast, at Skæbnen netop virker *gennem Tilfældet*, det uberegnelige Tilfælde, og at dette ovenikøbet er et særdeles kejtet Organ, da det saare sjældent synes nøjagtig at udføre Skæbnens Beslutning i dennes Renhed.

Fra sin Ministertid, 1855—58, slap han helskindet. Hvor turde han da, har han rimeligvis sagt til sig selv, vove at »friste Skæbnen« nok en Gang. Allerede saa ung som 23 Aar var han inde paa denne Tankegang: »naar alt viser sig i Rosenskær, kan jeg ikke frigøre mig for den Ængstelse, at det sidste Aars uventede Lykke atter kan blive fulgt af et Omslag til det Onde«. Ak, paa Lykken kan man aldrig lide, derfor heller lade være at friste den — det er det stadige Omkvæd i Andræs Drapa.

Men just herved maatte han i Resten af sit Liv synes de overmaade mange, som altid ønsker bare *at komme til*, at være en sær Person, en løjerlig Kumpan. Som om man nu en Gang ikke havde Lov til at være de stille Stuers Mand, Grubler og Gransker, Forsker og Problemløser! Netop Problemløser, ingen Iagttager. Han skøttede egentlig aldeles ikke om blot at se til, da han jo stadig vidste bedre, hvorledes alt skulde gøres, men han fandt Tilfredsstillelse i blot at *gennemtænke* Sagen og i *Teorien* løse Problemet. De Krav, som dets Gennemførelse i *Praksis* stillede, syntes ham derimod plumpe og paa-

trængende. En Natur, som først og sidst var anlagt paa Erkendelsen — Erkendelsen *kunde*, naar galt skulde være, og han stod midt i det og *maatte* handle, omsættes til Vilje, men da rent umiddelbart — aldrig som hos de fleste andre Mennesker efter først at være omsat til Følelse.

Andræ var gennem sin militære Uddannelse bleven »militariseret«, havde lært fuldelig at vurdere den strenge Pligt-troskab, der indordner sig under Formaalet — men af Anlæg og Tilbøjelighed var han ingenlunde Militær. I alt Fald ingen Kriger — naar der da ikke var Dupsko paa Fleuretten, saa at hele Kampen blev en elegant Fægte-øvelse, som ublodigt endte, saa snart Raabet lød: *touché!* Han stod ikke i noget robust Forhold til *Modet*, han havde vel i højeste Grad *le courage de son opinion*, det var jo netop hans Livs Lyst uforbeholdent at bekende den — »en begavet Taler«, skrev Bille om ham faa Aar efter hans Ministertid, medens han endnu tog ret aktivt Del i Døgnets Politik, »hvis klare og anskuelige Fremstilling udøver en uimodstaaelig Virkning paa Tilhørerne, og hvis kolde, lidenskabsløse Kritik skaanselsløst rydder op blandt det, som lige forud har tiltalt og henrevet Følelsen«. Men havde han Mod nok til at læse anderledes tænkende Teksten, Mod nok til at udtale Paradokset med kold Ringagt overfor Middelmaadighedens Dom, saa kunde hans Mod, naar han selv skulde handle og tage Ansvaret, særdeles godt klikke, just paa Grund af den hemmelige Frygt inderst inde for »Udfaldet«. Da han gik af som Minister i 1858, bar han, mener Topsøe, »lønligt i sit Indre hin Tvivl, der gør Villien syg«. Han stod ikke paa Skillevejen »frejdig og sejrssæl, sikker paa sig selv og sit Maal, naar han blot kunde komme til at raade, men snarere som en tungsindig Hamlet«, klagende over, at det

netop skulde være ham, i hvis Lod det faldt at sætte Verden paany i Lave.

Og dog, hvor dybt Topsøe sikkerlig har troet her at stikke Sonden ind, saa er den dog gledet af, gaaet i fejl Retning og derved blevet i Overfladen. Det er rigtigt, at Andræ paa Hamlet-Vis krympede sig ved den blotte Tanke om at skulle blive sat i den Nødvendighed at indtage Redningsmandens Plads, at være Skæbnens Fuldbyrder — men det er urigtigt, at han for saa vidt var en Hamlet-Natur, som »Beslutningens Morgenrøde døde i det syge, gustne Overlæg«. Naar Hamlet aldrig kan drive det til Beslutning, endsige til Handling, er det ej alene, fordi han tvivler om, at han er Straffedommens rette Redskab, men fordi hans Villie overhovedet var ormstukken af Tvivl, hele hans Sjæl søndret ved idelig at vende og dreje det samme Problem og hver Gang i Lyset opdage nye Facetter. Ganske anderledes med Andræ: enhver af Tidens skiftende Op-gaver, som han tog op til Behandling, gik han i Lag med som med et matematisk Problem, løste det i Tanken til Fuldkommenhed og var derefter usvigelig vis paa, at Løsningen var denne og ingen anden. Og naar han saaledes havde gennemtænkt Sagen, raadede der ikke længer Tvivl i hans Sjæl, han mente netop derefter ganske nøje at vide, *hvad* der skulde gøres, og *hvorledes* det skulde gøres. Men til at give Besked herom vilde han saa indskrænke sig, ikke selv gøre Tingen, thi her kom for hans Vedkommende den Tvivl, som gør det muligt for Topsøe at sammenstille ham med Hamlet: Tvivlen om, at han som Handlingens Mand »stod i Pagt med højere Autoriteter«, med Tilværelsens mystiske Magter — Angsten for, at den ene lille Chance, som, selv hvor Sandsynligheden for det gode Udfald er allerstørst, stedse er levnet det chikanøse Til-

fælde, skulde blive grebet af dette, og selv hans kløgtigste Beregning saaledes blive til Spot. Da han paa sin Fødselsdag den 14. Oktober 1837 ene skal fejre Indtrædelsen i Fuldmyndighedsalderen, prøver han paa denne Mærkedag at vinde i Hazardspil — men hans »sædvanlige Mangel paa Held« slog ham al Vinst ud af Haanden. Ogsaa i Livets store Spil mente han at maatte regne med »sædvanligvis« ikke at have Lykken med sig. Mommsen skriver om Cæsar, at hvor omhyggeligt han end havde lagt alt til Rette forud for Slaget ved Pharsalos, saa vidste han dog vel, at noget burde han overlade til Heldet. Men Andræ var ingen Cæsar — gik heller aldrig over Rubicon. I Stedet for som den store Feltherre at stole paa sit Held, troede Andræ paa — sit Uheld.

Noget var det nu sikkert ogsaa, fordi han vilde spare sig for spildt Ulejlighed, for at gøre noget forgæves, for den Ærgrelse, det bagefter vilde være, hvis det saa sikkert Udregnede alligevel mislykkedes — blev han derimod i sit Telt, ved sine kære Studier, slap han da i hvert Fald for *den* Risiko! Hans Veninde, Fru Heiberg, som kendte ham saa godt, taler i et Brev til Krieger om hans »Mangel paa at bringe Ofre«: saa snart et Arbejde »generer ham, lader han det være«. I et andet Brev (fra Februar 1863) fortæller hun, hvorledes hun har bebrejdet ham, at »han ingen Rolle tog i vort Drama« (Datidens store nationale Drama) — »han svarede, at Rollen endnu ikke var skreven«. Det var denne Ulyst til at optræde paa Offentlighedens Scene, endsige bejle til Publikums Bifald, overhovedet Ulysten til at afbryde sit kære Otium, som paa det sælsomste parrede sig med hans overdrevne Ængstelighed. Da han i December 1864 opfordredes til at hugge Knuden over ved at afløse Hall og tage Novemberforfatningen tilbage,

skrev Fru Heiberg: »Han træder vist ikke til i dette Øjeblik, dertil mangler han — Gud forlade mig — Mod«. Bedømmelsen var i dette Tilfælde uretsfærdig, thi Hovedgrunden til Andræs Vægtring var utvivlsomt den, at han med Rette ansaa Hall for at være den *eneste*, som baade skyldte at bøde og havde Chancen for at *kunne* bøde paa den skæbnesvangre Fejl, som November-Grundlovens udfordrende Antagelse straks viste sig at være. Men gjorde saaledes Fru Heiberg *heri* Andræ blodig Uret, havde hun dog med sit sikre kvindelige Instinkt rigtig set, at Andræs Natur for *saa* vidt var som Hamlets, at ogsaa han savnede Mod *til Springet*, til at sætte over det Slug, hvis Rand Vandringen ad Følgeslutningernes Vej saa ofte fører til, og hvor det saa først er paa den anden Side, Vejen fortsættes. Desuden: ingen Brutus vilde have kaldt Andræ »*ambitious*«, hans Hu stod ikke til at herske og stride — *men til Musers Leg og Gratiers Gunst*. Dette er endda det dybeste i ham.

I »Dagbladet« for 1863 skrev Bille om ham: »for hans kolde klare Fornuft er intet Problem for vanskeligt, men i hans Bryst banker der intet Hjerte, i hans Sjæl er der ingen Følelse af Varme eller Begejstring for Ideer. Han kender kun Ræsonnement og den rationelle Slutnings Gang, kun abstrakte Begreber og blodløse Teorier«.

En overfladisk og ubillig Dom.

Da Fru Heiberg læste denne Artikel i »Dagbladet«, skrev hun i Anledning deraf til Krieger: »Kold er Andræ ikke, men ligesom man tildækker Is med varme Genstande for at holde Kulden vedlige, saaledes tildækker Andræ sig med Is for at afkøle, hvad der brænder i hans Indre«. Ja, skulde vel nogen bedre kunne kende de »*Lidenskaber*« — hun bruger selv et andet Sted Ordet om Andræ og bruger det med velberaad Hu — som »brændte i hans Indre«, end netop Fru Heiberg?

Det var en Skærsommerdag i 1833, hun træder ind i hans Liv — og altid siden kunde han huske og minde Fruen om alle Enkelthederne i dette Solhvervsmøde.

JOHANNE LOUISE HEIBERG (1833)

Hun kom som i en Sky af hvidt, blændende hvidt fra Top til Taa, i Bæltet en Rose saa mørkerød, som blødt den af et Naalestik. Paa Hovedet bar hun en aldeles flad Kappe med en Art Puf bagi — »alt tog sig ud som et dejligt Negligé, som en Morgendragt ved en Promenade i en engelsk Park«. Hendes Udseende var, som man kan

se det paa det foran gengivne Portræt fra samme Aar — altsaa helt uden den anstrengte, let smægtende Ynde, den Opstillethed, som paa Bærentzens Billede af hende 9 Aar efter (se Side 119) — paa Portrætet fra 1833 ser vi et frejdigt Soubretteansigt, omgivet af et Væld af Sidekrøller, et livligt, næsten udfordrende Øjekast, ret en selvbevidst ung Dame med buttede Former, glad ved Tilværelsen og sig selv, sikker paa at behage, vant til at blive feteret. Men den Gang var hun just ogsaa som Skuespillerinde Genstand for en »Yndest, der gik over til en Art Forgudelse«, ombrust af Bifald hver Aften i Teatret, i sit Hjem bestormet med Blomster, Digte, Gaver og forrykte Kærlighedsbreve, paa Gader og Stræder ligefrem forfulgt »for blot at faa et Glimt af hende at se«. »Lykken havde forelsket sig i mig«, siger hun selv.

Daværende Løjtnant Andræ var hin Junikvæld sammen med nogle andre unge Højskole-Elever inviteret af Professor Heiberg til en Afskedsfest i hans Hjem for Tscherning, som da drog ud paa sin bekendte Landflygtighedsrejse. Først efter at Selskabet var samlet, kom Fruen ind, de unge Officerer stillede sig i Række og Geled, Heiberg tog hende ved Haanden — »men ak, ikke med den raske Ynde, som en ung Soldat kunde have gjort det« — og førte hende forbi Gæsterne, standsende ved hver især for at præsentere dem. Og saa begyndte et straalende muntert Samvær, hvor aandfulde Samtaler vekslede med Deklamation og Musik — Champagnen flød ved Bordet, og Aftenen sluttede om en Punchebolle fyldt med Heibergs berømte Dragonpunch.

Hvor Andræ kunde nyde Synet af hende, den allerede af ham paa Scenen saa beundrede, thi han havde alt længe været en »stadig og passioneret Teatergænger!« Nu saa han Mennesket, Kvinden, og fandt hende ikke mindre be-

daarende — med sin livlige Konversation, sin hjertelige Latter, sine »brillante« Øjne henrev hun sine unge Gæster aldeles. »Hun talte langsomt og korrekt, som naar man

JOHANNE LOUISE HEIBERG (1842)

taler et fremmed Sprog, med en noget syngende Stemme, men naar Samtaleemnet rev hende med, blev Tonen straks raskere og højere«. Gangen var let og svævende, Øjnene talende og dristige, snart ømme, snart skælmske — klare og agtpaagivende, naar hun tav, blændende som tvende Sole at se ind i, naar hun talte.

Da hun ved Bordet stod og skar en stor Steg for, fordybende sig deri med hele den Iver, hvormed Teaterdamer i Fremmedes Nærvær altid gaar op i slige huslige Gøremaal, vakttes hun pludselig ved, at August Baggesen i en Tale, som alt havde varet længe, uden at hun havde troet at behøve at skænke den særlig Opmærksomhed, med Styrke frempressede de Ord: »Hvor Kunst og Natur er saa tæt sammenslyngede — —«. Og i det samme falder det hende ind: »Det er vist til dig, han taler« — der stod hun med den store Forskærerkniv i den ene Haand og en vældig Gaffel i den anden og skulde nu tage imod en hæstemt Hyldest — da brast hun i Latter og lo saa befriende, saa overdaadigt, saa helt givende sig hen i løssluppen Lystighed over Situationens Komik, at hun rev hele Selskabet med: et Hav af Latter slog sine Bølger sammen om Aftenens »Dame Dejlighed« og hendes Troubadur — paa sin Vis den hjerteligste og muntreste Hyldest, hun som Festens Dronning kunde have ønsket sig.

»Denne unge, begavede Mand«, skriver Fru Heiberg om Andræ i sine Erindringer, »erobrede hin Aften min Mands, hans Moders og mit Venskab« — »vort Hus blev saa godt som det eneste, hvori han udhvilede sig fra sine Studier«, og for alle tre i den Heibergske Kreds blev han Kvæld efter Kvæld den mest kærkomne Gæst. »De Aftener, paa hvilke vi ventede Andræ, sagde snart den ene, snart den anden: Heute kommt gewiss Honoré«.

Honoré var Kælenavnet paa en af de franske Emigranter, som i sin Tid var kommen i Peter Andreas Heibergs Hus og der »paa en ligefrem paafaldende Maade« gjort hans da 22aarige Hustru (den senere Fru Gyllembourg) sin Cour — hans virkelige Navn var Duveyrier, og han var »en ung begavet Mand med alle de Egenskaber,

som behøves for at spille en Elskers misundte Rolle«. Det var saaledes i den Heibergske Kreds 1833 kun Moderen, Fru Gyllembourg, som kan have haft et tydeligt Hukommelsesbillede af Duveyriers Besøg for saa længe, længe siden, og naar hun da faar indført Betegnelsen »Honoré« for den unge Andræ, viser dette tydeligt nok, at Andræs Gang i Huset hos hende genkaldte Mindet om Duveyriers Sværmeri for Husets Frue. Hvad hun saaledes mente at have opdaget, at Fruen var den stærkeste Magnet, blev da ej heller skjult for de tvende andre — var det maaske derfor, at Heiberg lagde saa overdrevent stærkt Beslag paa sin Gæst og stadig synes at have lokket ham ind paa Samtale-Emner af en Højde, hvorop Damerne havde vanskeligt ved at vinde med? Martensen lod sig fange i en tilsvarende Snare, saa at han blev hængende i Disputer med Ægte- manden om den Hegelske Filosofi's Mysterier — Andræ var snildere og har sikkert ogsaa været sig klarere bevidst, at han ikke kom for at skifte dybsindige Ord med Heiberg, men for at dyrke sit Hjertes Udkaarne.

Mange Aar efter, da baade hun og Andræ var blevet over de halvtres, sidder de atter sammen en Aften i Skærsommer, denne Gang i hendes Enkebo ude i Rosenvænget — fordybende sig i de gamle Minder »fra den Gang vi var en og tyve Aar«. Da overvinder den aldrende Mand omsider sin »blufærdige Sky« for at vise, hvad der boer i hans »varme Hjerte«, og »aabenbarer« hende rentud, at »disse Aars Samliv i vor Kreds har været Lyspunktet i hans Liv«. »I vor Kreds«, hvor lyder det atter forsigtigt, men man erindre, at hun skriver det i et Brev til Krieger, hvis Jalousi det da gjaldt om ikke at vække. Besøgene i Brogade og senere Samværet med Heibergs i Paris — det vil sige med Fruen, delende den franske Hovedstads Kunstnydelser

med hende — det var »Lyspunktet« i hans Liv. Ja, hun har længe vidst det, hun har altid vidst det, hvorledes skulde man vel kunne dølge sligt for den Kvinde, man tilbeder? Nu er hun rørt over at faa Bekræftelsen, Bekendelsen, den endelige Tilstaaelse af den Følelse, han ellers stadig »med Anstrengelse og Møje har arbejdet paa at skjule og kvæle«.

Gengældte hun denne? Da hun 23 Aar efter Mødeåret, nemlig 1856, 44 Aar gammel, skriver om sine egne Følelser den Gang, hun var først i Tyverne, havde hun forlængst lært at være forbeholden i sin Udtryksmaade, forlængst lært (ogsaa af Andræ selv!), at hun som Ypperstepræstinde i Kunstens Tempel og som den berømmelige Æstetikers Hustru stod paa en Piedestal, hvor det sømmede sig ogsaa at hylle *la grande passion* i Antikens Draperi og tolke den med Antikens Værdighed og Maadehold. Men til Trods herfor skinner det dog igennem blot ved den Maade, hvorpaa Ordet »kær« Gang paa Gang hæftes til Andræs Navn, i hvor høj Grad Hjertet her var med i Spillet: »Hin Aften«, skriver hun som alt ovenfor nævnt, »erobrede den unge begavede Mand mit« — ja, der staar ikke »Hjerte«, i Professorstilen og Fruedydighedens ærbare Sprog hedder det: »Venskab«. Men man erobrer nu en Gang ikke »Venskab«, men netop »Hjertes«. Andræ havde den samme fine ridderlige Nænsomhed overfor hende, som havde tiltrukket hende hos Heiberg, men hos Andræ havde den tillige det Præg af mandig Æmhed, som er saa betagende for den unge Kvinde — og saa var han desuden langt yngre end Gemalen, var hendes Jævnaldrende, ikke en gammel Student, »som ligger og læser om Natten« — eller som Heiberg: kiggede Stjerner om Natten, betænkeligt mindende om Saladin i Oehlenschlägers »Aladdin« —

men »en rask Officer med Kaarde og Fjer i Hatten«. Med sin høje Pande, sin markante romerske Næse, den karakteristiske Mundlinie, de skarpe kloge Øjne, som dog skæmmedes af Briller, saa han først og fremmest distingueret ud, ogsaa ofte lidt køligt reserveret, for ikke at sige utilnærmelig, men dette Udtryk forsvandt, naar det fine sarkastiske Smil lyste op i hans Ansigt, og Talen begyndte at strømme let og livligt fra hans Læber. Vistnok har han, naar det gjaldt om at række sin Hjerterdame Haanden og føre hende frem, haft hin »en ung Soldats dristige Ynde«, som en af hans Kammerater fra Mødeaftenen havde savnet hos den dobbelt saa gamle Heiberg (han var dog endnu kun 42 Aar!) — haft den stolte kække Holdning, som er en Bejlers farligste Attitude overfor den Kvinde, han elsker. Ikke mindst naar hun bagved al den flotte Selvsikkerhed saa tydeligt aner den knælende Tilbedelse, den sværmeriske Beundring — ej, havde han ikke været Page, rigtig Page, ganske som hin, der

trug die seid'ne Schleppe
der jungen Königin.

Men alt som Yndling var han tillige den aandsmodne Mand, hvis blændende Konversation kunde fængsle og fortrylle hende, helst dvælende, som han netop vilde det, ved litterære og kunstneriske Emner. Selv som gammel bevarede Andræ overfor Damer en Chevalier's Væsen — »les manières les plus aimables« — et ridderligt Galanteri, som nu vilde forekomme lidt gammeldags, men som i hine Dage, da Clara Raphael virkede paa sin kvindelige Samtid som »skruet« og halvforrykt, endnu kildrede det smukke Køns Øre. Og visselig har Andræs Tale, naar den var henvendt til den unge Frue, været krydret af sød Smiger og

kostelig Virak, og ikke mindre gjorde den fremfor de andre Gæsters Konversation saa stærkt et Indtryk paa hende, fordi den saa tidt drejedes hen der, hvor nu en Gang hendes dybeste Interesser laa: paa den dramatiske Kunst. I Andræs unge Aar kunde intet sætte hans Sjæl saaledes i Svingninger som Teaterforestillinger, baade Skuespil, Operaer og Balletter. Han havde selv en lille dramatisk Aare, ogsaa hos ham, den saa saare korrekte, var der et ganske lille bitte koket Anstrøg af Bohème, som naturligvis i Omgangen med Fru Heiberg hurtigt blev pillet frem. Han havde en enestaaende Evne til at *fortælle*, kunde servere en Anekdote som den drevneste »Ober« en Østers, saa at ikke alene den lille Lækkerbidsken præsenterede sig nok saa indbydende i den hule Skål i et Par Draaber Havvand og Citron, men tillige saaledes, at Pointen som en hel lille Perle kom trillende ud netop i rette Øjeblik. Men hvad mere var, han kunde gengive de Personer, som Fortællingen handlede om, med en let Karikering blot ved Hjælp af en enkelt Gestus eller en Ændring af Tonesfaldet, saa man saa dem lyslevende for sig og hørte dem tale med deres egen Stemmeføring, som nu i en Grammofon. Selv da begge var blevet gamle, han og Fruen, morede det hende kosteligt, naar Andræ pludseligt midt under Middagsbordet foer ud paa Gulvet og træfsikkert efterlignede de fælles Venners Stemmer, Molbechs vrissende Piben, Madvigs Bornholmerdialekt, Monrads Salvelse eller Billes selvbehagelige Ganelyde.

At kunne underholde en Kvinde, have vænnet hende til at være sin opmærksomme Tilhører, som lytter i glad Forventning om, hvad for Morsomhed eller Aandrigthed der vel nu vil komme, det er allerede at være naaet et saare langt Stykke frem til en Kvindes Gunst. Har man først hendes Øre, turde det næppe være længe, inden man

ogsaa har hendes Hjærte: rigtigt har en engelsk Digter sagt, at Kvinden forelsker sig gennem Hørelsen som Manden gennem Synet. Hvor megen Magt over Fru Heibergs Sind og Tanker det efterhaanden lykkedes Andræ at erobre, ser man maaske allerbedst deraf, at det var paa hans Raad, hun forandrede sin — Frisure! Da Andræ første Gang saa hende, bar hun som ovenfor beskrevet sit Haar fladt ovenpaa Issen med et Brus af Krøller og Bukler paa Siderne — paa Portrætet S. 119 ser man Forandringen: Haaret er strøget glat ned bag Ørerne og sat op med Fletninger bag i Nakken. Saaledes havde Andræ i Paris set sit Sceneideal Giulia Grisi bære sit Haar, og paa hans indstændige Bøn anlagde nu Fru Heiberg hendes Frisure. Selv om man ikke vil gaa saa vidt at antage, at der heri blandede sig en jaloux Lyst til at vise sin unge Tilbeder, at naar hun satte sit Haar som Rivalinden, saa kunde hun ogsaa overgaa hende, slaa hende fuldkommen af Marken som den dejligste Kvinde paa Jorden, saa taler dette hans Herredømme over den fejrede Skuespillerinde i et for en Kvinde, særlig en Teaterdame, saa vigtigt Anliggende sit noksom tydelige Sprog. For hver den, der vil forstaa.

Naturligvis var *det* ogsaa et ømt Baand mellem begge: denne Andræs udprægede Kærlighed til al dramatisk Kunst. Hans Smag i saa Henseende turde være ganske betegnende: medens den klassiske Taglioni lader ham kold, er foruden »den guddommelige Mlle. Grisi« hans Hovedsværmeri hin Fanny Elszler, der af Fru Heiberg beskrives som »en Bakantinde, dejlig, berusende, gennemtrængt af graciøs Sanselighed, aandrig, med et skønt jordisk Legeme, fuldt af Liv og en Mimik, hvis Tydelighed man skal lede efter«. Overhovedet var det i Scenens underlige Fantasiverden, at han mente at kunne finde og til Tider virkelig ogsaa

fandt den Sindets Berusning, han i Kendsgjerningernes Verden mest af alt frygtede — en Rus i stærke Drikke indgød ham ligefrem Væmmelse —, den Sansernes Henrykkelse, som hans Sjæls Kyskhed følte en Slags Gru for, men vel nok den Gru, som samtidig frister og drager — det var med eet Ord, som om han i denne Illusionerne Sfære fandt Lykken, »*le bonheur qu'il enviait tant de fois*«. Og i hvert Fald fandt han der Næring for den Skønhedshunger, man kunde endogsaa fristes til at sige: den *Sentimentalitet*, som laa paa Bunden af hans Sjæl.

Mange Aar efter Frederik VI's Død kunde han med en vemodig Rørelse, som faldt Krieger saa temmelig for Brystet, atter og atter dvæle ved de bekendte Linier af Heibergs Universitetskantate: »Hvo har vel set dig i Øjet — hvo har din Tale hørt — uden at hæves, naar, bøjet — han blev af din Mildhed berørt«. Ligeledes kunde man høre ham, selv i hans ældre Aar, recitere med sin sonore Metalstemme store Stykker af Marino Falieris Monolog i Casimir Delavignes Stykke af samme Navn — ogsaa gerne af Paludan-Müllers »Danserinden« og Oehlenschlägers »Helge«:

Juletid —

Af Sne var Skoven saa glimrehvid, o. s. v.

Hans Yndlingsforfatter var forøvrigt, ejendommeligt nok, *Prosper Mérimé*, denne fødte Artist, hvis knappe og distinkte Fortællemaade ej alene tiltalte hans Sans for det korte og koncise Udtryk, men ogsaa for den sikre Stilkunst.

Har vi ikke allerede sagt det: hans Hu stod ikke til at herske og stride, men til Musers Leg og Gratiens Gunst! En Talmænd, en Paradeofficer, en vandrende algebraisk Formel — tro det, hvem der vil, egentlig var *det* ham det allerkæreste, og derfor var ogsaa altid mod den store Ver-

den Forstandsmennesket i ham vendt udad. Men i hans Indre, dækket af Sjælens Blu, lurede hin »blaa Længsel«, hvormed ogsaa Fru Heiberg var saa sært fortrolig (thi længe før Oscar Wilde havde hun opdaget, at Sindsbevægelser har Farver).

Den blaa Længsel, Længslen efter Lykken, om man vil, men ikke Hverdagslykken, som den kan findes ved Alfarvej, Sildeglimt og St. Hansorme, kærkommen for den, der i Mulm og Mørke traver gennem Mosens Hængedynd — men Længslen efter en straalende, vidunderlig, æventyrlig Lykke, som det er selve Himmelen, der aabner sig, medens Luften langs Kimingens Rand bølger i blaanende Luer.

Ja, det var en saadan Lykke, som utydeligt dæmrede allerbagerst i hans Sjæl, voldsomt trængt tilbage af Cifre og Algebra-Bogstaver, Kvadrater og Fejlkurver, tørre Tal og træede Kendsgjerninger, der marcherede op i tætte Kolonner som et Hærkorps paa en Militærparade: tilsidst var hele Sjælens Rum mylrende fuldt indtil Trængsel — kun i en ganske liden Krog inderst inde i hans Hjerte klemte hin blaa Længsel sig forknytt op ad Væggen.

»*Le bonheur qu'il enviait tant de fois*« — hin Skærsommeraften 1833 traadte den ham legemliggjort, lyslevende imøde!

Og saa var hun en Andens Hustru.

Nu, i den første Tid, da Forelskelsen efterhaanden blev til, og inden den blev sig bevidst, gaar han bare om i en Henrykkelsestilstand, utaalmodigt tællende Dagens Timer, indtil Klokken om Aftenen er bleven saa mange, at han kan ile ud til hendes Hjem og atter fryde sine Øjne ved Synet af hende, sine Øren ved at lytte til hende. Der er ingen Begær eller Attraa hos ham, nej, hun er saa ubegribelig ophøjet, synes han: hun er Borgfruen højt oppe

paa Slotsaltanen, han bringer hende nede fra Haven en ydmyg Serenade — og er sjæleglad, naar hun blot, inden hun gaar ind og stænger sin Dør, tilkaster ham et Bifalds-smil, et naadigt Nik, allerhøjst et Slængkys. Saaledes virker hun, saaledes føler han det, selv om han dvæler i hendes egne Stuer, selvom han dristigt kan skue hende lige ind i Øjnene, hun er dog saa fjernt fra ham, han er hendes Tilbeder, hun hans Hjertes Dronning.

Men alligevel: hun er der lige foran ham, finder Behag i hans Tale, han ser det paa hendes Øjne, enten smiler de til ham, eller der er Ømhed i hendes Blik — — og se, der er endnu En tilstede, hun staar lænet til Ryggen af hans Stol, bøjer sig frem over ham og lytter betaget til hans Ord. Men for ham er hun usynlig, helt usynlig, for det er Eventyrets Fe, som Lykken sender, naar hun ikke har Tid at komme selv, og Feen vil ikke ses, bare mærkes, gør man det ikke, vips, er hun borte med det samme. Her skal hun nok dvæle, thi gennem denne Yngling gaar Følelsen af, at hun er ganske tæt ved ham, som en hed Strøm i hans Blod. Og naar han stolt og henrykt over sin unge Kærlighed vandrer hjemad ved Nattetid gennem Christianshavns øde Gader, gaar hun ved hans Side og lytter med sit gaadefulde Smil til hans bankende Hjertes Slag.

Men næste Aften ser han sin Hjerter Dame glimre paa Scenen, og naar han saa atter sidder sammen med hende i hendes Stue, er det, som om han ikke ret kan skelne mellem Kvinden paa Scenen og Kvinden i Dagligstuen — de er to og dog kun een. Hun paa Scenen kan skænke den fyrige Bejler sin Gunst, men hertil er han blot Tilskuers, hvorledes da nu med hende, som ikke forestiller, men er en Kvinde, en Kvinde af Kød og Blod, ingen Fantasifigur, men en Kvinde af usigelig Ynde, som er ham

saa haandgribelig nær, at han kun behøver at strække sine Arme ud, saa vilde han kunne knuge hende i sin Favn — hvis bare ikke — — hvis bare ikke hun var Husets Frue og derfor lige saa adskilt fra ham her som ved Scenerandens Lamperække.

Saa snart Hjertet fyldes med bitter Mismod herover, tilhyller Lykkens Fe sit Aasyn — han var heller ikke anlagt paa at holde Fodtrit med hende, han var en Bekymringernes Mand. Da hans Højskolestudier er endt, staar han Nytaar 1835 »i Begreb med at forlade København for at begynde paa den møjsommelige Vandring gennem de mangfoldige Eksercerskoler i et langt Ophold ved Landsenerernes Skole i det lille usle Næstved, og det med den sørgelige Fremtidsudsigte at skulle derpaa tilbringe Gud ved hvor mange Aar i en aandsfortærende subaltern Tjeneste«.

»*Mais le bonheur, qu'il enviait tant de fois, ne l'abandonna point cette fois*« — den havde fattet inderlig Medynk med den unge Mand, saa fuld af Hjærteve og allerede derfor ogsaa af Udve: det næste Nytaar (1836) traf ham »i Paris, mine mangeaarige Ønskers Maal, og den Forpligtelse, der paalægges mig, er Studiet af min Yndlingsvidenskab. Og hertil kommer endnu et ikke ubegrundet Haab om fremtidig at kunne opnaa den i mine Tanker ønskværdigste af alle mulige Stillinger, en Lærerpост ved Højskolen. Alt viser sig saaledes i Rosenskær«.

Ja, Sorrh kan skifte om til Glæde, han var dog ikke blot en forelsket Yngling, men en daadslysten Mand »med store Anslage«, han bar ikke alene Kærlighed til en Kvinde, men maaske, naar det kom til Stykket, nok saa meget til sin Videnskab — og Paris havde desuden fanget ham ind i sin Tryllekreds, han var blevet et Verdensbarn, følte

Dag for Dag sin Horisont udvides, sin Arbejdslyst svulme, sin Viden vokse og sine Evner gro.

Men under alt dette har hun vel nok til Stadighed været i hans Tanker — dog nej, han har netop ikke villet tænke paa hende. Der var jo ogsaa saa meget andet, der fyldte hans Sind og tog hans Tid, hvor skulde han som før faa Stunder til stille Andagt foran dette Madonnabillede i sin Sjæl, nu maatte han nøjes med i Forbigaaende at bøje Knæ for det, inden han ilede ud til sine kære, kære Studier. Og disse, har han sikkert sagt til sig selv, optog ham paa den fornøjeligste Maade, og i mine Fritimer lever jeg det lystigste Liv — Gang paa Gang berusede han sig formelig i nye hæftige Teaterindtryk: »den guddommelige Mlle Grisi« og »den guddommelige Fanny Elszler«. Derhjemme havde han bare ikke vidst, saa ynkelig ung han var, at »Verden er saa skøn, og Kvinden er saa smuk«. Og desuden var jo 24 Aar ingen Alder: laa ikke et helt Liv aabent for ham, saa selv om nu ogsaa Johanne Louise, Teaterdronningen, hans Hjertes Dronning, stedse og uafbrudt var enestaaende og uforlignelig — — —

Ja, hun var det, saadan følte han det trods alt, trods alle Oplevelser og Teaterforelskelser og alle Pariserglæder, følte det stadig og levende. Med sød Utaalmodighed efter Gensynet i sit Hjerte styrtede han efter sin Hjemkomst i November 1836 straks ud til hendes Hjem og blev paany draget ind under sin Ungdomskærligheds Bedaarelse som i et Venusbjerg. Først da han atter hørte Signalet fra Klokkerne i Seinestadens Taarne, rev han sig med Møje løs. Ved sit andet Pariserophold gør han saa paany de samme Erfaringer som sidst — men paa Hjemrejsen gennem det »romantiske« Svejts er det da, det sælsomme hænder ham, at en flygtig Rejseoplevelse holder et Sølv spejl op

for ham, og han fra dette faar tilbagestraale det Billede, som »den blaa Længsel« har dulgt i hans Hjertes Vraa:

Oui, c'est toi, toi, qu'avant d'avoir vu ton visage
 Dans mes rêves de jeunesse, j'embrassai en image.

En vakker Vaardag traf han sammen med den purunge Mélanie Débénese fra Strasbourg og forelsker sig pludseligt og voldsomt i hende — forelsker sig i alt hos hende, de skønne Hænder, Klangen af hendes Stemme, Smagen i hendes Dragt, Naiveteten i hendes Væsen, hendes fine Dannelse, først og sidst hendes Uskyld og Gratie.

Et flygtigt Rejseeventyr, et hastigt Elskovsblus — ej mer? »Ej mer«, spørger ogsaa Ophelia sin Broder Laertes. I alle Tilfælde dog vel nok til, at den Mand, som er vant til at tumle med de subtileste Tanker, derefter kan besinde sig, analysere sine Følelser. Ikke urimeligt at antage, at han i saa Fald omsider har opdaget: hans Livs første store Sværmeri havde ladet ham — nøgtern, hverken budt hans Hunger efter Oplevelse Næring eller hans Kærlighedstørst den mindste Læskedrik.

Ikke desto mindre begyndte han efter sin Hjemkomst af gammel Vane at ty ud i det Heibergske Hjem. Men nu kom det til, at hver Gang han indfinder sig, træffer han installeret der Kedsommeligheden i egen Person — eller rettere i hans Ven Martensens højjærværdige Person, idelig vævende Vadmel om Hegels Filosofi — og dette femte Hjul til Vognen bragte helt Lykkens gyldne Karm til at staa fast i Hjulsporet. Naa, og da den altsaa ikke kunde age længer — ja, ved Gud, det var ikke, fordi han opfattede Martensen som Medbejler: Martensen var det ogsaa saa langt fra, at naar de Heibergske Damer formanede ham »mod Forlovelser« med Tilføjelsen: »der ikke straks kan

gaa over til Giftermaal«, tog han det, som om de derved vilde »mande« ham op til snarest at anskaffe sig en Kæreste, hvilket da ogsaa lykkedes ham, uden at det i mindste Maade satte Fru Heiberg i Affekt. Med Iver opfordrede han Andræ til at følge sit Eksempel. Og denne følte det nu ganske som Toppen overfor Bolden i Eventyret om Kærestefolkene: »Aarene var gaaede, og nu var det en gammel Kærlighed«. Hvor taabeligt vilde det ogsaa være stadig at sværme for en gift Kone. Saa korrekte som begge var, og som Tiden var, kunde ingen Trekant tilstedes. Han sagde da i Tankerne sin Ungdoms Drøm et ømt, ærbødigt Farvel — og gik hen og giftede sig. Det var den 23. November 1842, med sit Næstsøskendebarn paa mødrene Side: Hansine Pouline Schack, en Søster til den bekendte Hans Egede Schack, den senere Forfatter af »Phantasterne«.

I det Brev til hans bedste og fortroligste Ven, Helten Oberst Læssøe, i hvilket Andræ meddeler Nyheden, er han 3 Uger efter Bryllupet endnu ganske uimponeret over den derved skete »Overgang«, hvis gode Sider han i den ellers ret lange Epistel kortelig karakteriserer ved et Par Ord om »det huslige Livs Behageligheder«, i Modsætning til »Pebersvendelivets Tomhed«, hvorudfra han altsaa »godt og vel er sluppet«. Det er alt. Han var en ordentlig Mand, og i den Alder, 30 Aar, hvor en saadan danner sig et Hjem. Og hertil hører der nu en Gang en Hustru. Naa, dermed maatte altsaa al Kurtiseren med andre Damer høre op, det maatte altsaa være forbi med de regelmæssige Besøg i det Heibergske Hus.

Efter alt at dømme behagede dette Giftermaal ingenlunde Fru Heiberg, thi selv om hun ikke kunde eller vilde yde ham andet end platonisk Samvær, var hun dog Kvinde nok til paa ingen Maade at kunne lide, at et saa skønt

Kærlighedskapitel i hendes Livs Bog skulde ende saa tri-vielt: at Tilbederen slog sig til Taals med en anden. Som man derefter maatte vente, *kunde* hun ikke med Fru Andræ. nogen Omgang mellem Familierne kom ikke i Stand — det Heibergske Tidehverv i Andræs Liv, de gyldne Dage, var rundet ud.

Fru Heiberg lærte derfor heller ikke nogensinde at føle Sympati for Fru Andræ, men omtalte hende siden med en haanlig Skepsis: et Par og Tyve Aar efter, da hun tilfældigt løb paa Parret en Sommerdag ved Fileværket, er hun saa »pæn og delikat« at lade, som om hun ikke ser dem, hvad Andræ benyttede til at faa fat i sin Vogn og skynd-somst komme bort. »Herre Gud«, skriver hun i sin Be-retning herom til Krieger, »Fru Andræ ser jo ud, som om hun var Mandens Bedstemoder! Stakkels Andræ«; »»ja, hvad Fanden vilde du paa den Galej«? Dette var altsaa Synspunktet. Aaret før hedder det om Andræ i et andet Brev til Krieger: »Havde vor stakkels Ven været lykkeligere i sine Livsforhold, var vel meget blevet anderledes«. Saa-ledes var Opfattelsen af ham: indenfor hans nærmeste Venners Kreds troede man at vide og gik i indbyrdes Sam-taler ud fra som givet, at Andræ ikke var lykkelig i sit Ægteskab. Naa, lykkelig og lykkelig er jo saa mange Ting. I hans Søns Værker om ham staar ganske naturligt intel derom at læse: ethvert Vidnesbyrd fra hans Børn vilde jo ogsaa i denne Sammenhæng savne historisk Værdi, fordi Børn i et saa gennemdannet Hjem som Andræs, hvor der følgerig i det daglige Samliv er ydre Harmoni mellem For-ældrene, er de sidste til at kunne bedømme Ægtefællernes indbyrdes Forhold. Af alt, hvad der foreligger, tør man imidlertid slaa fast, at Andræ i den kloge, højt begavede Frøken Schack fik en god Hustru, som ej alene med stør-

ste Iver og Interesse fulgte hans offentlige Gerning, men i det hele taget gik helt op i ham, vogtede paa hvert Guld-korn, der faldt fra hans Læber, og omhyggeligt gemte det til Eftertiden: det var hans Dom, hans Syn, hans Sejre, hun paa ægte Kvindevis ene brød sig om. Naar han kom hjem til Middagen, træt af Forretninger, mismodig over den Gnidningsmodstand, som alle støder paa i Hverdagslivet, men som han ifølge sin sensible Natur og sin ret-haveriske Selvtillid lod sig unødigt irritere af, saa kunde han tale frit ud til hende om alt og hos hende finde Forstaaelse og Sympati, en Tilhørerske, der altid gav ham Medhold. Naar han talte i Rigsdagen, ilede hun ud for at høre ham, alle Faser i hans Politik fulgte hun saa nøje, at han altid i hende havde en ømt og hastigt forstaaende Medvider, i hvis Barm han kunde udøse alle sine Ærgrelser og Bekymringer, og som paa den anden Side af Hjertet kunde nyde selv de mindste af hans Glæder og Smaasejre, ethvert bidende Svar, enhver rammende Bemærkning, naar blot de var kommen fra ham.

Men ak, det var slet ikke det, han havde søgt — ja, maaske nok det, han ved Indgaaelsen af sit Ægteskab havde søgt, men ikke hvad han hemmeligt, maaske ubevidst, havde haabet paa. Hvad brød han sig egentlig om en Vaabenfælle, en Sekretær, en Kammerat til at diskutere Politik med — dertil havde han jo ogsaa hver Torsdag Hall og Krieger! Nej, det, hans Sjæl tørstede efter, var det yndefulde, takkelige, livsalige, alt det, »Veninden« havde været for ham! Naturligvis saa han gerne, at hans Hustru var intelligent, han havde da heller aldrig kunnet holde ud med en Gaas, selv om hun havde været nok saa »sød«. Han skulde nu en Gang have en, der kunde følge med, han kunde ogsaa godt lide at blive beundret — men netop

sidst af alt paa Grund af sin politiske Gerning eller sin finansielle Kapacitet eller sin Veltalenhed paa Ting, nej, tusind Gange hellere for sin blændende Konversation, sin

CARL GEORG ANDRÆ

Fortællekunst, sin sprudlende Aandfuldhed. Netop fordi han paa en vis Maade var saa lidt af en Charmeur — almindeligvis holdt man ham for »storsnudet« —, kunde han vel lide at holdes derfor af den virkelige, den kræsne Kender. Sikkert var hans Hustru alt, hvad der var fortræffeligt, og han paaskønnede det af ganske Hjerte, men

den »blaa Længsel« inderst i ham higede stadig mod det hjertevindende, det hjertebindende, det Sind og Sanser betagende, das ewig-weibliche.

Vist er det ogsaa, at efter hans Giftermaal, eller for at være retfærdig: efter »die schönen Tage in Aranjuez«, tørrede efterhaanden de friskeste Kilder ud i ham: det kom til at skorte hans Væsen paa Sødme og paa Sol. Efter hvad Fru Heiberg beretter, kunde selv hans Moder se det og sukkede saa ofte: »han mangler Solvarme«. »Hun mente: i hans Omgivelser«, men Fru Heiberg saa, at der efterhaanden ogsaa kom til at fattes ham »den Solvarme, som kun kan udgaa fra et Menneskes inderste Sjæl«.

Og saaledes blev Andræ efterhaanden en ensom Mand — selv i sit Hjem. — — —

Men i 1857 er det endnu ikke Eremitten, *le philosophe sous le toit*, den i sine Cirkler fordybede Matematiker, vi ser som Hovedpersonen i Dramaet: det er Forstands- og Villiesmennesket Andræ endnu i sin fulde Handlekraft — Achilleus, *før* han har trukket sig tilbage til sit Telt. Den isnende Kulde, som udstraaler fra ham, faar al Modsigelse og Modstand til at fryse: han er tør, tør som sine egne Tal, men det er ikke som en gammel Hvedeknop er tør, men som en Champagne er *dry*. Det er en Andræ, i hvem den Livsens Lyst, som en ungdommelig Bejlen til en Kvinde har tændt i Brand, endnu kan flamme som en Fakkell, blot at Lueskæret er mere mørkt i Løden: »Kanhænde jeg sejled min Skude paa Grund, men saa var det dog dejligt at fare«.

Og da saa i 1848 det blev »Flod-Tid i Danmark, finder den hver vaagen Mand rede til at gaa paa Vikingefærd: hvad gælder nu Kvindegunst mod Kampløn? Livet faar ny Mening. Tidens vældige Krav puster Tvivlsmaal

bort som Tidsselfnug, hærdere Hjerter og staalsætter Villier. Blandt de første, som lystrede Fædrelandets Kalden, ser vi Andræ: paa Constantin Hansens Billede af den grundlovgivende Rigsforsamling skrider han i dyb Samtale med Krieger gennem Salen. Og hvirvlet frem af de store Begivenheder, som Skæbnens Møllehjul satte i Strøm, tvunget til den ene Gang efter den anden at handle og handle straks uden Tøven og Betækningsfrist, vokser han med sine Hverv Dag for Dag og er tilsidst et Høvdingehoved højere end de fleste i sit Folk.

Saaledes bliver han tilsidst December 1854 Minister. ovenikøbet i et saare betydningsfuldt Øjeblik, nemlig da det skal prøves, om det danske Monarkis Enhed kan reddes og betrygges gennem en *konstitutionel* Forfatning. Den Kæmpeopgave at skabe en saadan blev læsset paa hans Skuldre, og han gik til dens Løsning straalende af Arbejdslyst og Opfindsomhed, samlende hele sin Originalitet, sin Kundskabsfylde, sin Tankekraft om denne nye Opgave. Og gør det med en kold Ligeegyldighed for alle andres Mening herom, med en Beslutsomhed, en sammenbidt Maalbevidsthed, som ganske udelukker enhver Mulighed for, at der i ham skulde slumre en Hamlet-Natur, fortæret af Tvivl, Tøven, Betæneligheder — en tungsindig, deklamerende Prins i Sorgens sorte Kappe.

Nej, skulde der forud for det Krise-Drama, som her skal fremføres for Læserne, skikkes et lidet Forspil, vilde man heri se Andræ optræde i en helt anden Rolle, gøre en ganske anden Figur. Scenen kunde da forestille Finansministerens Kontor Tirsdagen den 17. September 1855, og Personerne skulde da være tvende: Nr. 1, Danmarks daværende Konseilspræsident, Peder Bang, en jævn og tilforladelig Gamling med hvidt Kindskæg og Kalot — hans

kloge Øjne mere saâ end røbed Sindelag — Nr. 2, Finansminister Andræ. Og Replikerne vilde da falde saaledes:

Andræ: Ja, som jeg har sagt Dem, Eksellence, finder jeg det af Dem udarbejdede Udkast til en ny Fællesforfatning fortræffeligt, jeg er helt forbavset over, at De til Trods for Gaarsdagens Konfirmation i Deres Hjem har kunnet faa Stunder til at gøre det saa fuldstændigt. Et og andet har jeg dog fundet, som det synes mig rimeligt at tilføje eller forandre, og det er derfor, jeg har foreslaaet, at vi nu i Dag kom sammen for at enes om den endelige Redaktion og derfor gik det igennem Stykke for Stykke.

Bang: Ja, nok — ja, nok, kunde vi blive færdige med det samme, var det mig det kæreste.

Andræ: Ja, jeg har to Papirer: først Deres Udkast og saa et andet Papir, hvorpaa jeg har nedkradset de Ændringer, som forekommer mig nødvendige, og jeg foreslaar derfor, at Eksellencen paa Deres Udkast indføjer mine Ændringer, som jeg altsaa dikterer.

Diktatet begynder. Da det har varet en Stund, hører man Bang mukke: »Ja, det er jo ikke saa lidt forskelligt fra, hvad jeg har skrevet — naa, men lad gaa«. Lidt efter standser han igen, puster lidt og siger: »Ja, men min kære Andræ, jeg kender jo slet ikke mit eget Udkast igen — det er jo altsammen lavel om«.

Andræ: Ih, Paragrafferne kommer jo stadig i samme Rækkefølge som hos Eksellencen. Som nu f. Eks. §§ 28—30, de handler fremdeles om de umiddelbare Valg. Jeg havde da tænkt mig dem saaledes ændrede

Han dikterer ufortrødent videre, Bang skriver og brummer, skriver og brummer, indtil han omsider giver sig til at skoggerle: »Hør, ved De hvad, Andræ, De kan jo lige-

saa godt lægge mit Papir helt til Side, det bliver jo dog slet ikke brugt«.

Heller ikke Andræ kan nu dy sig for at smile: »Aa, lad os ikke strides om det, thi det visse ved Sagen er dog:

Det er et Mesterstykke,
 Det maa jeg sige Dem,
 Det gør en Fandens Lykke« o. s. v.

Nu ler de begge, og medens Andræ fortsætter med skiftevis at diktere og nynne: »Det er et Mesterstykke«, skriver Bang oprømt videre. Tæppet falder.

Ja, saa sandelig var det ogsaa et Mesterstykke i sin Slags, gjort *in uno tenore* — alt var helstøbt, originalt, førstehaands. Blandt andet har Andræ i Sammenhæng med denne nye Grundlov for første Gang i den politiske Historie tænkt hele den lige Valgrets Problem saa skarpt igennem, at han straks kom til den rigtige Metode, Forholdstalvalgmaaden — og som den ligefremmeste og naturligste Sag af Verden uden videre satte den fuldt færdig ind i den nye Forfatning. En Bedrift, som intet Sidestykke har i vor moderne parlamentariske Tekniks iøvrigt saa jammerlige Historie.

Det er da denne smilende og nynnende Andræ, som træder ind paa Scenen, straks efter at Tæppet er gaet op for selve Dramaet. I Modsætning til sidenhen, i 1864, er i disse Aar Rollen ej alene skrevet for ham, men overtaget af ham, og han spiller den med et æggende Mesterskab, spiller den med Fynd og Klem. Til yderligere Orientering kan vi endnu lade ham faa en lille Scene og Replik i Prologen:

Scenen forestiller Athenæum, og Andræ taler med den franske Diplomat *Dotézac*. Denne komplimenterer ham for hans gode Franske, men tilføjer dog en forundret Bemærk-

ning om, at han i sin Tale saa sjældent bruger Subjonctif, og Andræ svarer.

»*Mais vous comprenez bien, que je n'en ai pas besoin, parce que tout ce que je dis est parfaitement sûr!!*«

Har man ikke nu Figuren helt og holdent?

Efter at Andræ endogsaa en kort Tid havde været Konseilspræsident, afløses han som saadan af Hall den 13. Maj 1857, men blev i Ministeriet som Finansminister. Det er med Henblik paa denne Situation, Bille engang brugte den Ytring: »Et Ministerium, der ledes af Hall, trænger i høj Grad til en Mand, der som Andræ vel er »egensindig, haardnakket og formalistisk indtil Yderlighed, men tillige en Mand med Villie, der ved, hvor vidt han vil gaa, og ikke lader sig lokke eller friste til at gaa ud over Grænsen og give sig Tilfældet i Vold«.

En skarpsindig Samtidig, nemlig Meier Goldschmidt, havde kort forinden det her omhandlede Tidspunkt skildret Andræ saaledes:

»Hvad denne Mand end er, saa er han ingen Hykler, alene af den Grund, at han tier saa meget. Saavidt skønnes, er han en Mand, der til Bunds kender den menneskelige Svaghed, ikke har stor Respekt for det individuelle, men omgiven af megen Jammerlighed finder en Slags Trøst i Matematikens Fasthed — og af Beundring for Matematiken og hjemmelig Ironi over Menneskene og deres Illusioner har han fundet paa den nuværende Valgmaade (∩: Forholdstalsvalgmaaden) med dens Blanding af matematisk Sindrigthed og Lotterispil. Hvad han endelig i Hjertet monne nære, saa har han bragt det til, at begge de to store Partier *imod* deres Villie holder paa ham — og næst efter at blive holdt paa af alle Partier *med* deres Villie, er dette det højeste«.

Dette Portræt, som just giver den Andræ, hvormed vi her har at gøre, røber Mesterens Haand. Han var i hine Aar alt andet end afholdt, men han var Situationens Mand, den siddende Regerings klareste Hovede og stærkeste Villie. Takket være sin dybe Indsigt og sin aldrig svigtende Sans for Orden og Præcision tumlede han Rigets Finanser med sikker Haand, og derved kørte han samtidig ej alene det Ministerium, hvori han havde Sæde, og selvfølgelig sin Embedsetal, men ogsaa *Rigsdagen* i stramme Tøjler.

Indenrigsministeren Andreas Frederik Krieger.

I det her omhandlede Aar kom Hall, Andræ og Krieger idelig sammen, og som bekendt mødtes de hver Torsdag til Middag i Andræs Hus. Det var en Trekant, ingen Treklæng. Man kunde sige det saadan: det var Venneparret Andræ-Hall — og saa var Krieger der drittes im Bunde«. Krieger var ved alle disse Sammenkomster netop Trediemanden, omend just ikke altid en godtroende Trediemand. Overfor Hall var han i hvert Fald altid fuld af Skepsis og bremsede ham derved tidt i hans Fortællekunstns lette Hurtigløb eller dens graciøse Hop over Nøjagtighedens smaa Forhindringer. I denne snævre Kreds var Hall det oplivende Element, den fornøjeligt talende, den underholdende, den livligt berettende, men aldrig kunde han udfolde sig saa frit og fantasifuldt, som han ønskede, i Kriegers Nærværelse, fordi Vennen ligesom sad paa Lur for at anholde en Unøjagtighed eller hænge sig fast i en eller anden uvæsentlig Enkelthed. Overhovedet tog Andræ og Krieger, naar de var sammen med Hall, denne ret ofte artigt i Skole, netop som Kammerater kan gøre det indbyrdes. Andræ,

der vel at mærke følte sig som Vært, var dog altid mere chevaleresque og overhørte derfor gerne et og andet, som det netop ikke kunde være synderlig behageligt for Hall at dvæle ved, men Krieger var tidt snerrende, bidsk og paastaaelig. Og dog kunde han saa lidt som Andræ undvære Hall, thi for begge disse saa alvorlige Mænd, hvem Humorens Gave var nægtet, betød han i deres Liv det lette, det lyse, det glade — det blonde, Smilet og Lyset, det, som Mennesker rent uvilkaarligt higer og længes efter, og som de derfor maa søge hos andre, naar de ikke kan finde det hos sig selv, i deres egen Sjæl.

I Modsætning til Hall var Krieger tung og tør, en støvet Foliant, paa hvis Blade Alverdens Visdom var nedprentet i Gnidderskrift. Hans Kundskabsfyldte var enestaaende og grandios, og han beherskede den helt og holdent med en Hukommelse, som altid stod rede til at lystre hans mindste Vink. Hvad mere var: foruden rent umiddelbart at kunne huske, og huske til Punkt og Prikke, raadede han ogsaa over Erindringens, eller om man hellere vil, Sorteringens Kunst. Af Hukommelsens Indhold forstod han at udskille og fastholde det for ham værdifulde. Paa hans Videns vel assorterede Lager laa alt forsvarligt aftappet og afproppet, de forskellige Aargange holdt vel ude fra hverandre, og de fine Mærker omsorgsfuldt lagt paa de rette Hylder. Men Lærdoms Erhvervelse var ham ogsaa en Væsenstrang. Han havde i saa Henseende en ren Samlermani, først og fremmest naturligvis paa sit Hovedfags, Jurisprudensens Omraade, men dernæst ogsaa paa Historiens, Filosofiens og Skønlitteraturens. Han kunde i Sandhed have gjort den fra Faust bekendte Wagners Ord til sine: »Zwar weiss ich viel, doch möcht' ich alles wissen«. Ogsaa en anden af Wagners Repliker vilde sikkert have faldet Krieger ganske naturlig:

Man sieht sich bald an Wald und Feldern satt,
 Des Vogels Fittig werd' ich nie beneiden.
 Wie anders tragen uns die Geistesfreuden
 Von Buch zu Buch, von Blatt zu Blatt!
 Da werden Winternächte hold und schön,
 Ein selig Leben wärmet alle Glieder,
 Und ach! entrollst du gar ein würdig Pergamen,
 So steigt der ganze Himmel zu dir nieder.

Just saa var Kriegers Visdom: en Bogorms Visdom! Intet vilde have ligget ham fjernere end Julians Klage i »Kejser og Gallilæer«: »Bøger — altid Bøger! Kom jeg til Libanios, saa lød det: Bøger, Bøger! Kommer jeg til Eder — Bøger, Bøger, Bøger! Stene for Brød! Jeg kan ikke bruge Bøger — det er Liv, jeg hungrer efter! Blev Saulus seende af en Bog?« For Krieger var Bøger Erkendelsens sande Kilder, han kunde intet lære af Livet, af Oplevelsen: den bragte blot Forstyrrelse ind i hans ved lærd Grublen og Bogsyssel vundne Forestillingskreds, hvis Gyl-dighed dog vel, mente han, maatte forblive lige urokkelig, selv om Livet i et af sin Tilfældigheds Luner lod Undtagelsen sejre over Reglen. Det *Oplevede* blev ham end ikke til Erindring, i alt Fald ikke til Erindring, hvori dets Duft og Bouquet blev gemt under Proppens Segl. Han fik derfor ogsaa den Skæbne, at den bekendte Statsmand Lord Clarendon under Londoner-Konferencen i 1864 karakteriserede ham paa følgende Maade: *Il sait tout, mais il ne comprend rien*. Og det var just ved den Lejlighed, hvor det afgørende skulde have vist sig, hvilken uhyre Overlegenhed der laa i som han at kunne øse af saa rigt et Væld af folke- og statsretlig, historisk og geografisk Viden. Og netop da glippede det saa fuldstændigt, netop da var det, at hin Dom over ham blev fældet.

Selvfølgerig er der i denne Ytring noget paradoksalt overdrevent, en Sandhed stillet paa Spidsen, men ingenlunde

den *hele* Sandhed om A. F. Krieger. Vist er det, at den Viden, som Lord Clarendon saa ubarmhjertigt haaned --- maaske piquerede den nu alligevel den fødte Diplomats professionelle Uvidenhed: *je ne sais rien, donc je suis un homme du monde* kom vort Fædrelands indre parlamentariske Liv til Gode paa den frugtbareste Vis. Uden Kriegers rent ud forbavsende Indsigt i europæisk Statsret vilde den grundlovgivende Rigsforsamlings Arbejde ganske utvivlsomt have faaet et Tilfældighedens og Umodenhedens Præg, som nu blev heldigt undgaaet, og i den følgende Tids Udvikling kan ligeledes Gang paa Gang spores hans kyndige og kritiske Indgriben. Som Indenrigspolitiker var han, som det saa ofte gaar her i Danmark, ligesaa fremragende, som han var uheldig i sin Udenrigspolitik. Og endda maa det i sidstnævnte Henseende ikke glemmes, at det dog til syvende og sidst var Monrad, som bar det egentlige Ansvar for Londoner-Konferencens Sprængning.

Da Krieger kom op i Fyrerne, mødte der ham om-sider en Oplevelse, som aabnede hans Blik for Livets Magt og Ynde, saa at Betydningen af al hans boglige Lærdom begyndte at blegne, endog i hans egne Øjne: han mødte Fru Heiberg! Ved hendes Mands Død i 1860 fandt og fik han Lejlighed til at yde hende velkommen og værdifuld Bistand, og saa ivrigt tog han sig derefter af hendes Sager, at han knyttede hende til sig først med Taknemlighedens, siden ogsaa med et inderligt Venskabs fine og faste Baand. Selv gik han tilsidst fuldstændig op i denne Ridertjeneste hos sin Hjerter Dame, som han omfattede med en sværmerisk Hengivenhed, saa at man skal helt tilbage til Slutningen af det 12. og Begyndelsen af det 13. Aarhundrede, Kvindedyrkelsens, Troubadurerens og Minnesangernes Tid, for at finde Sidestykke dertil. For at ære

og hylde den skønne Grevinde Guida af Rodes ofrede hundrede Riddere deres fagre Lokkefyldte til Saksen, hvad der i en Tidsalder, hvor Moden fordrede af den fribaarne og ædle Mand at bære Haaret langt og lokket — kun Bonden og Narren bar sit Haar kort —, betød det samme, som at de fornødrede sig til hendes Trælle. Krieger havde ikke saa overdrevent meget Hovedhaar at ofre, til Gengæld ofrede han, hvad der sikkert var ham det dyrebareste: sine velerhvervede Overbevisninger snart paa det ene, snart paa det andet Omraade (hvad der altsaa vil sige paa de Omraader, hvor hun havde sine Interesser, altsaa desværre ikke paa det politiske). Ja, han, for hvem Viden altid havde været Tilværelsens Maal og Mening, og hvem den derfor til Tider havde fyldt med en hovmodig Selvtilfredshed, som egentlig laa hans Væsen fjern, han, for hvem Kundskabs Rigdom var det afgørende Skelnemærke mellem Aandsadel og Plebejisme — ja, han maatte nu Gang paa Gang give Andræ Ret i hans Udbrud: »Det er jo den ærligste Sag af Verden at være uvidende!« — og ikke mindst give ham Ret, fordi denne ofte tilbagevendende Ytring for det meste faldt i Anledning af visse smaa Forvekslinger, Fru Heiberg gjorde sig skyldig i, saaledes Kreml med Krim, Rahel (Varnhagen) med Rachel (den franske Skuespillerinde) o. s. v. Til Trods for sin Dristighed til at afhandle alle Spørgsmaal mellem Himmel og Jord med sin Samtids lærdeste Mænd, havde Fru Heiberg egentlig aldrig lært noget som helst grundigt, systematisk, metodisk, saaledes at den erhvervede Viden føjede sig organisk ind i et Bevidsthedsindhold. Og efter som Aarene gik, fandt Krieger dette tilsidst rentud elskeligt, saa meget mere som det gav ham kærkomne Paaskud til at oplyse hende. Hvad der atter betød: at bringe hende Bøger — Bøger — Bøger!

For os, der har kendt Krieger som en støvet, halvblind Olding, er det vanskeligt at forestille sig ham som Elsker — Gudbevares, det var han jo heller ikke, med hvilken »Entrüstung« vilde ikke Fru Heiberg have afvist en saadan Betegnelse. Naturligvis ved vi alle paa vore Fingre, at hans Forhold til Fruen var strængt platonisk. Men at det for hans Vedkommende havde et ganske fint rosa Skær af Erotik, viser netop det Ridderlige i hans Dyrkelse af Kvinden i hende. »De kan have fuld Tro til Kriegers Ridderlighed«, det var netop det Udtryk, Vennen Andræ brugte om ham, da Fru Heiberg til en Begyndelse stod tvivlraadig overfor hans, som det syntes hende, næsten altfor redebonne og selvfornægtende Tjenstvillighed. Man forbinder i Almindelighed med Begrebet *Ridder* noget fra Kriegers Udseende og ydre Fremtræden vidt forskelligt: Højhed i Holdning, Finhed og Anstand, artige Manerer, stolt og ædelt Væsen — vajende Fjerbusk og klirrende Sporer! Saaledes saa sikkert Fru Heibergs eneste virkelige Kærlighed, Michael Wiehe, ud, i alt Fald paa Scenen, altsaa netop i hendes Verden, i den Tryllesfære, hvori hun levede sit egentlige Liv, først og fremmest sit Elskovsliv. Men selv da Krieger var »en ungdommelig og kraftig Skikkelse«, hvad han i alt Fald skal have været helt op til 1864, hvilket Ulykkesaar ogsaa *legemligt* bøjede og krøgede ham, gjorde han alt andet end Indtryk af en Riddersmand i den nysangivne Teaterstil. Han var en farlig Sjuskepeter, lige indtil den nære Omgang med Fru Heiberg tvang ham til at soignere sig en Smule, en forlæst Stuelærd, skødesløs i sin Paaklædning, ligegyldig overfor sit Ydre, uden Sans for høviske Lader — skrævende Ben, Maven stukken frem og Hænderne dybt begravet i Bukselommerne, det var Yndlingsstillingen, i hvilken han helt

og mageligt kunde hengive sig til den Receptivitet, hvori han altid fandt sig bedst tilpas. »Tag Hænderne af Lommen, Krieger, naar du taler med din Konge!« saaledes

ANDREAS FREDERIK KRIEGER

maatte Frederik VII i sin Djærvhed ofte formane ham. At samme Krieger saa samtidig, og det endogsaa længe før han kom under Fru Heibergs Tugt, kunde være saa forbandet ømskindet overfor Hofetikettens Ukrænkethed af Grevinde Danner, er en af Psykologiens mange Gaader. Selv gjorde han ved Hove den maadeligste Figur.

Og dog var Krieger en Riddermand, Vennen havde alligevel Ret: hans *Tænkemaade* var nemlig helt igennem ridderlig. Han var en fin og taktsfuld Natur, opofrende og uegennyttig til det yderste, især overfor Venner og unge Mennesker. Han var ren af Hjertet, og Hjertet var af det pureste Guld. Ret naturligt kom dette tydeligst frem i hans Forhold til Fru Heiberg. Hun var 48, da Forbindelsen med ham først for Alvor blev stadig og intim, altsaa godt paa Veje til at blive en gammel Kone, havde i alt Fald Følelsen af at have et langt Liv — langt paa Grund af dets rige Oplevelses-Indhold — bag sig og var i Færd med at *gøre op* med den Verden, der som nys sagt var hendes egentlige Verden, Teaterverdenen — hun forlod som bekendt Scenen i 1864. Allerede da havde han forlængst sat sig saa fast i hendes Gunst som ingen anden Mand, var i sit 47 Aar ogsaa selv en ældet Mand, dertil saa forskrækkelig nærsynet, at han knap engang rigtig kunde se sin Tilbedte, da han ikke længer brugte Brillen. Saalænge han bar dem — og dette var endnu Tilfældet i 1857 — taler samtidigt Vidnesbyrd om »hans mærkeligt døde og dog betagende Øjne«. Siden fik hans Blik et underligt skulende Udtryk, — som helt gammel mindede han mest af alt om en forpjusket Ugle i Dagslyset. Men Uglen er jo ogsaa Visdommens Fugl. Muligvis havde Fru Heiberg fundet, at Brillerne skæmmede ham; i alt Fald fandt hun, skriver hun til ham, »noget beroligende i, at man ikke ses altfor godt. Jeg holder af at gaa med Slør for Ansigtet; da dette nu ikke skikker sig i en Stue, maa jeg være Dem taknemmelig for, at De raader Bod herpaa ved at bringe et med«.

Men selv om hun kun yndede at ses i en lidt dunkel Belysning, kunde hun endnu bruge *sine* Øjne, saa at det

baade kunde kribble i en ung Mand at være sammen med hende og saare let kunde tænde en farlig Ildebrand i et gammelt Hus som Krieger. I den Højtelskedes og ydmygt Tilbedtes Nærværelse følte han sig, som han i mørk Forstemthed bekendte overfor hende: plump, ufri, kejtet, tung — hun trøstede ham med, at han i Stedet for plump burde kalde sig »fin«, i Stedet for ufri »frimodig«, i Stedet for kejtet »fribaaren«, i Stedet for tung »bevægelig«. Og paa samme Maade: naar han følte sig »kedelig«, takkede hun ham for hans »kække, beroligende Tale«. Der maa have været saare meget hos Krieger, som det har været svært at forsonse sig med for Fru Heiberg, dette Scenens Barn, for hvem alligevel ydre Fortrin og fremfor alt Lethed, Ynde og Anstand i Færd og Væsen maatte betyde saa overmaade meget og lærd Grundighed saa overmaade lidt. Helt tiltrukken af ham kom hun heller aldrig til at føle sig, selv i begges høje Alder vidste hun altid med en vis hastig Sky at undvige eller sno sig fra en broderlig Omfavnelse. Hans Godhjertethed, hans rørende og betænksomme Omsorg for alt, hvad der angik hendes Velfærd, fik dog omsider den haarde Isskal om hendes Hjerte til at smelte. Fra »min kære Ven« bliver han til hendes »inderligt kære Ven«, hun selv fra hans »Veninde« til hans »inderligt hengivne Veninde«. »Det er opfyldt af Tanken« om hans »Godhed« mod hende, at hun en Højsommerdag i 1864 kvæder en hel Hymne til Venskabets Pris: »Jo ældre jeg bliver, jo højere sætter jeg denne rene velsignede Følelse, thi det er den eneste, der har sand Varighed, den eneste, der formaar at vokse, indtil Graven gæmmer dens Genstand, den eneste, der har den uendelige Vækst i sig, den eneste, der uden Afbrydelse kan gaa fremad. Kærligheden, denne berusende Blomst, har sit Foraar, sin Sommer, men ak, des-

værre ogsaa sit Efteraar, sin Vinter. Først naar den gaar over til Venskab med den Kærlighed, som intet sandt Venskab kan savne, først da behøver den ikke at frygte for Fremtiden, thi netop Tiden giver den Styrke«. »De, min kære Ven, har gjort min Sag til Deres egen, og derfor kan jeg ikke undvære Dem«. Og en anden Gang: »Vis-selig er ingen af mine Venner det for mig som De. Hold ud med mig. Livet er jo ikke saa langt« — »i hele Verden har jeg kun Dem, til hvem jeg med fuld Tillid og Tryghed tør sige alt, hvad der ligger mig paa Hjerte«. Og endelig: »Har man Dem, har man jo ingen Nød — og jeg har jo Dem«.

Ja, hun havde ham, han kunde ikke længer, som den fribaarne Epikuræer, stolt sige sit *ἔγω, οὐκ ἔχομαι*, han var ikke længer sin Sjæls og sit Sinds egen Herre og følte sig endog lykkelig derved.

Men i 1857 var han endnu ikke fanget ind i denne Tryllekreds. Han havde endnu sig selv. Han gjorde den Gang et alvorligt, lidt mut Indtryk, saa ejendommelig forskende og ransagende paa hvem, han samtalede med, som den prøvende Aand han var. Bille fremhæver i sin Skildring af ham hans »stærkt fremtrædende Overlegenhed: han var dybsindig og kritisk«, og den lille vævre Redaktør, som just ikke manglede Selvfølelse, fortæller videre om ham: »Oftentimes er det, under de stærke Rørelser i Aarene før 1863, hændet, at jeg har søgt Krieger for at foreslaa en eller anden politisk Ide, en Plan til at overvinde denne eller hin Vanskelighed paa den valgte Bane; Tanken syntes mig saa klar, saa slaaende rigtig, medens jeg endnu var paa Vejen til ham, men stod jeg saa for ham, og han betragtede mig, idet han langsomt ytrede: »Ja, hvorledes har De nu egentlig ment, at det kunde lade sig gøre?« —

saa sank Modet pludseligt, og man følte sig helt flov over at have forebragt en saa svag og uholdbar Ide. Mangen Gang har jeg ærgret mig derover og bebrejdet mig selv, at jeg saaledes lod mig imponere. Men det har været mig en Trøst at erfare, at det er gaaet adskillige udmærket dygtige Mænd, næsten lige med ham i Alder, hans Dusbrødre fra Ungdomsdagene i »Lyceum«, ganske paa samme Maade. Andræs Overlegenhed var af en anden Art: den var kold, afvisende mod alt, hvad der fjernede sig fra hans egen sikre Menings faste Linie, forarget over enhver Antydning, ethvert Middel, som gik udenfor det strængt korrekte. Med Krieger kunde man dog, naar man først havde overvundet sin Nedtrykthed, diskutere Sagen; men med Andræ var man færdig, naar han havde sagt sit Ord«.

Sagen var, at baade Andræ og Krieger havde en uhyre Respekt for Erkendelsen, men for Andræ var det, fordi den bragte sikre og uomstødelige Resultater, for den mere videnskabelige Krieger aabnede Erkendelsen derimod vide Perspektiver: han vidste kun altfor vel, at man aldrig kan tømme dens Drikkehorn, men at det som Thors ligger med Spidsen ude i Havet. Men paa den anden Side nærede han just derfor saa dyb en Ærefrygt for Andræs Meninger, thi den Sikkerhed og Aplomb, hvormed de fremførtes, var netop det, som Krieger, den meget vidende, den alle Muligheder overskuende og overvejende, selv saa ofte savnede. Andræ havde som Følge heraf en langt større Indflydelse paa Krieger end paa Hall, der med lykkelig Hast frigjorde sig for den trykkende Vægt af Andræs Anskuelser, saa snart han var ude af hans Øjesyn.

Som Taler var Krieger en af de betydeligste, vor Rigsdag har kendt, A. D. Jørgensen regner ham endogsaa for den største. Han havde et sjældent behageligt Organ, som

det i sig selv var en Nydelse at lytte til, og dette i For-
 ening med hans klare Diktion, det velordnede i hans Fore-
 drag, den Ro og Overlegenhed, hvormed det blev holdt,
 skaffede ham altid »kvalificeret Opmærksomhed«. Næppe
 behøver det at tilføjes, at hans altiske Kundskabsfylde og
 høje Kultur fandt fuldgylidige Udtryk i hele hans Behand-
 ling af ethvert Emne, han kom ind paa i sine Taler. Alle-
 rede paa Grund heraf regnedes han i det her omhandlede
 Aar og for den Sags Skyld endnu en Menneskealder efter
 som en af vort offentlige Livs ypperste Mænd. Han maatte
 ogsaa naturligt blive det i Kraft af sin enestaaende Arbejds-
 evne og store Samvittighedsfuldhed overfor enhver Gerning.
 han paatog sig. Fru Heiberg skriver med Rette om ham:
 »Han hørte til de Mennesker, som har Tid til alt, og paa
 hvem ingen Travlhed spores ; men i sin Manddomstid
 havde han da ogsaa »et stærkt Hovede og Nerver som
 Ankertove«. Og savnede han end den umiddelbare Sym-
 pati, som falder i den medfødte Elskværdigheds Lod, og
 som var nægtet ham med hans Professormine, afvisende
 Væsen og som oftest altfor store Fordringsfuldhed overfor
 andre, ikke mindst Underordnede, i Retning af Pligtopfyl-
 delse og Anstrengelse — i hvilken Henseende han dog
 stillede langt, langt større Krav til sig selv —, saa blev det
 dog hurtigt kendt i vide Kredse, med hvor stor Villighed
 han altid stod enhver, der søgte hans Hjælp, særlig de
 unge Videnskabsmænd, paa det venligste bi med Raad og
 Daad. Højt skattet var han alle Dage af sine nære Venner,
 overfor hvilke han under alle de Omskiftelser, der saa let
 kan forekomme i et politisk Venskab, aldrig ytrede nogen
 Bitterhed: den stærkeste Anklage mod en Ven var hans
 »tavst tillukkede Mund«.

*Formanden for Grosserer-Societetets**Komite A. N. Hansen.*

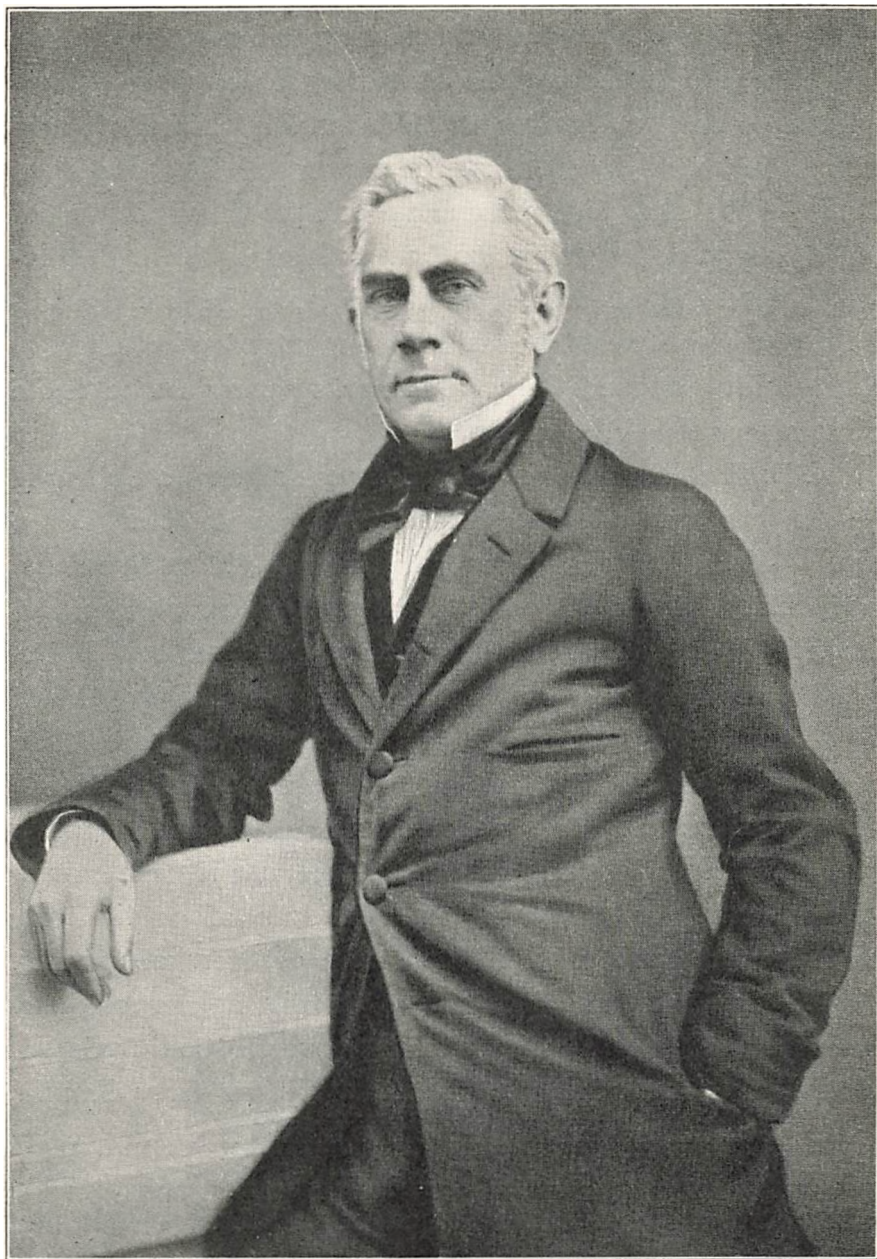
Andreas Nicolai Hansens Livsførelse er alt tidligere bleven beskrevet i dette Værk. Det vil deraf fremgaa, at han som den, der fra sin Ungdom var bleven vant til at færdes i store Handelsforhold, havde udviklet sig til at blive en stor-sindet og vidtskuende Mand. Da han Aaret i Forvejen, 1856, havde afløst selve L. N. Hvidt (efter dennes Død) som Formand for Grosserer-Societetets Komite, var han med sine 58 Aar endnu i sin modne Manddomsalders fulde Kraft. Han havde allerede da erhvervet sig en saadan Anseelse i den danske Handelsstand, at han i Virkeligheden stod som dennes Førstemand — det toges derfor nu som noget selvfølgeligt, at han blev dens officielle Leder.

A. N. Hansen var lidt over Middelhøjde, i sine bedste Aar en kraftigt bygget og spænstig Skikkelse med glatraget Ansigt, et Par dyblliggende, kolde Øjne, vaagne og vagtsomme, saadanne Øjne, der ser udad, men aldeles ikke er til at se ind i, ingen Vinduer ind til Sjælens Indre. Der var i hans Væsen noget, som fortalte om Raskhed i at gribe til og Fasthed i det Tag, han en Gang havde faaet, der var Fynd og Smæld i hans Tale, han var paa een Gang hvas og djærv. Hans Uvenner kaldte ham stridbar og herskesyg, og hans Fremtræden var da ogsaa præget af en egen barsk Myndighed, som endog anfaldsvis kunde udarte til en vis brøsig Storagtighed — helt ofte dog holdt i Tømme af hans altid vaagne Sans for at gøre Forretninger. Der fortælles saaledes som et for ham betegnende Træk, hvorledes han var ligefrem ved at eksplodere, da han fra sit indre Kontor gennem den aabenstaaende Dør fik Øje paa en Mægler, der tillod sig at komme ind i Yderkontoret med Cigar i Munden

— »smid ham ud!« raabte han til sin Fuldmægtig, der just var stillet til Referat hos ham — men i det samme greb han ham i Armen og tilføjede hastigt og dæmpet: »men hør dog først, om han ikke skulde have Ordre paa en Sæk Ris.«

Hvor kraftig end hans Selvfølelse og hvor stejlt afvisende end hans Holdning kunde være, saa var det dog en let Sag at faa ham omstemt til en vis faderlig Velvillie, naar man tyede til ham for at faa et godt Raad i en vanskelig Situation. Adskillige kunde aflægge Vidnesbyrd herom, og derfor ikke alene fandt den kjøbenhavnske Børsverden sig gennemgaaende i hans Egensindighed og Herskerluner, men man saa ligefrem op til ham.

A. N. Hansen var en meget belæst Mand, havde store offentlige Interesser og kunde godt lide at skifte Ord med andre om Dagens brændende Emner. De Meninger, han dannede sig, var ikke sjældent ret paradoksale og saa at sige altid egenartede. Han var overhovedet, hvad Englænderne kalder *a whimsical man*. Dette kunde ogsaa i hans Privatliv vise sig paa mange pudsige Maader. Da saaledes Døtrene var bleven giftefærdige, havde deres Bejlere det største Besvær med efter Datidens Skik at faa Foretræde hos ham, thi saasnart han hørte, at der var noget saadant i Gære, lagde han sig til Sengs og gav Ordre til, at han for ingen Pris foreløbig kunde forstyrres. Da den senere saa bekendte Læge Plum vilde gifte sig med Dalteren Ellen, maatte han saaledes ligefrem trænge ind til Faderens Sengeleje for at aflevere sit Frieri. Endnu nødigere vilde han give Slip paa sin Øjesten, »Familiens Dejlighed«, Dalteren Mary — hendes Ungdoms store Forliebelse i en langhaaret Musiklærer, som var fattig, men virkelig noget af en Romanfigur, fik han »ordnet« med Jernhaand, men da

ANDREAS NICOLAJ HANSEN

saa Regnar Westenholz (S. 183 f.) mødte op for at begære hende til Ægte, kunde *han* ikke saaledes uden videre afvises. Men ikke desto mindre gjorde A. N. Hansen et sidste Forsøg derpaa — da han havde hørt Westenholz' Ærinde, sagde han: »Nej, kære Westenholz, Mary er slet ikke noget for Dem — De skal tage min ældste Datter Emily, hun vil blive en passende Hustru for Dem«. Med en for A. N. Hansen ubegribelig Stædighed holdt imidlertid Regnar Westenholz fast paa sin Mary, saa Faderen *maatte* give efter — Emily blev gift med Berry, Danmarks senere saa bekendte Generalkonsul i Edinburgh.

A. N. Hansens Hustru var en Præstedatter fra Guernsey — var han barsk og mandig, var hun i Kraft af Loven om, at Modsætningerne finder hinanden, blid og kvindelig, men ikke uden en vis mild Myndighed. Hun blev en fortræffelig Moder for et stort Børnekuld, 7 Sønner og 3 Døtre. Til at rumme den store Børneflokk *maatte* der god Plads — A. N. Hansen byggede da det lange, graa, toetages Hus, som endnu den Dag i Dag ligger paa Hjørnet af Bredgade og Fredericiagade. Det var dengang, der var Stemning over Bredgade. Den var ikke asfalteret, der raslede og ringede ingen Sporvogne igennem den, kun af og til hørte man de klaprende Hove af Hestene for et Herskabskøretøj. Gaden var i Datidens Øjne bred og statelig, Palæernes Gade. Først paa Hjørnet Thotts Palæ, lige overfor Collins Gaard, videre paa højre Side fra Kongens Nytorv Grev Knuths Palæ¹, Schimmelmans Palæ, Bernstorffs Palæ, paa det lige overfor liggende Hjørne af Frederiksgade Mac Evoys Palæ (»Det Reventlowske Hotel«² med en lav Længe helt ned mod den nuværende Fredericiagade. Hvad der dog i hine

¹ Det nuværende britiske Gesandtskabs Palæ.

² Nu Hornung & Møller.

Aar fremfor alt gav Gaden dens særegne Karakter var paa venstre Side Marmorkirkens Ruin — dette pragtfulde Monument over Enevældens stilfulde Ødselhed. Paa Hjørnet af Dronningens Tværgade laa dengang som nu Moltkes Palæ og det de Coninck'ske Palæ (Nr. 43), — og saa fulgte efter nuværende Nr. 45 helt ud til Grønningen en Række langtløbende Mure og Plankeværker, bag hvilke laa Marmorpladsen og store Haver — den eneste Bygning i Gadelinien var Gavlparket af Landkadet-Akademiet, den nuværende Landsretsbygning.

Det var altsaa paa Hjørnet overfor denne, A. N. Hansen byggede sit Hus: han ønskede paa ingen Maade at hamle op med de store Palæer, men det lykkedes ham vel at faa givet det graa Hus, der skulde blive hans Hjem, et ligesaa fornemt som stilfærdigt Præg.

Fra Bagsiden førte en lille Stentrappe med Jerngelænder ned i en stor lys Gaard, som vendte ud til en lille venlig Have. Herude tumlede Børnene sig i de klare Foraarsaftener, medens Landkadderne i de røde Uniformer stimlede sammen i Vinduerne paa det gamle Landkadet-Akademi, hvorfra man oversaa Gaarden, for at more sig med at se paa Børnenes Leg. Hvor nu den russiske Kirke, det store Hjørnested til Frederiksgade og de bagved tilstødende Bygninger i samme Gade ligger, strakte den Gang »Marmorpladsen« sig helt hen — den store aabne græsbevoksede Plads omkring den ufuldførte Marmorkirke. I det skraas overfor liggende Mac Evoy'ske Palæ kunde Husets Børn i de lyse Sommeraftener skimte selveste Fru Heiberg oppe i et af de anden Etages Vinduer, der vendte mod Nord, saa hun fra sit høje Stade kunde holde Øje med den Strøm af Spadserende, der, ligesom i vore Dage, fyldte Bredgades vestlige Fortov, saa snart Vaarsolen viste sig. Blandt disse

saas Gang paa Gang Thorvaldsens smukke, hvidhaarede Skikkelse — han gik »som var han selv i Gevandt og skulde tænde Røgelse for sit eget Marmor« — hyppigt plejede han at dreje ind ad Porten til Fru Heiberg. Paa samme Maade kunde Børnene i det graa Hus næsten hver Dag glæde sig ved Synet af Borgerkongen Christian VIII paa hans Spadseretur til Grønningen eller over Kronprinsen, den senere Frederik VII, der kom kørende forbi i sin lille lette Jagtvogn, Hue paa Hovedet og Pibe i Munden. Og senerehen flyttede den saakaldte russiske Prins, Prins Friederich af Hessen, den gamle Landgreves Søn og Broder til Christian IX's Gemalinde, Dronning Louise, ind i Mac Evoy's Palæ, hvor derefter et broget eventyrligt Liv begyndte med Heste og Vogne, Lakajer og Rideknægte, Kusk i Kaftan og Skærf med en stor firkantet Pude paa Hovedet, og 4 vælige Heste, alle forspændte ved Siden af hinanden. Mest interessant var det dog, naar Søsteren kom i Besøg iført en lang Kaabe, syet af et fransk Shawl, der var hvidt i Bunden. I Vognen efterlod hun et helt Bundt af smaa Hoveder, som, medens de ventede, kiggede nysgerrigt paa A. N. Hansens Børn, der stirrede paa dem fra Vinduerne i det graa Hus. »Det er Prins Christians Børn«, sagde de Ældre til de Yngre. Ja, det var Prins Christians Børn, det var de Børnehoveder, der senere skulde bære Verdens største Kroner.

A. N. Hansens Hjem var gæstfrit, og hvad væsentligere var: et lykkeligt Hjem, hvor Husfaderen af Børn og Tyende omfattedes med den dybeste Ærefrygt, medens alle elskede den skønne og blide Husmoder. A. N. Hansen har utvivlsomt selv følt sig som Patriark, men hvor strengt alvorlig han end svang sit Hus' Scepter, saa gik det dog fornøjeligt til i det graa Hus, medens Børnene efterhaanden voksede op, og deres unge friske Stemmer blandede sig med Toner

fra Klaver, Violiner og Fløjter. Thi først og fremmest dyrkedes Musik med Forkærlighed i dette Hjem. Men ogsaa for Legemets Velvære blev der sørget godt: vældige Oksestege brasede i Ovnen, og det liflige Spisekammer rummede mange Herligheder for de lækkersultne Børn. I de høje Værelser ovenpaa holdtes Selskaberne, Børnene kom op til Desserten og stod bag Gæsternes Stole for at lære at »føre sig op«. Efter Bordet samledes de i Klynge om den muntre Etatsraad Eschricht, som altid havde saa morsomme Historier at fortælle dem, »eller de stod i Krogen og lyttede fortabte til Fru Pepina Tuteins vidunderlige Klaverspil, og Damerne var smukke og statelige, og Herrernes Tale var god og klog at faa Forstand af, og Børnene lærte, at ogsaa Selskabslivet spiller sin store og vigtige Rolle i denne Verdensorden«.

Den lystige Børneflokk blev efterhaanden til voksne Mennesker, Papa og Mama til Grandpapa og Grandmama, efter at Gang paa Gang den engelske Karet — det første Køretøj her i Landet med Patenthjul, saa Børnene kendte det paa Lyden, naar »Vognen« kom langt oppe i Bredgade, — var rullet op foran det graa Hus for derfra at føre til Kirken snart en Brud, snart en Brudgom, ved Siden af den alvorlige Fader, der heller ikke ved saadanne Lejligheder tabte noget af sin Holdnings Stramhed.

Forøvrigt blev A. N. Hansen som ældre Mand lidt efter lidt noget mindre fast i Formen og noget mildere i Maaden. Det syntes, som om han ved Overtagelsen af sit Formandshverv gjorde sig selv klart, at det nu var hans Pligt at dæmpe sin hidtidige, helt ofte ligefrem heftige Paastaaelighed og stædige Fastholden af en Gang fattede Meninger. Det lykkedes ham da ogsaa efterhaanden at faa stemt sit Væsens oprindelige C-Dur om i en blødere Tone-

art med de halve Toner, som nu engang synes i alt Kollegiearbejde at lette Primoviolinen Sammenspillet.

I Henseende til ydre Værdighed gav han dog intet Køb, bar derfor ogsaa med Stolthed sin Etatsraadtitel, den Gang saa langt mere sjælden og derfor anseeligere end sidenhen.

Viceformanden for Grosserer-Societetets

Komite Christian August Broberg.

C. A. Broberg var Søn af den velagtede og velstaaende Købmand Christian Mortensen Broberg — Moderen var norsk og Enke efter en Flensborg-Købmand, da C. M. Broberg ægtede hende. Efter først i sit 17. Aar at have taget Studentereksamen (1828), kom han paa Faderens Kontor nogle Aar og gik derpaa for yderligere at uddanne sig i merkantile Kundskaber til Udlandet. I 1832 tog han fast Ophold i Messina, hvor han fik Ansættelse hos det da bekendte Handelshus Ferd. Baller & Co., blev endogsaa en Tid Associé i dette Firma. 1835 vendte han tilbage til Kjøbenhavn og indtraadte fra 1. Januar 1836 som Kompagnon i Faderens Forretning, hvorefter denne kom til at føre Firmanavnet Chr. Broberg & Søn. 15. Februar 1843 blev han indvalgt i Grosserer-Societetets Komite, hvis Viceformand han blev den 21. Februar 1856. Hans levende Interesse for det offentlige Liv førte ham ind i Politiken efter den frie Forfatnings Indførelse: den 4. December 1849 blev han valgt til Folketingsmand for Kjøbenhavns 2. Valgkreds, men udtraadte den 2. September 1851, rimeligvis som Følge af Faderens Sygdom. Kort efter (i 1852) blev han ved Faderens Død Eneindehaver af den allerede da store Forretning, som han derefter i den nærmest følgende Tid maatte hellige

det meste af sine Kræfter. Ved Opløsningsvalget i Februar 1853 søgte han paany Valg i Kjøbenhavns 2. Kreds, hvis Folkelingsmand da var *Alfred Hage*. Situationen var den Gang følgende: i den Rigsdagssamling, som aabnedes den 4. Oktober 1852 efter de almindelige Valg den 4. August s. A., forelagde Finansminister *Sponneck* den 9. Oktober et Forslag om at henlægge Rigets Toldgrænse fra Ejderen, hvortil den var henflyttet den 7. Februar 1851, til Elben, saaledes at Monarkiet blev en Toldenhed. Den liberale Opposition gjorde overfor det Bluhme'ske Ministerium gældende, at den saaledes tilstræbte Toldenhed ikke burde gennemføres, førend det organiske Forhold mellem Monarkiets enkelte Dele var blevet definitivt ordnet ved, at den i kgl. Kundgørelse af 18. Januar 1852 bebudede Fællesforfatning var bleven indført. Der nedsattes et Udvalg, hvoraf blandt andre *Alfred Hage* var Medlem, og dette afgav under 30. November med *Hother Hage* som Ordfører en Betænkning, hvori det fraaadedes foreløbig at træffe endelig Beslutning om Toldgrænsens Flytning. Flertallet præciserede Forskellen mellem Regeringens og sit Standpunkt saaledes, at Regeringen vilde først fremkalde Enhed af Rigets Dele gennem Lovgivning og Styrelse, førend et Fællesorgan var blevet kaldt til Live, og saaledes lade Organisationens Konsekvenser gaa forud for denne selv — Flertallet derimod søgte at lade Betingelserne gaa forud for det betingede, stillede Fællesforfatningen i Spidsen og fordrede at se den i Live, forinden man tog dens Konsekvenser. Paa Venstres (Bondepartiets) Vegne tilraadete Mindretallet (Schroll) Forslagets uforandrede Vedtagelse.

Den 10. December 1852 vedtoges Lovforslaget i den Skikkelse, Udvalgsflertallet havde givet det, hvorved Folketinget altsaa besluttede, at Toldgrænsens Forlæggelse skulde ud-

sættes. Denne Beslutning fastholdtes endelig ved 3. Behandling af Sagen den 12. Januar 1853, til Trods for at Finansministeren havde afvist Vedtagelsen af Toldsatser gældende til Ejderen, altsaa for Danmark og Slesvig, men ikke for Holsten. Den 13. Januar blev som Følge deraf Folketinget opløst, og Valg udskrevne til den 26. Februar.

Tronfølgeoven var imidlertid bleven behandlet i den samlede Rigsdag, og et af denne nedsat 25 Mands Udvalg afgav netop sin Betænkning den 10. Januar 1853. Da der i denne med Hensyn til Spørgsmaalet, om Kongelovens Arvefølge burde ophæves, viste sig at være 3 indbyrdes forskellige, stærkt afvigende Opfattelser, blev dette Spørgsmaal ogsaa inddraget i Valgkampen — de Nationalliberale vilde atter her have stillet Ophævelsen i Bero, indtil den ved Kundgørelsen af 18. Januar 1852 bebudede Fællesforfatning forelaa.

Broberg førte for sit Vedkommende Valgkampen i Københavns 2. Valgkreds paa den Maade, at han udsendte en Pièce til Vælgerne med den for ham saa karakteristiske Indledning: »Naar jeg vælger denne Vej i Stedet for at holde et offentligt Møde med Dem, er Grunden den, at jeg tror, det skrevne Ord bedre overvejes end det talte, og mig er det kun om at gøre at blive bæret med Deres Valg, naar De efter nøje Overvejelse finder mine Anskuelse at stemme med Deres Overbevisning«. Han udtalte sig for den konservative Regerings Standpunkt: Toldgrænsens Forlæggelse fra Ejderen til Elben som »fra den ejderdanske Politik Standpunkt uskadelig«. Det forekom ham, »at man ej skal benytte den ene Sag til dermed at fremtvinge den anden; er den ene Sag rigtig, skal man gaa ind paa den og derefter, naar det findes hensigtsmæssigt, tage fat paa den anden.« Derfor var det efter hans Mening »urigtigt

og ukonstitutionelt at forkaste en i sig selv rigtig og under nærværende Forhold nødvendig Foranstaltning for dermed at ville tiltvinge sig noget andet. Det er en gal Vej at gaa, og en gal Vej fører aldrig til Maalet, kun bort fra det — en saadan Fremgangsmaade er derfor efter min Anskuelse et Misbrug af Myndigheden.« Dette Standpunkts Klarhed og Redelighed var ægte Broberg'sk, men, som ovenfor skildret, var der, hvad man med et moderne Udtryk kalder, »gaaet Politik« i Sagen. Broberg kom ved at udtale denne Anskuelse i Uoverensstemmelse med den herskende nationalliberale Opinion i Hovedstaden, og hans Modkandidat Alfred Hage slog ham derfor ved Valget den 26. Februar med 514 Stemmer mod 440. — Ved et Suppleringsvalg i Kjøbenhavns 3. Valgkreds kom han dog atter ind i Folketinget, valgt ved Kaaring, den 18. Juli 1854, men udtraadte paany den 7. Maj 1856 — den 12. Februar s. A. var han bleven indvalgt i Rigsraadet for 1. Kreds.

Efter sin Genindtrædelse i Folketinget i Eftersommeren 1854 sluttede han sig i Overensstemmelse med sit Valgprogram til Oppositionen mod Ministeriet Ørsted, men talte efter dettes Fald indtrængende for maadeholden Brug af den vundne Sejr. Som Medlem af Rigsdagen, henholdsvis Rigsraadet, kom han ingensinde i første Linie, holdt sig strengt til sine Specialer, men nød dog ogsaa i sine parlamentariske Omgivelser en vis Anseelse, var saaledes endog en kort Tid Viceformand i Folketinget. Betegnende for hele hans Tænkemaade er nogle Ytringer, han fremførte under Finanslovens Behandling i Begyndelsen af 1855, hvor han talte for, at Staten skulde anskaffe en Dampmuddermaskine til Frederikshavns Havn i Stedet for de gamle Søbagger. Tscherning havde ivret imod, at Staten saaledes optraadte som Entreprenør. Om det principielt urigtige

heri, udtalte Broberg, var han i og for sig enig med Tschering: Regeringen burde ikke optræde som Entreprenør, men lade alle foresaldne Arbejder udføre ved Entreprise — »men paa den anden Side hører jeg ikke til dem, som blindt hen vil følge et Princip, om dette ogsaa i Teorien kan være fuldkommen rigtigt, naar jeg ikke paa den Maade kan faa udrettet det, som jeg ønsker. Jeg hører tværtimod til dem, der gerne vil have udrettet det, der er ønskeligt, saa hurtigt som muligt, og naar Regeringen derfor ikke kan tilfredsstille de Krav, der gøres til Opmudring i den paagældende Havn, ved at lade dette Arbejde udføre ved Entreprenører, saa tror jeg, at den er berettiget til at søge Arbejdet udført ved Anskaffelsen af en Dampmuddermaskine for egen Regning«.

Nogen egentlig Veltalenhed besad Broberg ikke, men Ordene føjede sig let og hurtigt for ham, og han gjorde Indtryk af at tale fra Leveren. Paa den anden Side var det hans Orm at kunne beherske sit Emne og faa alle Afskyninger med uden at tabe Overblikket. Han ønskede at gøre Indtryk af ej alene at være den roligt dømmende, men at staa *over* den Sag, han behandlede, kunde derfor anstrengt passe paa at bevare en vis Urbanitet i Form og Udtryksmaade, saa at kun hans saare bevægelige Ansigtstræk af og til forraadte, hvor ilter en Natur han egentlig var. Han løskøbte sig for den Tvang, han derved ofte maatte paalægge sig i offentlige Forhold, ved som Handelsherre at vise en vis Hovenhed, naar det stak ham — Kaffemæglerne skælvede for ham, naar han var i det Humør. Efterhaanden som hans Forretning blev mere og mere verdensomspændende, steg hans Selvfølelse, og den ranke Skikkelse med det højt hævede Hoved og de hvasse Øjne fik mere og mere Matador-Præget. I hine Aar steg hans Stjerne rask

og stod i Zenith Treserne igennem — medens A. N. Hansens langsomt blegnede. Han blev en Fører for sin Stand, og denne var veltjent dermed, da han ej alene med den største

CHRISTIAN AUGUST BROBERG

Iver og Uegennyttighed stillede sine rige Evner og Kundskaber i dens Tjeneste, men netop ogsaa som nys skildret bragte Standens Vel det personlige Offer: i Forhold til Mynighederne og Offentligheden at tøjle sin Hestighed, faa Bugt med sin Hang til en vis Brøsigthed og bære en Verdensmands milde, overlegne Ro til Skue.

Nu, han *vilde* ogsaa være en fin Mand — bl. a. maaske ogsaa, fordi han havde en Fornemmelse af, at i hvert Fald ikke alle Medlemmer af den Familie, som han ved sit Ægteskab i 1835 med Grosserer Gotschalks Datter — Ida Frederikke (født den 5. Februar 1814) — havde giftet sig ind i, var villig til altid at bedømme hans Færd og Optræden under Synspunktet: Finhed. Desto bedre lykkedes det for hans Villie udadtil i de Kredse, som hans mangesidige Interesser og Hverv efterhaanden bragte ham i saa hyppig Forbindelse med — og dette var i denne Sammenhæng det vigtigste. Som Købmand var han simpelthen fremragende. For ham var, som det allerede er sagt om ham i dette Værk, Handel hverken Sjakren eller Aager, endsige Bonde-Fiffighed eller Pengepugeri, men en *fin Beregningens Kunst*, som kun den forstod ret at udøve, der vidste rent videnskabeligt at gennemskue Verdensøkonomiens sindrige Mekanisme, den lovbestemte Rytme i det store Vekselspil mellem en Verdensartikels »Produktion« og »Forbrug«. Thi Broberg brød sig egentlig kun om Verdensartikler: derfor blev Kaffe hans Yndlingsvare. At fedte sig en Skillings-Avance til over Krambodens Disk var nu en Gang ikke *hans Sag*, han var de mangelcifrede Tals Mand, en Elsker af Statistik, en flittig Gransker og fin Bestemmer af sin Artikels »statistiske Position«. Intet Under at han blev Nordens største Kaffeimportør — mindre havde heller ikke ret vel kunnet gøre det; thi han var en Mand af saa vidt et Udsyn og saa stor en Kundskabsfylde, at et lille Land som Danmark ikke havde kunnet slaa til som Afsætnings-Felt for ham. Paa det Skakbrædt, der spændte over Alverdens Kaffelande, lysted' det ham at spille et Brikkespil, som faa vilde have vovet det fra en Plads, der laa saa meget paa Vrangen som Kjøbenhavn. Men for Broberg *var* dette Spil

netop Skakspil og ikke Hasard, spillede man blot rigtigt, *maatte* man vinde — og da mange Aar siden et stort Spil tabtes for Huset, var det da i det afgørende Øjeblik ejheller ham, som flytted' Brikkerne.

— — —

Paa en Sommerdag sad han i 1874 sammen med en ung Slægtning paa en Damper, som stævnede ind mod Marseille. En lille Paketbaad kom den i Møde for at bringe sidste Post ombord. Broberg, som da i nogle Dage havde været afskaaret fra at læse Tidender, fik hastig fat i en Avis, slog den op, løb Kaffenoteringerne igennem og vendte sig smilende mod den unge Mand ved hans Side: »Nu skal du se, hvilket voldsomt Prisfald der er sket i Kaffe — ligefrem enestaaende i Styrke og Pludselighed.« »Men hvorfor er du saa glad over det, Onkel?« »Det skal jeg sige dig — fordi jeg, inden jeg rejste, har disponeret saaledes, at jeg, bortset fra det Smule Lager, en Købmand er nødt til at ligge inde med for at kunne forsyne sine Kunders løbende Behov, ikke har et Pund Kaffe i mit Pakhus.«

Ja, saa forudseende og klogt havde han, Firmaets Seniorchef, disponeret — men under hans Fraværelse havde hans Stedfortræder i Forretningens Ledelse i Modstrid hermed disponeret helt anderledes — han havde lige omvendt indladt sig i en storstilet Hausse-Spekulation og paa Levering købt Ladning paa Ladning. Naturligvis maatte han ufortøvet meddele den gamle Broberg dette, men kviede sig maaske ligesaa naturligt ved paa een Gang og uden Forberedelse at meddele ham Ulykkens Omfang.

Derfor gik det ret dramatisk saaledes, at da Broberg kom fra Borde og op til sit Hotel i Marseille, laa der Telegram om Køb af den første store Ladning Kaffe. Han besluttede straks at ile hjem — og hvor han paa Hjem-

rejsen maatte stoppe op, laa der et nyt Telegram om, at der desværre var købt endnu flere Ladninger. Købet af den sidste Ladning fik han at vide, lige inden hans Vogn rullede ind ad Porten til hans Hjem. Det var saa langt fra, at hans Pakhus ikke rummede et Pund Kaffe, at det tværtimod var stopfuldt fra Kælder til Kvist — »saa er jeg da fuldstændig ruineret«, skal han have udbrudt.

Det var Sønnen Carl — der siden vil blive nærmere omtalt i Komiteens Historie — den »unge Broberg«, som han kom til at hedde saa at sige Resten af sit Liv, der havde set saa fuldstændig fejl, netop havde troet paa en stærk Pris-Stigning og derfor i et Slags ungdommeligt Overmod havde disponeret mod Faderen for ret at vise denne sit glimrende Forretningstalent. Nu vilde det være fuldkommen uretfærdigt at tro, at han havde handlet helt hen i Vind og Vejr, at han var en begavet Faders ubegavede Søn — tværtimod gik han efter som før stadig i Kjøbenhavns Handelsverden for at være »det gode Hoved«, var ogsaa en kvik og slagfærdig Mand, fuld af Indfald, havde desuden fortræffelige Købmandskundskaber. Han havde nemlig fra Faderen arvet dennes Kærlighed til at sysle med sin Verdensartikels statistiske Position og gennem omhyggelige Forudberegninger danne sig et, som han troede, fuldkommen paalideligt Skøn over Varens Prisudvikling i den nærmest forestaaende Tid, saaledes som denne saa at sige matematisk maatte forme sig efter Tallene for Høstens Størrelse, de synlige Forraad fra forrige Høst, Forbrugets sandsynlige Størrelse, Terminsmarkedets Svingninger, Spekulationens Indflydelse. Sidenhen havde han ogsaa mangfoldige Gange Lejlighed til gennem sin Syslen med disse skiftende Tal at give højst interessante og lærerige Skildringer af Kaffeprisernes Bevægelser og paavise Aarsagerne

til disse. Han aabenbarede herved ubestrideligt teoretisk Skarpsindighed¹, men det var Redegørelser *baglæns*. Til at slutte *forlæns*, lade sine Beregninger paa rette Vis tjene som Grundlag for Spekulation i Pris-Udviklingen har han altsaa — i hvert Fald ved den heromhandlede Lejlighed — i en ligefrem grandios Grad savnet den indtrængende praktiske Forstaaelse, den Købmands-Flair, den saa berømmelige »Mischung von Wagheit und Vorsicht«, som havde været Faderens store, uforlignelige og altsaa for Sønnen uopnaaelige Styrke.

Gamle Broberg tog mod dette haarde Slag og bar dets Følger som en Mand: hverken Klager eller Bebrejdelser kom over hans Læber. Det er i Ulykken, Karakterens Metal skal prøves — for Brobergs Vedkommende viste det sig at være ædelt Metal: Prøven *lutrede* ham — han havde *villet* være en fin Mand, nu blev han det: hans Vanskæbne forædlede hans Væsen og gav det netop den Finhedens Patina, som man finder hos britiske Gentlemen af den gode gamle Type. Da han som gammel Mand atter indtraadte i Rigsdagen ifølge et ærefuldt Kald fra sin Stand, for der at være dennes første Tillidsmand, var derfor Forfatningskampens brutale Haardhændethed ham inderligt imod, og naar han i denne sin sidste politiske Fase af og til maatte gaa imod gamle politiske Venner, var det ham en Hjertesorg og krævede derfor stor Selvovervindelse. Dog til sit sidste Aandedræt var i al hans offentlige Færd Sagen ham all, han var og blev en Argumenternes Mand og fik aldrig ret Smag for Storpolitik.

I det heromhandlede Aar, 1857, var imidlertid denne Tvespaltning mellem saglige og politiske Hensyn endnu

¹ Jfr. i saa Henseende Artiklen »Kaffe« i Komiteens aarlige Handelsberetninger — dette Carl Brobergs Bidrag var næsten altid en Pryd for disse.

ikke ret indtraadt i det offentlige Liv, omend man vel nok kunde se den Revne, som senere skulde blive Brudlinien. I 1857 stod C. A. Broberg paa sine Evners og Anseelses Højde, ydre Begivenheder gav ham Lejlighed, sikkert ogsaa kærkommen Lejlighed til i rigt Maal at stille begge disse Fortrin i Almenvællets Tjeneste. Her skal da ogsaa nævnes, at det netop var i 1857, at han medvirkede til at stifte Privatbanken, og at det var hans psykologiske Klar-syn, det skyldtes, at Tietgen blev Manden. Det er et af de smukkeste Træk hos Broberg, at han straks og saa ubetinget gav denne purunge og uprøvede Mand frie Tøjler og viste ham ubegrænset Tillid: hvor er ikke betydelige Mænd ofte smaa, ja, smaalige overfor deres yngre Samtidige, af hvis Tornyster Marchalstaven tydeligt stikker frem -- Tietgen havde selv en Rem af Huden og kunde takke sin gode Stjerne for, at Broberg ikke havde det. Som noksom bekendt, blev Broberg ogsaa i de følgende Aar Tietgen en aldrig svigtende Støtte og deler derfor Æren med denne for Stiftelsen af den lange Række Erhvervsforetagender, som er knyttede til Tietgens Navn.

Medlemmer af Grosserer-Socie- | Johan Adolph.

tetets Komite | D. M. Halberstadt.

Netop i 1857 kunde Johan David Stadfeldt Adolph (Firma Th. Adolphs Enke) holde et Jubilæum, da det i dette Aars Højsommer var 25 Aar siden, han som ung nittenaarig Mand overtog sin Faders Forretning. I disse Aar havde han hævet sit Firma til at være et af Kjøbenhavn's anseeligste Handelshuse og for sin egen Persons Vedkommende skabt sig et Ry som en fuldendt Hædersmand.

Siden og op til vore Dage har i dansk Købmandsverden Navnet Adolph haft en egen lødige Klang: bag Ord og Gerning altid fuld Valuta — af den, som baade Hoved og Hjerte ejer.

Paa forunderlig Maade har den Adolph'ske Slægt været knyttet til Børsen, til selve Christian IV's gamle Børsbygning: et Tidehverv, som spænder over henved tre Menneskealdrer er saa at sige henrundet under Dragetaarnets Varselstegn. Her i Kælderens Nr. 12 lagdes Grunden til Handelshuset. Johan Adolph smykkede sammen med andre Rigmænd den ærværdige Renaissancebygning med de karakteristiske Gavle og var mangeaarigt Medlem af Grosserer-Societetets Komite. Hans Søn Frantz Th. Adolph var med Hjerte og Hoved, Sjæl og Krop Børsens haandgangne Mand, som han var dens daglige Gæst, han naaede endogsaa at blive Komiteens Formand, gik med hele sit Liv og hele sin Sjæl op i Varetagelsen af dette Hverv — og døde »staaende« paa denne sin Post.

Forretningen blev startet den 27. Maj 1814 af Johans Fader, Frantz Thestrup Adolph, som denne Dag tog Grosserer-Borgerskab. Han var født 1786, altsaa da knap 28 Aar gammel. To Aar forinden (1812) havde han ægtet Cicilie (kaldet Sidsel) Margrethe Stadfeldt, som Aaret efter den 4. August fødte ham Sønnen Johan David Stadfeldt Adolph, Firmaets Indehaver i 1857.

Paa mødrene Side nedstammede altsaa denne fra Stadfeldterne, en gammel islandsk Æt, som kan føre sin Stamtavle tilbage til Ragnvaldur Eysteinnsson, Jarl paa Møre, Fader til den berømte Ganger Rolf; paa fædrene Side kan man ikke komme længer tilbage end til Christian IV's Dødsaar (1648). Stamfaderen, Jacob Adolph, var da, hvad man nu vilde kalde Malerikonservator for de kongelige

Slotte, Frederiksberg, Kronborg og Kjøbenhavn, skulde have Opsyn med de »Stykker och Skillderij«, som der fandtes, og imod en Løn af 100 Rdl. og en »Hoffkledning« aarlig samt 4 Daler maanedlig i Kostpenge skulde han »renovere och vedligeholle« dem. Hans talrige Efterkommere havde hjemme i Nordsjælland. En af hans Sønner, Christian Adolph, døde i Hillerød som Degn 1757, denne var Fader til Hans Christian Adolph (død 1820), der blev Præst i Glenstrup ved Randers og skal have været en nidkær Embedsmand og samtidig en duelig Landbruger, hvad der jo i hine Tider var en stor Dyd for en Præst. Frantz Th. Adolph, Forretningens Stifter, var en Søn af ham.

Meget ved man ikke om denne, men efter det lidt, som foreligger, synes han at have været en dygtig Købmand, som kunde afsætte sine Varer — Kolonial, særlig Kaffe og Sukker — over hele Landet gennem Provinsskippere og til Finland med de da saa bekendte Finlapperbaade, Smaaskuder, som straks om Foraaret kom ind med Tømmer og lagde sig i Børsgraven for at faa Udfragt. Forretningen trivedes da ogsaa saaledes, at Kælderlejligheden snart blev for trang, og Firmaet flyttede til Bag Børsen Nr. 75 og 76 Men Tyverne af forrige Aarhundrede var, som vi alle ved, saare vanskelige Aar, og de sidste ikke de mindst drøje — overmaade glimrende stod det derfor heller ikke til, da han døde den 5. Juli 1832, og Sønnen hovedkulds blev kaldt hjem fra Altona, hvor han var i Købmandslære hos I. I. Reincke: han manglede ved sin Hjemkomst endnu en Maaned i at fylde sit 19. Aar, og paa ham beroede det nu, om Forretningen skulde føres videre.

Frantz Thestrups første Kone var død (1826), og han havde 1828 ægtet Bentine Marie Kinch (født 1789), der nu fortsatte Firmaet som »Frantz Th. Adolfs *Enke*«, men

iøvrigt klogeligt overlod hele Driften til Stedsønnen. Denne var først meget tvivlraadig, da han satte sig ind i Forretningens Status, om den med Held kunde fortsættes, men

JOHAN ADOLPH

efter at have drøftet Sagen igennem med et Par gode gamle Venner, besluttede han sig til at vove Forsøget og tage Kampen op — som den faste Karakter, han var, betød dette, at den *skulde* føres til Sejr: hvor der var Villie, maatte der ogsaa kunne findes Veje.

Hvor smaa Forholdene var, ses deraf, at efter første

Halvaar, altsaa ved Udgangen af Aaret 1832, havde det hele Varelager kun en Værdi af 10.936 Rdl. Dertil kom udestaaende Fordringer hos Forbindelserne paa 38.972 Rdl., en Kassebeholdning paa 4.602 Rdl., hvorhos opføres en Kapitalkonto paa 280 Rdl., tilsammen altsaa Aktiver = 54.790 Rdl. Paa Passivside er Kreditorer opført med 45.475 Rdl., skyldig Told med 4.645 Rdl., tilsammen 50.120 Rdl. Der blev altsaa tilbage til Forretningens Indehavere 4.670 Rdl., hvoraf hans egen Andel beskedent var 568 Rdl. Som Handelshusets Formue derefter kun bestod af nogle faa Hundrede Dalere, saaledes blev det ved op igennem Trediverne — 1839 sluttede endogsaa med et lille Underskud. Først i Fyrrerne kom overhovedet Opsvinget herhjemme og dermed begyndte ogsaa det ihærdige Arbejde, Johan Adolph udrettede, omsider at bære Frugt. Han havde selv taget Borgerskab som Grosserer den 4. August 1838, 1844 døde hans Stedmoder, og han overtog derefter Forretningen alene.

Det var i hine Aar særlig Jylland, hvor han af al sin Iver forsøgte at faa afsat sine Varer. Han sendte i store Ladninger Kolonial derover, efterhaanden ogsaa paa egne Skibe — en af Sejlerne bar Navnet »Nr. 12« til Minde om Forretningens Fødested i Børs-kælderen — og tog Smør, Korn, Uld, Skind og Huder tilbage i Konsignation. Under Krigen 1848—50 trak de fleste kjøbenhavnske Firmaer sig sky tilbage fra den jyske Forretning, men Adolph satte dobbelt Kraft paa og fæstnede derved sin Position som Storforsyner af de jyske Købmænd paa overlegen Vis. Tre-aarskrigen ødelagde til Gengæld en Forbindelse, han havde i Altona, nemlig en Cikoriefabrik, og nu anlagde han selv en Cikoriefabrik — Adolphs Cikorie var i vore Fædres Dage kendt i hvert kjøbenhavnsk Hjem! Senere overgik iøvrigt

denne til hans Broder Konsul S. A. Adolph. Under den hamborgske Blokade 1848—49 lykkedes det ham ogsaa at faa knyttet Handelsforbindelse med Norge. De norske Skipperne bragte ham Sild og fik fra ham Byg i Hjemfragt. Den Gang kunde man til Tider se de norske Skuder ligge Side om Side i Kanalen langs Børsen og helt hen forbi Christiansborg Slot, bugnende fulde af store sølvglinsende Sild, et malerisk Skue en Solskinsdag! For hele Sildehandelen paa Østersøen blev Johan Adolph Mellemand, og saa betydelig var denne, at der endog paa en enkelt Dag meldte sig 22 Skipperne hver med sin Ladning hos Adolph for at faa Ordre, hvorhen de skulde bringe deres Last. Den Gang var Forretningen forøvrigt flyttet til Slotsholmsgade Nr. 14, senere kom den til at ligge i Nr. 16 — ældre Kjøbenhavnerne husker alle Adolphs Plads, som De danske Sukkerfabrikker nu ejer, ligesom ogsaa det vældige Pakhus i Christiansgade, som Johan Adolph byggede.

Over Norge gik Firmaet videre nordpaa til Færøerne og Island, og i en Række Aar derefter var Forretningen herpaa ved Siden af Kolonialvarehandelen Kærnen i hele den omfattende Virksomhed.

Husets Formue steg og steg, indtil den ved Overgangen fra Rigsdaler til Kronemønt var henved 2 Mill. Kr. Men allerede i 1857 var Johan Adolph en efter Datidens noget mindre Forhold formuende Mand, og som Indehaver af en af Hovedstadens største Forretninger tillige en af de solideste. Frantz Th. Adolphs Enke ansaas allerede af alle og enhver, som vidste Besked, for et grundmuret Handelshus, paa hvis Solvens og fuldkomne Uberørthed af, hvad der blot kunde ligne Svindel, man kunde forlade sig trygt. Begivenhederne i 1857 skulde da ogsaa fuldkomment retfærdiggøre denne urokkelige Tillid — Johan Adolph havde

vel ogsaa været med i de gode Aar, ogsaa gjort store Forretninger: Millionforretninger — men ikke paa Blanco-kredit!

Johan Adolph var en høj mager Mand med milde Øjne — og de løj ikke, han var ogsaa mild af Væsen, kærlig af Gemyt og hjertensbrav i hele sin Tænkemaade. Dette udelukkede ikke, at han var en *myndig* Mand, ej alene i sin Forretning, men ogsaa overfor sine Børn, ved hvis Opdragelse han ingensinde glemte at indskærpe dem Pligttroskabens afgørende Betydning i alle Livets Forhold. Han var selv en saare flittig og agtpaagivende Mand, var i sin Forretning overalt fra Morgen tidlig til Aften sent, skyede end ikke at trave Byen rundt for at indkassere Regninger, gik overhovedet fuldstændig op i sin Dont, elskede ligefrem sit Arbejde — vidste derfor ogsaa af egen Erfaring, at *saa* er man paa den eneste sikre Vej til Lykken. Johan Adolph var den fødte Købmand, vidtskuende, snarraadig, fremfor alt paapasselig, naar det gjaldt om at udnytte en god Chance, vidste netop *saa* vel, hvor vigtigt det er at være *om sig*, var det derfor altid selv: at overlade for meget til Andre holdt han ikke af. I Færd og Væsen var han rolig, stilfærdig og fordringsløs, omend han ingenlunde var blind for sit Borgerværd — det er *saa* højst karakteristisk for ham, naar han forsvarede sin Dagligdragts Luvslidthed med den Bemærkning: »Det har *jeg* Raad til!«

Den 22. Juni 1857 fyldte David Moses Halberstadt. (Firma D. Halberstadt & Co.) 36 Aar, var altsaa en Mand i sin bedste Alder. Med sit skægløse Ansigt og sit store krøllede Haar lignede han mere en af Datidens Skuespillere end en Købmand, men Købmand var han just med Liv og Sjæl: *saa* klar og hurtig var hans Opfattelse, at han kunde

gribe enhver Chance i Flugten, med rastløs Energi holdt han den saa fast og ribbede den for selv den mindste Fjer.

Barnefødt i Kjøbenhavn gik han som Dreng i Borger-

DAVID MOSES HALBERSTADT

dydskolen og fik derfra de allerbedste Vidnesbyrd om fortrinlige Evner og stor Flid. Hans Hu stod til Handelen — hans Fader var Købmand — og han blev sat i Lære ovre i Randers hos M. Berg, blev derefter Kommis i det der-værende ansete Handelshus Ph. H. Rée, senere hos Gros-serer I. Levysohn i Kjøbenhavn.

Allerede da han gik i sit 24. Aar, fik han Borgerkab som Grosserer og associerede sig faa Maaneder efter med Ferdinand Philip, en Kammerat fra Randers, som havde nedsat sig i Aarhus, men nu flyttede til Hovedstaden. De var begge smaa Mænd, men Philip dog den — korteste, hvorfor han da paa Børsen ogsaa gik under Navnet: Ferdinand Cortes. Efter Philips Indtræden i Firmaet, kom det til at hedde: D. Halberstadt & Co. Det begyndte med Kommissionshandel, særlig Korn, senere optog det ogsaa Produkter som Uld, Skind og Huder. I denne sidste Branche blev Firmaet senere det største i Norden. Netop i 1857 købte Halberstadt H. Puggaard & Co.s store Ejendom paa Christianshavn og anlagde der den Dampmølle, som senere gik over til A/S De forenede Dampmøller.

Halberstadt havde mangesidige kommercielle Kundskaber og korresponderede med samme Færdighed i flere fremmede Sprog som i Modersmaalet. I sin Forretning gik han op med Liv og Sjæl — Kunst, Literatur, Theaterforestillinger, Concerter, alt sligt var ham ligegyldigt, *business* var hans alt beherskende Lidenskab, hans Verden var Københavns Børs. En Børs har sine Føletraade ude til alle Sider gennem Telegrafmeddelelser, Skipperefterretninger o. m. m., er for saa vidt et Stykke af den store Verden midt i den lille — men at den alene, som i dette Tilfælde, kan være en Mands Tilværelses-Centrum, Scenen for hans Liv — det er nu alligevel en Begrænsning. »Er det Verdenshavet, Fader?« — »Nej, min Dreng, det er Frederiksholms Kanal.«

Iøvrigt var Halberstadt en vennesæl og gavmild Mand, hjælpsom og tjenstvillig, ligefrem og fordringsløs i hele sin Optræden, derfor navnlig ogsaa afholdt af sine Underordnede — han blev baaret til sit sidste Hvilested af sine Arbejdere.

I Februar 1857 var han just bleven valgt ind i Grosserer-Societetets Komite og sad altsaa der som dens yngste Medlem.

Chefen for J. P. Suhr & Søn Ole Bernt Suhr.

O. B. Suhr var den 1. Januar 1856 indtraadt som Chef i det nævnte Firma. Samtiden kendte intet dansk Handels-

OLE BERNT SUHR

hus, som stod over J. P. Suhr & Søn i Magt og Ry, en mere samfundstryg Position kunde derfor en Købmand den Gang ikke have. Men den da 43-aarige Mand havde ogsaa *eget* Værd, var ej blot sin Onkels Brodersøn, den rige Arving efter den bekendte Johannes Theodor, Firmaets Genoprejser, Fru Heibergs Velynder — Ole Bernt var *selv* en ægte Suhr,

med Købmandsblod i Aarerne og medfødt Myndighed i Holdning og Færd. Han havde først taget theologisk Eksamen: skønt det tidlig var blevet aftalt, han skulde ind i Farbroderens Forretning, vilde han først fuldende de Studier, han nu en Gang, omend under en anden Forudsætning, var kommen ind paa; thi hvad man havde begyndt paa, skulde man altid fuldende. I Virkeligheden et højst betegnende Karaktertræk, der noksom viser hans støtte Sindelag og faste, klare Tænkemaade. Hans Væsens Kærne var overhovedet hele hans Liv igennem Grundighed og Trofasthed, en vis bred Tilforladelighed, som ogsaa skabte Ro og Tillidsfølelse hos Omgivelserne.

Den danske Generalkonsul i

Hamborg Henrik Pontoppidan.

Præstesønnen Henrik Pontoppidan, der i 1857 var 43 Aar gammel, var Thybo af Fødsel, og hele sit Liv følte han sig først og fremmest som Jyde, var endogsaa ligesaa meget Lokalpatriot som varm Fædrelandsven. Da han var 3 Aar gammel, døde hans Fader og efterlod en Enke med 5 smaa Børn i stor Nød. Børnene maatte nu anbringes rundt omkring hos gode Mennesker: Henrik blev optaget i Justitsraad, Toldinspektør Langelands Hus i Thisted som Plejebarn og opdraget sammen med en jævnaldrende Søn. Da han var bleven konfirmeret i 1827, vilde han absolut til Søs, og fik da Lov til at foretage en Rejse med en Thisted-Skipper, men da Sejladsen endte med en Stranding, var han for glad til at slippe derfra med Livet til oftere at udsætte sig for Søens Farer — som vi skal se, slap han ogsaa godt fra sit Livs anden store Stranding.

Han blev derefter sat i Lære i Handelshuset M. W. Sass, Kjøbenhavn, hvor han blev til 1837, fik saa Plads hos det ansete danske Firma H. P. Lawaetz & Koch i Altona. Aaret

HENRIK PONTOPPIDAN

1840 traf ham i Manchester, den 8. April 1841 etablerede han sig som Købmand i Hamborg. Selv ejede han intet og havde til Driftskapital kun nogle faa Tusinde Daler, som en Slægtning laante ham. At drive selvstændig Kornhandel krævede den Gang stor Kapital, han maatte derfor begynde som Kommissionær for danske Kornhandlere. Det gik der-

for ogsaa i de første Aar kun smaat, men ved sit vindende Væsen lykkedes det ham efterhaanden at faa Velyndere, som gerne vilde støtte den unge, nøjsomme og flittige Købmand, hvem det øjensynligt laa saa alvorligt paa Hjerte at ville frem.

I 1843 kom Regnar Westenholz, som havde været Kommiss sammen med ham i Altona, til Hamborg for at etablere sig, og de to gamle Kammerater blev nu enige om at slaa sig sammen, hvorved Firmaet kom til at hedde H. Pontoppidan & Co. Herefter tog Forretningen Fart, men i de følgende Aar steg ogsaa Kornudførslen fra Danmark mere og mere, der var ofte rige Høste og meget at fortjene, naar man turde løbe en Risiko. Landmændene leverede Kornet i Vinterens Løb til de danske Provinskøbmand, og det skulde saa afskibes om Foraaret: ofte kunde der samles hele Flaader i Havnene ved Kattegat, som laa og ventede paa gunstig Vind, og i saa Fald maatte Kornet idelig losses og lades for ikke at tage Varme. Kom saa endelig Skipperen afsted med sin Last, var man ganske afhængig af hans Handelssnille. Under saa besværlige Forhold var det fristende i Stedet for at sælge Kornet til en Hamborger-Eksportør, og de Banco-Veksler, man trak paa ham, blev tilmed villigt diskonterede af Nationalbanken.

Vor Kornudførsel gik i hine Aar til Norge og til England og fandt navnlig i det sidstnævnte Rige stor Afsætning, efter at den berømmelige *sliding scale* havde undergaaet en taalelig Ændring i 1846 — helt faldt den jo først bort fra 1. Februar 1849. Efter Krigen kom Kornhandelen væsentlig til at bestaa i Salg paa Foraarslevering med Forskud til Sælgerne.

1848 forlod R. Westenholz Hamborg og gik til London, hvorefter Pontoppidan drev sin Forretning alene indtil 1856.

1851 blev H. Pontoppidan udnævnt til dansk Generalkonsul, hvad der allerede noksom viser, hvor stor Tillid han den Gang nød: Firmaet H. Pontoppidan & Co. var da ogsaa paa det her omhandlede Tidspunkt et af Elbstadens mest ansete Handelshuse. Henrik Pontoppidan var selv en saare alvorlig og samvittighedsfuld Mand, ganske af den gamle Skole. Hans Væsen var præget af en egen blid Bestemthed.

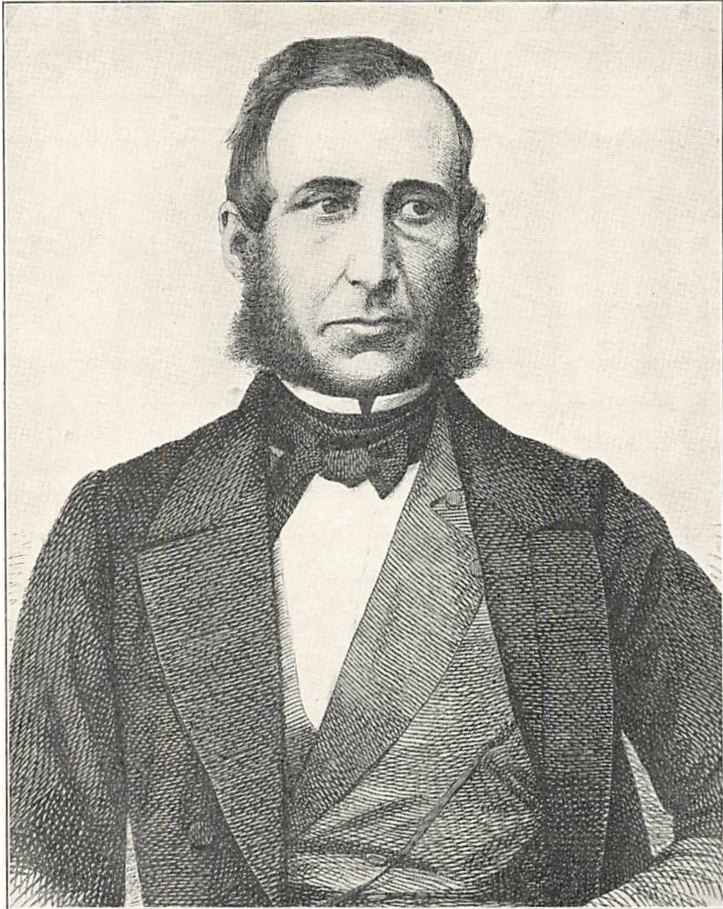
Godsejeren paa Matstrup Regnar Westenholz.

Det var som tidligere Medindehaver af Huset H. Pontoppidan & Co., i hvilket Firma endnu en Del af hans Formue indestod, at Westenholz blev medinddraget i Krisen og kom til at spille en Rolle i Dramaet.

Regnar Westenholz var født i Skagen 1815 som Søn af Byfoged, Major Thomas Frederik Westenholz. Han kom allerede som Dreng til Handelen i Løgstør, hvor hans Fader da havde Bopæl, fik derefter Ansættelse hos Raadmand A. Raffel i Aalborg og senere hos Handelshuset D. S. Warburg Wwe & Söhne.

Der var ingen Tvivl om, at Regnar Westenholz var et endog ualmindeligt Handelstalent, en fremragende Købmand, som i sjælden Grad besad Overblik og Kombinationsevne. Især forstod han at udnytte en heldig Konjunktur med Kløgt og Behændighed. I de Aar, han var Pontoppidans Kompagnon, var han sikkert ogsaa Sjælen i Forretningen, og det lykkedes ham i Løbet af disse, ret faa Aar at skabe sig en efter Datiden højst anseelig Formue. Han gik op i sin Købmandsgerning med en saadan Iver, at han helt overanstrengtes, hvorved endog hans Sundhed fik et Knæk. Og alligevel — alligevel stod hans Hu aldeles ikke til Handelen, men saa at sige helt og holdent til Landbruget, og saa

snart han mente at have nok til at »dyrke sin Hovedpas-sion«, købte han sig et Gods i Jylland, sit kære Jylland, og slog sig paa at drive Mønsterlandbrug. I denne hans

REGNAR WESTENHOLZ

Kærlighed til Fædrelandets Jord bundede naturligt hans levende Sans for sit Lands Minder og Sprog. Bag det Forretningsydre, han havde lavet sig, bankede der i det hele taget et varmt Hjerte, som slog for Land og Hjem. I Hjemmet følte han sig saa at sige ublandet lykkelig, for sit Fædreland kom han ofte til at nære Bekymringer.

Den høje Pande i Forbindelse med den lange lige Næse gav hans Ansigt noget underligt langstrakt — uden at han derfor paa nogen Maade saa ud, som om han var »lang i Ansigtet«. Der var tværtimod noget overmaade bestemt og sikkert i Udtrykket, Øjnene var kolde, og om Munden havde han et ejendommeligt selvbevidst Træk. Saavel herved som ved sine store Bakkenbarter virkede han med andre Ord angломansk: streng, alvorlig, tilknappet, korrekt, *retiré*. Men af Væsen var han ligefrem og jævn, ens mod Lav og Høj. Ved sin Død rostes han baade af Modstandere og Venner for sin store personlige Elskværdighed og utrættelige Hjælpsomhed. En forekommende og tjenstvillig Natur.

Regnar Westenholz' Aandstype var udpræget Forretningsmandens, men i den store Stil. Derfor kunde han just af og til bære en vis selvtillidsfuld Myndighed til Skue, som gik enkelte af den nationalliberale Klike med deres akademiske Hovmod paa Nerverne — at han senere lod sig optage i det Rotwitt'ske Ministerium som Finansminister, tilgav de samme Mænd ham knap nok, efter at han var død. Saalænge han levede, vidste han imidlertid fuldt vel at hævde sig, ogsaa paa Samfundsstigens øverste Trin.

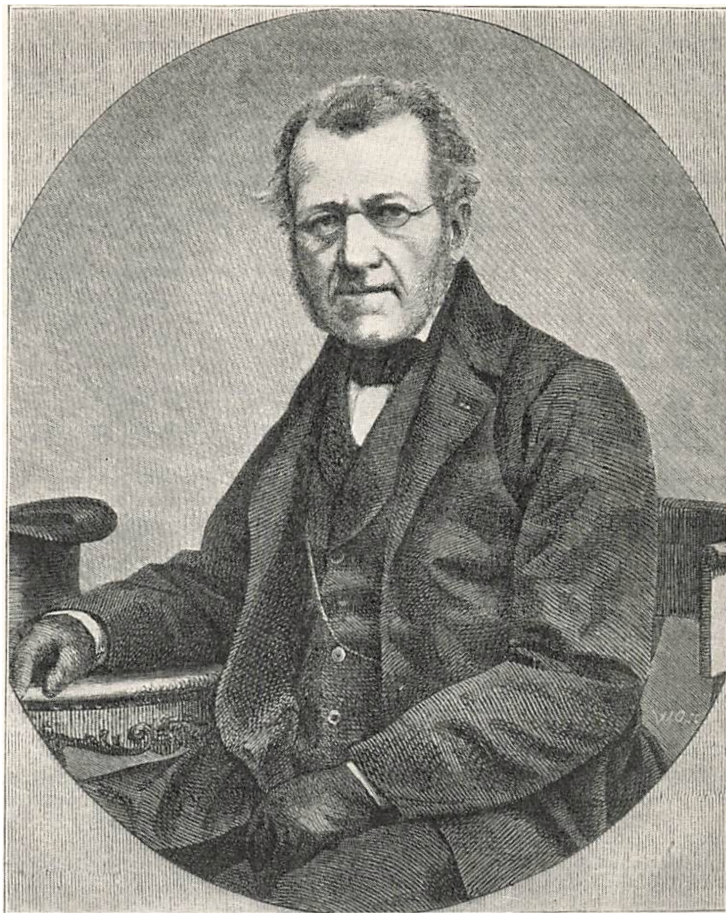
*Formanden for Nationalbankens Repræsentant-
skab Christian Georg Anthon David.*

Allerede tidligere i dette Værk er David omtalt, og hans førende Rolle i Tredivernes Liberalisme nærmere skildret. I 1857 var han 64 Aar gammel, men endnu struttende af Virkelyst, af en brændende Ærgerrighed efter at gøre sig gældende, som han ogsaa bevarede højt op i Oldingealderen. Selv ikke da holdt han nogensinde af at fordybe

sig i Fortiden, han var hele sit Liv igennem i højeste Grad en *præsentsk* Natur, han vilde leve i Nuet og paa Scenen, ikke paa nogen Maade være Tilskuer, men stadig spille med i Tidens Drama, helst som Forgrundsfigur — og denne Lyst kribledes saaledes i ham, at han helt ofte ikke kunde vente paa sit Stikord til Entréen! Træffende skrev Bille om ham i 1863, at de skiftende Faser i hans Liv havde den psykologiske Forklaring, at han næsten aldrig vilde bide paa Lejligheden, men opsøgte den — »Tidens rullende Hjul har gentagne Gange løftet Anskuelse i Vejret, som en Gang talte David blandt deres Forsvarere, men naar Øjeblikket kom, var han ikke mere iblandt dem, han havde utaalmodigt søgt andetstedshen, hvor det lunefulde Tilfældes Gudinde ikke satte sin Fod.« Klarest viste Rigtigheden sig heraf, da Liberalismen fik sit sejrriige Gennembrud, og David, skønt dens oprindeligste Herold, da forlængst havde anbragt sig paa den modsatte Side, fristet og lokket af Christian VIII's smigrende Elskværdighed, som havde aabnet ham Genvej til i alt Fald nogle af hans Ærgerigheds Maal. De store Embedsstillinger, han efterhaanden fik samlet paa sin Haand, bød ham imidlertid langtfra Tilfredsstillelse nok: det var netop det *offentlige* Liv, hans Hu stod til at boltre sig i, det var efter *Indflydelse*, hans Fingre kløede. Han vilde være den »humane, billigt tænkende, overlegne Aand, der stod mæglende over Brushovedernes Kampe og besindigt foreholdt begge Parter deres Uret«.

Til at spille denne Særrolle medbragte han betydelige Evner. »Han var uden Sværmeri og uden Ekstravagancer.« Hans Lidenskab var kold, hans Hjerne blottet for Romantik, hans Fædrelandskærlighed kunde derfor ej heller forliges med de Nationalliberales, men var præget af Tørhed,

Ædruelighed og Verdenskløgt. Han var ingen Videnskabsmand, knap en Gang lærd, men havde en Fylde af spredte Kundskaber og forstod ypperligt at bruge dem. Det var

CHRISTIAN GEORG ANTHON DAVID

da næppe heller et Tilfælde, at han skal have været en udmærket Tarokspiller, som forstod til Fuldkommenhed at gemme sine Kort og at *bluffe*.

I Debatten viste David ofte stor Slagfærdighed. Som et pudsigt Eksempel herpaa skal det nævnes, at da under en Valgkampagne Modkandidaten foreholdt ham, at han efter sin

Fortid ikke kunde vinde Krav paa at blive valgt, før han havde tjent 7 Aar og atter 7 Aar, som Jakob for Rachel, svarede han derpaa: »Man har forlangt af mig, at jeg som fordem Jakob skulde tjene 7 Aar og atter 7 Aar for Friheden, jeg skal svare denne Laban — — —«

I Rigsdagen var hans Foredrag altid omhyggeligt forberedt, og han blev paahørt med stor Opmærksomhed, men hans Røst var svag, hans Tonefald skrattende, Udtalen læspende, Minespillet fattigt, og han gestikulerede egentlig kun med Albuerne — da han med Aarene mistede Fortænderne, var han til Tider meget besværlig at forstaa, og han maatte derfor tale langsomt, dvælende stærkt ved de enkelte Ord, hvad der let kunde komme til at lyde patetisk og salvesfuldt. Hans Ord havde imidlertid oftest stor Vægt, og ikke helt sjældent kunde der falde særdeles træffende Vendinger fra hans Læber. Reversen af Medaillen var hans Originalitetssyge, der saa højt naturligt hang sammen med hans ubændige Lyst til Selvhævdelse. Han syntes altid, han burde have sin egen Mening af lutter Skræk for ikke at faa sin lille Person markeret tilstrækkeligt ved at have samme Meninger som Andre. Intet vilde have forekommet David forunderligere end den Stolthedfølelse, der besjæler moderne danske Socialdemokrater ved at præsentere sig som: »Partifælle« — som den virkelige liberale Type, David var, holdt han knapt af at have en *Meningsfælle*.

Det heromhandlede Tidspunkt i 1857 var en Periode, hvor hans Forfængelighed fandt liden Tilfredsstillelse og derfor brændte ham som en Nessus-Skjorte. Og dette gjorde ham helt tidt bitter, snærende og irritabel. Til sin Post som Formand for Nationalbankens Repræsentantskab medbragte han ingen dybere nationaløkonomisk Ind-

sigt, viste sig derfor ogsaa usikker og vankelmødig i de vanskelige Situationer, hvori han blev stillet.

Nationalbankens Direktion . . { *Nicolai Aagesen.*
 { *Chr. Ferd. Wilse.*
 { *Chr. Vilhelm Haagen.*
 { *Hans Peter Hansen.*
 { *Heinrich Lorentz Frølich.*

Det vilde have været Synd at sige, at Nationalbanken i 1857 lededes af Spyttegøge og Grønskollinger. Aagesen var 74, Frølich 70, Wilse 67, Haagen 65 og H. P. Hansen 60. De repræsenterede altsaa tilsammen 336 Aars Erfaring. Aagesen havde siddet siden 1821, Haagen siden 1838, Wilse siden 1845 og H. P. Hansen siden 1846 — Frølich var derimod kommen til Aaret i Forvejen som Afløser af L. N. Hvidt. Som Formand for Grosserer-Societetets Komite var Hvidt bleven erstattet med A. N. Hansen, men medens man fra alle Sider fandt dette i sin Orden, var det den almindelige Mening om Frølich, at han var for spinkel og ringe en Mand til at fylde i Hvidts Herskersæde. Man kunde have forsvaret at vælge en ny og yngre Mand, da Direktionen aabenbart trængte til friskt Blod, men ogsaa i saa Henseende blev Frølichs Valg modtaget med Skuldertræk, eftersom han alt da var 69 Aar.

Frølich havde i mange Aar sammen med sin Broder drevet en en gros Handel i Vin og Kolonialvarer og var efterhaanden ved Siden deraf kommen ind paa at gøre Bankierforretninger. Tilfældigt havde han stiftet Bekendtskab med Christian VIII og fik derigennem Adgang til at besørge adskillige Pengetransaktioner for Hoffet som ogsaa for Medlemmerne af de her akkrediterede Gesandtskaber. Til Trods herfor blev han, som nævnt, ved sin Ansættelse i

Nationalbanken den 3. April 1856 almindeligvis anseet for lidet skikket til dette Hverv, men det maa dog siges, at den fine og ganske statelige Person ingenlunde savnede Blik for Manglerne ved den Institution, han i en saa sen Alder blev knyttet til; men som den stille og trætte Mand,

HEINRICH LORENTZ FRØLICH

han var, havde han ingen Kraft og Myndighed til at gøre sig gældende.

Haagen var født 1792 som en værdig Mands værdige Søn — Faderen var Politidirektør i Kjøbenhavn og røgtede denne Post med en Duelighed, Taktfølelse og Elskværdighed, som gjorde ham i en sjælden Grad afholdt. Sønnen, Chr. Vilhelm, blev en duelig Overretsprokurator og nød som saadan megen Tillid. Da han oprindeligt var liberal, blev han Defensor for David i den bekendte Generalfiskalsag 1835 og vandt sig derved et ikke ringe Ry i nationalliberale Kredse, men som tidligere skildret i dette Værk lykkedes det Christian VIII med stor Snildhed at splitte denne Kreds

CHR. VILHELM HAAGEN

NICOLAI AAGESEN

CHR. FERD. WILSE

HANS PETER HANSEN

ved at faa vundet de anseeligste indenfor den, deriblandt netop David og Haagen — og i Straalerne af den kongelige Bevaagenheds Sol smeltede efterhaanden al hans Liberalisme bort, saa at han paa det her omhandlede Tidspunkt forlængst var blevet en fortørket Konservativ. Han var bleven gammel og graa, stædig og stivnakket, svært paastaaelig, fuld af Forargelse over, hvorledes alt gik slet, aldeles ikke *som i hans Tid* — den hang han stadig fast i, var det ikke for det, maatte han have skønnet om Krisen, da den kom, at ogsaa *den* hørte med til alt dette Nye, Fremmede, Ubændige, Tøjlesløse, der aldeles ikke var *som i hans Tid*, og som han derfor straks burde have veget af Vejen for. Men han skønnede ingenting, bare beklagede sig over Tiden og behagede sig i sig selv, der i Modsætning til alt andet havde holdt sig saa fortræffeligt, saa heldigt uforandret — d. v. s. ifølge hans egen fejle Dom, thi i Virkeligheden var han en Fortidslevning, et Rudiment, en Ueberbleibsel. Han var i 1857 kun en støvet Burre, som rent tilfældigt var bleven hængende paa Tidens Hjul.

Da saaledes Andræ som Finansminister i 1857 vilde have den daværende Mark (16 Sk.), altsaa en Mellemmønt, udmøntet ligesom Firskillingerne som Skillemønt, holdt Haagen paa, at Mellemmønterne burde udmøntes efter samme Maalestok som Hovedmønten, og da Andræ heroverfor gjorde den Betragtning gældende, at vilde man stille Sagen paa Spidsen, kunde man utvivlsomt hævde, at man endog kunde præge Skillemønterne paa Papir, kunde Haagen ikke finde paa andet end dertil at svare: »Ja, efter den Ytring af den ærede Finansminister tror jeg ikke, at jeg behøver at svare ham; thi dersom han vil prove paa at sætte Papirpenge i Stedet for Mønt, saa

tør jeg sige, at det ikke vil lykkes ham.« Den fremragende Stupiditet af denne Bemærkning vil enhver i vore Dage, da vi har faaet Enkronesedler, øjeblikkelig indse, men forøvrigt circulerede der ogsaa den Gang 2 Mill. i saadanne Papirpenge nede i Hertugdømmet Holsten, og det viste sig ogsaa der, at de kunde »gaa med fuldkommen god Kurs, og det skønt der ingen Bank var til at indløse dem.« Det er da ogsaa ganske betegnende, at Finansminister Andræ efter Haagens Angreb begyndte sit Foredrag saaledes: »Det ærede Medlems Stilling (som Nationalbankdirektør) maa tjene mig til Undskyldning, naar jeg ikke tror at kunne lade, hvad der fra hans Side er blevet anført, henstaa uden et Forsøg paa korteligen at besvare det(!).«

Aagesen og Wilse var sikkert i og for sig to fortræffelige Mænd, men Stokjurister, og udøvede under almindelige Omstændigheder næppe nogen videre Indflydelse paa de daglige Forretninger. Disse lededes først og fremmest i Halvtredserne af H. P. Hansen, særlig Købet af udenlandsk Valuta.

Senerehen, efter 1857, har H. P. Hansen maattet bære en tung Del af Skylden for, at Nationalbanken ved Krisens Udbrud var saa haardt spændt for, at den viste sig ude af Stand til at yde nogen nævneværdig Hjælp af sine egne Midler. Dette er dog ingenlunde at forstaa saaledes, at han nogensinde skulde have vist Ligegyldighed eller Letsindighed i sine Laanedispositioner eller sløset med Bankens Penge. Men med Mandens bedste Egenskaber hang det netop sammen, at han ved Diskonteringen af Banco-Veksler kunde blive for rundhaandet og for føjelig med at lade Banken yde Kredit.

H. P. Hansen var en rigtig Bulderbasse, bekymrede Øjne, beslutsom Mund — en underlig Blanding af noget

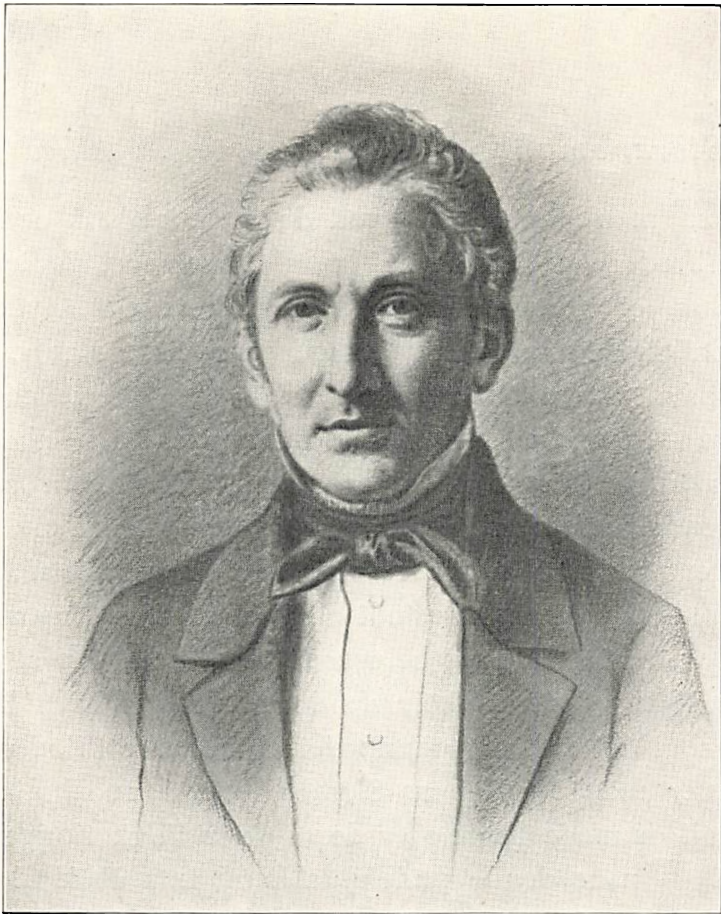
saare blidt og noget saare barsk. At hans Væsen havde begge disse Sider kunde man baade høre og se sig til: kom han i Affekt, og det kom han let, talte han i Stød, og hans Røst var da ru og dyb i Klang, men talte han om et Emne, som var ham kært, kunde man blive slaet af »Hjertevarmen i hans Stemme«. Af Samtidige beskrives hans Ydre, som var der i dette »noget haardt og alvorfuldt, der endog kunde faa et vist Anstrøg af Strenghed og Vredladdenhed.« Ser man paa hans Billede, røber imidlertid Mundvigene og Blikket Sindets Saarbarhed. Overfor enhver Uret ligesom overfor Uredelighedens Forsøg paa at gaa Krog- og Smutveje kunde han bruse op i Harm eller forstemmes i bittert Mismod. Men naar han i det dagligdags var i Ligevægt, var han en praktisk og handleduelig Mand, havde fast Greb i Tøjlerne og styrede Bankens Forretninger med Takt og Myndighed, var sikker i sine Dispositioner, raadsnar og rask til Handling. Dog saa klog og dygtig han end var, kunde han alligevel — aa — saa grumme godt gribe fejl og gøre Dumheder, thi for det første blev han sit Liv igennem forfulgt af det usaligste Uheld, og dernæst kunde han aldrig bringe sit Hjerte til Tavshed: det snakkede altid med, blandede sig op i alt. Naar hans gode klare Hoved, hans paalidelige Omdømme, hans usvigelige Retsind skulde til af rigtigt sammenstillede Præmisser at fælde den logiske Dom, saa kunde Hjertets Røst pludselig overdøve og forvirre ham. Men det var ogsaa derfor, hans *Fejl* aldrig blev uskaansomt bedømt af hans Samtid, thi Alle og Enhver vidste paa deres Fingre, at de aldrig beroede paa Karakterens Brist eller Evnernes Utilstrækkelighed, men paa det Hjertelag, han nu en Gang havde overfor Mennesker, hans Medynk med hver den, som mere eller mindre ufortjent kom i Vanskeligheder, hans Svaghed overfor gamle

Venner, hvem Tiden var løbet fra, eller overfor unge Mænd, hvis Iver for at komme i Vej var større end deres Evner eller Paapasselighed.

En Storkøbmand. Alfred Hage.

Som man allerede af, hvad der i dette Værk er fortalt om Alfred Hage, forhaabentlig vil have faaet Indtryk af, var han en af sin Tids ejendommeligste og betydeligste Personligheder, myndig, vidtskuende og skarpsindig. Som han havde hvasse Øjne, kunde han ogsaa have en hvas Tunge — hans Uvenner kaldte ham endog for »flabet« —, og da tilmed hans Suffisance og Selvtillid ofte var ret udfordrende, kom han let til at irritere nu denne, nu hin af Datidens nationalliberale Heroer. Med Undtagelse af Andræ, der følte sig ligefrem frastødt af ham, og hvis Hustru i sin Dagbog fra 1855 endog betegnede Hage som »en skvadronerende rig Konsul«, kom de dog jævnligt i hans Hus — men som det en Gang plumpede ud af Hall: »I Hages Hjem kommer man for Konens Skyld.« Om denne indtagende og højt dannede Kvinde er der i dette Værk tidligere berettet — naar denne yndefulde Lady trak Folk til Huse, var det jo endog til Trods for, at hendes tidligere Skilsmisseaffære i sin Tid havde vakt en pinlig Opsigt. »Den tiden gick det inte så flygande lätt att taga en frånskild kvinna eller man till äkta som nu för tiden«, skriver Helena Nyblom, »till och med om det kunde finnas mycket allvarliga skäl för skilsmässa. Folk såg icke sympatiskt på ett sådant äktenskap, och det varade rätt länge, innan man i allmänhet tog emot en inbjudning till Hages rika hus. Men fru Hage var en fin och älskvärd dam, och man

förstod småningom allt, vad hon hade utstått för att bli fri från sitt olyckliga äktenskap och kunna gifta sig med

ALFRED HAGE

den man, hon älskade, så att man glömde det förflutna och glädde sig över det närvarande«.

Paa Christianshavn lige paa Hjørnet af Torvegade (Nr. 2 & 4) laa Hages og Puggaards Ejendom med Udsigt mod Stranden. Hage boede paa første Sal. »Det var«, skriver Fru Nyblom, »en ualmindelig vakker og fornem Bolig: den lukkede Port førte ind til et Gaardsrum, hvorfra

man gennem en dobbelt Indgangsdør kom ind i en stor Forstue, fra hvilken en tæppebelagt Trappe førte op til

FRU HAGE

en lang Forhal, hvor der stod Sofaer mellem store Blad- og Blomsterplanter.« Tilhøjre var en stor Dansesal, tilvenstre en Række rigt udstyrede Saloner.

Paa de store Balaftener var hele Trappeopgangen pyntet med Blomster, og Duften af Hyacinter, Gyldenlakker og alle Vaarens Blomster strømmede En i Møde, hele Lejligheden straaledede af Lys i Kroner og Lampetter, »det var med

en næsten beklemmende højtidelig Følelse, man satte Foden paa den tæppebelagte Trappe for at gaa op til Festsalene.«

Ballerne i det Hage'ske Hus samlede ikke blot den københavnske Ungdom, men ogsaa Hovedstadens kendteste Personligheder, Skuespillere som Michael Wiehe og Høedt, Kunstnere som Marstrand, Sonne, Bissen, Hilker og P. Skovgaard — man kunde den Gang ikke tænke sig en Natpote i Danmark, uden at Hilker og Skovgaard havde dekoreret den med nogle fortryllende Arabesker« —, Komponister som Gade og Hartmann, forøvrigt ogsaa Peter Heise, der ved Kostumballerne sneg sig ubuden ind for at gøre sin Kur til Ville (Vilhelmine) Hage, hans senere Hustru. Først og fremmest vrimlede dog de Hage'ske Saloner ved slige Lejligheder af »Skønheder«: der var Fengers Frue »med sine straalende Øjne og sit blege lysende Ansigt«, der var Thea Gottlieb, fin og elegant med det mest indtagende Smil og de herligste Øjne, der var Professor Munchs 3 Døtre, om hvilke man altid stredes, hvem man skulde give Skønhedsprisen: Nathalie med den blændende Hudfarve, rød og hvid som den fineste Blomst, det herlige rød-blonde Haar nedkæmmet over Kinderne, Sophie, som var idel Charme og Livlighed, eller Julie med Minervas stolte Holdning og plastisk formede Ansigtstræk. Der var videre Hartmanns to Døtre Clara og Emma, brunette Skønheder, med mørke og store Øjne, glade og muntre. Der var Bolette Puggaard med sit guldblondede Haar i naturlige Lokker og sine milde, violblaa Øjne, der var endelig den nysnævnte »Ville« Hage med sine smægtende mørke Øjne: der hun vandrede frem i sin hvide Silkekjole med Slæb og nogle orientalske Naale, prydede med Halvmaaner, stukne ind i de sorte Lokker, gav man Plads for hende som for en Dronning.

Naar Faderen, Alfred Hage, blev en Handelsherre, en Pengefyrste, ej alene i ydre Fremfærd, ved sit Væsens Sikkerhed, men ligesaa fuldt ved sine Midlers Magt, var

VILHELMINE HAGE

det først og fremmest i Kraft af hans aabne Sans for *money* — »skulle vi nu blive tyske«, skriver han til Tscherning den 7. August 1850, »efter den store Aareladning baade paa *Pung* og *Krop*«, selv i en saadan Sammenhæng kom uvilkaarlig »Pungen« først for ham. Som Købmand var han »*sharp*« og snarraadig, saa nøje paa sin Fordel, stod til

det yderste paa sin Ret — Forretning var nu en Gang for ham Forretning, og i den hørte Gavnildhed ikke hjemme! En Afregning skulde gøres op paa Brøkdele af en Skilling, et Tilgodehavende indkræves til sidste Hvid, en Udbetaling ske til sidst mulige Klokkeslet, at end ikke det mindste Rentebeløb gik tabt. Men naar store Forhold krævede Flothed, naar en god Sag fordrede Tilskud, kunde ingen være saa fyrstelig rundhaandet som han — han vilde aldrig betale mer end *Prisen*, men det skræmmede ham aldrig, at *Prisen* var *høj*, ja selv nok saa høj, naar bare Erhvervelsen virkelig var *Prisen* værd. Han viste det bl. a. ved sin storstilede Gæstfrihed: han gjorde ikke alene glimrende Baller for Stadens Bourgeoisie og Bohème, men i sin store Ejendom paa Christianshavn og paa sit Landsted Stokkerup paa Strandvejen samlede han og hans højtbegavede Hustru tillige Datidens mest fremragende *Politikere* om sig, holdt til Tider ovenikøbet, som alt nævnt, de eneste »politiske Soirées«, vi nogensinde har kendt herhjemme, hvor Mænd af alle Partier kom sammen til festligt Samvær. I de Hage'ske »Saloner« er uden al Tvivl i hine Aar mange Stykker Danmarks-Historie blevne til: Intriguen udspekuleret og Hovedgangen i Dramaet slaaet fast, sikkert ogsaa ofte Akterne svejsede sammen, Stykket indstuderet og iscenesat, inden det sidenefter gik for Offentlighedens aabne Tæppe.

Hage var nærmest nationalliberal, delte sine Brødrers og nærmeste Venners Opfattelse i store Træk, nærrede saaledes afgjort Uvillie mod og Mistillid til Novemberministeriet, særlig efter Rekonstruktionen i 1851 — »vi er paa gale Veje og med gale Kudske«, skriver han allerede til Tscherning i August Aaret før —, saâ i de Styrendes, af den europæiske Situation paabudte Forsigtighed og Maadehold en fejg Eftergivenhed overfor Tyskerne. Men han var dog, bortset fra

det nationale Spørgsmaal, ret uafhængig af Partierne, stod forstaaende overfor Bondevennerne, saâ med kritisk Kulde paa den Fenger'ske Finans- eller rettere Finansudvalgs-Politik, som han, Forretningsmanden, ganske betegnende fandt smaalig og uden Maal og Horizont, uden *virkelig* stats-økonomisk Begrundelse. Naturligvis var han Frihandelsmand: hans praktiske Købmands-Interesser vilde have været nok til at gøre ham til det, men desuden forlehnede jo de engelske Begivenheder i hine Aar Handelsfriheden med et Idealitetens Skær, som umulig kunde andet end tiltale ham — saa let var det altsaa at »knytte Livet til Ideen«! Angloman som han var fra Top til Taa, ønskede han alle politiske Vanskeligheder helst og lettest løst ved at se, hvorledes man bar sig ad i England — og saa gøre ligesaa. For Vigtigheden af, at en Udvikling blev *organisk*, ovenikøbet individuelt organisk, som et Samfund er det, havde han intet Blik: den realistiske Sans, han saa naturlig anvendte i sit Forretningsliv, evnede han, som det saa ofte gaar »praktiske Mænd«, ikke at tage med over i Politiken, hvor *Realiteterne* er helt andre end de, som falder Forretningsmanden i Øjnene, bl. a. fordi de unddrager sig al Regning, al talmæssig Bestemmelse, fordi de med andre Ord psykologisk og historisk hører ind under, hvad Bastiat kalder: »*ce qu' on ne voit pas*«, men som i denne Sfære er nok saa afgørende, som hvad der kan ses og »fakkes med Næverne«.

Ikke desto mindre gjorde han en vis Virkning paa Tinge — han blev 1852 valgt til Folketingsmand i Københavns 2. Valgkreds og holdt Kredsen til 1859, ligesom han ogsaa senere blev Medlem af Rigsraadet — naturligvis især naar han talte rent sagligt om Handelsforhold, men ogsaa af og til i det politiske. Han virkede i Kraft af sin Personlighed,

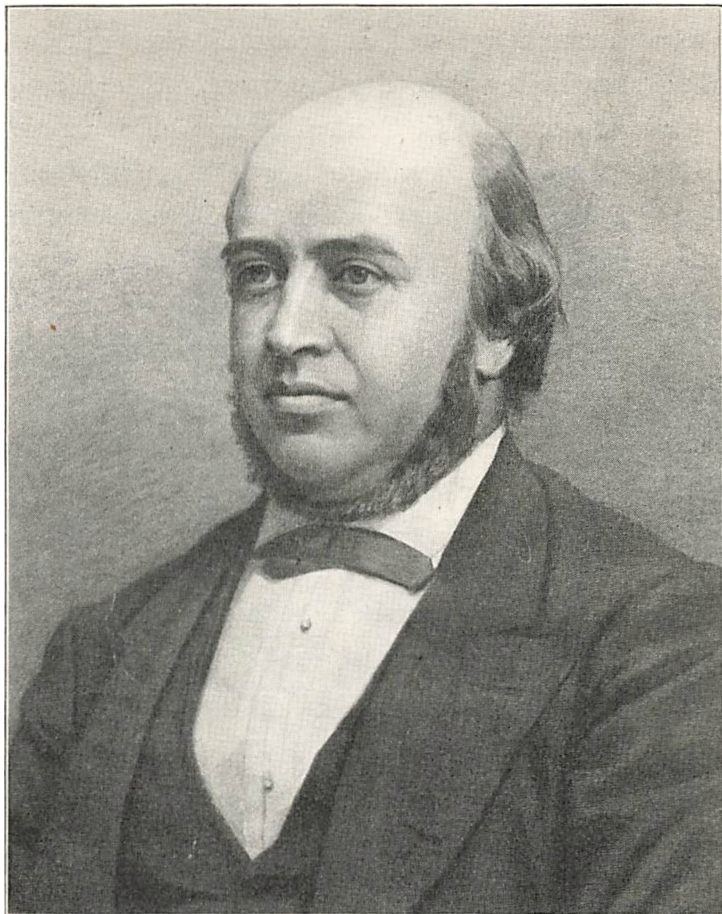
sin statelige Skikkelse, sit »engelske Snit«, sin ydre Anstand og en vis, ganske klædelig Nonchalance i sin Maade at tale paa. Hans Sprog var jævnt og kraftigt, han talte kort, klart og uden al Vidtløftighed, men hans Tale skæmmedes noget af en temmelig stærk Læspen.

Saavel ved sin prominente Deltagelse i det offentlige Liv som ved den selskabelige Position, hans Penge og hans Frue skaffede ham, lykkedes det ham heldigt og virksomt at bøde paa det Vanry, han faktisk stod i hos den kjøbenhavnske Grossererstands Spidser. Navnlig fra den Kreds, hvorfra Grosserer-Societetets Komite blev rekrutteret, visles der ham stadig stor Kulde, han gik for som Forretningsmand at være *allfor* »sharp« og at misbruge sin Penge-magt overfor unge fattige Kunstnere og svage Kreditorer. Da Modsætningen mellem ham og en Mand som Broberg ogsaa var af politisk Art, er det lidt svært nu saa længe efter at naa til en fuldt paalidelig Dom i dette hans Mellemværende med Børsens ledende Mænd. At der af disse, ogsaa udenfor Komiteen, rynkedes paa Næsen ad Alfred Hage, er ligesaa vist, som at denne aabenbart ikke har brudt sig stort derom.

En Bankier David Baruch Adler.

D. B. Adler var i hint Aar en ung idérig Bankier, til hvem der nu i Stadens liberale Bourgeoiskredse knyttede sig store Forventninger. Han var en af de Mænd, som omsatte Datidens Nationalisme i praktisk Dags-Gerning: med Held og Iver virkede Firmaet D. B. Adler & Co. efter Krigen paa at befri jydsk Forretningsliv fra Hamborgs økonomiske Formynderskab. Adler var en ilter og varmhjertet Natur,

raadsnar, rap i Ord og Vendinger, hastig til Handling, et Væsen, der var lutter Liv og Lue, et Heraklit'isk Temperament, hvor alt var strid Strøm og blussende Hast, baade

DAVID BARUCH ADLER

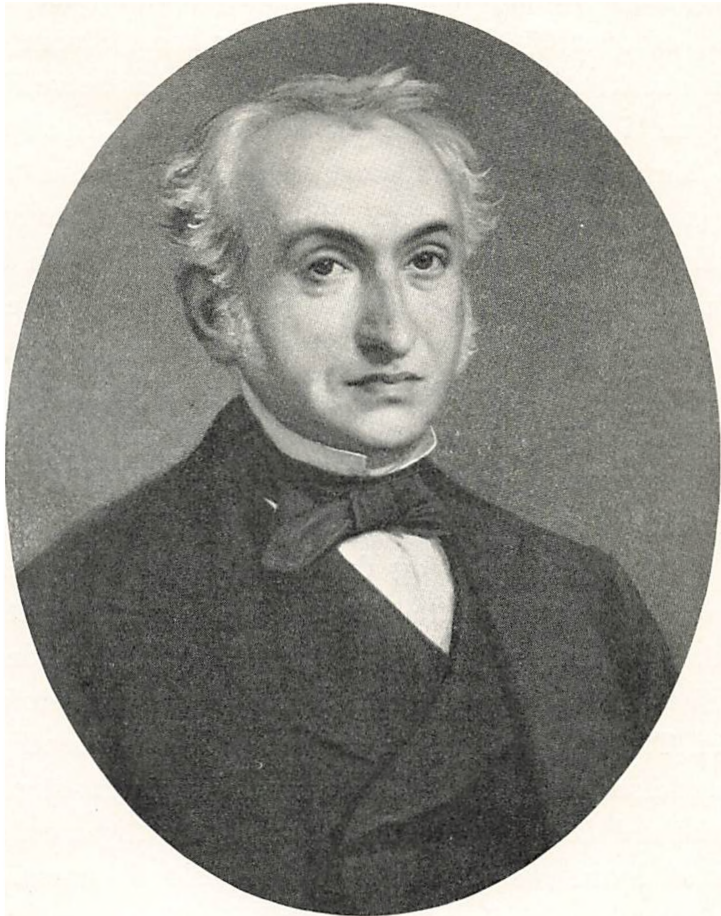
Tanke og Tale, Indfald og Handling: Haanden fo'r ham let til Hæftet, og Sværdet sad løst i Skeden. I sine ubeherskede Øjeblikke kunde han endog blive, hvad Fransk-mændene kalder *étourdi* — »kulret«, som det hedder i plat Mundart.

Regeringens Møntagent i Altona. . . . Moritz Levy.

Levy var den Gang 33 Aar, men havde allerede været en Del omtumlet af Tilværelsen. Han var født i smaa Kaar, havde vanskeligt ved at komme frem, gik til Vestindien og slog heller ikke der igennem. Efter sin Hjemkomst blev han knyttet til Centralkassen i Flensborg, hvor han ved sine klare og kyndige Regnskabsaffattelser vakte daværende Finansminister Sponnecks Opmærksomhed og blev som Følge heraf ansat i Altona for paa Regeringens Vegne at gribe ind i de Transaktioner, der dreves i Anledning af, at Rigmønten i 1854 var bleven indført i Hertugdømmerne.

Det laa i Forholdenes Natur, at der aarlig maatte indgaa betydelige Summer fra alle Landets Dele til Hovedstaden for gennem Finanshovedkassen atter at udbetales. For Hertugdømmerne Holsten og Lauenborgs Vedkommende stillede der sig store Vanskeligheder i Vejen herfor. I Lauenborg eksisterede endnu den prøjsiske Thaler som Landsmønt, og i Holsten var vel Rigmønt lovlig Betalingsmønt, men ved Siden deraf Kasseanvisninger, som fortrinnsvis yndedes som Betalingsmiddel for de offentlige Afgifter. Disse indflød derfor uafladelig og i stort Maal i de kongelige Kasser, men da nu hverken prøjsiske Thaler eller Kasseanvisninger af Regeringen kunde anvendes som Betalingsmiddel i Kjøbenhavn, var det en ligefrem Nødvendighed Aaret igennem at være betænkt paa ad en Omvej at anvendeliggøre disse Bidrag til Statsfornødenhederne. Oprindeligt havde Finansministeriet brugt den Fremgangsmaade at overdrage et Handels- eller Bankierhus i Hamborg at forhandle disse Pengesorter og herfra at trække paa dette Hus. Dette viste sig imidlertid at være meget bekosteligt. I de 7 Kvar-

taler fra 1. April 1854 til 31. December 1855 blev der ind-
draget af Kasseanvisninger og præjsiske Dalere omtrent
4½ Mill. Rdl. Ved en gennemsnitlig Tabsprocent herpaa

MORITZ LEVY

af 2, maatte Statskassen allsaa være beredt paa en Omkost-
ning af 90,000 Rdl. ved denne Omsætning. Hertil kom
imidlertid, at da man vilde gennemføre Møntenheden i
Monarkiet med al mulig Kraft, maatte man først uddrage
af Circulationen alle de Courantmønter, som man definitivt
vilde af med. Man kunde have solgt dem som Sølv til

Affineurerne og saaledes inddraget de herved indvundne Summer, men derved vilde man have paadraget sig et Tab af $1\frac{1}{2}$ pCt., og tog man Hensyn til det hele Beløb, som virkelig kom ind af denne Art Mønter, vilde det betyde et Tab af over $2\frac{1}{2}$ Mill. Rdl. Endelig maatte som Følge af den stærkt stigende Omsætning i disse Aar selve Hovedmønterne i Landet forøges stærkt: der maatte udpræges store Masser af Dobbeldalere, Dalere og halve Dalere foruden ringere Møntsorter. Man antog, at en halv Snes Millioner hertil vilde være fornødne, og med en Møntomkostning af blot 1 pCt. vilde dette altsaa allerede have givet en Tabssum af 100,000 Rdl. Men efterhaanden viste det sig, at der behøvedes en langt større Masse, saaledes at omtrent 18 Mill. paa den Maade blev sat i Circulation. Finansbestyrelsens første Tanke var ved at nedsætte Slag-skatten at opfordre Private til at foretage Udmøntningerne, men det mislykkedes, og det besluttedes derfor at lade Staten selv træde til. Dette havde saa meget mindre Betænkelighed, som det tegnede til, at Kursforholdene vilde blive særdeles gunstige for Operationens heldige Gennemførelse. Paa en Tid, da Landets Produktion var overordentlig stor, og Handelsbalancen stillede sig overordentlig gunstig, vilde, gik man ud fra, det naturlige Begær efter Rigsmønten bewirke, at denne maatte staa højt i Forhold til Banco. Dette var rigtig set, thi Kursen kom til at svinge mellem 194 og 196, hvad der i høj Grad begunstigede Operationen. Finansministeriet tog derfor paa een Gang Udmøntningen i sin egen Haand og drev den aldeles for Statens Regning, benyttede den hele inddragne Courantmasse til den nye Udmøntning og opgav saaledes ethvert Salg af de inddragne Mønter. Endelig benyttedes Kasseanvisningerne i Kasserne saavel som alle prøjsiske Dalere og andre Mønter til at købe

fint Sølv for eller til Indkøb af Banco i Hamborg, hvad der praktisk taget var det samme. En Del af Barrerne kunde da forsendes til Kjøbenhavn og udmøntes der. Ved at benytte Kasseanvisninger og prøjsiske Dalere til Indkøb af Sølv i Hamborg i Form af Barrer, som blev sendt til Kjøbenhavn, var baade Udmøntningen muliggjort og Tilskudet fra Landsdelene præsteret — og ved at benytte de store inddragne Masser af Courant paa den Maade, at de ved Tilsætning af Sølv omformedes til Hovedmønt, behøvede man ikke at ty til Affineurerne.

Det var disse Omsætninger, som betroedes Møntagent Levy, og som af ham blev ledede med stor Dygtighed. Der gik gennem hans Hænder i dette Tidsrum af $1\frac{3}{4}$ Aar henved 30 Mill. Hans Operationer bestod altsaa i paa den ene Side at sælge Rigsmønt, holstenske Kasseanvisninger, Nationalbanksedler, prøjsiske Dalere og enkelte andre Mønter, medens han paa den anden Side købte fint Sølv eller Banco for Provenuet. Af Rigsmønt omsattes der paa denne Maade noget over 10 Mill., af holstenske Kasseanvisninger $3\frac{1}{2}$ Mill. og af prøjsiske Dalere 640,000 Stk. Paa den anden Side bestod Indkøbet i ca. $14\frac{1}{2}$ Mill. Rdl. i fint Sølv, altsaa et forholdsvis større Beløb i Mark Banco. Paa alle disse Operationer kom der efter Kursforholdene Gevinst. Samtidig blev her i Kjøbenhavn Udmøntningen af Hovedmønter drevet i største Stil. Det endelige Resultat af det hele blev, at man undgik alle Tab, at Staten erhvervede sig sine Tilskud fra Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg paa bekvemtest mulige Maade, at Courantmønten forsvandt, at Circulationsmassen forøgedes med henved 18 Mill., og at Finanserne havde en Indtægt af 8,000 Rdl.

Samtidig med at Levy udførte sit Hverv i Altona, skrev han Artikler i »Dagbladet« om økonomiske Forhold: stor

Opsigt gjorde bl. a. hans tidligere omtalte Projekt: at lette den herskende Mangel paa Omsætningsmidler ved Brugen af Barrer i Stedet for Mønt.

For Moritz Levy blev nu netop Krisen i 1857 Springbrædtet til den Stilling, som han siden hen og Livet igennem udfyldte med saa megen Verve og Værdighed, nemlig Nationalbankdirektørens. Som denne vor Seddelbanks største og egentlige Leder blev han efterhaanden en bærende Søjle i vor Forretningsverden, ikke uden en vis monumental Virkning: der var over hans høje, kraftige Skikkelse med det store Hovede, de skarpt skaarne og i Grunden ganske ædle Træk, de kloge Øjne, den romerske Mundlinie og hele hans sluttede Væsen og afmaalte Færd en egen myndig Grandezza, en tung Tilforladelighed, som var han en Slags Personliggørelse af selve Institutionen. »Nu gaar Rundetaarn i Byen med den hvide Flip«, lød for faa Aar siden en bekendt Annonce -- naar man saa Levy skride op ad Børsens Rampe, kunde man gerne tro, det var selve Nationalbanken i hele sin statelige Massivitet, som var ude at gaa: ingen Prunk eller Pragt, ingen som helst Aplomb eller paatrængende Hovmod, men vel en liniestreng Fasthed, en rolig og sikker Harmoni, en ophøjet selvbevidst Soliditet.

For alle dem, der har kendt denne Levy, ovenikøbet som gammel Mand, da han følte sig og færdedes som den hele Børs' Fader, er det svært at begribe, at han netop i hine fjerne Aar havde ligesom en lille bitte Smule Skær af en Aventurier over sig. Derfor tog Privatbankens Stiftere ham ikke til Direktør, da det kom til Stykket, derfor mente Krieger i sin Dagbog at kunne betegne ham som »en ustadig, omend redelig Projektmager«.

Det var just dette Syn paa ham, som Krisen og hvad

deraf fulgte gav ham Lejlighed til i Løbet af kort Tid saa totalt at ændre.

Det fortælles, at da han laa syg i Vestindien af den gule Feber og var opgivet af Lægerne, blev han kureret ved et Husraad, som en gammel Negerinde gav ham. Han viste senere i sit Liv stor Respekt for den økonomiske Videnskab, vilde ogsaa gerne selv udøve Samfundslægens Kunst, men netop i denne Egenskab forsmaaede han just ikke af og til at gribe til — et lille Husraad.

Privatbankens Direktør Carl Frederik Tietgen.

Tietgen vil i dette Værk forekomme saa ofte, og saa mange Sider af hans ejendommelige Personlighed derigennem blive belyst, at der er liden Anledning til her at give nogen udførligere Karakteristik af ham, saa meget mindre som han vel spillede en Rolle i Krise-Dramaet 1857, men langtfra en saa dominerende, som hans Memoirer turde give en vis Anledning til at tro. Sin Interesse har det imidlertid at kende ham paa dette Tidspunkt som den »unge Tietgen«, der endnu ikke havde vundet sine Sporer, men nu just fik Lejlighed dertil ved kort forinden at være bleven Direktør i den nyskabte Privatbank og ved i denne sin Egenskab at blive Grosserer-Societetets Sendemand til Hamborg under Krisen. Efter nævnte Banks Historie skal derfor hidsættes et Par Træk for at vise, hvad og hvem Tietgen i det hele taget den Gang var — nemlig »en ung driftig Handelsrejsende i Manufaktur, en fix »Probenreuter« — som det i sin Tid hed —, der netop lige var bleven fast Agent i Kjøbenhavn for det danske Manchester-Firma Hald & Rahr. I 1855 løste han Borgerskab som kjøbenhavnsk Grosserer, og samtidig med

at han besørgede Hald & Rahrs Forretninger, forsøgte han sig nu ogsaa selvstændigt, saa paa det Ene, saa paa det Andet, men stadig uden Held. Først begyndte han med en Kommissionsforretning i Korn, men »Konjunkturerne« gik ham »imod«, saa der »sjældent var noget at fortjene«. Han foretog vel en Rejse omkring i Irland og Wales for at samle Ordre, men disse var »few and far between like angel visits«. Et Forsøg paa at faa Concession paa et Telegraf-anlæg, hvorved Danmark blev sat i direkte Forbindelse med England, mislykkedes fuldstændig, og med en Leverance af Jerntraad til de første danske Landlinier gik det ikke stort bedre. Saa prøvede han med en Spekulation i Kryolit: paa Pariserudstillingen i 1855 var det nyopdagede Metal Aluminium kommet i Mode, og da dette netop kunde fremstilles af Kryolit, fik Tietgen i 1856 hentet den første Ladning heraf ned fra Grønland — men heller ikke med dette Foretagende havde han Held: han fik kun solgt $\frac{1}{10}$ af Ladningen til den franske Aluminiums-Fabrikant, paa hvis Foranledning han havde vovet Coup'et, og laa netop nu i Foraaret 1857 inde med hele Restladningen.

Men lige ufortrøden var han under det altsammen — ret »en glad Gut«: »om et Haab eller to blev brudt, blinked' et nyt i hans Øje«. Fra Dreng af havde han altid været slig — altid haft noget for: opklækket Silkeorme, ageret Tolk for de fremmede Skippere i Odense Havn, lavet Theaterforestillinger paa Købmand Crones Loft for hans Tjenestepiger og Karle — hans Yndlingsrolle var den Gang Carl den Tolvtes Aand i »Tordenskjold«, og lidt af denne »den unga hjelte«s Aand er da maaske ogsaa ved denne Lejlighed gaet over i ham: »i med- och motgång lika, sin lyckas öfverman«. Just denne Egenskab kom ham nu som Yngling i hans »Sturm- und Drang«-Periode lykkelig til Hjælp. Vandt

CARL FREDERIK TIETGEN

han i hine Modgangsaa ingen Penge, saa vandt han dog, maaske nok saa vigtigt, *Mennesker*. Han var nemlig som purung aldeles ikke, som man senere saa ham: »Manden med Stenansigtet«, overfor Fremmede kold og bidsk af Væsen, faamælt og tilknappet — han var tværtimod aaben og munter, lutter Liv og Spænsthed! Der var over den lille Mand med de arrede Øren, Mærkerne af Frostene fra hans Krambodsaae, noget af hin lyse Frejdighed og ubændige Mod paa Livet, som minder om den folkekære Type, der gaar gennem alle danske Sagn og Sange fra Kæmpeviserne til Poul Møllers Digte: fra Svend Felding og Sivard Snarensvend til den krøllede Frits. Carl Frederik var jo netop selv en saadan blaaøjet »Frits«, kun ganske uden den »krøllede« »intellektuelle Stundesløshed« og ufrugtbaar Studente-Overmod. Paa Bunden af hans Gemyt laa der en vis barnlig Religiositet, Arven fra Moderen Barbara Kirstine: helt rørende begynder han som tyveaarig ved sin Bortrejse fra Hjemmet sin Dagbog »i Form af et Brev til min kære Fader: den være tillige et Slags Skriftemaal, paa det at jeg forsættelig ikke foretager mig Andet, end hvad jeg kan forsvare for Gud og lade min Fader vide«. Maaske mente han sig ogsaa herved ligesom Peer Gynt »separat beskyttet« af det kære Forsyn. Men bortset fra denne bærende Sangbunds-Stemning havde hans Aand, hvad Goethe kalder: »de store fremadskridende Perioders *objektive* Retning«: han var med Sind og Sanser vendt *udadtil* mod Verden, uskikket til at fordybe sig i sig selv, men af Natur anvist paa at virke blandt Mennesker og paavirke Mennesker.

I Aarene 1856—57, hans 27.—28. Aar, var nu altsaa hans Maade at virke paa en frejdig Selvtillid, som skal have været overordentlig hjertevindende. Selvfølelse saarer som oftest kun Andre, men hos Tietgen havde den et Skær

af frisk, glad Ungdommelighed, saa at den uvilkaarlig lokkede et Smil frem paa de Ældres Læber, — og den Tilhører, der smiler, har i Reglen allerede overgivet sig halvt.

Mest har han dog sikkert allerede den Gang *brilleret* ved sin rappe Beslutsomhed og sine Indfalds Hast. Han var, saa længe han leved', et af sit Lands hurtigste Hoveder. Han havde det intuitive Glimt, en pilsnar Tanke-Flugt, der med Falkens Sikkerhed slog ned paa sit Bytte. Han havde baade en hurtig »Komme-Paa'else« og gnistrede samtidig af nye Paafund.

Med disse Vaaben vandt han sine første værdifulde Forbundsfæller.

Under sine Anstrengelser for at blive af med sin uventede Kryolit-Overflod havde han saaledes det Held at komme i Berøring med en Mand, som hurtig skulde blive hans Velynder og stedse sit Liv igennem yde ham en virksom Støtte, nemlig ovennævnte O. B. Suhr. Dette gik saaledes til: blandt de Artikler, Hald & Rahr eksporterede fra Manchester, var ogsaa raat uslebet Spejlglas, som Tietgen solgte til en Fabrikant Lehmann, der havde et lille Sliberi paa Amagertorv. I Forening med sine 3 Nevøer, Brødrene Weber, ønskede nu Lehmann selv at støbe det raa Glas til sin Fabrik og havde i den Anledning planlagt et større Anlæg paa Christiansdal ved Haderslev. Herved vilde de faa rigelig Brug for ren Soda, og Julius Thomsen havde jo allerede i 1853 paavist, at dette med Fordel kunde fremstilles af Kryolit. Blev denne Plan til noget, havde Tietgen altsaa dermed ogsaa fundet sin Køber. Men dette var atter afhængigt af O. B. Suhr, thi det var ham, der skulde stikke Pengene i Foretagendet. Lige ved Siden af den Suhr'ske Ejendom paa Gl. Torv havde imidlertid Tietgen,

i daværende Nr. 37, faaet sit Kontor, og han var ikke sen til bogstavelig talt at »benytte sig af Lejligheden«.

Samtidig med, at han kom i personlig Forbindelse med Suhr og ganske vandt ham for sig, kom han ligeledes ved et Tilfælde i Bekendtskab med *Moritz G. Melchior*. I Salomonsen, der havde et større Bomuldsvæveri i Nyhavn, blev tvungen til at standse sine Betalinger, og for at faa hans Sager i Orden igen dannedes der et Administrationsudvalg, hvoraf baade Melchior og Tietgen blev Medlemmer, den sidste som Følge af, at hans Firma, Hald & Rahr, havde et temmelig stort Tilgodehavende hos Salomonsen for leveret Bomuldsgarn. Og det gik Melchior som Suhr: ogsaa han fattede hurtig Behag i den unge Manufaktur-Agent. Det er jo ofte Modsætningerne, som tiltrækker hinanden: overfor de milde, dæmpede Moll-Akkorder i Melchiors hele Væsen maa Tietgens Fremtræden have virket som en muntert klingende Trompet-Fanfare — à la Sejrs-marchen i »Aïda«!

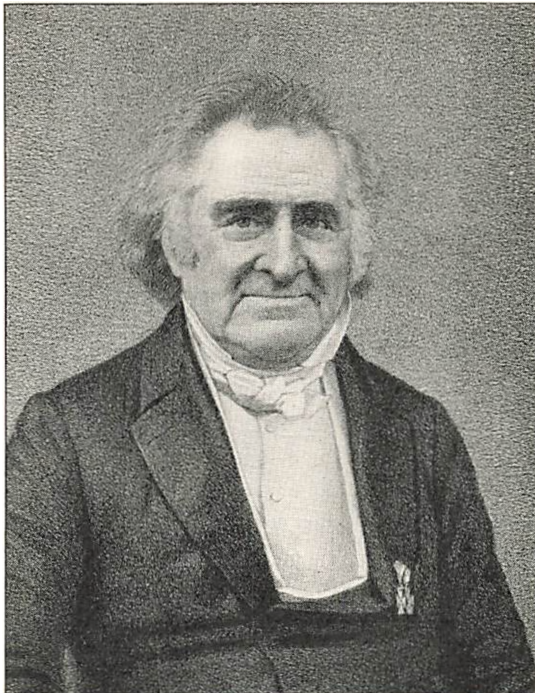
Først ved selve Bankens Aabning den 2. November blev Tietgen endelig sat i Sadlen. Men derefter viste det sig da ogsaa forbløffende hurtigt, at den ny Svend Felding havde fundet sin »danser Hest« — og paa denne sin Ganger kunde ride et Dystløb, som man endnu ikke havde set Mage til i vor Bankverden.

Redaktøren af

»*Berlingske Tidende*«. . . . »*Gamle Nathanson*«.

I Femtiaarene talte man ikke herhjemme om Tante Berlingske — »Gamle Berlingske«, som Bladet da hed i Folkemunde, var et Mandfolk: Redaktøren, Nathanson, betragtedes som eet med den hæderværdige Avis, »Corsaren«

havde med en Tegning slaaet en Type fast, der havde laant sin Del fra Mennesket Nathanson. Det fortælles, at da han en Dag gik igennem Store Købmagergade og blev staaende foran en Butik for at se paa nogle Kobberstik, hørte han en ung Dame udraabe, idet hun greb en gammel

»GAMLE NATHANSON«

Herre i Armen: »Gud, Fa'er, det er bestemt Gamle Berlingske.« Nathanson vendte sig om og svarede: »Ja, det er ganske rigtigt gamle Berlingske, værsaagod at se rigtigt paa ham, det koster ikke noget.«

Allerede 1838 var Nathanson bleven Redaktør af »Berlingske Tidende«, han var da en Mand paa 58 Aar, altsaa i 1857 77. I de mellemliggende Aar havde han allerede forlængst skabt den Façon for Bladets Behandling af offentlige Forhold, der siden bevaredes ned gennem Menneske-

aldre: paa en Gang salvelsesfuld og statelig, en Slags Kransekagestil, snørklet og snøvlende. Naar han lod »Berlingske Tidende« fremtræde belærende og formanende, end-sige, naar han lod den nationalliberale Opposition under Christian VIII føle Vægten af Bladets Officialitet, kunde han endog af og til bringe de bekendte Linier i Erindring:

Und hinein mit bedächtigem Schritt
 ein Löwe tritt,
 sieht sich stumm
 rings-um
 mit langem Gähnen
 und schüttelt die Mähnen.

Men det var vel at mærke en Løve, der, som han selv, var fra Rokokoens Aarhundrede: en Løve, hvis Manke var en Allongeparyk — blæste den af, kunde han sætte den paa igen, men naturligvis — hvem der havde set Scenen, vidste, han var skaldet.

Og dog, saa besynderlig er Verden, at da Bille i 1887 skulde beskrive sin gamle Kollega, kunde han med megen Ret skrive, at den Nathanson, der stod for Erindringen som en antediluviansk Figur, Typen paa det forældede, det gammeldags, i Virkeligheden havde været en Fremskridtets Mand i Forhold til sin Samtid. »Da han overtog Redaktionen, var »Berlingske Tidende« et ubetydeligt lille Blad, knap saa stort som en af Nutidens mindre Provinsaviser, og det udkom kun 1 Gang om Dagen, om Aftenen. Det voksede hurtigt i Størrelse, og allerede i 1844 udvidedes det med et Morgennummer, der vel fortrinsvis var bestemt for Avertissementer, men dog kunde bringe og i stadigt større Omfang virkelig bragte Nyheder og politiske Efterretninger. Et Blad, der udkom 2 Gange om Dagen, var den Gang et mægtigt Skridt forud for Tiden, der næsten tog Vejret fra

det adstadige Publikum. Han bragte desuden Offentlighed ind i en Mangfoldighed af Forhold, der hidtil havde været hermetisk tillukkede for alle »Uvedkommende«. Statshusholdningen, Bankvæsenet, Handelsforholdene, de kommunale Institutioner blev drøftet og behandlet. Berlingske var desuden i mange Aar ganske ene om at bringe Referater fra Borgerrepræsentationens Forhandlinger. Naar Offentligheden efterhaanden trængte ind alle Vegne, havde Nathanson sin store Fortjeneste deraf. Han stod ogsaa paa Pressens Ret i det hele, krævede Adgang for den til at se og høre.«

Nathanson var som bekendt en af vore første finanshistoriske Forfattere og har derved til Trods for Fremstillingens tumultuariske Form indlagt sig en ikke ringe Fortjeneste. Som Redaktør vedblev han at interessere sig i første Række for alle økonomiske Anliggender, og man kan ikke frakende ham Forudseenhed, naar man erfarer, at han var en af de første, som pegede paa den uhyre Betydning af, at Danmark kunde skabe en Eksport af Smør og Flæsk vestpaa. Hans Hovedfejl var hans fuldkomne Mangel paa Perspektiv: det smaa var ham ligesaa vigtigt som det store. Han gik omkring og købte Franskbrød og Hvedetvebakker hos de forskellige Bagere, vejede dem omhyggeligt og gjorde i »Berlingske« Rede for Vægten, medens han samtidig regnede ud paa en Prik, hvad Brødet efter Dagens Hvedepriser burde veje — og det til Trods for, at han herved paadrog sig Bagerlaugets største Misfornøjelse! Hvad han skrev herom, har dog utvivlsomt gjort mere Gavn end det meste af, hvad der staar i Nutidens Presse.

Om den Maade, hvorpaa han stedse vaagede over »Berlingske Tidende«s Værdighed, fortæller Bille ganske pudsigt, at da han en Gang var hos ham, kom der en Mand og spurgte om, hvorledes det gik med en for lang Tid siden

indleveret Artikel, og bad om at faa den tilbage, hvis den ikke en af de første Dage kunde blive optaget. »Det kan De ikke faa, den ligger i Arkivet«, svarede Nathanson, »men den skal blive sendt Dem i Morgen«. Da Indsenderen var vel ude af Døren, kaldte den gamle: »Aa lille Marie, hent mig inde i Skabet de nye sorte Bukser, som jeg gik med i forrige Uge.« I den ene Bukselomme laa Artiklen — det var Arkivet.

Saadan var Nathanson. I Krisens Storm og Bulder kom hans Gammelmandsstemme kun til at lyde som ængstelige Pip — og blev der en Pavse, hvor den kunde høres, brægede den kun Varianter af den gamle Vise:

Ach, jetzo kehrt sich alles um und um,
und eben da, wir's fest erhalten wollten.

Første-Redaktøren af

: *Fædrelandet*« *Carl Parmo Ploug.*

Ploug hed han — et ægte dansk Ord med den ægte danske Stødtone! Just saadan var han ogsaa: kort og mul, med et Lursignals barske, bratte Klangstød i Væsen og Udtryksmaade. En enkelt, kraftig Tone, der springer genlydende tilbage som en Flintekugle fra en Fjældvæg.

Ploug hed han og var netop som sit Navn: et Jern, der sættes haardt og skarpt i Grunden — for at bryde Skorpen og flaa den frugtbare Muld frem og op i sædfangende Furer. At Jernet bed og sved, saarede og sønder-skar, hvad kunde det derfor, just dertil var det Plov. Den skulde nu engang tværs igennem. Om Jorden jamrede sig, gav den ingen Agt paa, —

men satte blot imod Maalet hen
sin Kurs efter en Lineal.

Plougs Væsen var ligeliniet Trods — staa imod, sætte haardt imod haardt, slaa igen, bryde igennem, følge sin Bane og vandre sin Vej lige ud, paa tværs af alle Hindringer! Vanskeligt at fatte i en Tid, hvor Lysten til i fyrigt Spring at sætte over Livsvejens Bomme forlængst er lammet af Opportunismens fejge Kløgt, som byder at se sit Snit til med krum Ryg at smutte nedenunder. Eller »ride lang Vej udenom«.

For Ploug havde denne Visdom ikke forslaaet. Thi for ham var der egentlig intet Valg; hans Skæbne tog ham i Nakken, da han endnu var et purungt Menneske, anbragte ham paa ublidest mulig Maade midt paa en Landevej, som var spærret af hundrede og atter hundrede Vanskeligheder og Vagthold, der ikke paa nogen Maade var til at slippe forbi, under eller udenom, men som møjsommelig maatte befejdes og besejres een for een. Held da ham og hans Land, at netop sligt et Hverv stemmed med hans Evner og Natur!

Det af David og Johannes Hage i 1834 stiftede Tidsskrift »Fædrelandet« var ved Frederik VI's Død gaaet over til at blive et Dagblad. Men faa Maaneder efter havde Pressecensuren fortrængt Bladets første Redaktør (Balthasar Christensen) og stillet dets næste Redaktør (Orla Lehmann) for nært Fald, saa at man maatte se sig om efter en Mand, hvis Stilling i Samfundet var saa usikker, at han næppe risikerede for meget ved at slaa ind paa denne Vej. Nu havde netop Carl Ploug dengang for kort siden som ung Student mistet sin Fader og var herved bleven tvunget til paa een Gang at sørge for sig selv og støtte sin Moder og sine Søskende, at fuldende sine Studier uden Hjælp og at skaffe sig et fremtidigt Levebrød — sad følgelig under disse fortvivlet vanskelige Forhold og huggede besværligt i det! Og saaledes havde han just den bedst mulige Adkomst:

alt at vinde og intet at tabe. I Sammenligning hermed var det — o, saa ægte dansk — af mindre Betydning, at han desuden var født Journalist, hvorom egentlig kun Orla Lehmann havde en Slags Anelse. Men ganske heldigt var det jo rigtignok!

Hvad der havde henledt Orla Lehmanns Opmærksomhed paa Muligheden af journalistisk Talent hos Ploug eller i alt Fald Evne til at deltage i det offentlige Liv, var hans »Atellaner«, Studenterfarcer, som vi nu vilde kalde dem — thi alt dengang (Maj 1841) var han forlængst Studenternes hjertekære Forsanger og i mange Forhold ogsaa deres Fører og Førstemand.

Ploug var den fødte Skjald. Som Lejlighedsdigter uovertruffen, enestaaende i Udtrykkets Fynd og Grundtonens mandige Pathos. Efter hans egen Bekendelse var det ved at læse Chr. Winther, han æggedes til at forsøge sig i Digtingens Kunst. Og naaede han heri kun af og til Mesterskabet, det fuldendte, var Grunden den, at

for tidlig bort fra din Lære
 mig hentede andre Kald:
 Hakkelse maatte jeg skære
 i Døgnets Rejsestald,
 Stene maatte jeg bære
 til Tidens Murværk hen —.

Da han blev gammel, følte han dette baade som en Ære og en Sorg.

Som Dagens Mand, som Døgnets Tjener fik han aldrig Ro og Stunder til at file paa sine Vers saa lidt som paa sine Artikler. Til hans Held laa det netop lettest og lykkeligst for ham at være Improvisator — ikke mindst hans, nu klassiske, Studentersange bærer Mærke deraf, saa at ingen Læser kan være i Tvivl om, hvilket Umiddelbarhedens

Indtryk i Stemning og Anslag de har øvet paa Samtidens Ungdom.

»Student Ploug«, saaledes kaldtes han haanligt i sin første politiske Tid, men netop som Student Ploug vil hans Navn aldrig dø. Det er ham og Hostrup, der har skabt den danske Student som særlig Type — ikke den blot og bar universitetssøgende Yngling, ej heller den tyske Bursch, men hin fattige Lykkeper, hin livsglade »Soldebroder«,

hvis Liv er viet vort Fædreland,
som ganger til Kundskabs Væld
og henter derfra det Livsens Vand,
som spreder dets Flor og dets Held,

hvis Liv er viet til Bog og Pen,
til Aandens grublende Strid;
at Værket, vi grunde, skal ej igen
forgaa i den rullende Tid,
den Vished er ene vor Løn!

For Sandhed og Frihed og Ret vil hengive sit Liv og Blod
med frejdigt Mod
Athenes fribaarne Søn.

Og i Overensstemmelse med dette Syn paa den danske Student havde i Februar 1841, altsaa netop faa Maaneder før Ploug gik til »Fædrelandet«, Slutningssangen i hans Studenterkomedie »Sylvesternat« klinget saaledes:

Vi er en liden, men modig Hær,
som altid ligger i Krig
mod Alt, der Mærke af Løgnen bær',
mod Fordom, Dumhed og Svig:
Slut, Brødre, Geledderne tæt!
Thi kun naar vi broderligt hjælpe hinanden i Daad og Ord,
vor Magt er stor,
og Sejren vorder os let.

Dette er nu de ideale Klange. Men ogsaa for den Ungdomsmodets fandenivoldske Soldestemning, som spodsk vender de tomme Lommer, finder Ploug i hine Aar poetisk

Udtryk, saaledes i sin Vise fra 1839 om »Kompagniets Skibbrud« :

Intet Reb i Sejlet, Drengel!
 Lad kun alle Klude staa!
 Skal det kule saadan længe,
 maa vi dog til sidst forgaa.
 Lad kun Spryd og Ræer knække!
 Lad kun springe Toug og Gi!
 Storm og Død bør ikke skrække
 Soldets raske Kompagni!

Regnen styrter ned i Strømme,
 spuler gratis Dæk og Mand,
 det er vore skønne Drømme,
 som blev til det bare Vand.
 Og en Flok af slugne Hajer
 i vort Kølvand bid's og slaas:
 det er Rykkerne, som ejer
 mer, end de vil faa af os.

Hør! Hun brager alt i Bunden,
 kun et Nu endnu vi har.
 Sætter Bollen da for Munden!
 Hvad vi levner, Fanden ta'er.

Med kritisk Overlegenhed former han endelig Nytaars-aften 1843, da det af ham stiftede »Academicum« sammen-sluttedes med den ældre Studenterforening, Begrebet og Programmet: *den danske Student*, i de bekendte Linier:

Studenter vi kaldes, men *er* jo ingen Ting,
 kun svævende Skygger i Livets faste Ring,
 af Titel Borgere, Mænd af Køn,
 Spirer til meget, men Spiren er — grøn!

Dog her i Tiden vi fik og et Ærende,
 Fjedren vi blev i dens sneglende Uhr;
 ud i dens Brydninger er vi det gærende,
 og i Kehraus'en har vi første Tur.

Og derfor frisk Mod, Studenter — en avant!
 De Gamle følger med, naar vi kun gaar foran;
 lad »grønt« kun være det Flag, vi før' —
 grønt er jo Livets og Haabets Kulør!

Det er da netop med den samme ungdommelige Forhaabningsfuldhed, den samme forvovne Dristighed, den samme kække, ligeglade Trods, som synger ud af disse

CARL PARMO PLOUG

Viser, at »Student Ploug« tog fat i Fyrreterne som »Fædrelandets« Redaktør og den liberale Oppositions Mærkisman. »En uafbrudt, sejt og forvoven Kamp mod Magthaverne«, en Kamp mod Bøder, Forbud, Censur og stadige Smaaintriger fra Myndighedernes Side — en Kamp ikke ulig Peer Gynts mod Bøjgen. Netop som en Dynge halvvaagne,

knarvorne Bjørne var det uldne, slimede, halvfejge og halvchikanøse Uhyre af et System, der søgte at kvæle Modstanderen under Trykket af tunge Dynner.

Men intet Øjeblik gav herover Ploug tabt, intet Øjeblik svigtede hans djærve Humør, hans kække Lykketro. Hans ukuelige Frejdighed, hans altid vaagne Stridslyst gav ham hver Dag ny Spænsthed, ny Kraft, nyt Mod — »hans Villie tændte den i Flamme«.

Paa foranstaaende Billede kan man se, hvorledes han saa ud i hine Ungdommens Kampaar: med et mut, fast lukket Træk om Munden ser han skraat op til Siden — et Blik, der virker som Trompetstød! Det er ikke Billedet af nogen blomstrende Yngling, end mindre af en glad Gut, men af en ung Mand, fuld af urokkelig Selvtillid og først og sidst: ubrydelig Trods.

Det er dette Billede af ham, Eftertiden bør bevare. Da i Martsdagene 48 Danmarks Historie blev til paa hans Kontor, og han var Stadens »virkelige Politimester«, har der sikkert, tillige ligget et Sejrens Skær over Skikkelsen. Hvem der har set ham da, har uden Tvivl i Dybden følt og forstaaet de kendte Linier:

Ungdomsmodet slaar med sine Vinger,
hele Verden for vor Fod er lagt!

Men dengang kulminerede han ogsaa, dengang lykkedronedes hans Skæbne. Knap var disse Dage forbi, før han atter blev kastet ud i nye Kampe — og fra nu af er han Resten af sit Liv som i Ungdomsaarene: Strids-Manden, altid *en garde*, altid med dragen Klinge — og altid fuld af Trods!

Paa den her omhandlede Tid var Ploug ofte mørk og bitter: da han var en Skjald, vil man bedst kunne læse

det ud af hans Kvad i hine Aar (1857 og 1858). I sine Tungsindsstunder var det altid Hustruen, han maatte ty til, og de skønneste Sonetter til hendes Pris, den bedste Lovsang over hendes styrkende og ildnende Indflydelse har han just digtet i disse to Aar. Han bekender overfor hende:

Tidt synes mig, der ej er mer at gøre:
 min Sang har malt, hvad i mit Hjerte lued —
 mit Ord har talt, hvad jeg i Tanken skued,
 mit Flag har ført, hvorhen det kunde føre.

Skal for en Slægt, forfjamsket og forkuet,
 jeg synge, hvad jeg ved vil ingen røre?
 Og skal jeg tale for det døve Øre,
 indtil jeg snart til Tavshed vorder truet?

Ja, dette var Grundstemningen. Og var det ikke mindst, naar han maalte sin Position med Partiets andre Stormænd, som nu sad bænkede i Højenloftssal og førte Rigets Scepter, medens han endnu stadig ikke var stort mere at regne end en Vagtmester, der skulde sidde parat i Forstuen til naarsomhelst at trække blank og fægte for de høje Herrer. Betragtede han de daværende Magthavere: Hall, Krieger og Andræ, var det alle Mænd, der ikke som Lehmann, Monrad, Hage'rne og han selv havde staaet Skulder mod Skulder i Fyrrernes Kampe mod Enevælden, men netop først meldt sig *bagefter*, været geskæftig rede, da *efter* 1848 og det reaktionære Tilbageslag mod dette Aars Hændelser den endelige nationalliberale Sejrs Frugter skulde plukkes: i de Ministerier, som efter det Ørsted'ske Kabinet's Fald dannedes i Tiden December 1854—1859, var der ingen af »Mændene fra 48«. I en af de her nævnte Sonetter fandt hans just ikke helt uberettigede Misstemning herover følgende Udtryk:

Naar dem jeg ser, der nys var mine Lige,
bestandig løftes højere i Vejret,
dem, der sad stille, mens jeg brugte Sværdet,
og for at falde foretrak at vige —

Og naar jeg da ser Mængden maale Værdet
blot efter Trinene paa Højheds Stige
og knæle for de Mægtige og Rige — —

nu, saa følte Ploug sig ret naturligt tilsidesat, halvglemmt, overflødig! Men ikke saa hans Hustru. I intet Afsnit af hans Liv har hun maaske betydet mere for ham end i disse Mismodets Aar, da hendes Kærlighed, Beundring og foryngende Indvirkning paa hans Sjæls Kræfter — »du er en Ydun, gid jeg var en Brage!« — endog havde saa stor Magt over ham, at den skabte ham »en anden Ungdom«:

Hvor kan det være, Tidens Tand mig skaaner,
at Bølgegangen i mit Bryst ej lægges,
at ej min Sjæl af Støv og Skimmel dækkes,
at kun mit Skæg, men ej min Tanke graaner,
— — — — —

at Modets Lanse i min Haand ej knækkes?

Naar kærligt mig din Arm omslynger,
og ved dit Bryst til Ro mit Hoved lægges,
ej Træthed og Forsagthed mer mig tynger.

Saa vokser Modet, og min Spændkraft vækkes,
og ufortrøden taler jeg og synger
og skrider fremad uden at forskrækkes.

Nej, i Sandhed, Forskrækkelse var ikke Plougs Sag. Selv da han ældedes, lærte den nye antinationalliberale Slægt, som voksede op om ham og mod ham, ham at kende som en gammel bister Kæmpe. Stridslysten blussede i ham til det sidste — han tillod sig egentlig kun een Luksus i Livet, men rigtignok ogsaa den største, man kan tillade sig i vort smaatskaarne Filister- og Forsigtigpeter-

Samfund: han sagde altid sin Mening rent ud — om alt og alle! Uden Forskel, helt uden Forskel — maaske den mest usnobbede og mest uegennyttige Ordets Mand, som Danmarks offentlige Liv har kendt!

Hans Styrke var netop, at han begærede intet for sig selv uden dette ene: Lov og Lejlighed til at sige, hvad han tænkte, og *som* han tænkte det — djærvt og hvast! Og sige det baade til Ven og Fjende.

Men just derfor er det heller ikke den gamle Plougs Billede, som skal bevares af Efterslægten, men den unge Plougs — Studenten Plougs. Thi her i Landet synes vi nu engang alle, at i hvert Fald gamle Mænd skal have lært at tøjle deres Tunge og vise Opportunitetens Klogskab: *svaviter in modo* — mild i Maaden — hvormed man mener: blødsøden, dulgt, listende »paa Hosesokker« (at Forargelsen endelig ikke skal vaagne!).

Men Ungdommen — Studentertidens frejdige, kække Yngling — ham i det mindste klæder Oprigtighed og usminket Sandhed — i hans Mund faar den rammende Tale Skønhedens Rytme og Vaarens evigunge Melodi.

Af den *unge* Ploug bør derfor Billedet bevares, af hin »Ordets Ridder«, hvormed han selv skrev:

Og dog er al dristig, al ridderlig Id
med Korstog og Tvekampe heden ej vandret,
een kender endnu dog vor daadløse Tid,
kun Vaabnet er skiftet og Navnet forandret.
Thi Pennen blev Lanse og Ordet et Sværd,
af funklende Tanker blev Rustningen flettet,
et Blad af Papir er det Skjold, som uplettet
for Samtidens Skranke nu Ridderen bær'.

Just saadan en Ordets Ridder var Carl Parmo Ploug, en Ridder uden Frygt og Dadel.

Andenredaktøren af

»*Fædrelandet*« *Jens Finsteen Giødwad.*

En Dispachør *Abraham Wessely.*

Disse Mænd maa nævnes sammen, fordi de daglig søgte hinandens Selskab og udvekslede Tanker og da særlig om

JENS FINSTEEN GIØDWAD

økonomiske Spørgsmaal, for hvilke begge interesserede sig livligt. Giødwad holdt Klub i sit Værelse paa »Fædrelandet«s Ekspeditionskontor mellem Kl. 11 og Kl. 1, og næsten altid var Wessely til Stede, og mellem 1 og 2 plejede de at spadsere sammen. Der var ogsaa en overordentlig Lighed imellem dem: begge var hjertensbrave og hjertensfine, godmodige og elskværdige, saa snart de stod overfor Mennesker — men yderliggaaende radikale, ubarm-

hjertige, næsten blodtørstige i Teoriens Sfære. Giødwad havde et Haar, som man ikke ret kunde se, om det var pjusket eller kruset, Øjne med et ganske fast Blik, lang

ABRAHAM WESSELY

Næse, Fuldskæg à la Landsoldaten i Fredericia, hvem han i det hele taget lignede. Han gik altid i sort Frakke og hvidt Bindslips, i hans Ungdom skal hans Flipper have udmærket sig ved usædvanlig Størrelse. Han var en uegennyttig Karakter, bly og stille af Væsen, men kunde dog selv i sin høje Alder kaste sig ind i en Disput

med Lyst og Iver og føre den med ungdommelig Heflighed — for til sidst pludselig at forfærdes over, at han maaske havde saaret sin Modstander med et ubehersket Udtryk, saa at hver Disput altid endte med det hjerteligste Forlig.

Paa samme Maade gjaldt det om *Wessely*, at i »Karakterens Ædelhed og Renhed kom faa ham nær«: han var et fordringsløst, uegennyttigt Menneske, trofast og overbærende, gjorde meget godt i Stilhed og var overfor Slægtninge og Venner, der trængte til ham, en aldrig svigtende Støtte. Aldrig tænkte han paa sig selv, kun paa Sagen — men Sagen kunde gøre ham endog særdeles varm og ivrig, og ligesom Giødwad var han en urokkelig Konsekvensmager. I sin Rigsdagsvirksomhed (1849—66 var han Landstingsmand) var han saaledes altid ultraliberal, liggende ude paa yderste Fløj. Han var en velbegavet Mand og ikke uden en vis Indsigt i økonomiske Forhold og Literatur, men destoværre var hans skriftlige Fremstilling tung og tør, hans Tale monoton og vidtløftig, saa han væsentlig kun virkede med det Indtryk af Finhed og Redelighed, som hans Personlighed gjorde.

Redaktøren af

»*Dagbladet*« *Carl Steen Andersen Bille*.

»Lille Bille« — han kaldtes ikke alene saa for Rimets Skyld, selv blandt hans Tilhængere og Beundrere var der mange, som lejlighedsvis kunde more sig over, at en saa mægtig Mand kunde være saa lille af Vækst. Maaske bidrog netop dette til, at han var saa fiks og ferm til at sørge for, man ikke saa ham over Hovedet. Han kunde nok se humoristisk paa sig selv — saaledes naar han be-

refter om, hvorledes han en Gang efter med Møje og Mas at have erhvervet sig en Indbydelse til Londons daværende Lordmayor, Mr. Salomons, ankom i Droske til Mansion House, hvor i Forvejen den ene fornemme Ekvipage efter den anden havde udtømt sit Indhold af glimrende Uniformer, bedækkede med Ordenstegn og Stjerner, til Opbyggelse for en talrig Tilskuerskare, »i hvilken den mandlige Ungdom udgjorde Majoriteten,« og som nu hilste »Lille Bille« i sit fordringsløse sorte Kjolesæt med saadanne drøje Bemærkninger som: »*Lo, Jemmy, what a nice little fellow.*« — »*Is that there swell going to dine with old Salomons?*« — »*I say, Toby, there's one of the waiters coming up in a cab*««. Over sligt kunde han godt i sine yngre Aar more sig, men samtidig var det næppe noget Tilfælde, at han yndede at fortælle Anekdoten om hin Mand, som, naar Talen faldt paa Napoleon, plejede at sige: »Napoleon, det var en ganske lille Mand, næsten et Hoved mindre end jeg; jeg har set ham mangfoldige Gange og staaet ganske nær ved ham — — i et Vokskabinet i London!«

Da det kjøbenhavnske Bourgeoisie havde vundet Landestyre og faaet sine Mænd sat ind i Regeringen, trængte de til en anden Bladkost end den, Ploug bød paa: man ønskede ikke længer Magthaverne — nu det var ens egne — serverede i skarp Sauce, man savnede i sin Morgenavis den dybt i Folkets Karakter bundende Humor, den lette Skæmt, den spøgefulde Malice, det affable Smil. Man længtes efter at blive konverseret i en munter, let, overlegen Tone i Stedet for at blive doceret eller oprevet. Man følte sig træt af den bitre Trods, saaret af den hvasse Tone i »Fædrelandet«s Spalter, Tidens Krav var ikke længer djærve og drabelige Hug af en tung Rytterpallask, men rappe og elegante Fleuretstød — og navnlig kunde de gode Køben-

havnere, særlig da de nationalliberale Kredse med deres akademiske Aandshovmod, lide at se »Bondevenerne«, dette plumpe Almueparti, som man paa een Gang ringe-agtede og harmedes over, blive drillet og tirret, som en Pikador kan pirre og drille en Tyr ved at behæfte den med smaa Pile og Hager (för tillfället behængte med smaa Dannebrogflag!). Til alt dette var Bille Manden, havde baade Anlægget og Haandelaget. Han kom paa Pletten i det rigtige Øjeblik og blev straks, lige med det samme, ret en Redaktør efter Borgerskabets Hjerte. Hvilken Mod-sætning til Ploug allerede i det Ydre: Helena Nyblom, en Datter af den danske Maler Jørgen Roed, har i sine »Levnadsminnen I« fortræffeligt givet sit Barndomsindtryk af »Fædrelandet«s barske Redaktør, som han netop virkede i de her omhandlede Aar, Halvtredserne: »De fleste Danske ved, hvorledes Carl Ploug ser ud med sine skarpt skaarne Ansigtstræk, indrammede af de kortklippede Bakkenbarter, den strenge Mund og det glatredte Haar. Jeg var forskrækkelig bange for ham. Han hørte til den Slags nordiske Naturer, som dølger sine Følelser og holder det for mandigt at vise sig kold.« Det var Billedet af ham: en høj, streng Mand med et lukket Ansigt, oftest mørkt i Udtrykket. Bille var hverken høj, mager eller skarp, men tværtimod lille, rund og buttet, fornøjelig at skue, et Racehoved med fint kaméskaarne Træk og Ørnenæse, en trind og væver lille Krop, en lys og livsglad Yngling, fiks og beleven i hele sin Færd, en lykkélig Natur, for hvem det just laa at *aabne* sig, og som derfor havde let ved at vinde Venner i et Folk, som nærer Modvillie mod indesluttede Mennesker og ligefrem elsker, hvem der *giver sig* helt, derfor ogsaa bærer over med en dygtig Portion Aabemundethed (saa vist som alle rigtige Danske er forskræk-

kelig aabenmundede og derfor nødsagede til gensidig Overbærenhed). Bille kunde være en stor Charmeur, men aldrig paa Bekostning af sin Tale- eller Skrivelyst: han snakkede rent ud af Posen, naar det behagede ham, brugte ikke Sordine, stak intet under Stolen, kunde derfor ogsaa til Tider blive slemt uforsigtig. Men, som Topsøe saa fuldkommen træffende har bemærket om ham: det var just en Dyd ved ham, thi »det er kun uforsigtige Folk, der faar sagt noget«, enhver Udtalelse, som har noget virkeligt Indhold, endsige røber Originalitet, er det egentlig altid det forsigtigste at standse paa sin Tunge. Men Billes Tunge var spillende og hvas, og hans Pen ligesaa. Hans forbausende Lethed ved at finde Udtryk for sin Tanke virkede forførende paa ham selv: han var altid oprømt rede til paa staaende Fod at give sit Besyv med i Laget, ja, til uden Varselsfrist at lade en Tale eller Artikel løbe af Stabelen. Dog allerhelst naar det gjaldt om at komme en Modstander til Livs. Bille var altovervejende en polemisk Natur, en kampglad Mand, elskede Skærmydslen for dens egen Skyld. En ren D'Artagnan til at bruge sin Kaarde, samle paa Tvekampe, den fødte Fægter — ganske vist ikke med den blanke Klinge, men med Fleuret. Bille var ligesom Ploug kun »Ordets Ridder«, i et Land som Frankrig vilde han utvivlsomt have faaet en Række virkelige Dueller paa Halsen. Her slap han paa dansk Vis med, at hans Modstandere gav ham det glatte Lag af Grovheder og Haansord. Ingen kunde nemlig drille dem, *aale* dem som Bille, han var en Spottefugl, som endogsaa til Tider kunde blive besat af »Railleriets Dæmon«. Hvad brød han sig derfor om sine politiske Fjenders Stiklerier eller Stinkpotter: i deres afmægtige Harme skød de saa at sige alle over Maalet eller langt ved Siden af, og deres Angreb

var som oftest saa plumpe, saa kejtede, at han med sin Slagfærdighed, sit Vid, sin Malice, sin oratoriske eller journalistiske Behændighed var dem ganske overlegen. Kun en enkelt Gang kunde det lykkes en Modstander rigtig at faa Ram paa ham, saaledes da Monrad hilste ham som Repræsentant for »Tivoli-Humøret«. I denne Bemærkning var der en Snært, som bed, fordi Bille helt hyppigt holdt af at bruge en Vittighed som Virkemiddel, ja, endog som afgørende Pointe — for saadan faldt det ham nu en Gang naturligst! Men han var klog nok til selv at vide, at dette just af mange, ogsaa i hans egne Rækker, ansaas for Tegn paa, at han i nogen Maade savnede Alvor og Grundighed, disse hellige Egenskaber, som efter mangen brav Danne-
mands Mening en Politiker ingenlunde maa undvære — ja, efter den kun alt for gængse filistrøse Opfattelse er endog den Alvor, som keder til Døde, det allerusvigeligste Vidnesbyrd om ret Statsmandsvæsen, hvorimod en Mand som Bille anses som en luftig Figur, hvem man selvfølgelig nok kan more sig over — og det vil nu de Danske egentlig ogsaa gerne — men som man til Gengæld hævner sig paa ved at holde dem for lette og løse Naturer, til hvem man dog i hvert Fald ved Gud aldrig kan betro Ledelsen. Den rette politiske Bedemandsstil kunde Bille aldrig bekvemme sig til at agere i. Det bedste ved ham er just dette, at han var en uafhængig og usnobbet Mand, som her i Livet vilde gaa sine egne Vegne og følge sit eget Hoved, sit eget gode og lyse Hoved, som ingen større Beundrer havde end han selv. Med *det* Hoved følte han sig forvissat om nok at skulle klare Livets Bugter, saa han altid svømmede ovenpaa — og een Udvej blev ham aldrig nægtet: at nyde sig selv, sine egne Aands-

gaver, sine egne sprudlende Indfald, sit eget tætte og trivelige Jeg.

Der var i Selvstændighedstrangen en vis Lighed mellem

CARL STEEN ANDERSEN BILLE

Ploug og ham, men som ovenfor paavist savnede Ploug dog i enkelte Mismodsstunder den ydre Anerkendelse, var med sin lyriske Natur egentlig ret saarbar, kunde inderlig godt af og til føle sig som et Stykke Vraggods. En slig Tanke kunde umulig nogensinde have faldet Bille ind, thi Bille var jo dog altid Bille, ikke alene *en* Bille, en Mand

af gammel og fornem Æt, men ham selv i højstegen Person: ligevægtig og straalende sejsikker under alle Forhold og Omstændigheder, lige overbevist om, at det at være Bille allerede i og for sig var et Topmaal, som faa eller ingen, de være nok saa højt oppe paa Samfundets Stige, kunde naa. Ved denne sin Overlegenhed stødte han mange fra sig, men dog væsentlig kun Modstandere. Bille var nemlig af dens Slags Mennesker, for hvem der er en dyb, fast uoverstigelig Kløft mellem Venner og Uvenner, mellem Klikekammerater og — alle de andre. Overfor disse sidste viste han sig uden Skrupler arrogant, haanlig, drillesyg, overfor ham ligegyldige Mennesker var han korrekt og formfuld, men samtidig afvisende kold, overfor dem, han sluttede sig til, dem, som han holdt af, var han derimod altid Elskværdigheden selv, kunde i Samvær med dem strømme over af Liv og Lune, stillede med aaben Haand sit Blad og sin Veltalenhed til deres Tjeneste, som han overhovedet ikke skyede nogen Umage, naar det gjaldt *Partiet*. Thi det var netop det, Bille var: udpræget Partimand — for ikke at sige Klike-Mand. Selv Krieger klager i sine Dagbøger over hans »Coterievæsen«.

I Eventyrets Stil var han som *Katten* hos den gamle Bondekone i »Den grimme Ælling«, Sønneke ved Navn. »den klogeste«, som Hønen kendte — han sagde nemlig alletider: »Vi og Verden«, for han troede, tilføjes der, at han og hans var »Halvparten og det den allerbedste Del.« Som man vil huske, ytrede den grimme Ælling, at man vel ogsaa kunde have en anden Mening, »men det taalte Hønen ikke« — endsige da *Katten*! Bille taalte i alt Fald ikke som Redaktør »en anden Mening« end sin egen. Da denne senere hen blev saa afgørende og eftertrykkeligt dementeret af de faktiske Begivenheder, da hele den Po-

litik, den Hall'ske, hvis nidkære og fortræffelige Advokat, han havde været, brast saa uhjælpelig sammen, tog Bille det saa at sige som en personlig Fornærmelse fra Skæbnens Side: endnu mange Aar efter kunde han med en egen, indædt Paastaaelighed gribe selv den mest haartrukne Lejlighed, saaledes f. Eks. naar han skrev Artikler i Biografisk Leksikon, til at forsvare og forklare, hvorledes hin Politik i *Grunden* havde været den eneste rette, men bare havde haft Tilfældet, Uheldet, Skæbnen imod sig. Monrad emigrerede dog efter 1864 i en Slags dump Fortvivlelse over sit Misgreb, mens Orla Lehmann som gammel rugede over sine egne Ejder-Tanker med en mørk Forstemthed — men med Bille gik det saaledes, at hver Gang den store Fiasko i 1864 paany randt ham i Hu, fyldtes han af et ejendommeligt koldt Raseri over, at Tilværelsen saaledes virkelig havde vogtet at have »en anden Mening«. Med en vis ufortrøden Frejdighed giver han sig da til at vrikke og vride paa Kendsgerningerne, omstille og bortfortolke dem, saa at han i Sandhed maa siges i een Henseende at være naaet op i Højde med hin anden »lille« Mand, den Napoleon, hvorom hans Tanker saa ofte havde drejet sig, og som just ogsaa sine sidste Levedage i største Stil forfalskede Historien.

Det var altså, *efter* at dennes Muse, Klio, havde truffet sin Afgørelse — *forinden* den Tid, i Aarene 1852/64, eksisterede egentlig knap den blotte *Mulighed* af, at denne Afgørelse kunde falde ud, som den faldt, for hans Bevidsthed. Egentlig manglede han paa en forunderlig Maade Fantasi, endsige den Egenskab, som Filosofen Lichtenberg anser for den herskende hos en Videnskabsmand: en Gang imellem at spørge sig selv, om ikke det stik modsatte af, hvad man i sin Tænkning er kommen til, mon skulde være det rig-

tige. Han gav sig jo heller ikke ud for at være Videnskabsmand, var en Dagens Kæmper, en straalende Døgnflue, ikke nogen Skarabæ. Struttende af Selvfølelse, løftet højt af den offentlige Menings Bølge faldt det ham saa naturligt at sige: »Vi og Verden«. I Danmark var der kun ham og hans, overfor alle andre bestod hans Værdsættelse i et ringeagtende Skuldértræk eller en snærtende Vits — just derfor fejdede han saa villigt og lystigt paa de Fremmedes Kyster, fordi de for ham altid var de Fremmede, Barbarerne, Mænd af lavere Race. Naar han vrængede ad *Bondevennernes* »Menigmandighed«, kaldte dem »Transtøvlerne« og »Mændene fra Tørvemoserne«, var der maaske heri nok noget akademisk Hovmod à la Erasmus Montanus, men især var det dog et Udtryk for hans inderste Væsen, som følte sig frastødt af alt, hvad der ikke var bragt i fast og klar Form, hvad der ikke præsenterede sig i ulastelige stramtsiddende Glacéhandsker — bare Næver, sorte Negle, krogede Fingre, plumpe Fagter var ham en ligefrem Gru. Derfor formaaede end ikke indenfor *Bondevennernes* Lejr et Geni som Tscherning at imponere ham det allermindeste: det tumultuariske i dennes Aandsform indgød ham ligefrem Modvillie og skærpede derved hans Evne til at tage Tscherning paa Kornet — hvor træffende er ikke saaledes hans Karakteristik af den ultrademokratiske Oberst: at det »hos Cincinnatus mindre var Statsmandsdygtigheden end Ploven, han beundrede, hos Diogenes mindre Visdommen end Tønden, der aftvang ham Højagtelse.«

Som Taler vandt Bille et ligefrem glimrende Ry — som *Festtaler*, navnlig naar Udlændinge var tilstede, forblev han endogsaa i hele sin Tid uovertruffen. Han var en født Sprogkunstner, talte let og flydende alle tre Verdenssprog, men først og fremmest var han en Elsker af sit eget Mo-

dersmaal, holdt det højt i Hævd, sørgede for at tale det rent og purt, kunde aflokke det Velklang, faa det til at klirre som af Staal. Hans Foredrag var altid rytmebaaret, en melodisk Strøm af Ord, som marcherede taktfast fremad i fast sluttede Sætninger, der alter formede sig til Kolonner, logiske Perioder, hvori Sætningsdelene var føjet ligesaa harmonisk som følgestrengt sammen til et beundringsværdigt Hele. En Bismarcks impulsive og eksplosive Veltalenhed vilde Bille rimeligvis have foragtet: naar en kun stundom naaet, men da ogsaa stor og blændende Virkning skulde løskøbes med ufuldkommen Sætningsbygning, tilfældigt Ordvalg, med af og til at hakke i det eller ligefrem lede efter Udtrykket — ja, om det saa tilsidst blev det i det sorte af Centrum rammende Udtryk, der blev fundet: i Billes Øjne vilde det altid have været en utilgivelig Fejl for en Taler, at han ikke straks havde det paa rede Haand. Som Taler ved vigtigere Lejligheder forberedte han sig ogsaa saa omhyggeligt, at sligt allerede af den Grund ikke vilde kunne have passeret ham. Men mærkeligt nok improviserede han med samme Lethed og Sikkerhed: naar han pludselig blev kastet ind i en Debat, var han maaske ovenikøbet allerbedst, det var, som om alle hans Evner da stod ham paa det mest fuldkomne til Raadighed — hans Aandsnærværelse, hans Slagfærdighed, hans spillende Vid fejrede da Gang paa Gang sande Triumfer. Han var en Mester i Repliken, havde en Sikkerhed i at parere og i samme Nu give Stødet tilbage, som i vor Rigsdagshistorie er enestaaende. Ofte og med Rette citeres i saa Henseende hans Svar til Formanden, da denne havde paatalt hans Ytring om, at Justitsministeren »havde et godt Øje til Pressen« — »ja, saa maa jeg jo rette det til, at Justitsministeren aabenbart ikke har noget godt Øje til Pressen«, — hvorved han

ganske naturligt vakte stormende Munterhed, samtidig med, at han helt tog Pippet fra Formanden. Bille var netop saa fortrolig med det danske Sprogs Mysterier, at han vel vidste, at det var et af de faa Tilfælde, hvor Ordet *ikke* ej som ellers totalt forandrer Meningen, men kun — nuancerer den.

Det var dog ikke som Taler eller Rigsdagsmand overhovedet, han vandt sine gyldne Sporer, men som Redaktør af »Dagbladet«, det, han netop i Halvtredserne gjorde til Hovedstadens ledende Organ. Bogtrykker Sally B. Salomon havde i 1848 stiftet de saakaldte Skillingsblade, der bragte Efterretninger fra Krigen, saa ofte Forholdene krævede det, undertiden endog flere Gange daglig. Efter Krigen gjorde han disse Flyveblade til et Dagblad, som han kaldte »Middagsposten«, men det slog til en Begyndelse ikke rigtig an. Joseph Michaelsen gav ham da det Raad at kalde det »Dagbladet«, og baade han og Billes Sambo Martin Levy, den senere Direktør i Handelsbanken, henledte Salomons Opmærksomhed paa Bille som Redaktøremne: den unge Student sad just den Gang og læste til juridisk Embeds-eksamen, men var allerede dybt interesseret i Politik og blev ofte brugt af de ældre Nationalliberale til at udrette forskellige Ærinder, hvortil der hørte en vis ungdommelig Paagaahenhed parret med Smidighed, saaledes til at hverve passende Rigsdagskandidater blandt ansete Mænd, som man af en eller anden Grund formodede var kommen paa Kant med Autoriteterne. »Han *blev* ikke Journalist«, skriver Joseph Michaelsen i sine Memoirer, »thi han *var* født Journalist og sprang som fuldt færdig Redaktør ud af Forhold, Tider og Omstændigheder.« I November 1851 paatog han sig efter Salomons Opfordring at redigere »Dagbladet«, overtog det selv som Ejer fra 1. Januar 1853, blev imidlertid støt ved sine Eksamensstudier, og først efter at han var

bleven Cand. jur. med bedste Karakter, fremtraadte han officielt som »Dagbladet«s ansvarlige Leder den 30. Maj 1854. Han tog med sig sine nære Venner Prahls og Godske Nielsens, som ogsaa begge hurtigt aabenbaredede fremragende journalistiske Evner. Overhovedet viste Bille straks vaagen Sans for, hvem han med Held kunde knytte til sit Foretagende, hvis rent forretningsmæssige Drift han samtidig tog sig af med tilsvarende Iver og et ikke ringe Organisationstalent. Det var nemlig ikke et Tilfælde, skriver Joseph Michaelsen, at »Bille talte den jødiske Jargon til Fuldkommenhed og følte ligesom en ubevidst Sympati for Jøder« — det var »gennem noget beslægtet i sin Natur, og denne Fødsels gave var ikke bragt ham af nogen ond Fe.« Han erhvervede sig efterhaanden et saare praktisk Greb paa økonomiske Anliggender og en ikke helt almindelig Forstaaelse af Forretningsforhold og Forretningsmænds Tankegang. Netop under Krisen i 1857 skulde dette komme ham i høj Grad til gode.

Bille havde ikke alene et aabent Blik for pekuniær Fordel, han var overhovedet en klog Mand og en saare ædruelig Natur, der gik til Løsningen af sit Livs Regnestykke med en koldblodig og kritisk Evne til at tumle Talværdier. Det er rigtigt sagt om ham, at med al sin straalende Veltalenhed formaaede han dog aldrig at rive med, fylde Tilhørerne med Begejstring: han kunde allerhøjst hidse, aldrig finde Sangbund i Hjerterne. Dette beroede netop paa, at han saa afgjort var et Forstandsmenneske, der vilde virke ved Ræsonnementer, ved at klarlægge Sagens sande Sammenhæng paa uigendrivelig Maade, bevise — ikke overbevise. Ve da den, der alligevel ikke *forstod*, over hans Hoved gød han med Vellyst sin Harmes og sin Haans fulde Skaaler. Og efter Billes Mening med Rette, thi det var

ikke Mundsvejr, naar han en Gang udtalte om sig selv: *on n'a pas plus d'esprit que tout le monde*. Han fordrede ikke mere af sine Tilhørere eller af sine Læsere end almindelig Dannelse, almindelig *bon-sens*, den kjøbenhavnske Borgers naturlige Opfattelsesevne. Men til denne vidste han just ogsaa at appellere med saa megen Klarhed, saa megen Myndighed, saa megen Anskuelighed, saa megen Bravour og bonhommie, med saa rig en Humor, at han syntes, derefter *maatte* Dommen uvægerligt falde ud til den af ham plæderede Sags fulde Fordel. Og heri blev han for saa vidt heller ikke skuffet — heri fik han netop saa fuldstændig Ret: saaledes som han skrev i »Dagbladet« kom ogsaa for Borgerskabet til at staa som det ene rette og rigtige, det selvindlysende: netop det klogt beherskede i Bevisførelsen, som stod i saa grel Modsætning til Plougs helt ofte saa mørke Vrede og lidenskabelige Voldsomhed, gav »Dagbladet«s Artikler et Skær af Tilforladelighed, af smilende Ro, af fornøjelig Ligevægt, som fik Hr. Sørensen til ganske at samstemme i, hvad Bille saa tydeligt og morsomt forklarede ham: »ja, her er jo *det* fortræffelig udtrykt, som jeg i Grunden selv hele Tiden har gaaet og tænkt mig« — og det er altid det, Folk helst vil læse eller høre.

»Vi og Verden«, sagde Katten — og Bille! I den »Halvpart«, som blev hans »Verden«: det nationalliberale Kjøbenhavn, følte han sig saa godt tilpas, blev saa fêteret og frygtet, ikke mindst i Femtiaarenes Slutning, at der heller ingen Grund var for ham til at tro, at denne »Halvpart« ikke skulde være »den allerbedste Del.« Men paa den anden Side var han ingenlunde nogen Hjemmesødning som Ploug, vidste bedre end de allerfleste af det nationalliberale Slægtled, at der ikke alene var en stor Verden udenfor

hans egen lille, men at der derude ogsaa var meget at lære. Aabent bekender han det i sine »Skizzer fra England«, som han udgav efter en Sommerrejse i 1856. Ogsaa med Paris var han fortrolig, men det var dog særlig britisk Tankegang, det virkelig i nogen Maade lykkedes ham at sætte sig ind i, og med Interesse vogtede han paa Landets Forhold til den anglikanske Verden. Derfor kunde han ogsaa sidenhen, tidligere end nogen anden herhjemme, raabe Vagt i Gevær overfor den amerikanske Kornkonkurrence, derfor kunde han som ekstraordinær diplomatisk Sendemand med Held ordne vore Kvægudførselsforhold overfor Storbritannien i Slutningen af Halvfjerdserne — derfor blev han ogsaa en Overgang en duelig Gesandt i Washington. Derimod maa det nærmest betragtes som en Straf, at han ogsaa blev Amtmand udi en lille Provinsby som Holbæk, ja, endog Formand for Holbæk Amts landøkonomiske Selskab, i hvilken Egenskab han da ogsaa kunde debitere agronomiske Paastande, som fik Haarene til at rejse sig paa mange af de kyndigste Landmænds Hoveder. End ikke *Proprietærernes* Ven kunde den inkarnerede Kjøbenhavnner og fordums Bondefresser ret bekvemme sig til at blive.

de Dage, da Verdenskrisen startede i Nordamerika, aandede alt herhjemme Fred og Velvære. Alle mente endnu at leve i gode Tider, og der var almindelig Tillid til Forretningslivets Sundhed og Trivsel. Samtidig skred Høsten i Danmark frem, begunstiget af det smukkeste Vejr. Sædens Kvalitet viste sig at være fortrinlig, særlig for Rugens Vedkommende, saa at den danske Rug kunde »maale sig med de bedste fremmede Varer.« Destoværre for Danmark havde imidlertid de med os konkurrerende Eksportlande ogsaa en rig Høst, og i disse havde Kornpriserne alt længe været dalende. Vort Kornmarked var derfor flovt — »saa flovt, som det vel kunde blive«; men vore Noteringer for de fleste Kornsorter holdtes uforandret højt, fordi Sælgerne ikke vilde sætte deres Fordringer ned til Udlandets Priser. Følgen var, at Omsætningen *ab* Danmark efterhaanden helt standsede. Omkring Midten af September indtraadte der dog en fastere Tone i Hamborg, og til denne Plads afsattes der da betydelige Poster pr. Foraarslevering i Hvede og Havre, medens samtidig mindre, straks disponible Partier solgtes med Fordel. Men dette var kun rent forbigaaende. Allerede en Uge efter var som Følge af Efterretningerne om en Kæmpehøst i Amerika den gunstigere Stemning paa Kornmarkedet forsvundet — og kom ikke mere igen! Foreløbig hengav

man sig dog til Haabet om, at Flovheden nok atter vilde vige, og fæstede derfor ikke synderlig Opmærksomheden herved — end ikke da noget ind i Oktober *Penge* syntes at blive knappe. Den 7. s. M. forhøjede den prøjsiske Bank sin Diskonto fra 6 til $6\frac{1}{2}$ pCt., medens i Frankfurt Rentefoden for kortere Laan steg fra 5 til 6 pCt. Endnu større Opsigt vakte det dog i vor hjemlige Forretningsverden, da Bank of England Tirsdagen den 8. Oktober gik op fra $5\frac{1}{2}$ til 6 pCt., og da dette, som ovenfor berettet, forsløg saa lidet, at Seddelreserven yderligere sank, Mandagen den 12. Oktober videre til 7 pCt. Samtidig forhøjede Banque de France sin Sats fra $5\frac{1}{2}$ til $6\frac{1}{2}$ pCt.

I danske Blade kunde man kort efter læse sig til, at »Times« samme Dag ($12/10$) havde beroliget den britiske Offentlighed med, at »Efterretningerne fra *Amerika* ikke er slettere, end man havde formodet«, og at der ikke var nogen Grund til at nære Frygt for, at Krisen vilde forplante sig til England. Ikke desto mindre gik dog »Efterretningerne fra *Amerika*« ud paa, at næsten alle Banker i New York havde standset deres Betalinger, og at Diskontoen for Primaveksler var gaaet op til 18 à 24 pCt. I England brød samme Dag en Del Firmaer sammen blandt Western Banks Kunder med Passiver af ialt henimod 2 Mill. £.

Samme Dag begrænsede *Nationalbanken* sine Udlaan mod Hypothek til Summer paa indtil 1,000 Rdl. og forhøjede sin Diskonto for Rigmøntveksler fra 5 til 6 pCt.

Ved Midten af Oktober begyndte derefter Pengetrangen herhjemme stærkt at skærpes, hvad der ikke mindst hang sammen med, at *Nationalbanken* tilbageviste Størstedelen af det Vekselmateriale, som indgaves til Diskontering, »saa dens Sats maatte betragtes som nominel.« Forsøgene paa

fra Udlandet at skaffe sig Kontanter glippede ligeledes i største Omfang, da Kornhandelen saavel i Hamborg som her laa ganske død: Rug blev udbudt i svære Mængder, saavel pr. straks som pr. Føraar, men blev aldeles upaaagtet af Køberne. Følgende Stigningen af Diskontosatserne i Hamborg havde Nationalbanken sat sin Renteafkortning for Køb af Banco-Veksler op: den 9. Oktober fra $6\frac{1}{2}$ til 7 pCt., den 13. videre til $7\frac{1}{2}$ pCt., nu den 16. til 8 pCt. — og den 20. gik den endog til $8\frac{1}{2}$ pCt.!

Ifølge tidligere Fremstillinger af de økonomiske Begivenheder i 1857, saaledes afdøde Nationalbankdirektør Emil Meyers (»December 1857«), var man herhjemme ret ubekymret helt op til Maanedsskiftet November/December: vel kunde man ikke skjule for sig selv, at Konjunkturerne paa Varemarkedet ikke længer var videre gode, men man lod sig gennemgaaende ikke forurolige af, hvad der skete i Udlandet, holdt blot Vanskelighederne paa det internationale Pengemarked for et *forbigaaende* Onde, som i hvert Fald for vort Vedkommende ikke vilde kræve særlige Foranstaltninger. Denne Skildring er dog ingenlunde helt rigtig, støtter sig da ogsaa kun paa »Berlingske Tidende« som Kilde. I den Behandling af Krisen 1857, som Axel Rubow saa sent som 1918 har givet i »Nationalbankens Historie«, udnævnes »Fædrelandet« til »det Organ, der interesserede sig mest for Krisen«, og Rubow udtaler derfor den Formodning, at det er heraf, »de fleste af dem, der har skrevet om den, har øst en stor Del af deres Viden.« Ingen af disse to Paastande lader sig imidlertid opretholde, den sidste gælder da, som nys nævnt, ej heller Emil Meyer. Og hvad den første angaar, er det visse dette, at Hovedstadsblade som »Flyveposten« og »Dagbladet« allerede paa det her omhandlede Tidspunkt, omkring Midten af Oktober,

var fuldt opmærksomme paa den Fare, som trak op, og søgte, det sidstnævnte Organ endog særdeles ivrigt, at »interessere« deres Læsere derfor. Mærkeligt i saa Henseende er maaske en Artikel i »Flyveposten« allerede i Nummeret for den 16. Oktober. Den er undertegnet »r.« og maa efter alt foreliggende antages at stamme fra daværende Statsrevisor Fischer. Denne ejendommelige Mand, en Købmandssøn fra Slagelse, var i 1852, 38 Aar gammel, gaaet ind i det politiske Liv og havde i de følgende Aar gjort sig stærkt bemærket som afgjort Helstatsmand ved sine skærende skarpe Angreb paa de Nationalliberale, navnlig under disses Kamp mod Ministeriet Ørsted. Han var en stor Regnemester og en saare kritisk Natur, derfor udmærket egnet til at være Statsrevisor. Han satte sig grundigt ind i sin Gerning og var derfor til enhver Tid nøje inde i Statens finansielle Forhold, røgtede forøvrigt sit Hverv med en Nidkærhed, som de ministerielle Embedsmænd fandt saare anmassende. I den ovennævnte Artikel, som har et redaktionelt Tilsnit — han var i denne Periode hyppigt den ledende Pen i »Flyveposten« — tager han Udgangspunktet fra »den herhjemme herskende Pengeknaphed, der staar i Forbindelse med den over den hele civiliserede Verden udbrudte Pengekrisis«. Han finder det naturligt, at Nationalbanken under Hensyn hertil har forhøjet sin Diskonto til 6 pCt., men hævder samtidig, at Handelsstanden som Følge heraf maa kunne paaregne saa ogsaa at faa sine Veksler diskonterede hertil, og han paaanker, at dette Haab paa ingen Maade blev opfyldt. Hvad der endnu mere gav grundet Anledning til Misfornøjelse var den Omstændighed, at der ikke sørgedes for nogenlunde rigtig Fordeling af det Beløb, Banken anvendte til Diskontering. »Dersom der nøjagtig blev ført Bog over, hvor meget en-

hver har løbende af Veksler i Banken, vilde det være let at fyldestgøre det nævnte billige Krav, men saavidt vides gaar man alene frem efter Hukommelsen og et ubestemt Skøn, hvorved man let ledes til de mest paafaldende Resultater.« Og nu kommer det, han egentlig vilde have sagt: »Det er en kendt gammel Vildfarelse, som man under alvorlige og farefulde Omstændigheder er saa tilbøjelige til at gøre sig skyldig i, at man i Mangel af Midler til at afvende Faren, kaster Skylden for denne paa Regeringen og fordrer, at denne skal og maa hjælpe. Vi tror det nødvendigt at forudskikke denne Bemærkning for ikke at blive misforstaaet, naar vi i det følgende henvender en Opfordring til Regeringen om at gøre sit for at afhjælpe den nuværende Tilstand. Vi indser nemlig tilfulde, at det vilde være Daarskab at forlange, at den skulde paatage sig at lede Forhold, hvorover den ikke er Herre; men dette kan ikke forhindre, at den kan søge at gøre, hvad der staar i dens Magt, for at bøde paa de forhaandenværende Ulemper. Et Middel hertil vilde det være, naar den forstrakte Bankbestyrelsen med en anseelig Sum til at fremme Udlaanene. Den er ved *Sundtold-Afløsningen* kommen i Besiddelse af saa store Summer, og det har vist sig, at den til enkelte Tider ligger inde med en saa betydelig Kassebeholdning, at den rimeligvis maa være i Stand dertil, og de overordentlige Omstændigheder, der er tilstede, synes at indeholde den største Opfordring til at træffe overordentlige Forholdsregler.«

Det ses altsaa heraf, at denne skarpsindige Iagttager saa tidligt som halvanden Maaned, førend selve Krisen i sin akute Form ramte vort Forretningsliv, ej alene havde fuldt Overblik over den samlede Verdenssituation og klart saa dennes uafvendelige Følger for vort Fædreland, men tillige

var i Stand til straks at angive et virksomt Middel til at afværge eller dog mildne disse Følgers Indtræden — og nøjagtig det Middel, som man senere virkelig maatte gribe til!

I »Dagbladet« var Bille omtrent ligesaa tidligt paa Færde, nemlig 3 Dage efter. Efterretningerne udenlandsfra var imidlertid bleven mere og mere foruroligende, Pengeknapheden lammede i Hamborg Varehandelen i alle Brancher, Bank of England gik Mandag den 19. Oktober op til 8 pCt., og samme Dag lød de telegrafiske Efterretninger fra London paa, at »mange indsigtfulde Mænd mener, at den desuden snart maa gribe til det samme Middel som i 1847« (Bankaktens Suspendering). »Times« søgte vel stadig at berolige, men netop denne Umage for at nedslaa al Frygt viste maaske allerbedst Usikkerheden!

Den 19. Oktober finder vi da ogsaa en ledende Artikel i »Dagbladet«, som indprenter Publikum Betydningen af, at al *politisk* Tale Verden over »i den sidste Tid er bleven stillet i Skygge ved de uafbrudt indløbende Jobposter fra alle *Pengemarkeder*.« »Overalt i Europa anvender Bladene de Spalter, som ellers er forbeholdt Politiken, til Omtale af Pengeforholdene.« Og derefter følger en kort Oversigt over, hvor ilde det staar til rundt omkring, særlig i de nordamerikanske Fristater, hvor de fallerede Handelshuses Antal er »legio«, og i England, hvor Forholdenes Udvikling mere og mere viser det samme Billede som i 1846 under Jernbanekrisen. Den 24. Oktober vendte »Dagbladet« tilbage til Omtalen af disse Tilstande — Banque de France havde i Mellemtiden forhøjet sin Diskonto til 7½ pCt. —, og Mandagen den 26. Oktober indeholdt Bladet paany en *ledende* Artikel om dette Emne, denne Gang med Overskriften »Pengekrisen.« Det paavises heri, hvorledes Penge endnu for 5 à 6 Uger siden var meget rigeligere her paa

Pladsen: »Henvendte Mæglerne, disse af Købmændenes For-
døjelse og Luner afhængige Hurtigløbere, sig til Grossererne
for at tilbyde dem Penge til 5 pCt., blev de hyppigt af-
viste med den ejendommelige Rynken paa Næsen, som
findes hos Børsmænd.« De store Huse, som vilde benytte
Penge, fordrede Forretningen »gjort franco eller dog for
en lille halv Courtage«. Men nu havde pludselig alt faaet et
ganske modsat Præg: »Mægleren behøver ikke at vente i
Grossererens Forværelse, indtil den store Mand har gennem-
arbejdet Adresseavisen. En foreløbig Rynken paa Næsen
kendes ikke mere — Mægleren behøver ikke at frygte det
generende Nej, faar ikke halv, men dobbelt Courtage, maaske
venter der ham endog en ægte Havanaser paa Grossererens
Pult. Men ak, han bringer Vekslen tilbage, Penge er ikke
til at opdrive hverken til 7 eller 8 pCt.« Og Nationalbanken
har opslaaet røde Plakater: »Udsat Diskonteringen til bedre
Tider paa Grund af indtrufne Forhindringer.«

Artiklen forsøger derefter at gøre Rede for Aarsagerne.
Det ostindiske Oprør var Forløberen for stor finansiel
Forlegenhed, de europæiske Produkter toges ikke længer
i Bytte for ostindiske, og Eksportørerne maatte derfor
realisere deres i Consols og Skatkammerbeviser bestaa-
ende Reservefonds for at skaffe Mønt til at holde det
gaaende. Dertil var saa kommet den amerikanske »Eks-
plosion«. Denne gik fornemmelig ud over England paa
Grund af dette Riges vidtstrakte Forbindelser med U. S.
og Ostindien. Men ogsaa Fastlandet har haft sit »Aktie-
raseri«, Stiftelsen af nye Aktieselskaber, særlig Banker i
største Omfang, Instituter, »uden bestemte Former og uden
bestemte Grænser«, og nu havde med eet almindelig Mis-
tillid afløst den tidligere Optimisme!

Herhjemme var der vel ikke blevet anbragt Penge i eller

solgt Varer til Ostindien eller Amerika, der gik hverken Sølv eller Sedler ud af Landet, og »vore samlede Pengebeholdninger maa følgelig være de samme som for 5 à 6 Uger siden«. Det almindelige Tryk paa Pengemarkedet og Handelen var derfor kun fremkaldt af »Frygten, en pr. Telegraf tilført Frygt«.

Heraf sluttede nu »Dagbladet«, ikke uden en vis Malice, at Pengekrisen næppe vilde give Anledning til blot halvt saa megen Bekymring som den — Fru Heiberg havde vakt i Kongens Kjøbenhavn ved den 17. s. M. at indgive sin Ansøgning om Afsked fra Teatret!

Den umiskendelige Ironi i denne Billes Slutningsbemærkning overfor hans Bysbørn var virkelig rammende: allerede i Aaringer havde den standende Teaterstrid mellem det *Heiberg'ske* Dynasti og Skuespiller-Oppositionen under Anførsel af *Høedt* holdt »hele Kjøbenhavn« i Aande og rejst heftige Disputer i alle dannede Borgerhjem. Nu gik denne Strid ind i et særlig kritisk Stadium — den »Krise i en Skuespillerindes Liv«, nemlig Fru Heibergs, som Søren Kierkegaard alt havde forudset i 1848, indtraadte med en akut Hefthighed, som maatte vække vort saa dybt teaterinteresserede Hovedstadspublikums mest levende Opmærksomhed. Som et afgørende Skaktræk mod Fjenden indgav Fru Heiberg den 17. Oktober sin Ansøgning om Afskedigelse fra det kongelige Teater. Harmen over, at man »havde bragt det saa vidt«, som man udtrykte sig i det Heiberg'ske Parti, var saa stor, at den kom til rent personligt at gaa ud over *Høedt*. Da han Torsdag Aften den 22. Oktober optraadte paa Hofteatret (hvor det kongelige Teaters Personale da spillede under den stedfindende Reparation af Bygningen paa Kongens Nytorv) som Snedker-svenden Bernard i »Michel Perrin«, blev han ved sin

Indtræden hilst med stærk Piben, og det lykkedes ikke Klapperne at overdøve disse skærende Mislyde, saa at Tæppet efter en lang Kamp maatte gaa ned — og en uhyggelig Stilhed afløste nu Larmen. Da Tæppet atter gik op, og Høedt traadte ind, var hans Begyndelsesreplik denne: »Det er vel, at jeg har faaet Tid til at fatte mig«, en Replik, han skal have henvendt ned til Publikum, og som dette besvarede med et bragende Bifald, hvori Fløjte-tonerne ganske druknede. Naturligvis gav dette i de følgende Dage Anledning til de livligste Diskussioner rundt omkring i Hjemmene, ligesom ogsaa til en Række Presseindlæg.

Man kunde altsaa for saa vidt gerne tale om en »Krise i 1857« *foruden* den, som man i Nutiden ved disse Ord altid og alene tænker paa: *Pengekrisen* i December s. A. — at denne sidste, Verdenskrisen, allerede paa det her omhandlede Tidspunkt trak truende op over *vor* Horisont og følgelig var i Anmarch, kunde man til Trods for de advarende Presserøster ikke ret faa sig selv til at tro paa. Derimod gik den *hjemlige* Oktober-Krise som en Storm henover det »rigtige« Kjøbenhavn. En Storm i et Glas Vand, om man vil, men Danmarks Hovedstad var da ikke større: en Købstad, en Provinsby, hvor blot Indbyggerantallet var stort nok til en større Stad. Og desuden har Dansken desværre altid haft en Hang til indvortes Beskuelse, til at fordybe sig i det hjemlige og anse, hvad der sker ude i den store Verden, som sig ivedkommende. Igennem Oprøret i Hertugdømmerne og de derefter følgende Vanskeligheder i Forholdet til Nabomagterne mod Syd var vi vel bleven tvungen ud over den Tryllekreds, hvori det nationale Snæversyn havde bundet os til at dreje rundt. Men at der ogsaa var et *økonomisk* Fællesskab mellem det lille

Danmark og det store Europa, ja, endog det fjerne Amerika, at den Stormflod, som rejste sig hinsides Atlanten, kunde oversvømme vort lille Lands Kyster, saa lunt de laa gemt for Havets Vælde, det var for det danske Borgerskab en fremmed og absurd Tanke, en Erkendelse, hvori det nu først skulde til at indøves. Derfor var det ikke til den fjerne Larm fra den Orkan, som nærmede sig vestfra, man lyttede, men det var Stormen i det hjemlige Glas Vand, som var Dagens kæreste og næsten eneste Samtaleemne.

Foreløbig kunde man ogsaa for saa vidt med en vis Tryghed lade haant om det oprækkende Uvejr, som der jo laa et mægtigt Land imellem, som først maatte blive ramt, og som man maaske med nogen Føje kunde tro var solid Bølgebryder nok til at tage Stødet af — nemlig England! Og som vi har set, gav man sig ogsaa i dette mægtige Rige beslutsomt i Færd med at løse denne Opgave. Allerede den energiske Maade, hvorpaa Bank of England havde ladet sin Diskonto stejle i Vejret (fra $5\frac{1}{2}$ til 8, altsaa $2\frac{1}{2}$ pCt. i faa Uger), viste tydeligt nok, med hvilken Bestemthed man satte haardt imod haardt. Helt ned til Oktober Maanedes Slutning kunde den Iagttager, som blot kunde følge Tingenes Udvikling i England paa Afstand, derfor ogsaa nok haabe, at det vilde lykkes at dæmme op for Krisens Stormflod, saa at den brød sig i Stykker mod den Mur af Modstand, som den britiske Finansverden rejste imod den.

Allerede Onsdagen den 4. November bebudede imidlertid »Times« ny Diskontoforhøjelse, og Dagen efter satte Bank of England sin Sats op til 9 pCt. Atter kunde man herhjemme læse, hvorledes »Times« formanede Publikum til at vise en rolig og værdig Holdning, thi det vilde dog være en Nedværdigelse for det britiske Folk, hvis det

skulde lade sig henrive til panisk Skræk. Visselig var denne Advarsel ikke overflødig, men den kom for sent. Allerede den 27. Oktober havde, som ovenfor skildret, Liverpool City Bank standset sine Betalinger og Bank of England vel afslaaet direkte Hjælp, men dog for at lette Situationen erklæret sig villig til at rediskontere alle gode Veksler, som havde Liverpool Bankens Endorso. Af saadanne var der, som vi har set, $3\frac{1}{2}$ Mill. £ i Hænderne paa londonske Vekselmæglere og Privatdiskontører, som nu fik læsset et Millionbeløb £ over paa Bank of England. Men ikke saa snart havde man erfaret, at *dette* Stød snarlig var lykkelig afværget, før man fik Meddelelse om, at nye Rystelser var begyndt: i de følgende Dage indtraf der en Række Fallitter i selve Forretningsverdenen, hvoriblandt et Par vakte den pinligste Opsigt, saaledes særlig Dennistoun, Cross & Co. den 7. November — ogsaa herhjemme var dette Hus vel kendt, og dets Fald gjorde derfor et vist Indtryk. Omtrent samtidig maatte Liverpool City Bank definitivt give op, og derpaa begyndte de *skotske* Banker at vakle. Bank of England gik Mandagen den 9. November op til 10 pCt., samme Dag indstillede Western Bank i Glasgow sine Betalinger. Da City of Glasgow Bank fulgte lige efter, hvorom telegrafisk Efterretning straks kom i vore Hovedstadsblade, forstod man, Situationen histovre maatte være mer end alvorlig: den 12. November bragte alle kjøbenhavnske Blade Meddelelser om samlet *Run* paa de skotske Banker og de Fortvivlelsens Scener, som dette gav Anledning til. Samme Dags Aften blev jo ogsaa Bankakten suspenderet, Depechen herom stod at læse i danske Aviser Fredag den 13. November.

I sit Nummer af samme Dato skrev »Dagbladet«: »Knappe Penge — det er Parolen, det er Dagens Tema, som be-

handles i Telegrammer og Aviser og Breve, i Kontorer og i Selskaber«, alle og enhver lider nu af Pengemangel, »selv den, der ejer Tønder af Guld«. Og samme Dag tog en ledende Artikel i Bladet *Nationalbanken* under Behandling: Den kender, hedder det heri, af Diskontosatser kun »3 Talstørrelser, 4, 5 og 6, og efter dens Termometer betyder 4 pCt. *plenty*, 5 pCt. *scarce* og 6 pCt. — *no money!*« Til 6 pCt. diskonterede den nemlig faktisk aldrig mere end ganske smaa Beløb, hvad Bladet fandt saa meget mere mærkeligt, som den dog ved Fastsættelsen af Diskontoen for Banco-Veksler fulgte Tingenes naturlige Gang i Hamborg. Som betegnende for, hvor gammeldags vort ledende Pengeinstitut endnu var, behøved' man blot at pege paa, at det kun diskonterede Veksler 2 Gange om Ugen i Stedet for alle 6 Søgnedage. Og at det manglede Midler til at kunne gøre det i det paakrævede Omfang, beroede bl. a. paa, at det ikke modtog Indskud til Forrentning.

Ved disse sine Anker over Nationalbanken gjorde »Dagbladet« sig til Tolk for en almindelig Utilfredshed med Banken i hele den kjøbenhavnske Forretningsverden. Selv »Berlingske Tidende« gav Udtryk derfor: allerede den 11. November havde den udtalt sin Forbavselse over, at Nationalbanken ikke under de nuværende vanskelige Forhold i større Omfang end hidtil gav Laan paa Varer. »Aldrig har Tidsomstændighederne krævet det saa meget som netop i nærværende Krisis. Pakhusene er fyldte med Varer, hvilke for Øjeblikket ikke finder Afsætning paa Grund af Pengemangelen, der tillige trykker Priserne. De Handlende maa altsaa bekvemme sig til forcerede Salg, som er forbundne med store Tab, eller for at undgaa saadanne søge at tilvejebringe Penge ved Vekselsomsætninger« — og det var altsaa netop her, Nationalbanken svigtede.

Den 14. tager Bladet dette Emne op paany: det mindede om, at selv i 1825—26, da Bankens Midler var saa beskedne, forebyggede den mange Ulykker. »Nu er det ganske anderledes; vort Bankinstitut har skabt et fast Pengevæsen og bidraget meget til Udvidelsen af Handel og Industri; lad det nu ikke staa tilbage med at komme den trykkende Konjunktur i Møde, lad det benytte alle de Midler, det raader over, lad det *overskride* den sædvanlige Gang, som egner sig for rolige Tider, og gaa videre, naar Tidsomstændighederne, saaledes som nu, kræver det.«

Ja, »saaledes som *nu*« — derfor begyndte ogsaa *nu* Bebrejdelserne at hagle ned over Nationalbanken.

I »Dagbladet« angrebes saaledes dens Vekselnoteringer for kort Banco. Ved »kort« Banco forstodes den Gang Veksler med 14 Løbedage. Kursen herfor var i Begyndelsen af November bleven noteret til 201 Rdl. (Pari 200 Rdl. for 300 R Banco), men den 10. sattes den op i 202. Denne Kurs inclusive de 14 Dages Diskonto (8 pCt. p. a.) og Courtagen i Hamborg, ialt ca. $\frac{1}{2}$ pCt. eller 1 Point, bragte den korte Banco op til 203 Rdl. pr. 300 R Banco. Derved maatte nødvendigvis en Formindskelse af Bankens Sølvbeholdning fremskyndes, da det nemlig til en saadan Kurs var langt fordelagtigere at sende Specier og Dalere til Indsmeltning i Hamborg end at remittere en kort Banco-Veksel, idet Kursen, naar man sendte Sølv, inclusive Smeltningssomkostninger og Transporten, ikkun vilde komme til at staa i 202. Der var altsaa ligefrem en Gevinst af $\frac{1}{2}$ pCt. eller 1 Point ved at benytte Sølv i Stedet for Banco som Remisse. Dette skete da ogsaa i flere Tilfælde, ja, der blev endogsaa solgt en Del kort Banco til den høje Kurs, som blev dækket ved Remisser i Sølvmønt. Den høje Kurs trykkede Prisen paa danske Sedler i Hamborg i den Grad,

at Sedlerne sendtes til Kjøbenhavn for at ombyttes med Sølv mønt, som atter gik til Hamborg. Medens andre Seddelbanker søger at værne om deres Metalbeholdning, ved at trykke Kursen paa fremmede Valutaer, satte saaledes Nationalbanken omvendt ligefrem en Præmie af $\frac{1}{2}$ pCt. paa Udførsel af Sølv i Stedet for at holde Banco-Kursen netop paa den Højde, at Sølvet ikke herfra kunde sendes med Gevinst.

Angrebet var et Pletsjud, og Nationalbanken maatte da ogsaa bekvemme sig til at nedsætte Noteringen fra 202 til 201.

Hidtil havde »Dagbladet« ubestridt haft Têten, mens »Fædrelandet«, som ifølge Rubows Fremstilling »interesse-rede sig mest for Krisen«, havde forholdt sig ganske tavs. Nu tog imidlertid den 17. November Giödward fat i dette Organ: »Nationalbanken her,« skrev han nok saa spodsk »er den billigste af alle Banker, den tager kun 6 pCt. Diskonto af Veksler og er for human til at gøre som *Bank of England*: at tage 10 pCt. Men hvorledes gaar det til, at vor Bank ikke diskonterer netop de allerfineste Veksler, og at jo solidere Folk er, des mindre Adgang har de til at faa Mønt i Banken? Det er unægtelig en egen Maade at varetage Landets Omsætning og fremhjelpe Handelen og fornuftige Forretninger paa, at notere en fast Rente paa en saa foranderlig Valuta som Penge, og saa kun diskontere for en fast Stok, der vist ikke hører til de aller-solideste, og som hverken ved Bankens Oktroj eller ved fornuftig Bankpraksis kan have erhvervet Eneret til Brug af Bankens Penge. Oprigtig talt er det at bære sig taabeligt ad, naar man sætter Prisen paa Penge til 6 pCt., medens de gælder 10 pCt., naar man afviser utvivlsomt gode Veksler og antager tvivlsomme, samt naar man er

avindsyg paa andre Banker, fordi de vil hjælpe til at besørge, hvad Nationalbanken ikke kan overkomme. Folk i Faget fortæller, at den nye Privatbank købte Banco forleden, og at den kurssættende Bankautokrat straffede sin Rival med den Dag at sætte Kursen et helt Point op. Dog det taalmodigste Publikum i Verden er det danske, og derfor kan Nationalbankens daarlige Bestyrelse vistnok i lang Tid gaa uforstyrret.»

Man har altsaa her Forklaringen eller i hvert Fald en Forklaring paa den besynderlige Noteringsmaade, som »Dagbladet« havde paaanket, og Besynderligheden forekommer ikke mindre, naar man erfarer, at den omtalte Konkurrence næppe har været synderlig stærk. *Privatbanken* var bleven aabnet den 2. November, og just paa Grund af den herskende Pengeknaphed blev dette nye Pengeinstituts Tilstedekomst hilst med store Forventninger. Det maa imidlertid siges, at disse i første Omgang blev skuffede. Den nye Bank raadede ikke over Midler, som kunde øve nogen nævneværdig Indflydelse paa Pengemarkedet, og maatte forholdsvis hurtigt afvise 3 Maaneders Rigmøntveksler. Vel erklærede den sig villig til at modtage kort Rigmønt, som forfaldt i November og December, men dette Tilbud var Forretningsfolk ikke ret vel tjent med, da de maatte paaregne netop henimod Terminen at møde endnu større Vanskeligheder ved at rejse Penge.

Hverken den nye eller den gamle Bank kunde saaledes blot tilnærmelsesvis tilfredsstille Pengetrangen, som Dag for Dag blev mere og mere følelig, efterhaanden som Privatdiskontørerne skræmmedes af de udefra indløbende Kriseefterretninger. Men med den nye og unge Bank bar man over, just fordi den startede i saa vanskelig en Tid,

med desto større Forbitrelse vendte man sig mod Nationalbanken, som jo dog kunde »lave Penge selv.«

Den 19. November bekendtgjorde denne, at den havde bestemt Rentefoden for Udlaan mod haandfaaet Pant til 6 pCt., og at Renten for de tidligere optagne, endnu uindfriede Laan fra 30. November ligeledes sattes til 6 pCt. Til Meddelelsen herom føjede »Dagbladet« den næste Dag den haanlige Bemærkning: »Det er mærkeligt, at Nationalbanken først nu foretager denne Forhøjelse, der burde og kunde være indtraadt for lang Tid siden, og som ikke nu mere staar i noget Forhold til Pengenes virkelige Værdi.«

Hvis endda Nationalbanken havde skaaret alle over een Kam, vilde man maaske have fundet sig deri, men som endog Bankens senere Forsvarer, Axel Rubow, maa indrømme, afvistes »Storkøbmænd«, som med Rette maatte føle sig »pikeret ved at faa en Veksel refuseret, samtidig med, at en lille Detailhandler fik sin antaget«. Man vilde have, siger Forfatteren af Bankens Historie, »en paa en bred Basis hvilende Vekselporfeuille« og fulgte herved »et demokratisk Princip«, hvad der altsaa paa andet Dansk vil sige, at man tog en Mængde Smaaveksler og lod de større Forretningsmænd skøtte sig selv.

Da Nationalbanken overfor Kritiken heraf bevarede en fornem Tavshed, gik »Fædrelandet« den 25. November endnu skarpere frem. »Nationalbanken«, skrev Giödward i Bladet, »er en offentlig Indretning og udøver en saa betydelig Indflydelse paa Landets Pengeomsætning, at offentlig Omtale er nødvendig, naar man tror, at Bestyrelsen ikke gør sin Pligt. Det er paastaet saa ofte og af saa mange, at der vel tør fæstes Lid dertil, at ved Diskonteringen af saakaldte indenbys Veksler vises der en utilbørlig Gunst mod visse Huse, der bliver saa meget mere uforsvarlig,

naar Banken giver Penge til 6 pCt. der koster andre 10 pCt. *Det staar til Banken selv at modbevise denne nærgaaende Paastand ved at erklære, at alle solide Veksler diskonteres uden Persons Anseelse; det staar endvidere til Banken selv at erklære, at ingen Bankdirektørs Navn hyppigt findes paa slige begunstigede Veksler. Vil Nationalbankens Direktion ikke gøre nogen af Delene, maa den finde sig i, at Publikum drager visse Slutninger og fælder sin Dom. Det bliver Aktionærernes Sag, om de vil finde sig i den Anvendelse af Bankens Midler, der synes at være, hvad man kalder stereotyp — det bliver den lovgivende Magts og Regeringens Sag at bedømme, om Banken kan siges at arbejde til de Formaal, der er Betingelserne for dens Oktroj.*«

Den Direktør, som her sigtedes til, hvis »Navn hyppigt findes paa slige begunstigede Veksler«, var H. P. Hansen. Bankens Historieskriver, Rubow, siger herom følgende: »Det var og havde altid været Skik, at de handelskyndige Nationalbankdirektører drev Privatforretninger ved Siden af at beklæde Direktørhvervet — de forretningsdrivende Bankdirektører var berettigede til og lige til Privatbankens Oprettelse 1857 næsten nødte til at gøre deres Bankforretninger med Nationalbanken, men det var naturligvis forkasteligt, at en Direktør, som det her skete¹, fik Kredit uden nogen som helst Sikkerhedsstillelse, selv om det, saaledes som Tilfældet var, kun drejede sig om Smaabeløb.«

Man har altsaa i disse Ord baade Undskyldningen og — Indrømmelsen. Det personlige Angreb i »Fædrelandet«s Artikel var saaledes i sig selv berettiget; men langt større Vægt havde det dog, at et anset Blad kunde opfordre Banken til at modbevise dets »nærgaaende Paastand« ved

¹ Udhævet af mig.

at »erklære, at *alle* solide Veksler diskonteredes uden Persons Anseelse«. Det var netop en saadan Erklæring, der ikke kunde afgives. Uger før den egentlige Krise brød løs, var Nationalbanken faktisk løbet i den Grad tør, at den kun delvis kunde magte sin Opgave: Pengemarkedets tilstrækkelige Forsyning, og det endog paa en Maade, som ganske naturligt under spændte Forhold maatte udæske Kritiken.

At denne i ledende Hovedstadsblade fremsattes med saa megen Skarphed og Respektløshed er betegnende for Tidsaanden: Mænd, der, som Ploug, Giödward og Bille, havde set Enevældens ærværdige Institutioner ramle ned for dristige Fremstød, lod sig i ingen Henseende imponere af et Pengeinstituts Ærværdighed. Det er sikkert intet Øjeblik faldet dem ind, at man et Par Menneskealdre efter skulde holde det for den højeste Grad af Forvorpenhed at kritisere en Nationalbankdirektør, endsige den samlede Direktions Dispositioner. Saa fri, kæk og oplyst var Slægten da i Modsætning til vor!

Netop i de Dage, da de sidstnævnte Angreb i »Fædrelandet« fremkom, var der forøvrigt begyndt at falde lidt Ro over Sindene, hvad der fandt Udtryk baade i »Dagbladet« og i »Berlingske Tidende«. Ganske vist var man i ledende Forretningskredse bleven ikke saa helt lidt opskræmmet af de telegrafiske Efterretninger den 18. og 19. November om, at store engelske Handelshuse, som havde ydet svenske Købmænd udstrakte Blanco-Krediter og samtidig var indviklede i store Engagementer i *Hamborg*, havde standset deres Betalinger. Der indløb Depecher om Panik paa *Stockholms* Børs, og ogsaa nede fra *Hamborg* begyndte nu Efterretningerne at lyde ret foruroligende, ikke mindst ved, at Accephuset Ullberg &

Cramer, som ligeledes var stor Kreditgiver overfor Sverige, stod overfor en Betalings-Standsning. Men i de nærmest følgende Dage indløb der beroligende Telegrammer om hastige og energiske Støtteaktioner baade i Stockholm og i Hamborg — og ret betegnende maatte »Dagbladet« derfor ogsaa i en ledende Artikel den 21. om Krisen i England gøre halvvejs Undskyldning for dette Emne: »Atter Pengesnak — hører vi vore Læsere udbryde. Men dersom de Godtfolk, som alt i den tidlige Morgenstund iler ud paa Gangen for at se, om Avisen ligger i Brevkassen, og kyler den foragteligt hen paa Kaffebordet, fordi Spalterne i denne Tid er fyldte med »saa megen Pengesnak« — dersom de blot havde Anelse om Betydningen ogsaa for dem af det, der er Genstand for deres dybeste Indignation, vilde de maaske være lidt mere overbærende mod de stakkels Avis-skrivere.«

Medens det dog ud af disse Linier tydeligt lader sig læse, at Krisen i Udlandet fremdeles *burde* være os alt andet end ligegyldig, saa mødte »Berlingske Tidende« den 24. November frem med en Opsats, hvis umiskendelige Hensigt var at kalke Graven. Det hedder heri: »Hvad der i dette Øjeblik har en skadelig Indflydelse paa Handelen (herhjemme), er Mangelen paa Afsætning af flere af Landets egne Produkter, thi det er jo en naturlig Følge af Krisen i Udlandet, at man der er nødsaget til at indskrænke sit daglige Forbrug. Men dette vil dog efterhaanden jævne sig igen, og Udlandet vil da være nødsaget til at ty til det danske Rige — vi vil saaledes ikke savne Afsætning, naar først Krisen i Udlandet er overstaaet; *vi maa være glade, meget glade over, at Tilstanden paa vor Børs er langt bedre end i Udlandet.* Denne Tilstand befæster Landets Kredit og viser Soliditeten af vor Handelsstand.« Efter

derpaa at have udtalt en mild Dadel over, at den britiske Regering har suspenderet Bankakten, skriver Bladet videre: »Det er til stort Held for Landet, at Nationalbanken holder fast ved ikke at udvide sine Transaktioner; det er til stort Held, at den fornyer de i Portefeullen havende Veksler, for at ikke de mindre Handlende skal komme i Forlegenhed, og paa den anden Side er det glædeligt, at netop en Privatbank i denne Krisis er traadt i Virksomhed.« Herefter var saaledes alt herhjemme ganske, som det skulde være.

Efter denne Mundfuld forstaar man bedre, hvorfor Søren Kierkegaard faa Aar forinden havde sammenlignet »Berlingske Tidende« med Smørrebrødspapir: »Man læser det, medens man spiser, ja, i Mangel af Serviet har jeg endog saa set en Mand tørre sig i Avisen.«

Seks Dage efter al denne »megen Glæde« i Berling'eren, brød Uvejret løs herhjemme i hele sin Vælde.

*

*

*

Imedens disse Begivenheder udviklede sig i Oktober-November, havde Finansminister *Andræ* haft en særlig Lejlighed til at følge Kriseudviklingens Gang. Han stod nemlig hint Efteraar i livlig Brevveksling med det højt ansete Bankierhus C. J. Hambro & Søn, som var betroet med for det danske Monarkis Regning at modtage og anbringe de i det paagældende Efteraar efterhaanden indløbende Afløsningssummer paa Øresundstolden. Husets Chef *Carl Joachim Aron Hambro*, som var opdraget i Danmark og endnu ret godt magtede Sproget, nærede vedblivende en levende Interesse for sit Fødeland og fandt det desuden ogsaa af Omstændighederne paakrævet at holde de danske Finansers Leder *à jour* med de Rystelser, som

i det paagældende Tidsrum fandt Sted paa det britiske Pengemarked, og som vel nok af og til har kunnet volde Uro herhjemme, da netop saa store danske Regeringstilgodehavender var anbragt hist ovre.

Allerede i September berettede Carl Hambro om de skadelige Virkninger af Krisen i Amerika og omtalte de uhyre Tab, som britiske Købmænd derved led, navnlig paa Kolonialvarer, men hans Syn paa Forholdene var dog endnu ret optimistisk — den 14. d. M. skrev han, at Begæret efter Sølv nu var stærkt aftagende, saa at det var at forvente, at »Diskontoen i Hamborg snart vil blive lettere og Pengemangelen mindre følelig« (!). Optimisme var ogsaa den Gang en Bankmands Hoveddyd!

Noget ind i Oktober bliver imidlertid Tonen en helt anden. Den 10. skriver han til Andræ: »Vi er efterhaanden i en *yderst kritisk* Stilling, hvor man ikke kan være forsigtig nok«, og henviser som Begrundelse til Forvirringen i Nordamerika. Den 21. Oktober hedder det videre: »Vort Pengemarked gennemgaar en voldsom finansiel Krisis, men«, trøster han sig med, »maaske intet beviser mere, hvor sundt Landet er, end just Forholdene nu. Der er umaadelige Tab ved de amerikanske Falliter« — men der er aabenbart endnu Købeevne hos den store Befolkning, og Consols staar stedse højt. Om den daværende høje Diskonto paa 8 pCt. tilføjer han, at den »jo er god for Deres Excellence, der faar en brillant Rente af Deres store Kapitaler. Da jeg er Garant for Vekslernes Godhed, saa kan Excellencen være forsikret om, at jeg i Tider som disse er yderst forsigtig og vel prøver Vekslernes Natur.«

Den 27. Oktober skriver han igen: »Deres Excellence vil vist i Tider som disse gerne erfare, hvorledes det gaar i dette Pengemarked, og jeg vedbliver derfor mine Beret-

ninger. I Gaar og i Morges var alt *couleur de rose*. New York havde nok ved en til det yderste dreven Skræk faaet sine Banker til at suspendere Guldbetalingerne, men derefter begyndte Købmændene at trække Vejret, thi da alle betalte med Papir, fik alle Gældsfor skrivinger dog en Værdi. Men i Eftermiddag er alt igen blevet meget sort og Folk meget mismodige, og Grunden er den, at the Borough Bank of Liverpool har standset« — Carl Hambro havde imidlertid, »allerede i flere Aar anset den for usolid.« Consols holdt sig dog stadig paa 89¹/₂, hvad han tog som et Bevis for, at Situationen snart vilde bedre sig. Sundtoldmidlerne havde han imidlertid ment kun at burde anlægge i 3 à 4 Maaneders Veksler i Stedet for i 6 à 12 Maaneders Veksler.

Den 31. Oktober kan han berette, at »Gemytterne er meget roligere«, og den 7. November: »Deres Excellence har ikke en eneste Veksler, for hvilken jeg er urolig.« Paa den kritiske Dag, den 10. November, Dagen efter, at Bank of England havde sat sin Diskonto op til 10 pCt., skriver han, at en Diskonto paa 10 pCt. er »en voldsom Forholdsregel, og dermed er forbunden, at Banken kaster alle Veksler ud, som ikke alene kommer *fra* svage Huse, men ogsaa *paa* svage Huse, selv med solide Endossementer — en Masse Huse er gaaet, og mange flere ventes at gaa — — *Western Bank* har standset, og rimeligvis vil det foraarsage en Storm paa de andre skotske Banker —« (hvad han, som ovenfor skildret, ogsaa fik fuldkommen Ret i).

Dagen efter skriver han paany: »Jeg vedbliver mine Beretninger, da hver Dag er markeret af en ny Katastrofe«. Nu var *The City of Glasgow* Bank standset, og hvad han næsten syntes var det værste: ogsaa det londonske Vekselmæglerfirma *Sandeman, Sanderson & Co.*

Allerede den næste Dag, den 12. November, aksler han paany sit Skind, denne Gang ilende med straks at kunne bringe den beroligende Meddelelse, at Bank of England havde faaet Bemyndigelse til ekstra at udstede 2 Mill. £ — »og alt er de mange Skrækk billeder blevet langt mattere.« »Dette er for saa vidt godt, som mange solide Huse derved reddes, der kun trænger til øjeblikkelig Hjælp, indtil deres Remisser, især fra Amerika, kan komme frem.« Han oplyser iøvrigt, at adskillige Huse derovre, som følte sig trykkede over ikke at kunne sende Kontanter, i Stedet for som Dækning sendte Varer saasom Sukker, Kaffe og Indigo. Han maatte nu mene, at det værste var overstaet for Amerikas og Englands Vedkommende; »*derimod tror jeg, at i Vinter eller til Foraaret en fransk eller tysk Krise aldeles ikke vil være usandsynlig*, og tager jeg i hvert Fald mine Forholdsregler derefter. Der er saa meget usundt i disse Lande, at der *maa* komme en Krisis; men den vil ingenlunde være af den Betydning som den amerikanske, fordi Handelen drejer sig om mindre Summer.«

Atter Dagen efter, den 13. November, kan han videre meddele, at Gemytterne er endnu mere beroligede, men alligevel udbryder han: »For Resten er det en yderlig uhyggelig Tid, og man kan ikke se Enden. Vi faar sagtens nu herovre lidt Solskin, men Paris har endnu ikke saa lidt som Wien og Berlin haft sin Afregningsdag, og jeg tror, som alt tidligere sagt, at vi gaar endnu flere finansielle Omvæltninger i Møde.«

Den 17. November afsender han paany et bekymret Brev, der begynder saaledes: »Deres Excellence vilde ikke have faaet Brev fra mig i Dag, om ikke i Aften Uvejret var brudt løs igen, idet *Hoare, Buxton & Co.*, et med Sverige nøje lieret Hus, har standset sine Betalinger, og jeg

antager som Følge deraf, at *E. D. Sieveking & Son* ligeledes maa standse — det sidste Hus er meget lieret med Norge«. Han havde i den Anledning paany gennemgaaet Vekselporfeuilleen, men fundet alt betryggende, lover dog vedblivende »at skrive saa ofte, der er noget, som Deres Excellence maa vide.«

Den 19. November hedder det i et nyt Brev: »Jeg takker Herren for hver Dag, som gaar uden stor Ulykke — de smaa Huse taler ingen om.« Af Huse, som havde direkte Forbindelse med Danmark, var dog hidtil kun 2 falledede.

Endelig skriver han den 24. November: »For et Par Dage siden saa alt roligere ud, men destoværre er det i Dag igen lige saa galt som før.« Det er særlig Carr Josling & Co.s Fallit, som har skræmt ham. »Ja,« tilføjer han, »det er en frygtelig Tid at leve i.«

Videre Breve fra Carl Hambros Haand foreligger ikke før et Stykke ind i December Maaned, men det citerede er tilstrækkeligt til at vise, at Finansminister Andræ var bleven *varskoet fra kompetent Side*, saa at det i hvert Fald herefter ikke kunde falde ham overraskende, at Krisen forplantede sig til Tyskland. Og naar den i dette Land havde naaet Hamborg, maatte han desuden vide gennem Indberetninger fra Møntagent Moritz Levy i Altona, som ogsaa af hele vort Pengemarkeds Afhængighed af Hamborg, at Faren trak truende op over vort Fædrelands Erhvervsliv.

Endnu helt ned i November var alt roligt i *Sverige*. Man var optaget af Spørgsmaalet om Religionsfrihed, som behandlede af Stænderne, man spillede »Elverhøj« paa det kongelige Teater, og medens der vel efterhaanden indsneget sig en vis Forretningsstilhed i de fleste Vare-Brancher, især dog i Kornhandelen, saa var der endnu en betydelig Omsætning i den anden af de to Artikler, som fortrinsvis handlede paa Stockholms daværende Børs, nemlig — Brændevin.¹ Nogen forbigaaende Bekymring vakte en stor Ildebrand i Göteborg den 11. November, hvorved der gik Værdier tabt, som ansloges til en halv Million sv. Rdl., men overfor de Dagen i Forvejen modtagne Alarmdepecher om Diskontoforhøjelse til 10 pCt. i London, Krise i Glasgow og Uro i Hamborg bevarede man en koldblodig afventende Holdning, og i Stockholmerpressen opfattedes det som en beroligende Omstændighed, at Høsten overalt viste sig at være rig — for saa vidt en mærkelig Beroligelse, som det netop var de som Følge deraf pludseligt og stærkt synkende Priser, der skabte saa

¹ Medens Stockholms Børs i det sidste Par Menneskealdrer udelukkende har været en Fondsbørs, var den i 1857 hovedsagelig en Varebørs — og ganske som hernede paa Kjøbenhavns Børs var *Korn* den alt dominerende Vare. Men ved Siden deraf var der netop ogsaa i Stockholm regelmæssig Børsomsætning i — Kornbrændevin, der overhovedet som Handelsartikel da spillede en Rolle i Sverige, som man herhjemmefra har vanskeligt ved ret at forstaa.

stor Flovhed paa Kornmarkedet! Man bragte vel i Aviserne Notitser om »Pengekrisen« i Udlandet, der »vedvarende trykkede Forretningslivet med uformindsket Voldsomhed baade i Europa og i Amerika «(»Aftonbladet« for 13. s. M.), men omhandlede dette som et rent udenlandsk Anliggende, der væsentligt skyldtes den »overdrevne Aktiespekulation i Frankrig, som har smittet overalt.«

Imidlertid kunde det ikke dølges, at til Trods for, at man havde en lovbestemt Rente af 6 pCt., betaltes der faktisk »Provisioner« paa 4—5 indtil 8 pCt. ekstra. En Stockholmer-korrespondent skrev dog til et af de kjøbenhavnske Hovedstadsblade, at der herved var den glædelige Omstændighed, at Tilliden i *Købmandsverdenen* var urokket, ja, endogsaa større end under Foraarets stærke Konjunktur, og at man almindeligvis var af den Mening, at den europæiske Krise vilde gaa hen uden nogen Rystelse hverken af Stockholms eller Göteborgs Børs.

I Virkeligheden var ogsaa Stemningen paa disse Børser barnlig tryk, indtil der Tirsdagen den 17. indløb Telegram om, at Londoner-Huset Hoare, Buxton & Co. havde standset sine Betalinger, og næste Dag yderligere kom Depeche om, at ogsaa Sieveking & Son og Svendsen & Johnson havde gjort det samme. Alle disse Huse stod i den livligste Veksselforbindelse med Sverige som ogsaa med Hamborg, og navnlig paa det førstnævnte Firma var der vældige Beløb trasseret af stockholmske Købmænd.

Op gennem Femtiaarene havde Penge været rigelige i Sverige, og denne billige Adgang til Kapital udnyttedes i høj Grad af Næringslivet: Savværker og Fabriker anlagdes, Bjærgværker udvidedes, Jordbruget forbedredes, Skibe byggedes, og Handelen florerede. Fremfor alt blev det dog under Krimkrigen, da de russiske Østersøhavne var blo-

kerede, glimrende Tider for Sverige, som forsynede Rusland med Varer gennem Finland og paa den anden Side eksporterede store Mængder af Korn til høje Priser. Med den stigende Velstand øgedes Luksusforbruget her som overalt stærkt og pludseligt og dermed Importen af fremmede Nydelsesmidler. Saa kom i Marts 1856 Freden temmelig brat, og da der i de følgende Maaneder skulde udredes 50—60 Mill. sv. Rdl. i Betaling for undervejs værende Tilførsler, og den store Krigsfortjeneste pludselig var skaaret af som med en Kniv, blev Rigsbankens Metalkasse formindsket med $\frac{2}{3}$ (8 Mill. Rdl.), hvorved Seddelomløbet gik ned med et tilsvarende Beløb. Ganske naturligt indtraadte der da i Slutningen af Aaret en ret foruroligende Pengeknaphed.

Den Opblomstring af svensk Erhvervsliv, som i de nærmest foregaaende Aar havde fundet Sted, var i største Omfang bleven foretaget med *fremmed* Kapital. De engelske Eksportører gav deres svenske Kunder lange Krediter, eller hvad der var nok saa almindeligt: et Hamborger-Hus accepterede for den svenske Importør, og denne betalte altsaa sine Indkøb ved Hamborgerens Kredit. For Konsignationer af svenske Varer ydedes saavel Londoner- som Hamborger-Firmaer Forskud. Overhovedet var, som alt ovenfor nævnt, Forholdet hele Sverige over dette, at naar en Forretningsdrivende ønskede Driftskapital til sin Forretning, henvendte han sig til et Londoner- eller Hamborger-Handelshus om Ydelse af en Blanco-Kredit. Den stadige Fornyelse af denne beroede paa, at Blanco-Kredityderen stedse med Sikkerhed kunde paaregne at faa indkasseret eller diskonteret Dækningsvekslerne og derigennem altsaa Penge til at indfri sine egne Accepter. Men det vil let forstaas, at saa snart der indtraadte en følelig Penge-

knaphed i London eller Hamborg, og Dækningsvekslerne paa langt Sigt som Følge deraf ikke kunde diskonteres, saa blev Accept-Husene i London eller Hamborg ude af Stand til at indløse deres Forpligtelser, Vekslerne maatte gaa tilbage med Protest til Trassenterne — Omsætningskæden var bristet.

Det var dette, man straks var klar over, nu var sket — og at derved efterhaanden alle Kædens Led vilde drysse af. Stockholms Børs blev derfor hin Onsdag den 18. November grebet af en helt panisk Stemning, som ikke blev bedre, da der næste Dag gik Rygter om, at det store Handelsfirma Ullberg & Cramer i Hamborg skulde være i Vanskeligheder. Intet Hus betød mere for Sveriges Udenrigshandel end netop dette, og det var efter Datidens Forhold rentud svimlende Summer, for hvilke det havde givet svenske Forretningsdrivende Accept. Det blotte Forlydende om, at dette højt ansete Firma stod i Fare for Fald, virkede derfor fuldkommen lammende paa al Omsætning.

Fredag den 20. faldt man imidlertid til Ro, da de nævnte Rygter ikke havde bekræftet sig, og den svenske Generalkonsul i London sendte Telegram om, at det rimeligvis nok vilde lykkes at redde Hoare, Buxton & Co. »Aftonbladet« mente sig endog allerede berettiget til i sin Kvældsudgave at udtale den Forhaabning, at den »paagældende Krise nok vilde drive over uden altfor mærkbare Følger.«

Spaadommen skulde kun altfor hurtigt blive gjort til Skamme. Allerede ved Børsens Aabning Lørdagen den 21. November blev Sindene opskræmt ved, at Forlydendet om Ullberg & Cramers forestaaende Standsning antog fastere Former. Man beroligedes imidlertid ved Opslag af en Depeche om, at de rigeste Hamborger-Huse i Forening med Norddeutsche Bank havde lovet Firmaet deres Bistand.

Men næppe havde man slaaet sig til Ro hermed, før den genvundne Tryghed blev kastet omkuld ved et Telegram fra Ullberg & Cramer selv. Det hed ganske vist heri, at ved den i forrige Depeche omtalte Hjælp var det hidtil lykkedes Huset at opfylde sine løbende Forpligtelser, men hvis det ikke inden Mandagen fik Garanti af stockholmske Firmaer for mindst 1 Mill. $\frac{1}{2}$ Banco, som skulde stilles til fri Raadighed, saa maatte det stoppe.

Denne Efterretning »satte Kronen paa Ulykken« — nu forstod man, at man med eet Slag var midt ude i Krisen. »Aldrig har man oplevet saa bedrøvelig en Dag i svensk Forretningsliv«, blev der skrevet fra Stockholm til Kjøbenhavn. Forvirringen var almindelig, da selv de fineste Huse derefter maatte være belavede paa ikke at kunne faa deres Veksler placerede. Tilmed kunde man med næste Post vente en Strøm af Veksler tilbage med Protest, og Trassenterne vilde altsaa derved blive nødsagede til at rykke ud med de en Gang oppebaarne Pengebeløb, og det netop i et Øjeblik, hvor Laan, selv mod den bedste Sikkerhed, saa at sige var uerholdelige. Og ikke nok hermed: selv endnu forinden en eneste Veksel var kommen tilbage med Protest, voldte Efterretningen Vanskelighed derved, at alle, som havde købt Tratter paa de paagældende udenlandske Huse, men endnu ikke indløst dem hos Trassenterne, nu vægrede sig ved at betale disse Tratter, som man maatte befrygte ikke vilde blive accepterede. De Rederier, som havde Skibe liggende i Havnen under Losning, stoppede straks denne og beordrede Skipperne til at holde den resterende Del af Lasten tilbage for derigennem at sikre Fragten. Saaledes standsede pludselig og paa een Gang alt Handelsrøre i Hovedstaden, og dyrere end alt andet, selv end Penge, var nu gode Raad.

Heldigvis fattedes ikke saadanne. Endnu inden hin sorte Lørdag var tilende, nemlig allerede Kl. 5 om Eftermiddagen efter Børsens Slutning, samlede Forretningsmanden Frans Schartau Cheferne for de fornemste Handelshuse paa Pladsen og fik sat igennem, at man straks paa staaende Fod dannede en saakaldt »Kreditforening.« Endnu samme Aften fik han vedtaget Love for denne, hvorefter Medlemmerne i Forening skulde tegne sig som Deltagere i en Garantifond, paa Grundlag af hvilken man kunde rejse en Kredit i Udlandet og derved erholde til Raadighed fornøden Kapital til Udlaan paa Varer eller Diskontering af Veksler. Der tegnedes straks og i Løbet af Søndagen et Beløb af 6½ Mill. sv. Rdl., og om Mandagen den 23. voksede Beløbet til 9 Mill.

I Løbet af Søndagen lykkedes det ligeledes at skaffe Ullberg & Cramer den ønskede Garanti ved en rask iværksat Subskription. Det var især et Par store stockholmske Handelshuse, der traadte i Brechen som Garanter.

Den heldige Omstændighed, at der lige efter Ulykkesdagen fulgte en Søndag, havde saaledes paa lykkelig Vis givet Tid til at faa Stillingen nogenlunde udbedret til den følgende Børsdag, Mandagen den 23. Paa denne blev alle bekendt med, at den nye Kreditforening, dannet »for at opretholde den almindelige Kredit«, var en fuldbyrdet Kendsgerning, og der udgik nu fra dens Direktion Opfordring til Laansøgende om at melde sig fra Tirsdagen den 24.

Paa denne Dag var da ogsaa Stemningen umiskendelig bedre paa Stockholms Børs. Betegnende nok var dog Vekselomsætningen for hele Staden ialt kun 302,000 Rdl. mod 1,056,000 den 17. November.

Onsdagen den 25. faldt Sindene omsider helt til Ro, idet de indløbende Depecher fra Hamborg gik ud paa, at

Ullberg & Cramer fortsatte sine Betalinger, og man saaledes havde god Grund til at tro, at det maatte have faaet Hjælp, eller at den fra Stockholm givne Garanti havde været tilstrækkelig. Angaaende Hoare, Buxton & Co. indløb ogsaa forhaabningsfulde Meddelelser. Ved Børsens Slutning kom der dog paany ret foruroligende Efterretninger fra Hamborgs Børs, hvad der igen bragte Misstemningen til at blusse op, og da de følgende Dages Børsmeddelelser fra Elbstaden stadig lød ugunstige, og Vekslerne udenlandsfra, saaledes navnlig fra Londoner-Huset E. Sieveking & Son begyndte at retournere og selvfølgelig voldte stor Forlegenhed, henhældt Stockholmerbørsen i en vis sløv og afventende Resignation. »Den finansielle Krise«, skriver »Aftonbladet« den 27., »trænger næsten alle andre Emner i Baggrunden«, og den næste Aften, Lørdagen den 28., hedder det rentud: »Her giver Stillingen mere og mere Anledning til Bekymring«.

Man stod nu paany overfor en Søndag (den 29. November) og hengav sig til det Haab, at det nok vilde gaa ligesom forrige Søndag, at Tingene i Løbet af Dagen klarede sig. Men lige det omvendte blev Tilfældet: der indtraadte en afgjort Forværring. Fra Ullberg & Cramer indløb der Telegram om, at hvis de ikke i Løbet af faa Timer kunde erholde en ny Garanti paa 1 Mill. ₧ Banco, maatte de definitivt standse. Mandagen den 30. November erfarede dette paa Børsen, og Depecher fra Hamborg bekræftede, at man ventede Ullberg & Cramers Standsning den samme Dag. Det havde af den forlangte Garanti kun været muligt at skaffe 150,000 ₧ Banco, hvorved man yderligere havde svækket Stillingen i den svenske Hovedstad — nu meddelte Ullberg & Cramer, at det ikke vilde benytte sig af den tilbudte Garanti, da der fra England var indløbet Depecher, som dog nødsagede Huset til at standse. Samme Dag

fallerede de tre store Stockholmer-Huse Johns & Co., John Berger og And. Gust. Strömberg. Fra Hoare, Buxton & Co., for hvilket Firma der fra Göteborgs Side var stillet en Garanti paa 50,000 £, indløb der endelig Efterretning om, at hvis det ikke fik et lignende Beløb garanteret eller udbetalt, maatte det give op.

Man vil forstaa, at Børsen under Byrden af disse sammenstødende Omstændigheder formelig segnede til Jorden, og saa oprevet og mørk var Stemningen, at det end ikke hjalp synderligt, at Kreditforeningen, som de foregaaende Dage havde prøvet de indkomne Laanebegæringer, hin Mandag straks udlaante et Beløb af henimod 1 Mill. sv. Rdl., som paa den tegnede Garanti var skaffet til Veje fra et Hamborg'sk Bankier-Consortium med Norddeutsche Bank i Spidsen.

Det fuldkommen afgørende Krisemoment var Huset Ullberg & Cramers endelige Fald. Det var da ogsaa det, der i Hamborg følte som det første Stød, det synlige Forvarsel af den ligefremme Jordrystelse i den gamle, hidtil saa urystelige Hansastad.

Hedenold tog de gamle Spaamænd, naar de skulde raade Tidens Runer, Varsel af Fuglenes Flugt og andre lignende Foreteelser, som de i Livets Mysterier Uindviede holdt for rene Tilfældigheder eller dog uden al Sammenhæng med de Stormands-Skæbner eller de sælsomme Hændelser, som det gjaldt om at tyde. Det ses da ejheller, at Nogen i 1857 har værdiget at lægge Mærke til den Flugtlinie, hvori en vis, den Gang højt beundret Danserinde *Lucia (Lydia) Thompson* bevægede sig hint Efteraar. Kuriøst er det imidlertid, at i de Dage, hun vandt sin Folkeyndest paa Drury Lane Teatret i London, var Krisen derovre paa sit højeste, og da hun derpaa tog til Stockholm, var det, som om hun paa en eller anden Maade havde bragt Krisens Bakterier med i sine Skorter: hun optraadte paa den kongelige Opera og gjorde svimlende Lykke — thi i slige »penningbistra« Stunder trængte Sindet just svarlig til Opmuntring og Bedøvelse —, og imens standsede al Handel og Vandel, og paa Børsen var alle Dage *black days!* Derefter kommer hun til Kjøbenhavn og bliver her en Fare og Snare for Stadens Ungdom som Følge af »det sanselige Velbehag«, som hun uvilkaarlig vakte ved »sit indtagende Ansigt, runde Former og stærkt blottede Lemmer«, saa at Pressen maa raabe Vagt i Gevær og alvorligt formane Publikum til dog hellere at søge Bour-

nonvilles — oh — saa ædle og kyske Ballet, som var »anlagt paa det højere og det ædlere i Stedet for den blot sanselige Nydelse« — og medens hendes buttede Former og halvnøgne Ben tiljubledes ude paa Casino, ja, saa er Handelskrisen kommen hertil og raser netop allerværst.

I de samme Dage udkom Hans Egede Schack's »Phantasterne«. Hvad nu? Var det andet end et rent og skært Sammentræl — et Lune af nærværende Forfatter, at han i Stedet for at holde sig til Sagen overhovedet vil nævne noget denne saa uvedkommende! Et Lune af Forfatteren — nej, han er bare snublet over denne »Tilfældighed«: et Lune af Skæbnen maa man hellere sige. Naar Krisedramaets Hovedpersoner, Mænd som Andræ, Hall og Alfred Hage, Dagen igennem havde slidt med Krisen og de om Aftenen skulde forfriske deres Aand, tog de netop denne Bog, som overhovedet straks fangede Opmærksomheden i alle dannede Hjem. Den havde i sjælden Grad Bud til sin Tid, iskænked' den en krydret Drik med en vis ram og bedsk Eftersmag. Det var et Spejl, der var stillet op for hele den nationalliberale Klikes Mænd, i første Række netop tagende Sigte paa det *politiske* Livs Fantaster, Bourgeoisiets daværende Førere. Ogsaa for disses Fantasterier, for deres Hausse-Spekulation i skandinavisk Alliance, skulde Sammenbrudets Dag oprinde, men nu i første Omgang var det Erhvervslivets Fantaster, som saa haardt maatte bøde for *deres* Fantasterier.

Der er i enhver Krise et psykologisk Moment, som maaske indeholder den allervæsentligste Forklaring til, at det gaar saa galt: den Lede ved Rusen, som griber Sindene efter ved et Ryk at være revet ud af dens Drømmetag. Umiddelbart forud for hver Krise gaar en Svulmen i Fantasien, en Illusionernes Rus — kunde man saa endda blot

paa een Gang blive ædru, men nej! En skønne Morgen vaagner man med Tømmermænd, med et Hoved saa tomt paa Ideer og Indfald, som det før var til Overmaal fuldt deraf: da er det, man væmmes ved Synet af alle Gaarsdagens Sjatter, som kun er kummerlige Rester af, hvad der var kunstige Stimulanser, men ingen Næring bragte for Legeme eller Sjæl. Nej, man bliver med Katzenjammer ikke ædru, endsige ædruelig, i Stand til ædruelig Dom — der indtræder en til Rusen svarende ligesaa heftig og naturnødvendig *Reaktion*, hvor man med samme Ensidighed fordømmer og haaner de Fantasterier, som man for faa Timer siden hengav sig til, og som da hensatte En i festlig Stemning eller dog fyldte En med store, glade Forventninger. Fantasien har smykket En med en Rigdommens Kongekaabe, og pludselig vaagner man og ser, at man er — nøgen og skammer sig.

Fra den ene Yderlighed til den anden, det er Stemningslivets store Svingningslov.

— — — — —

Ovenfor er alt berettet, hvordan der vel i *November* Maaned af og til løb en Kuldegysning gennem Kjøbenhavns Forretningsverden, naar man hørte, hvad der foregik ude omkring, men at man netop ved Tiden den 24. November havde affundet sig med disse Begivenheder og slaaet sig til Taals i den Betragtning, at Krisen nu væsentlig var overstaaet i *Udlandet*, og man som Følge deraf havde Lov til at tro paa, at Soten ikke denne Gang skulde komme til os: thi hos os (det stadige Omkvæd!) var jo netop Forretningslivet saa sundt, aa saa sundt!

Hvad der ogsaa med Rette maatte virke forholdsvis beroligende, var *Hamborg*-Børsens Holdning: hvis vor store Kreditgiver kunde holde Stand overfor Uvejret og ride Stormen

af, vilde ogsaa nok den danske Forretningsverden blive forskaanet, i alt Fald for det værste. De alt beskrevne Falliter i England 17.—19. November, hvorved baade Hamborg'ske og stockholm'ske Huse blev draget med i Faldet, havde vel straks skabt en truende Misstemning i Elbstaden; men man tog ogsaa øjeblikkelig fat med stor Energi og Beslutsomhed paa at stoppe Panikfarten i Opløbet. Den 23. November enedes en Række fremstaaende Firmaer paa Hamborgs Børs om at oprette en saakaldet Garanti-Diskonkonto-Forening til Køb og Belaaning af gode Veksler. Der tegnedes straks en Garantikapital, som Kl. 4 allerede var oppe paa 11 Mill. Mark Banco, og det kunde derefter skrives rundt, ogsaa til Kjøbenhavn, at »Dagen noksom havde vist, hvorledes Hamborg-Børsen paany havde hævdet sit velgrundede Ry: den almindelige Tillid er da ogsaa ved det skete paa den glædeligste Maade bleven genoprettet.« Om Aftenen steg endog Tegningsbeløbet til 14 Mill. Mark Banco, og den næste Dag (24. November) kunde Foreningen allerede træde i Virksomhed.

Den hidtidige Tryghed havde imidlertid faaet et Knæk: Stemningen var baade denne Dag og den følgende (Onsdag den 25. November) mørk og ængstelig. Men Kl. 2,¹⁵ indfandt Carl Heine, Sønnen af den i Hamborgs Historie saa berømmelige Salomon Heine, sig paa Børsen, hvor han straks samlede Mæglerne om sig og opfordrede hver af dem til at bringe sig Veksler indtil et Beløb af 20.000 Mark Banco: han vilde da øjeblikkelig modtage dem til Diskontering. Efter knap en Times Forløb havde han for 1 Mill. Mark Banco i sin Portefeuille, hvorefter Mæglerne paany stimlede sammen om ham, men denne Gang for at raabe tre dundrende Hurraer for ham, noget, som aldrig før var passeret paa Hamborgs Børs.

I alle kjøbenhavnske Blade stod dette straks at læse, i »Berlingske Tidende« endog samme Dags Aften — at dette Optrin ikke havde stort mere end rent dramatisk Virkning og Værdi, fik man derimod ikke noget at vide om. Og vilde man herhjemme gerne tro — og det vilde man netop —, at der var Fred og ingen Fare, saa maatte man jo ogsaa heri bestyrkes ved en Efterretning som denne.

Men i Virkeligheden foreslog i Hamborg Diskonteringen af 1 Mill. Mark Banco Veksler intet som helst. Noget større Betydning havde det derimod — eller skulde senerehen vise sig at have — at Senatet og Borgerskabet Fredag den 27. November oprettede en midlertidig *Vareforskukskasse*, altsaa et Institut til Belaaning af Varer og solide Værdipapirer (indtil $\frac{2}{3}$ af deres Taksationsværdi). Kapitalen ansattes til 10, højst 15 Mill. Mark Banco, som skulde skaffes tilveje ved Udstedelsen af Solaveksler paa Hamborgs Stadskasse, saakaldte »Kammermandater«. Laanet skulde udbetales i disse Kammermandater, der skulde indløses inden ultimo Juli 1858, og Laantagerne maatte altsaa selv sørge for at faa dem solgt (diskonteret mod Kontanter).

Denne nøjagtige Efterligning af, hvad man i Hamborg havde besværet Krisen i 1799 med, gjorde naturligvis ogsaa et gunstigt Indtryk i Kjøbenhavn. Men i Hamborg selv kom denne Forholdsregel for sent. Mismodet havde allerede slaaet for dybe Rødder, og Forvirringen bredte sig mere og mere, blev større og større. Selv de solideste Veksler var i de sidste Dage af November ikke til at anbringe uden med ovennævnte Garanti-Diskonto-Forenings Endorso, og da 12 Mill. Mark Banco var gaaet igennem Institutets Hænder, maatte det Lørdag den 28. November efter Børstid indstille sin Virksomhed.

Og Dagen efter, Søndagen den 29. November, var det

saa, at *Ullberg & Cramer* maatte meddele sine Forbindelser, at det for anden Gang indstillede sine Betalinger og denne Gang definitivt. Paa Mandags-Børsen den 30. November forelaa den officielle Meddelelse herom.

»Det blev denne Draabe, som fik Bægeret til at flyde over« — »Standsningen af dette ene Hus var nu paa dette Tidspunkt tilstrækkeligt til at fremkalde almindelig Fortvivelse, til at udbrede almindelig Forfærdelse: fra dette Øjeblik talte man ikke mere de Firmaer, som ophørte med at betale, nu gik det Slag i Slag.«

fterretningen om, at Ullberg & Cramer definitivt havde maattet standse Søndagen den 29. November, kom allerede samme Aften til Kjøbenhavn — i Form af en Depeche til »Berlingske Tidende«, hvori tilføjedes: »Her i Hamborg er Stemningen atter bleven meget mørk, man befrygter, at Ullberg & Cramer vil trække flere med sig (i Faldet)!« Dette Telegram stod med spærrede Typer at læse i Spidsen af »Berlingske Tidende«s Morgennummer Mandagen den 30. November — og aabnede saaledes Krisen herhjemme. At dette just skulde blive »Berlingske Tidende« beskaaret, var unægtelig en Skæbnens Ironi: man erindre, at det var dét samme Organ, som for faa Dage siden havde stedet Kriseuhyret til Jorden og kastet 3 Skuffer Sand paa Kistelaaget.

Allerede om Lørdagen (den 28.) havde paa Kjøbenhavns Børs Obligationskursernes nedadgaaende Bevægelse virket let deprimerende, paa Kornmarkedet havde der desuden kun været een, siger og skriver: een enkelt Reflektant paa Byg fob — nu om Mandagen den 30. November var Stemningen ligefrem nedslaaet, Købelysten for Korn rent forsvundet, og de faa Obligationer, som noteredes, viste et Fald af over 3 Points: kgl. 4 pCt.s Obligationer, som den 26. November havde staaet i $94\frac{1}{4}$, gik i 90 à $91\frac{1}{4}$, Nationalbankaktier, som den 26. havde staaet i $172\frac{3}{4}$ à 173,

gik i 169^{1/4} à 170^{1/2}. Man fik at vide, at et af de største og respektableste Kornhuse med mange Forbindelser i Provinzen, nemlig Petersen & Seydel, havde standset, og at Nationalbanken havde forhøjet sin Diskonto for Rigmøntveksler fra 6 til 7 pCt. Det værste var dog de uheldsvangre Efterretninger, som udenlandsfra strømmede ind: fra Hamborg kom saaledes i Børstiden en Depeche, der bragte den officielle Meddelelse om, at Ullberg & Cramer ikke havde kunnet afskrive sine Veksler — »alle Forretninger hvile, og flere nye Fallissementer ere indtrufne. I *Stockholm* er der indtraadt en stærk Krise.« Aften-Berlinereren indeholdt et faa Minutter senere fra Hamborg afsendt Telegram, hvori det hed, at Ullberg & Cramers Suspension havde fremkaldt »en overmaade stor Bestyrtelse, flere højt- agtede Huse har allerede standset deres Betalinger; Veksler er ikke til at afsætte.«

I sit næste Morgen, Tirsdagen den 1. *December*, udkommende Nummer kunde herefter »Dagbladet« skrive: »Den store Krise, hvis Ødelæggelse vi hidtil har kunnet se paa Afstand, medens kun Dønningerne sporedes i vore Forhold, *har saaledes nu naaet os*. Man tør ikke længer vente at forskaanes for dens sørgelige Virkning, men vi haaber, at vor Børs vil se Faren roligt i Øjnene.«

Jo, Ulykken var altsaa kommen over vor By: den fremmede Farsot havde holdt sit Indtog — ligesom Koleraen i 1853 var dens Natur endnu ukendt, derfor ganske som den Gang egnet til straks paa Forhaand at slaa Gemytterne med en mystisk Rædsel. De ældste, som endnu kunde huske tilbage til Pengeforvirringen og Statsbankerotten i 1813, mente ud fra disse triste Barndoms minder at kunne slutte om Sotens Væsen, at det maatte gælde om at faa Sølv for sine Banksedler, men denne Passiar vandt ingen

Sangbund: man havde i Publikum det rigtige Instinkt, at det denne Gang slet ikke var der, Tampen brændte. Det var ikke Pengene (Nationalbankens Sedler), der var noget galt ved, de var i og for sig gode nok, men netop derfor skulde man jo se til *at holde paa dem*. Ligesom Rottefængereren i Hameln havde kunnet spille alle Byens Børn til sig, saa kunde den onde Gejst, der nu havde hjemsogt Byen, befrygtes at fløjte alle Pengene til sig fra Skuffer og Gemmer, for herpaa at vandre bort med dem — derfor maatte de vogtes vel som den Skat, de var. Men *det* var noget ganske andet end at løbe til Banken og faa sine Sedler vekslet med Sølv i taabelig Skræk for, at der ikke skulde være nok af det ædle Metal i Banken.

For saa vidt havde man altsaa Tillid nok til Nationalbanken. Men saa meget dybere var den, man kunde fristes til at sige, Ringeagt, hvormed samme højærværdige Institution omfattedes fra indflydelsesrige Sider indenfor finans- og handelskyndige Kredse: man holdt Direktionen for at være dydig, men fattig, navnlig i Aanden, holdt den vel for solid, men som den bovlamme, der ikke ret vel kan mistænkes for at løbe grasat paa Dansebuler.

Saaledes skrev »Dagbladet« om den Dagen i Forvejen (30. November) foretagne Diskontoforhøjelse: »Denne Forhøjelse er en ren Latterlighed; der burde allerede for lang Tid siden have været krævet en Diskonto, der stemmer med Penges virkelige Pris, og dette Tillæg af 1 pCt. vil ikke faa den allermindste Indflydelse.«

Tirsdagen den 1. December blev en bevæget Børsdag. Efterretningerne fra Hamborg maatte naturligt skabe Frygt for, at de paa derværende Huse herfra trukne Tratter nu kunde ventes at komme tilbage med Protest, og ingen vidste, om det netop gjaldt *ham*, om med andre Ord *hans* Ham-

borger-Forbindelse under disse Forhold kunde holde sig, eller maaske ovenikøbet allerede havde standset sine Betalinger. Det var derfor intel Under, at der herskede en febrilsk Stemning, som det nu aabenbart for Børsmyndighederne gjaldt om at dæmpe.

Nationalbankens Bidrag til at raade Bod paa Situationens Skrøbelighed var at vælge Forvirringens og Raadvildhedens sædvanlige Udvej: intet at gøre. Skønt det var en Postdag, standsede den helt sin Banco-Omsætning, men noterede til Gengæld Vekselkurserne: Hamborg K. S. til 201¹/₂, London K. S. 9 Rdl. 2 Sk., Rigmønt-Diskonto 7 pCt. og Banco-Diskonto 8¹/₂ pCt. — hvilke Noteringer dog alle var fuldkommen nominelle.

Men heldigvis var det ikke Nationalbanken, hvortil Børsen skulde søge hen som sin virkelige Leder, men til sin egen Styrelse: *Grosserer-Societetets Komite* — og denne svigtede heller ej, men viste sig allerede denne Dag Stillingen fuldkommen voksen. Medens Noteringerne af Vekselkurser, som nævnt, efter Nationalbankens Ønske, blev opretholdt som den tomme Paradeforestilling, den var, suspenderede Komiteen straks ved Børsens Aabning efter Samraad med Vekselmæglerne, hele Fondsnoteringen: »da enhver Notering under en saadan Stemning og uden at være støttet til virkelige Omsætninger kun vilde være vildledende for Publikum.«

Ja, som alt nævnt var »Stemningen« virkelig den slettest mulige, en naturlig Følge af de fremdeles fra Hamborg indløbende Depecher. Et af disse Telegrammer lød saaledes: Bestyrtelsen er ubeskrivelig, stadig meldes Suspensioner af de agtværdigste og mest formuende Huse. Borgerskabet er sammenkaldt til i Morgen — det hedder sig, at man vil bevilge de fallerede Huse et 3 Maaneders Moratorium.

Notarerne afviser Sikkerhedsprotester, da de ikke kan overkomme Arbejdet.«

Disse Efterretninger var værre end det værste, man havde ventet. Intet Under, at der var almindelig Opløsning og Forvirring. Da pludselig, midt oppe i Mørkedagens Modløshed, skar en Haabets Lysning igennem: fra alle Sider stimlede Folk sammen om et Opslag fra Grosrerer-Societetets Komite, der lød saaledes:

»Komiteen har fundet Anledning til under de nærværende vanskelige Forhold at tage under Overvejelse, hvilke Forholdsregler der maatte kunne træffes fra Handelsstandens Side for at imødegaa disse Vanskeligheder, og efter i denne Henseende at have henvendt sig saavel til Hs. Excellence Finansministeren som til Nationalbankens Direktion, har Komiteen begrundet Haab om, at der paa det snarreste vil blive truffet Foranstaltninger, hvorved Nationalbanken vil kunne komme Handelsstanden til Hjælp med betydelige Laan mod en Sikkerhed i Varer eller gode Pengeeffekter, og under saadan Medvirkning fra Handelsstandens Side, som Komiteen er i Stand til at tilbyde. Hvilket man ikke undlader at bekendtgøre.«

Fra tidlig Morgen havde Komiteens Formand, Etatsraad *A. N. Hansen*, og Viceformanden, *C. A. Broberg*, alt været i travl Virksomhed. Først og fremmest søgte de ret naturligt Nationalbankens Direktion. I Komiteen var man af mange Grunde ikke saa gram i Hu overfor Nationalbanken, at man skulde kunne mene under Forhold som de foreliggende at turde eller maatte gaa forbi den. Nationalbankdirektør *H. P. Hansen* havde ikke alene sin Broder siddende som Formand i Komiteen, men var jo selv et vel anset Medlem af samme, en kær og højagtet Kollega, de ældre Medlemmer havde en fuldkommen autoritetstro Respekt for Banken og forøvrigt den alleryngste, *Halberstadt*, ikke mindre — en Mand som *C. A. Broberg* stod jo, som vi har set, overhovedet i et vist Modsætningsforhold til den Kreds, den Alfred Hage'ske kunde man kalde den, som forholdt

sig saa yderlig skeptisk overfor Nationalbanken, og som raadede over Pressens to intelligenteste Blade. Hertil kom imidlertid, at da Privatbanken lige var aabnet, og Private Laanebank intet som helst betød i denne Sammenhæng, var Nationalbanken saaledes den eneste Bank paa Pladsen, og det en Bank, som paa Grund af sin Seddeludstedelsesret ogsaa havde særlige Samfundspligter. Allerede af den Grund sagde det sig selv, at det var derhen, Handelsstandens Repræsentanter først og naturligst maatte styre deres Gang, naar det gjaldt om at skaffe Laan. De forestillede Direktionen, at en ekstraordinær Udvidelse af Nationalbankens Laanevirksomhed, navnlig mod Sikkerhed i Varer, var paa-trængende nødvendig, og at hvis Krisen skulde kunne tages i Opløbet, maatte der endnu samme Dag paa Børsen kunne foreligge Meddelelse om, at Nationalbanken hertil var rede og villig. Man fik imidlertid hin Morgen det nedslaaende Svar, at der allerede var i den Grad lagt Beslag paa Bankens Midler, at der, hvor villig den ogsaa var til at gaa ind paa at gøre saadanne Udlaan, og hvor overbevist den ogsaa var om den absolute Nødvendighed deraf, ikke saa sig i Stand til at gøre det, uden *Finanserne* traadte hjælpende til.

Fra Banken maatte altsaa derefter Vejen sporenstregs gaa til Finansminister *Andræ* for at anmode ham om en saadan Bistand. Uforberedt traf man ham, som vi ved, for saa vidt ikke — med den Anledning, han havde haft gennem C. J. Hambro og Levys Beretninger om Krisens Gang, havde han ganske sikkert allerede gjort op med sig selv, hvad der med Føje kunde forlanges af ham som Monarkiets Finansminister, og han er da ganske naturligt bleven staaende ved, at man kun ligesom den engelske Regering kunde hjælpe Forretningsverdenen paa den Maade,

at man hjalp Banken, d. v. s. skaffede denne Midler til at virke efter sin Bestemmelse: at laane Penge ud. Mod hvad der gik herudover var han afgjort uvillig stemt: for hans rationelle Betragtning burde Staten ligesaa lidt gribe støttende som hæmmende ind i Erhvervslivet, de to Sfærer skulde holdes udenfor hinanden — Frankrigs Kejser Napoleon III, som man herhjemme paa dette Tidspunkt nærede saa stor Respekt for, havde nys, i November Maaned, i et aabent Brev til Befolkningen stillet sig paa dette Standpunkt: han var nu engang ikke nogen autokratisk Kejser af Wilhelm II-Typen, men en Slags Frihandels- og Manchester-Kejser, der egentlig helst vilde *regere* saa lidt som muligt — allerede fordi han af Naturen var grumme magelig anlagt.

Andræ modtog A. N. Hansen og Broberg formelt korrekt, men helt uden Venlighed: han vilde imødesee, svarede han, et *skriftligt* Andragende og overveje et saadant velvilligst. I Hui og Hast blev derfor et Komite-Møde indkaldt samme Formiddag: til Stede kom foruden Formanden og Viceformanden de Herrer *W. Duntzfelt, Meinert, Georg Pedersen, E. Holm, Moritz G. Melchior, J. Adolph* og *I. F. Erichsen*. Det vedtoges at tilskrive Finanserne, med Anmodning om ved Forskud til Nationalbanken at sætte denne i Stand til at gøre Udlaan til de Handlende, og samtidig meddele Nationalbanken dette Skridt. Man enedes endvidere om at tilbyde Handelsstandens Medvirkning ved de Laaneforretninger, der som Følge heraf maatte forefalde. Til saaledes at yde Banken den Hjælp, som den maatte ønske, besluttede man at vælge et Udvalg, bestaaende af 2 Medlemmer af Komiteen og en Handlende udenfor samme, hvortil valgtes Grossererne *Broberg* og *Adolph* samt Grosserer *O. B. Suhr*. Endelig vedtog man at foretage det ovenfor (S. 286) gengivne Opslag

paa Børsen, for at denne derigennem kunde blive underrettet om de af Komiteen trufne Forholdsregler.

Andræs Svar faldt prompte, nemlig *endnu samme Dag*, og blev i Overensstemmelse med hans forud givne mundtlige Tilsagn saa nogenlunde imødekommende. Det lød ganske karakteristisk saaledes:

»I Erkendelse af den Vigtighed, som det for Øjeblikket kan have at aabne solide Huse Adgang til at erholde en øjeblikkelig Pengeforlegenhed afhjulpen, vilde det være Finansministeren særdeles kært at kunne paa den af Komiteén antydede Vej komme Handelsstanden til Hjælp. Saa meget mere maa man beklage, at Tidspunktet ogsaa for Finanserne er et lidet heldigt, idet den forestaaende Termin lægger Beslag paa alle disponible Pengemidler. Man vil imidlertid være villig til at gøre alt, hvad der er muligt for dog i det mindste delvis at kunne fyldestgøre de attraaede Krav. Naar Nationalbanken derfor henvender sig til Ministeriet og iøvrigt vil kunne enes om de Betingelser, man anser for pligtig at fastholde, tror man vel at kunne udtale det Haab i Maanedens Løb at kunne tilvejebringe henimod 1 Mill. Rdl., hvoraf henved Halvdelen i Løbet af de første Dage.«

Skønt her jo unægtelig blev stillet Hjælp i Udsigt, var Svaret i visse Maader en Skuffelse. Dels var Tilsagnet mere forbeholdent, end man havde ventet det, dels var Summen betydelig mindre: Komiteen havde i sit skriftlige Andragende nævnt 1 à 2 Mill. Rdl. Selv havde den imidlertid i samme Skrivelse peget paa, at hvis mulig paa Grund af den forestaaende Termin Finanserne for Øjeblikket ikke saa sig i Stand til at yde et Laan i saa stort Omfang som det ønskede, vilde et Tilsagn fra samme om, at Nationalbanken *inden December Maanedes Udgang* kunde faa et saadant Laan af Finanserne, være tilstrækkeligt, da Banken i Mellemtiden vilde kunne skaffe det tilsvarende Beløb, naar den kun kunde være sikker paa inden den nævnte Tid, altsaa lige efter Terminen, at kunne faa et saadant Beløb refunderet.

Tilbudet maatte altsaa fornuftigvis med Tak modtages — og ved en Skrivelse af 2. December til Nationalbanken meddelte Komiteen derfor Bankens Direktion Indholdet af Finansernes Brev og udtalte samtidig sin Forventning om, at den snarest vilde foretage den imødesete Henvendelse til Finanserne og indgaa paa de Vilkaar for Laanet, der herfra maatte stilles. Det tilføjedes, at da der i Finansministeriets Skrivelse kun var nævnt en Sum af 1 Million Rdl., vilde det være højst ønskeligt, om Banken dels ved Hjælp af sine egne Midler, dels i Forventning om yderligere Forskud af Finanserne kunde udstrække den Hjælp, der kunde loves, op til 2 Millioner Rdl., hvilket bedre vilde møde de Forventninger, som den herskende Pengekrise i Øjeblikket havde fremkaldt.

Komiteens Tirsdags-Opslag paa Børsen havde straks virket nogenlunde beroligende paa Stemningen, saa at man den Dag kunde gaa derfra med vaagnende Haab. »Fædrelandet« kunde derfor ogsaa om Aftenen udtale, at der heri laa et For-Bud om, at man vilde bestræbe sig for med Rolighed at modtage Stødet, — saa vilde dets Virkninger maaske endda ikke blive saa farlige!

Men fra den store Urokilde i Hamborg lød de indstrømmende Efterretninger mere og mere skræmmende. I Morgenbladene for Onsdagen den 2. December stod saaledes at læse en den forrige Aften indtruffen Depeche saalydende: »Suspensionerne tiltager, selv rige Huse har maattet standse deres Betalinger. Medmindre der træffes energiske Forholdsregler som f. Eks. en lovhjemlet Prolongation af alle Accepter el. lign., gaar vi en almindelig Opløsning af alle Forretningsforhold i Møde. Selv det allerfineste Papir kan ikke mere anbringes. Garanti-Diskonto-Foreningen har standset sin Virksomhed.« Og i et andet Telegram

hed det: »Vedblivende Suspensioner af de højst agtede, faktisk sikreste Huse.«

Nationalbankens Direktion var nu bleven alvorlig opskræmt. Navnlig var Haagen helt ude af Form — »decontenanceret« — og løb til Finansministeren med allehaande forvirrede Forestillinger, som denne synes at have besvaret med stor Kølighed. Bedre lykkedes det H. P. Hansen, til Trods for at han saa sin egen private Forretning stærkt truet, at holde Hovedet og Modet oppe, det var i hvert Fald ham, som ene handlede. Allerede Dagen i Forvejen (den 1. December) havde han telegraferet til H. Pontoppidan & Co., at Banco-Omsætningen var udsat, »uden at derved noget herfra skal forstyrres«, samt senere, at Banken skulde »sende det Sølv, som behøvedes til dens Endorsos paa de suspenderede Huse« — han tilføjede: »for saa vidt disse ikke maatte erholde legal Udsættelse med Betalingen«, idet han var under det fuldkommen forkerte Indtryk, som Hamborg-Depecherne havde bibragt ham, at der virkelig for Alvor i Hamborg var Tale om at udstede et 3 Maaneders Moratorium. Det var ogsaa ham, der i de følgende Dage maatte føre Forhandlingerne med Finansministeren samt ordne hele Bankens Forhold til Hamborg, medens Etatsraad Haagen efter faa Dages Forløb brød fuldstændig sammen, saa at der paa hans Læge, Konferensraad O. Bangs indstændige Anmodning maatte bevilges ham en langvarig Permission: man forstaar det bedre, naar man hører, at det netop var hans Fag og Sag i Banken at tage sig af de — returnerede Veksler. Og dem blev der jo lidt rigeligt af!

Som Stillingen nu en Gang var, maatte det være de danske Hamborger-Tratters forestaaende Vanskæbne, som det først og fremmest gjaldt om at besværges. Som tid-

ligere i dette Værk omhandlet havde man fra kjøbenhavnske Huses Side ydet udstrakt Acceptkredit til Provinskøbmænd, der fik disse Veksler villigt diskonterede af de nye Provinsbanker. Til Gengæld havde man selv brugt Hamborger-Kredit, og det, som det nu stod paa, var de trukne Vekslers Tilbagekomst med Protest. Blandt de Huse, som var dybest forviklede i disse Transaktioner mellem Provinserne paa den ene Side og Hamborg paa den anden Side, var D. B. Adlers Bankierforretning. Ret naturligt søgte derfor nu om Onsdagen D. B. Adler Nationalbankens Direktion for at formaa den til at træffe et eller andet Arrangement med de hamborgske Forbindelser, saa at den løbende Blanco-Kredit i Hamborg i hvert Fald ikke vilde blive opsagt for de danske Firmaers Vedkommende, der fik diskonteret deres Tratter i Nationalbanken. Han fik den meget ansete Mægler *Edv. I. Hvidt* med sig, og efter at Stillingen var bleven nærmere drøftet i Nationalbanken mellem Direktionen og de tvende nævnte Herrer, enedes man om, at disse paa Bankens Vegne skulde rejse til Hamborg endnu samme Aften og medtage et samme Dag dateret Pronunciamento fra Banken til vore danske Hamborger-Forbindelser. Dette gik ud paa, at naar Acceptanterne i Hamborg-Altona vilde forpligte sig til i Løbet af 3 Maaneder at forny deres Accepter for alle fra Danmark paa dem løbende Veksler imod, at alle andre, som var interesserede i disse Veksler, vedblev »deres Obligo for samme«, vilde Banken ogsaa for sit Vedkommende være villig til ved Omsætninger i bemeldte Tidsrum paany at diskontere de Veksler, der af den havde været modtagne.

I den af Tietgen givne Fremstilling af Krisen hedder det, at *Edv. Hvidt* og *D. B. Adler* rejste til Hamborg »i den sidste Uge af November« for at undersøge de danske Fir-

maers Stilling, og at de derpaa stillede det nysnævnte Forslag, som efter Tietgens Overbevisning »var Udslag snarere af en Stemning end af en alvorlig Undersøgelse.« Deri har han saa meget mere Ret, som en saadan »Undersøgelse« paa Stedet, efter hvad vi har set, slet ikke har fundet Sted, men den paagældende Erklæring paa Forhaand blev medgivet de Herrer paa Rejsen den 2. December. Nationalbankens Historieskriver, Axel Rubow, synes at have ladet sig narre af Tietgens fejle Formodning om, at Hvidt og D. B. Adler rejste »i den sidste Uge af November« og har derfor henlagt Erklæringens Afgivelse til »i Slutningen af November« — samtidig bebrejder han Tietgen, at denne er »gaaet hen over dette Skridt fra Nationalbankens Side som noget ret betydningsløst« og priser i Modsætning hertil Banken for dette »kloge og energiske Modtræk«, hvorved den søgte »at forhindre Hamborg-Krisens Overførelse til Danmark.« Det faktiske er imidlertid, som vi har set, at Erklæringen først blev udstedt den 2. December, altsaa paa et Tidspunkt, da Hamborg-Krisen allerede *var* overført til Danmark, og den kom først til de vedkommende Hamborg-Huses Kundskab den næste Dag, Torsdag den 3. December.

Iøvrigt blev Onsdagen (den 2. December), efter at Tirsdagen helt og holdent havde været Grosserer-Societetets Komites, væsentligt *Alfred Hages* Dag. Efter lang Tids Forløb indfandt han sig igen paa Børsen, hvor der i disse Dage var vrimmelfuldt, og særlig den Dag »Stemningen om muligt var endnu mere trykket og nedslaaet end den foregaaende Dag«. Han samlede straks en stor Skare om sig — han var ikke af dem, der stak sin Mening under Stolen eller satte sit Lys under en Skæppe. Men han var ogsaa Handelsstandens Tillidsmand paa Tinge, en mægtig

Mand, en af Forretningsverdenens Potentater, det var da forstaaeligt nok, at man flokkedes om ham for at høre, hvad han mente, og gerne vilde drøfte Situationen med ham.

Smittet af det Eksempel, Hamborg formentes at have givet, var de fleste hin Onsdag paa Børsen inde paa, at Regeringen burde suspendere alle Betalinger, altsaa udstede almindeligt Moratorium. Herimod ivrede Alfred Hage paa det kraftigste — selv om man virkelig vovede sig dertil i Hamborg, kunde vi Smaafolk ikke gøre sligt, og han for sit Vedkommende som Rigsdagsmand vilde i hvert Tilfælde modsætte sig det til det yderste. Men efter hans Mening var der adskillige andre Forholdsregler, der kunde træffes med god Virkning, og da man ganske naturligt fra alle Sider gerne vilde høre, hvilke disse da var, og Hage henviste til, at en Drøftelse heraf paa staaende Fod under disse bevægede Forhold næppe kunde siges at være praktisk, fødtes Tanken om, at man samme Aften burde holde et større Børsmøde for under parlamentariske Former at raadslaa om, hvilke Foranstaltninger der kunde træffes, og hvilke Krav man i saa Henseende mente at kunne stille til Landets Regering. Trangen til en saadan Sammenkomst var saa meget mere levende, som det nu af alle paa Børsen vidstes, at Andræ havde knebet den lovede Hjælp ned til 1 Mill. Rdl., hvad man i hvert Fald mente var meget for lidt, — ogsaa af den Grund syntes det rimeligt at samles for at kunne give videre Fordringer overfor ham det tilbørlige Eftertryk. Dette var for saa vidt ogsaa Vand paa Hages Mølle: han for sin Del nærrede ligesaa megen Tillid til Andræs Duelighed og finansielle Indsigt som — Andræ til hans!

Som sagt saa gjort, man fik fat i Komiteens Medlemmer og Formanden lovede straks at efterkomme det alminde-

lige Ønske og indvarsle til et Møde af Handelsstanden paa Kjøbenhavns Børs samme Aften Kl. 7^{1/2}.

I »Fædrelandet« skildredes Forløbet af Dagens Børs saaledes: »I normale Tider er Lokalet langt fra fyldt; de tilstedeværende har et adstadigt Væsen, som det sømmer sig for Folk, der skal slutte Handeler og regne nøje, de fleste kommer sildigt og gaar tidligt, senest naar Klokken ringer. Nu var der derimod propfuldt paa Børsen, man kunde straks se, at det enten ikke var, hvad man kalder for Forretningsfolk, eller at disse var gaaet ud af deres gode Skind. En Uindviet maatte tro, at Forsamlingen var i Færd med at drage mod en Fjende og fægte for sin Arne til sin sidste Blodsdraabe, men ikke uden Frygt for at lade Livet mod Overmagten. Sandt er det; Fjenden staar for Byen, farligt nok, fordi det antages, at Ammunitionen mangler. Den store Pengekrise, som begyndte hindsides Atlanterhavet, har nu naaet os — den er saa meget farligere, fordi Hamborg ikke har kunnet modstaa, men er kommet i en saadan Forstyrrelse, som næppe er kendt siden 1814—15. Ingen talte om Handeler, men alle om, hvad der kunde og burde gøres.«

Paa Børsmødet om Aftenen, der var overordentlig talrigt besøgt, spillede atter *Alfred Hage* Førsteviolinen. Formanden for Grosserer-Societetets Komite, Etatsraad *A. N. Hansen*, fungerede som Dirigent og gav, efter kort at have udtalt sin Forvisning om, at Forsamlingen vilde iagttage en værdig og rolig Holdning, straks Ordet til Hage.

Med et vist klædeligt Lapseri, som ikke var hans Natur fremmed, begyndte *Hage* med at sige, at han just ikke havde tænkt paa at optræde som Leder, saa meget mindre som han ikke længer aktivt hørte til Forretningsverdenen, men han skulde gerne som Fortsættelse af de Samtaler,

han om Middagen havde ført med en større Kreds paa Børsen, fremsætte sine Anskuelser. Krisen var ikke kommen ham uventet, den var en naturlig Reaktion mod en for vidt dreven Spekulation: man havde længe glemt det rette Forhold mellem Papir og Metal, havde indbildt sig, at Papir var tilstrækkelig Valuta, nu var Sløret blevet sønderrevet, og Følgen var et almindeligt Begær efter Metal, der ikke kunde tilfredsstilles. Det gjaldt derfor om at skabe noget, der kunde erstatte Metallet og yde et virkeligt Ekvivalent derfor. I saa Henseende burde man ikke følge Raabene fra Hamborg, som krævede, at Regeringen skulde suspendere alle Betalinger — Efterligningen af dette Eksempel vilde vise en højst beklagelig Afhængighed af en fremmed Plads, som vilde svie til os i lang Tid, ja, vilde, om Regeringen mod Forventning gik ind derpaa, i Virkeligheden være uforeneligt med det almene Vel. Men et saa yderligt Skridt kunde heller ikke være nødvendigt, en saadan Skamplet burde ikke sættes paa Kjøbenhavns Handelsstand. Der var andre og bedre Veje at følge. Han vilde saaledes henstille til Overvejelse, om man ikke gennem Grosserer-Societetets Komite skulde henvende sig til Regeringen for at faa udnævnt en Kommission af de vederhæftigste og forstandigste Mænd — denne skulde da under Ansvar modtage fra enhver, der trængte til Hjælp, saadan Sikkerhed, som i sædvanlige Tider maatte anses for tilstrækkelig, og udstede rentebærende Kreditbeviser derfor indtil et vist Beløb, f. Eks. 2 Mill. Rdl., forfaldne til en bestemt Tid, f. Eks. om 6 Maaneder, og med en Rente, der vel burde være saadan noget som 8 pCt. Saadanne Beviser skulde da enten erklæres for at være lovligt Betalingsmiddel mellem Mand og Mand, eller i hvert Fald modtages af alle offentlige Kasser: han var overbevist om,

at de straks vilde blive søgt af alle dem, der nu gemte deres rede Penge, thi det maatte vel erindres, at disse ikke var forsvundne, de var fremdeles tilstede, og det gjaldt kun om at lokke dem frem. Forslagets Enkeltheder behøvede man ikke her at drøfte, den fornødne Bemyndigelse kunde Regeringen opnaa hos Rigsdagen i kort Tid, om det skulde være i Løbet af 2 Dage. Det kunde være et Spørgsmaal, om ikke Udstedelsen af saadanne rentebærende Sedler paa ustemplet Papir var et Brud paa Bankens Oktroj, men det var dog i hvert Fald en meget tvivlsom Ret, som derved brødes, og der forelaa i Omstændighederne en saa bydende Tvang, at Nationalbanken burde taale et saadant Indgreb i sine Rettigheder, saa meget mere som den jo selv var ude af Stand til at opfylde de Fordringer, der stilledes til den: at hjælpe Handel og Omsætning. Han var overbevist om, at alene det, at en saadan Foranstaltning blev truffet, vilde berolige Publikum og kalde Tilliden tilbage, Sølvet vilde blive kaldt frem ved den høje Rente, og de nye Kreditbeviser sikkert blive endnu villigere modtagne end Statens Kreditbeviser i 1848—49. Han sluttede med nogle Bemærkninger om, at man nu vel endelig havde faaet Øjnene op for den Fare, der laa i at basere sin Forretning paa Blanco-Kredit i Hamborg og at tillade Banken at regne de derved skabte Banco-Veksler til Realisations-Fondet. Øjeblikkets Løsen maatte være at bryde med Hamborg, og derfor først og fremmest ikke efterligne den i at skabe en almindelig Suspension af Betalingsforpligtelserne: havde vi i 1848 kunnet udholde en Krig med hele Tyskland, der kostede os 40 Mill. Rdl., var det usømmeligt nu at bukke under for en Krise i Hamborg!

Komiteens Formand *A. N. Hansen* tog derefter selv Ordet og udtalte bl. a.: Den indtraadte Krise var saa om-

fattende og saa forbavsende, at næppe nogen var i Stand til fuldt at overse den eller beregne dens Følger. Han gjorde Rede for de alt ovenfor omtalte Skridt, som Komiteen allerede havde foretaget — hvad man havde opnaaet af Finanserne var altid en Begyndelse, var Summen ikke tilstrækkelig, maatte den i hvert Fald senere kunne forøges. Han gav tillige Oplysning om D. B. Adlers og Hvidts Rejse samme Aften til Hamborg med Tilkendegivelse fra Nationalbanken om, at Veksler, der løb fra Kjøbenhavn paa Hamborgske Huse kunde blive fornyet, saa at de ikke kom tilbage til herværende Trassenter eller Endossenter — et lignende Arrangement vilde blive søgt skabt for saadanne Veksler, som var i privat Besiddelse, og da dette Beløb var meget betydeligt, vilde det blive en stor Lettelse. Endelig meddelte han, at Komiteen den næste Dag vilde søge at foranledige nedsat en Kommission med Delegerede fra Finanserne, Banken og Handelsstanden, de sidste foreslaaede af Komiteen. Denne Kommission vilde da kunne tage Forholdene under alsidig Overvejelse og herunder ogsaa kunne prøve Alfred Hages Forslag. Ogsaa han var imod det Eksempel, Hamborg syntes at ville give: Indførelse af almindeligt Moratorium, »et Middel, som vidner om den alleryderste Nød, og som ikke kunde andet end geraade til Skam og Skade.« Hages Plan om Udstedelse af Kreditbeviser huede ham imidlertid heller ikke rigtigt: »det, hvortil vi trænger, er ikke Cirkulationsmidler, men fremmed Valuta« — i 1848, da Kreditbeviserne udstedtes, var der Overflod paa fremmede Valuter, men man kunde ikke omsætte dem, da Forholdene var saa ugunstige, at Kursen gik langt under Pari. Nu derimod, da Valuterne manglede, vilde de af Hage foreslaaede Kreditbeviser let kunne trænge en Del Sedler ud af Omsætningen, idet

Seddelindehaverne vilde strømme til Banken for at udtage Sølv og derved erholde den Valuta, der udkrævedes for at præstere det i Hamborg skyldige Beløb. Men Bankens Realisationsfond var efter Oktrojen ikke større, end det skulde være — en Formindskelse deraf vilde altsaa lamme dens Virksomhed og forhindre den i at gøre for Handelsstanden, hvad der ellers stod i dens Magt. Sluttelig opfordrede han enhver, som maatte have Forslag at fremsætte, til at indgive disse til den snart sammentrædende Kommission.

Jul. Réé fremsatte derpaa nogle saare akademisk virkende Udtalelser, hvori han — under Smil og Skuldertræk fra forskellige Forretningsmænd — slog om sig med Citater af store Nationaløkonomer, begyndende med Adam Smith. Han konkluderede i, at Nationalbanken skulde modtage Indlaan, derved samle de spredte Kapitaler og forøge sin egen Udlaansevne.

Hage troede ikke, at de af ham foreslaaede Kreditbeviser vilde føre til nogen Formindskelse af Bankens Sølvfond — som bekendt var det en saare langsommelig Operation at udtage Sølv af Banken, der gerne tog Uger, og forinden vilde Krisen forhaabentlig være overstaet. Den af A. N. Hansen paapegede Forskel mellem Valuta og Circulationsmidler kunde han ikke ret forstaa. Réé's Forslag kunde han for saa vidt tiltræde, men det krævede Fastsættelsen af en høj Rente. Han mindede om, at i Bank of England havde Udstedelsen af de 2 Mill. £ nye Sedler ført til en Forøgelse af Guldbeholdningen, og det samme vilde formodentlig ske her. Men skulde Nationalbankens Realisationsfond virkelig formindskes, kunde Regeringen jo let og paa en for Statskassen fordelagtig Maade *inddrage en halv Snes Mill. Rdl. af Øresundsfonden*, hvormed der

for Tiden diskonteredes i London, og dermed forstrække Banken.

D. Halberstadt hævdede, at hvad enten Systemet var godt eller slet, saa var det et Faktum, at vi i stor Maalestok havde benyttet Hamborg'sk Kredit, og derfra maatte man nu gaa ud. Han roste Nationalbanken, »som i disse vanskelige Tider havde gjort alt, hvad der stod i dens Magt: den fortjente i Virkeligheden Anerkendelse, hvad der saa end sagdes imod den eller dens Direktører!« Sendelsen af de to Handlende til Hamborg maatte give stor Beroligelse, men det var afgørende nødvendigt, at der ogsaa ydedes rundelig Bistand til Provinnsforretningerne. Provinserne havde i de senere Aar søgt stærkt til Kjøbenhavn, som derfor havde store Engagementer og mulig var gaaet for vidt, men i hvert Fald ikke kunde bryde af i et Nu. Han mindede om de mange nye Bankinstituter, der var opstaaet i Provinserne, saa meget mere var de kjøbenhavnske Huse, der havde Forretninger paa Provinserne, nu i stor Forlegenhed: de faar ingen Remisser, medens Endossementerne gaar tilbage! Det var saaledes nødvendigt, at der for Rigmønt-Veksler gjordes det samme som for Banco-Veksler.

C. A. Broberg pegede paa, at man maatte være forsigtig: Hurtighed var kun den første, men grundig Overvejelse den anden Fordring. Han troede, man var inde paa den rette Vej, naar man dannede en saadan Kommission, som Formanden havde bebudet: den vilde blive det rette Forum. De af Hage foreslaaede Kreditbeviser var han imod. I Hamborg havde efter hans Opfattelse Udstedelsen af Kammermandaterne skadel, da alle Diskontører foretrak disse en høj Rente bærende Papirer for de mislige Veksler — og at gøre dem til tvungent Betalingsmiddel var et Brud paa

Bankens Oktroj, altsaa et Lovbrud, medmindre man da vilde overlade Nationalbanken at foretage Udstedelsen, og i saa Fald kunde man jo lige saa godt sørge for, at Banken kunde skride til en forøget Seddelemmission. Han advarede indtrængende imod at fæste Lid til alle de Rygtesmederier, som nu gik i Svang. Det er sandt, at Krisen er skabt ved Misbrug af Krediten, men den Mistillid, som nu har afløst den før saa overvættes Tillid, maatte i hvert Fald af al Magt bekæmpes. Enhver Købmand burde bidrage dertil ved at holde Hovedet oppe og gaa Faren i Møde med Ro og Koldblodighed.

Dirigenten sluttede Mødet med at udtale et Haab om, at det havde medført Belæring og Beroligelse. Det gamle Ord: »Hjælp dig selv, og Gud vil hjælpe dig,« burde Handelsstanden i disse Dage vel erindre. Grosserer-Societetets Komite skulde ikke glemme det, men handle derefter. Udsigterne var i Øjeblikket mørke, men man burde ikke slippe Haabet om, at det snart kunde blive lysere.

I »Berlingske Tidende« for samme Aften fandtes iøvrigt i grel Modstrid med de paa Mødet rejste Krav den Formening udtalt, at Nationalbanken under de nærværende Omstændigheder paa ingen Maade burde udvide sine Diskonteringer hverken i Rigmønt eller i Hamborger-Banco for ikke at løbe mere Risiko, end Banken allerede nu var udsat for paa Grund af sin store Portefeuille. »Banken har da ogsaa hidtil urokkeligt fastholdt denne Bestemmelse uden at tage Hensyn til de urimelige og ubegrundede Angreb paa Bestyrelsen, som endogsaa gaar saa vidt, at man uden noget som helst Bevis har betegnet den som ikke voksen til at handle under nærværende Forhold.« »Banken er

ikke oprettet for at tilfredsstille dem, som anholder om Diskontering, Bankens Formaal er at opretholde Pengevæsenet og derfor ikke sætte sig selv i Forlegenhed, men dette var blevet Tilfældet, hvis Bestyrelsen letsindigt havde tilfredsstillet de næsten grænseløse Begæringer om Diskontering af Veksler. Lad os være glade over, at Banken har handlet, som den har gjort, med Forsigtighed og Omsigt.«

Den nærmeste Fremtid skulde vise, at det højærværdige Organ ligesaa lidt som Komiteens yngste Medlem, D. Halberstadt, var i Overensstemmelse med den offentlige Mening i Forretningsverdenen. Mere og mere udprægedes af denne Kravet til Nationalbanken som den naturlige Laangiver, der altsaa blot skulde sættes i Stand til at udvide sin Seddelmængde og derved skaffe sig de nødvendige Udlaansmidler. Hages Forslag om at sætte et nyt Mønttegn (Kreditbeviserne) ved Siden af Nationalbanksedlerne fandt ingen Sangbund, og hans Frygt for, at Bankens Noter ikke skulde blive modtagne villigt som Penge viste sig aldeles ugrundet. Desto mere heldig var han med at pege paa *Øresundsfonden*, thi det forstod enhver, at naar den danske Stat i London raadede over store kontante Midler, som den derovre gjorde frugtbringende ved at diskontere Veksler, saa laa det snublende nær at lade i hvert Fald nogle af disse Midler komme hertil, hvor de var saa haardt tiltrængte, og stille dem til Nationalbankens Raadighed, helst om muligt i Form af Sølv for derved at muliggøre Banken en ny Udstedelse af Sedler, hvormed den kunde forøge sin Laanevirksomhed.

Som vi har set, var denne Tanke allerede for længe siden, i Oktober Maaned, bleven udkastet af Statsrevisor Fischer, men da kom den for tidligt og blev derfor ikke paaagtet. Nu, da Hage greb den og udtalte den i selve Aktualitetens

Øjeblik, faldt den i god Jordbund — og det blev sidenefter ham, der kom til at staa som Ideens Fader!

*

*

Torsdagen den 3. December gav en kort Hvilepause; Stemningen paa Børsen var afgjort bedre end de foregaaende Dage. Lige saa lidt som den foregaaende Dag blev der dog nogen Notering af Fonds, fordi man fra Komiteens Side ventede, at naar det kom til almindelig Kundskab, at Banken atter foretog Udlaan, vilde dette faa en heldig Indflydelse paa Papirernes Kurser. Telegrammerne fra Hamborg lød da ogsaa paa, at Tilstanden der var roligere og ingen nye Suspensioner bekendte. Posten fra Hamborg var bleven liggende i Korsør i 6 Timer i Stedet for at blive befordret ind til Kjøbenhavn med Eksprestoget, som løb herind om Morgenen, og kom derved ind med et Bumletog om Eftermiddagen, saa den først kunde distribueres efter Kl. 7 om Aftenen. Naturligvis vakte dette Smøleri under disse bevægede Forhold stor Ophidselse og blev alvorligt paataalt den næste Dag i Pressen — men efter Omstændighederne var det maaske endda ikke saa uheldigt, at denne Jobs-Post saaledes blev forsinket.

Allerede om Morgenen Kl. 10 holdt Grosserer-Societetets Komite det om Aftenen bebudede Møde, og det blev her i Overensstemmelse med, hvad Formanden havde stillet i Udsigt, vedtaget »at foranledige Nedsættelsen af en Kommission til Overvejelse af det Spørgsmaal, om og hvilke overordentlige Forholdsregler der maatte være at tage for under den nærværende Handelskrisis at møde eller forminske de Ulykker, som deraf kunde være Følgen.« Det vedtoges endvidere at indbyde Finansministeriet og Natio-

nalbanken til med respektive Delegerede at deltage med 3 Medlemmer af Handelsstanden i denne Kommission. Af Komiteen valgtes endelig til Medlemmer af samme for Handelsstandens Vedkommende: Etatsraad A. N. Hansen, C. A. Broberg og J. Adolph.

De samme Dag afgaaende Skrivelser til Finansministeriet og Nationalbankens Direktion lød saaledes: »Den udbrudte Handelskrisis vokser mere og mere og truer ikke alene Handelsstanden, men Landets almindelige Interesser med den største Fare. Det trænger til alvorlig og tillige til snarlig Overvejelse, om og hvilke overordentlige Foranstaltninger der maatte kunne træffes for at møde eller formindske Ulykken. Komiteen antager, at en saadan Overvejelse bedst vil kunne ske ved en Kommission, sammensat af Delegerede fra Finanserne, fra Nationalbanken og fra Handelsstanden, og den tillader sig derfor ærbødigtst at opfordre de høje Institutioner til at udnævne en eller flere Delegerede i det nævnte Øjemed.« — — —

Henstillingen tiltraadtes, og Finansministeriet valgte endnu samme Dag for sit Vedkommende Etatsraad *Schiern*, Nationalbanken Direktør *Haagen*, som senere ombyttedes med *David*.

Fredagen den 4. December Kl. 11 Formiddag traadte denne Kommission sammen til sit første Møde, der holdtes i Grosserer-Societetets Komite's Lokale paa Børsen. Fra alle Sider var man aabenbart enig om, at der maatte gribes til saadanne »overordentlige Foranstaltninger«, som Komiteen havde fordret hastigt truffe, og at den ene Million, Finansministeren havde tilbudt i saa Henseende, vilde være ganske utilstrækkelig. Nationalbanken havde om Tirsdagen (den 1. December) diskonteret for et Beløb af 369,560 Rdl. samt denne Dag og om Onsdagen og om Torsdagen ydet

ca. 150,000 Rdl. i Lombard-Laan. Men hvad forslog dette overfor Øjeblikkets Millionkrav — saa meget mindre som Diskonteringerne saavel den 1. (Tirsdagen) som nu Fredagen den 4. (269,800 Rdl.) væsentlig kun bestod i Fornyelse af ældre Veksler. Det fremgaar nemlig tydeligt nok af en Instruks, som H. P. Hansen faa Dage efter udstedte til Filialerne, at Nationalbanken i disse Krisedage maatte opstille følgende Regel: »Diskontering i Rigmønt maa indskrænkes til Om-sætning, saa at ingen nye antages.« Samtidig maatte Om-sætning af lang Banco kun ske for de Handlende, med hvilke Banken allerede stod i Forbindelse, og for saa vidt som Vekslerne var nær ved at udløbe — ny lang Banco maatte som Regel ikke købes. Den 3. December var der da ogsaa kun købt for et saa latterlig lille Beløb som 24,486 ₰ Bc. Penge og Remisser fra Finanserne kunde tidligst ventes nu om Fredagen og da højst $\frac{1}{3}$ af det lovede Beløb. Man saa derfor ingen anden Udvej end at gøre et nyt og indtrængende Forsøg paa at faa Finansminister Andræ til at rykke ud med et betydelig større Beløb, og det snarest muligt — Komiteen maatte aabenbart endnu en Gang i Ilden!

Som ventet, afgaves Fredag den 4. af den Million, som Finansminister Andræ havde lovet at stille til Nationalbankens Raadighed, det første Bidrag. Det blev paa 200,000 Rdl. i Rigmønt, 128,939 ₰ Bc i korte Bancoveksler, endosserede til Nationalbanken, og 48,000 ₰ Bc i Form af et Kreditiv paa C. H. Donner i Altona (de tvende sidste Summer svarende til 118,844 Rdl. 19 Sk.).

Paa Kjøbenhavns *Børs* forsøgte man samme Dag at genoptage Kursnoteringen, men med et ynkværdigt Resultat: kun ganske faa Papirer af Kurslistens i Forvejen ikke store Antal blev noterede :

nemlig saaledes:

	Kurs ^{30/11}
3 % dansk-engelske Statsobligationer i 77—78 ¹ / ₂ .	78—78 ¹ / ₂
4 % statsgaranterede sjællandske Jernbaneaktier i 79 ¹ / ₂ —81 ¹ / ₂ £ (à 9 Rdl.)	82—83
4 % Østifternes Kreditforening i 79 ¹ / ₄ —79 ¹ / ₂ .	80—81

Vekselkursen paa Hamborg K. S. opførtes med 201¹/₂ og London K. S. med 8 Rdl. 90¹/₂ Sk. Omsætningen i Fonds var dog kun ubetydelig og Stemningen lidet gunstig. For Korn, leveret frit ombord, kunde ingen Priser noteres, og en lignende Uvirkksomhed var der i Kolonialvarer og andre større Handelsartikler.

Det forlød iøvrigt paa Børsen, at Alfred Hage i Folketinget havde anmeldt en Forespørgsel til Indenrigsministeren saalydende: »Er det Regeringens Hensigt at foretage noget Skridt for at søge den nærværende Krisis i Pengemarkedet modarbejdet?«

Efter Børsen holdt Komiteen Møde og valgte en Deputation paa 7 Medlemmer bestaaende af Formanden, Næstformanden, Major *Sass*, *Georg Pedersen*, *Melchior*, *le Maire* og *Halberstadt* med det Hverv at henvende sig til Nationalbankens Direktion »for af denne at erfare, om den maatte være villig til at modtage som Indlaan fra Finanserne en Sum af 3 Mill. Rdl., hvis Finanserne vilde afgive samme, og anvende denne Sum til Udlaan ligesom den Million, som den allerede havde modtaget.« Samme Aften begav Deputationen sig til Nationalbanken og fik her Løfte om Svar den næste Morgen.

Nationalbankens Bekymringer var ikke bleven mindre ved, hvad der samtidig var foregaaet i Hamborg. Den havde vel derfra faaet den tilfredsstillende Meddelelse, at 21 Firmaer i Hamborg-Altona den 3. December havde

modtaget dens Tilbud om at forny alle de af den diskonterede danske Tratter paa Hamborg-Altona og underskrevet følgende Tilføjelse:

»Mit Bezug auf Obiges verpflichten sich die Unterzeichneten für die nächsten 3 Monate ein jedes jetzt auf sie von Dänemark auslaufendes Accept zu erneuern und zwar:

- 1) in dem Fall, dass Wechsel an die Nationalbank übertragen werden, wogegen die Nationalbank bei Verfall die übliche Deckung von gleichem Betrage an den Trassenten in Wechseln oder Silber ausliefert, und die Rimessen uns von den Betreffenden zugesandt werden;
- 2) in dem Fall, dass Tratten ohne Beteiligung der Nationalbank auf uns von Häusern in Dänemark ausgestellt werden, und die kurze Deckung den hiesigen Acceptanten genügt. — — Genügt die Deckung nicht, so ist der hiesige Bezogene auch nicht zur Annahme der neuen Tratten verpflichtet, muss aber bei Weigerung des Accepts der neuen Tratten die empfangene sofort dem Remittenten zurücksenden unter Anzeige an die Nationalbank.«

Samme Dag havde imidlertid Generalkonsul Pontoppidan tilskrevet Bankens Direktører og deri udførligt skildret den hele Situation. Det hedder heri:

»Stillingen bliver med hver Dag, ja, med hver Time betænkeligere, og før Aften vil maaske næppe to Huse, der arbejder paa Danmark, være solvente. Jeg kan for mit Vedkommende indløse mine Accepter til Tirsdag den 8. ds. inclusive, thi dertil har vi det fornødne paa vor Konto, men hvad da? Naar de fleste af de Huse, paa hvilke vi har Remisser, ikke betaler, og ingen lange Veksler kan anbringes, saa maa jo alting ophøre. — — — Hvorledes skal selv de solideste Folk skaffe Penge fra Udlandet, naar intet Hus i Hamborg mere eksisterer, som kender til den danske Korn- og Produkthandel?«

Han androg derfor om, at Direktionen i Forening med Finansministeriet vilde indsætte en Administration i hans Forretning, saa at disse Instituter kunde vaage over alt og kontrollere enhver Disposition. Han anslog sin Formue selv med de Tab, han til Dato havde haft, til ca. 600,000 ₧ Bc., »men naar alt opløses, og ingen kan betale sine Accepter

og i Danmark ingen sin Skyld, da maa mit Hus naturligvis ogsaa falde. Det er nødvendigt, at der straks og uden Ophold tages Bestemmelse. — — — Skal der gøres noget, maa der handles hurtigt og energisk.«

Pontoppidan sendte dette Brev med Posten den 3. om Aftenen, og samme Aften indtraf Regnar Westenholz til Hamborg for at staa Pontoppidan bi med Raad og Daad under de saa højst vanskelige Omstændigheder. Pontoppidan havde, inden han afsendte Brevet, fremlagt sin Status for Hvidt, givet ham en Kopi af det nys citerede Brev og bedt ham bringe den Besked, at han umulig kunde staa uden uopholdelig Hjælp, og at denne maatte være $\frac{1}{2}$ Mill. fl Banco. Edv. Hvidt afrejste til Kjøbenhavn med Eftermiddags-toget den 4. December.

De her samme Dag fra Hamborg indløbende Depecher meldte, at der paa Børsen dernede herskede den allerstørste Ophidselse, og at Myndighederne vel raadslog om Forholdsregler til Krisens Afhjælpning, men indbyrdes var i høj Grad uenige om, hvilke Veje der i saa Henseende burde betrædes.

Hele *Fredagen* igennem vedblev saaledes her i Kjøbenhavn en hjerteklemmende Usikkerhedsfølelse at beherske Sindene.

*

*

*

Mange Aar senere skrev H. C. Andersen et Eventyr: »Lygtemændene er i Byen, tag Eder i Agt«, hvori han af Mosekonens Bryg, Skumringsdrømmenes Mareridt og Skovsumpens Bundløshed har skabt et Skrækkens Varsel om overhængende Lande-Vaade og formet det i *Lygtemændenes* fantastiske Skikkelser.

Da hin Decemberdag, *Fredagen* den 4., Tusmørket faldt

paa, stod Mosekonens Ord til at sande — »Lygtemændene« var i Byen! For første Gang i Kjøbenhavns Historie blev de nye Gaslygter tændt: store Skarer fulgte opmærksomt Mændene med Stigerne for at se dem tænde den udstrømmende Gas. Paa Østergade foran Gaarden Nr. 13, var der af Gasflammer dannet en Stjerne i Kongens Navnetræk. Til Kvældens skumle Krise-Stemning passede de gamle Tranlampers trætte, røde Øjne noksaa godt — og af Forsigtighedshensyn var disse da ogsaa bleven tændt samtidig med Gaslygterne.

Saaledes kom Hovedgaderne til at straale i et festligt stærkt Lys, men kan hælde, at ikke saa faa ved at stirre ind i Gasflammerne har følt Uhygge ved at se, hvorledes den tilsyneladende saa roligt brændende Flamme stadig randedes og takkedes af blaalige Ildtunger i uroligt skiftende Jag. Vist var »Lygtemændene« i Byen!

— — —

Den 1. December og nærmest følgende Dage havde Hamborgs Børs frembudt »et Skuespil, hvis Mage man aldrig før havde oplevet: al Handel og Vandel standsede, intet Papir havde mere noget Værd, ingen Veksler var omsættelig, ingen holdt sin Nabo god for den ringeste Sum! Fortvivlelsen var traadt i Stedet for det rolige kolde Overlæg, Forbitrelsen i Stedet for den vanlige Selvbeherskelse.«

Den 2. December var Senatet og Borgerskabet forsamlede for at drøfte Stillingen. Man enedes om, at naar under Krisen et Handelshus havde standset sine Betalinger, kunde efter Gennemgang af dets Status Vedkommende med Samtykke af et Kreditor-Flertal stilles under *Administration* og saaledes i hvert Fald foreløbig undgaa Paniken. I adskillige Tilfælde kunde det nemlig af Kreditorerne skønnes, at den paagældende Skyldner vel ikke var i Stand til øjeblikkelig Opfyldelse af sine forretningsmæssige Forpligtelser, men nok, naar der blev givet ham Tid og Ro til efterhaanden at faa indkrævet sine Fordringer. Den, der var stillet under *Administration*, beholdt sin borgerlige Ære, men blev dog, saalænge som *Administrationen* varede, afskaaren fra at varetage noget Æreshverv paa Børsen eller i Stadens Forvaltning. Valget af *Administratorerne* skulde godkendes af Handelsretten. — Af 135 Forretninger, som

indtil 10. December havde indstillet deres Betalinger, var til denne Dato 65 bleven stillet under Administration, og i alt blev Tallet 130.

Blandt Situationens mange Vanskeligheder var ogsaa den *coutumemæssige* Opfyldelse af Art. 29 i den tyske Veksellov — en Afværgelse af de heraf flydende Følger maatte derfor holdes for paatrængende nødvendig. Den nævnte Paragraf bestemte, at naar Nogen suspenderer sine Betalinger, kan der straks fordres Sikkerhedsstillelse for alle hans Accepter, ogsaa de endnu ikke forfaldne, ikke alene af ham, men ogsaa af Trassenterne af og Endossenterne paa de af ham accepterede Veksler. Der havde nu efterhaanden i Hamborg udviklet sig den Usance, at den paagældende Lovbestemmelse bragtes saaledes til Anvendelse, at den sidste Endossent uden at afvente Protestens Udlevering straks efter Acceptantens Betalingsstandsning indløste Vekslen, henholdsvis ombyttede den med en anden Veksel af utvivlsom Sikkerhed, og at naar saadan Indløsning udeblev, gjaldt det som ensbetydende med, at ogsaa han standsede sine Betalinger. Det havde hidtil været den herskende Opfattelse, at denne Usance geraadede Købmandstanden til megen Ære. Nu udstedte imidlertid Børsens Mynighed, *Commercium*, en Proklamation til Handelsstanden, hvori det hed, at under saa vanskelige Forhold som nærværende kunde den nævnte Usance umulig komme til Anvendelse i sin yderste Strengthed, »hvis ikke Ruinen skal stige til det yderste og en formelig Opløsning af al Omsætning for en Tid indtræde.« »De herværende Banker har rigtig indset dette og derfor fattet den tidssvarende Beslutning at vise den største Skaansomhed ved deres Regrestagelser. Det kommer nu kun an paa, at hele vor Børs ufortøvet slutter sig til dette Eksempel, og at det bliver en anerkendt Regel,

at saalænge den nuværende Krise vedvarer, gives der Endossenterne af en ikke betalt, i Diskonto given Hamborgveksel, 14 Dages Frist til Sikkerhedsstillelse eller Indløsning (hvis da ikke en saadan Veksel forfalder førend Udløbet heraf), hvilken Frist regnes fra den Dag, da Sikkerhedsprotesten tilstilles Vedkommende.« Sluttelig gjorde Commerce-Deputationen opmærksom paa, at Veksellovens Ordlyd i § 29 jo dog ingenlunde befalede Endossenten straks at indløse den ikke betalte Veksel, men netop kun at stille Sikkerhed, uden at det specielt angaves, hvori denne Sikkerhed skulde bestaa, og denne Sikkerhedsstillelse kunde overhovedet først forlanges efter Protestens Udlevering, og under de nuværende Omstændigheder kunde det ikke »ge-raade nogen Købmands Ære til Skade, at han indskrænker sig til strikte at opfylde Veksellovens Ord og i Tilfælde af Tvivl afvente Domstolenes Afgørelse, forinden han betragter sig selv som den, der har suspenderet sine Betalinger.«

Man strøg med andre Ord den strenge Coutume og erstattede den med den nye Regel, at hellere end at suspendere sine Betalinger maatte man suspendere sine altfor omfindtlige Æresbegreber.

Den 3. December afholdt Senatet Møde paa Møde for at drøfte Situationen, men da man paa Børsen intet fik at vide om, til hvilket Resultat man var kommen, var Ophidselsen stor. Efter Børstid samledes man paany i Børshallen for at drøfte Situationen. Det lykkedes den 80aarige Johns at vinde stormende Tilslutning til et Forslag om, at Commerce-Deputationen straks skulde fordre af Senatet Optagelsen af et Statslaan til Dannelsen af en ekstra Laanefond. Commerciums Medlemmer lovede straks at gaa til Senatet og den næste Morgen skaffe Børsen Meddelelse

om dettes Beslutning. Senatet samledes derpaa igen om Aftenen, og dets Raadslagning varede til langt over Kl. 1 Nat.

Kl. 9 den næste Dag, Fredagen den 4. December, var allerede Børssalen fyldt til Trængsel, og da man endnu intet havde erfaret om nye Forholdsregler fra Myndighedernes Side, var hele Salen som et kogende og larmende Hav af Forbitrelse. Først Kl. 1^{1/2} blev der fra Galleriet meddelt, at Commerce-Deputationen havde erholdt Underretning fra Senatet om, at det Dagen efter vilde sammenkalde Borgerskabet for at erholde Samtykke til Optagelse af et større Laan for dermed at skaffe et Diskonteringsfond for Veksler. Denne Efterretning modtoges fra alle Sider med udelt Tilfredshed.

Imidlertid havde Commerce-Deputationen udarbejdet Forslag til Udstedelsen af Papirpenge med Tvangskurs for derved at skabe nye Laanemidler. Lørdag den 5. December vedtoges denne Henstilling af Borgerskabet i et Eftermiddagsmøde, hvorimod man forkastede Senatets Forslag om et Laan. Saa tilspidset som Situationen var bleven, traadte Senatet sammen Søndagen den 6. og afslog at gaa med til Papirpenges Udstedelse. Det henviste til, at en saadan Forholdsregel, hvis den ikke ledsagedes af et Forbud mod at udtage Sølv af Banken og eksportere det, maatte medføre en Værdiforringelse af den hamborgske Valuta. Samtidig formulerede det et bestemt Forslag om Oprettelse af en Diskontokasse med en Kapital af 15 Mill. R Banco i Sølv til dermed for Statens Regning at diskontere Veksler, der ansaas som solide. Af de 15 Mill. R skulde de 10 tilvejebringes ved Statslaan udefra, medens de 5 Mill. skulde stilles til Raadighed af Giro-Banken mod, at Staten i denne

deponerede et tilsvarende Beløb i Jernbaneaktier og hamborgske Statspapirer.

Dette sidste var et uhørt Brud paa Reglerne for Banken, som hidtil udelukkende havde været baseret paa Sølv. Enhver, der paa sin Folio i Banken havde staaende en Sum, besad den samme Sum i Sølvbarrer, og Totalbeløbet af samtlige Indskyderes Tilgodehavender i Banken skulde altsaa svare nøjagtigt til Totalbeløbet af den Sølvbeholdning, som fandtes i Bankens Værge. Den hamborgske Bank udstedte ingen Sedler, diskonterede ingen Veksler, aabnede ingen Kredit og laante ikke paa andre Deposita end møntede Penge. Den var med andre Ord kun et fælles Opbevaringssted for de hamborgske Købmænds samlede Sølv-Formuer og den Mellemand, der besørgede deres gensidige Betalinger. Det var dette Forhold, som nu forrykkedes derved, at der for de nævnte 5 Mill. R Bancos Vedkommende ikke længer fandtes Sølv i Bankens Kælder. Ifølge Forslaget skulde Diskontokassen afslutte Laaneforretningerne den 30. Juni 1858 og sin Konto i Banken senest den 30. September s. A.

Endnu samme Aften, altsaa Søndagen den 6., holdt Borgerskabet paany Møde og sluttede sig nu omsider til Senatet, og allerede næste Dag traadte Diskontokassen i Virksomhed med de 5 Mill. R Banco i Sølv, for hvilken Sum der blev aabnet Kæmnerkontoret en Konto i Giro-Banken.

* * *

Medens Hvidt Fredag den 4. December om Eftermiddagen var afrejst til Kjøbenhavn, forblev Adler i Hamborg og deltog den næste Dag, Lørdagen den 5. December, i flere Konferencer med Pontoppidan, hans Compagnon

William Malling, Westenholz og Møntagent Levy. Jo nøjere man undersøgte Stillingen, desto klarere blev man over, at naar der ikke kunde regnes paa Assistance hjemme fra Danmark, og man ikke senest Mandag Middag den 7. kunde have bestemt Tilsagn herom, burde H. Pontoppidan & Co. ubetinget standse. Dette telegraferede Adler til Nationalbanken om Formiddagen paa sin sædvanlige koleriske Façon. Telegrammet havde følgende Indhold:

»Tilstanden her saaledes, at hvis Banken ej straks kan komme med betydelig Hjælp, maa de bedste Huse, selv Pontoppidan, standse med Betalinger; kan Banken ej hjælpe, maa Regeringen og maa tvinges dertil af Handelsstanden. Westenholz er fuldstændig enig i denne Depeches hele Indhold og staar til Bankens Tjeneste, hvis den tror, han kan udrette noget for den. Hold Kjøbenhavn mindst i Dag.«

Som Vidnesbyrd om, hvor fortvivlet Stillingen var i Hamborg, havde denne skabagtige Depeche sin Værdi — men hvad han egentlig mente med sin sidste, teatralisk ud-slyngede Replik, er til Gengæld vanskeligt at vide. Det gjaldt jo ikke blot om at »holde Kjøbenhavn« alene hin Lørdag, men overhovedet — og som det af Telegrammets øvrige Indhold fremgaar, var det Kjøbenhavn, som skulde frelse Hamborg eller dog i hvert Fald det danske Hamborg, hvorimod det ikke vel kunde ventes, at Hamborg vilde kunne frelse Kjøbenhavn, naar man blot fik overstaaet hin Lørdag. *Medmindre* da D. B. Adler skulde have ment, at man blot skulde holde Stillingen — til han kom hjem! Han rejste nemlig samme Aften!¹

¹ I Tietgens Gengivelse lyder hin bombastiske Sætning endnu mere latterlig, nemlig: »Hold Kjøbenhavn endnu en Dag« — den bliver ikke mere meningsfuld i denne Form.

Med sin Imperator-Ordre til den stakkels Nationalbank om ej alene at holde Stillingen i Kjøbenhavn, men at »tvinge Regeringen« til ufortøvet at komme de danske Huse i Hamborg til Hjælp, var D. B. Adler ikke ene om at gøre Lørdagen den 5. December til en højst bevæget og urofyldt Dag.

Med »Berlingske Tidende«s sædvanlige Hang til bare at berolige — bare gyde Olie paa Bølgerne uden forud at maale Stormens Styrke — havde den straks om Torsdagen den 3., da Børsmødet den foregaaende Aften var forløbet paa en rolig og værdig Maade, deraf taget Anledning til først taabeligt at forsikre, at Blanco-Kredit ingenlunde herhjemme »spillede saa væsentlig en Rolle som andetsteds«, og dernæst paa denne Begrundelse støttet det falske Haab, »at Rystelsen ej vil antage nogen meget voldsom Karakter, og Tilliden snart vende tilbage.«

Nu er det vel sandt, at Haabet beskæmmer ingen, men ligesaa vist turde det være faafængt og unyttigt at indgyde Andre falske Forhaabninger, selv om det sker ex officio. I »Dagbladet« for Lørdag Morgen den 5. December kunde man omvendt læse sig til, at selv om endnu »Haandværkeren, Arbejderen og den mindre Næringsdrivende ikke mærker synderligt til den feberagtige Tilstand, som hersker paa Pengemarkedet«, saa var til Gengæld en anden Klasse

af Medborgere bleven grebet af ligefrem »panisk Skræk«, nemlig de smaa Kapitalister, hvad der især ytrede sig i, at de vilde sælge deres Papirer, »skønt dette jo netop nu er saa lidet fordelagtigt.« Og i fuld Samklang hermed skildrede »Fædrelandet« for samme Dags Aften den »faktiske Tilstand« paa følgende Maade: »I Nationalbanken, i Finanserne, i de to Privatbanker, hos de private Diskontører har man i de sidste Dage ikke kunnet faa Penge paa nogen Sikkerhed, saa at en Mand gerne kunde eje 1 Mill. Rdl. og dog ej være i Stand til at skaffe sig et Maaltid Mad. Enhver, der har rede Penge, gemmer dem; alt andet forekommer ham usikkert.«

Hvor barokt dette end lød, var det ingen Overdrivelse, Laanemarkedet svigtede med eet helt og holdent, og for Handel og Vandel var dermed Situationens Uholdbarhed givet.

I Overensstemmelse hermed var da ogsaa paa *Børsen* hin Lørdag Stemningen mere mørk og modløs end nogensinde, alt afgang nu aabenbart af, om det Initiativ, Grosrerer-Societetets Komite Aftenen i Forvejen havde taget til at faa de nye Laanemidler i Nationalbanken forøget med 3 Mill. Rdl., vilde kunne føre til et gunstigt Resultat. Til Haabet herom klamrede man sig, men man var samtidig besat af Frygt og Usikkerhed, thi Mand og Mand imellem var der noksom Tale om, med hvor stor Kulde den Mand, hvorpaa nu alt beroede, Hs. Excellence Finansminister Andræ, saa paa Forretningsverdenens Trang og Trængsel. At det hele virkelig stod paa ham, fremgik ikke alene af hans Stilling som Finansminister, altsaa den, der havde Nøglen til Statens Pengekasse, men man vidste jo tillige, at denne Kasse netop i Øjeblikket var svingende fuld; havde Nationalbanken ingen Penge, skønt den kunde lave dem selv,

saa var det visse ved Sagen, at Finansministeren havde dem. Ikke alene var Kassebeholdningen for Øjeblikket ret rigtig, men Finansministeren havde desuden ved Tidernes Gunst en særlig Fond at øse af, nemlig den ved Sundtoldens Afløsning ifølge Lov af 6. Maj s. A. skabte Øresundsfond. I denne var der paa det her omhandlede Tidspunkt indgaaet noget over 12 Mill. Rdl., som beroede i London. Deraf var det naturligt at udrede Renter og Afdrag paa de forskellige dansk-engelske Statslaan i Stedet for at remit-tere Sterling, ialt 2,3 Mill. Rdl., saaledes at der blev 9,7 Mill. Rdl. tilbage. Heraf var atter 3,7 Mill. fast placerede ved Indkøb af danske Obligationer. Til Rest blev altsaa 6 Mill. Rdl., der saaledes var umiddelbart disponible.

For disse Midler skulde man have en Anbringelse — som vi har set, fik de det jo ogsaa ved Diskontering i London gennem C. J. Hambro & Son. Men hvad var da naturligere end at anbringe dem i Laan *herhjemme*, hvor der var saa megen Trang til Laanemidler, i Stedet for ovre i England, hvis Laanetrang det dog hverken var den danske Stats Opgave at tilfredsstille eller udnytte. Vi har set, at Hage paa Mødet den 2. December ligefrem havde foreslaet denne Udvej. Nu om Lørdagen den 5. gjorde baade »Dagbladet« og »Fædrelandet« hans Forslag til deres. I »Fædrelandet« hed det herom, at Finansministeriet blot behøvede at *tilkendegive*, at der ufortøvet vilde blive sendt hertil fra London 4 Mill. Rdl. i Sølv, som Øresundsfonden agtede at udlaane paa Varer og andre gode Sikkerheder i gangbar dansk Mønt: de private Pengeejere vilde da straks forstaa, at nu kom deres Penge til at ligge golde, og vilde derfor rimeligvis straks forsyne Pengemarkedet saa meget, at den værste Nød blev afhjulpen.

Det maatte herefter for den offentlige Mening staa fast:

Finansminister Andræ kunde hjælpe, hvis han vilde, ja, endogsaa *mageligt*, hvis han blot vilde. Men vilde han? Dertil fattede man just ikke nogen synderlig Lid, og denne Brist paa Tiltro, denne Mistillid til hans Velvillie, denne Tvivl om hans Redebonhed i saa Henseende var ejbeller ganske grundløs. Andræ nærede baade som Officer og Bureaukrat en slet dulgt Ringeagt for Handelsverdenen, Kendskab til Forretningsmandens Type laa udenfor hans Sfære, og umiddelbart følte han alt andet end Sympati for Købmandsstanden. Som et Ekko af hans Stemning findes i hans Frues Dagbøger brugt det halvt haanlige Udtryk »de ædle Børsmænd«. Men hertil kom *formelle* Betragtninger, som han altid var fuld af: han var Helstatens Finansminister, og Øresundsfonden var Helstatens Midler — de kunde virkelig ikke saadan mir nichts dir nichts anvendes i Kjøbenhavn, som kun var en Del af Monarkiet. At laane en Million eller to til Nationalbanken, som jo ogsaa var Monarkiets Seddelbank, kunde gaa an, men her maatte virkelig passes paa: at bøde paa Følgerne af Pengekrisen i Kjøbenhavn var et *kongerigsk* Anliggende, sorterende ikke under ham, men under Indenrigsminister *Krieger* — altsaa ham om det! Rimeligvis har han gnedet sig i Hænderne ved Tanken herom, saa meget mere som det ogsaa derved blev ham, Krieger, som kom til at besvare Alfred Hages »næsvise« Forespørgsel i Folketinget — Alfred Hage, der i Andræs Øjne var en paatrængende Person, hvis gode Raad og Anvisninger paa Øresundsfonden han, allerede fordi de var kommen fra Hage, følte sig alt andet end oplagt til nu uden videre at følge.

Samme Hages Svigersøn, Redaktør *Ploug*, som kendte sine »Pappenheimere« nøje, baade Alfred Hage og Andræ, havde naturligvis straks paa det rene, hvad det var for Vanske-

ligheder af rent personlig Art, som Situationen rummede, og efter i sit Blad for Lørdag Aften at have sluttet sig til Hages Forslag tilføjer han derfor ganske betegnende:

»Iværksættes dette (den af ham ovenfor S. 318 nævnte Forholdsregel) nu ikke — det være sig af Ubehjælpssomhed eller af Ulyst til at gøre noget, der synes mest gavnligt for Kongeriget og ikke tilstrækkelig *helstatligt* (!) — eller vil man slet ingen Forholdsregler tage, fordi de mulig ikke yndes af Banken, og saaledes intet gøre for et Samfund, der endnu ikke har lært at hjælpe sig selv og under disse Forhold ej heller kan det, saa vil rimeligvis Følgerne kunne blive meget sørgelige.«

Hentydningen til, at Nationalbankens Direktion »mulig« skulde være imod, at der ydedes ekstraordinær Hjælp, var for saa vidt uretfærdig, som H. P. Hansen havde lovet sin Broder A. N. Hansen at gøre alt, for at Institutet modtog nye Indlaan fra Statskassen for derved at faa sin Aktionsradius udvidet, men ganske vist var de andre Direktører betænkelige ved Ansvar. Da der nu skulde handles hurtigt, fik man *Lørdag Formiddag* fat paa Repræsentantskabets Formand, Etatsraad David, for at sikre sig hans Samtykke. Dette blev vel tøvende givet paa Repræsentantskabets Vegne, men David var forøvrigt saa ilde derved, at han efter en øjensynlig urolig tilbragt Søndag om Mandagen tilskrev Direktionen, at den forenede Bankbestyrelse dog endelig snarest muligt maatte blive sammenkaldt for at bringe Sagen formelt i Orden.

Efter Konferencen med David Lørdag Formiddag havde imidlertid Nationalbankens Direktion straks efter sendt Komiteen følgende Svar: »Da Direktionen maa udtale som sin faste Overbevisning, at Omsætningerne i Landet trænger til kraftig og øjeblikkelig Understøttelse, vil Banken efter Overlæg med Repræsentantskabets Formand, Etatsraad David, modtage 3 Mill. Rdl. af Statskassen i Indlaan mod

derfor at give en aarlig Rente af 8 pCt., paa det Vilkaar, at Tilbagebetaling sker efterhaanden, saa snart Kassens Tilstand tilsteder det og senest i Løbet af 1859.«

Væbnet med dette Tilsagn søgte derpaa den samme Deputation fra Komiteen, der havde været i Nationalbanken, Audiens hos den altformaaende Finansminister samme Lørdag om Eftermiddagen, og denne blev den allernaadigst tilstaaet. Sikkert har ved denne Lejlighed de gode Mænds Tale været indtrængende, de har gjort, hvad der stod i deres Magt for at faa Bugt med Andræs Vrantenhed paa dette Omraade — og upaavirkelig af en personlig Samtales Tryk var Andræ nu heller ikke! Krieger fortæller i sin Dagbog, hvorledes han, da en Gang Scheele havde været hos Andræ i 2 Timer og skiftevis »lokket og truet«, øjensynlig »vaklede«, og Krieger tilføjer: »Andræ har ondt ved at modstaa en Mand, der slaar sig for Brystet og roser sig af sin Hæderlighed.« Hvor meget vanskeligere maa han da have haft ved nu at modstaa Komite-Medlemmernes Henstillinger, der sikkert har gjort et ganske anderledes ægte Indtryk — man tænke særlig paa en Mand som Broberg — end Scheele, som Andræ fandt falsk og upaalidelig. Dog selv om han nu ogsaa nok har »vaklet«, *givet sig* har han ikke, noget Løfte fik man ikke fravristet ham — kun en almindelig Minister-Udtalelse om, at man jo kunde indgaa med et skriftligt Andragende til ham om Sagen, det skulde da som kommende fra en saa anseet Institution, naturligvis blive taget under velvillig og efter Omstændighederne ogsaa hurtig Overvejelse. Kun paa Forhaand saa meget, at *blev* der Tale om ny Pengehjælp, »da naturligvis kun til Banken og mod god Sikkerhed!«

Paa Tilbagevejen fra Andræ gik A. N. Hansen op til sin Broder H. P. Hansen i Brogade Nr. 1 og meddelte ham

sit Indtryk af Audiensen, hvilket var dette, at Andræ *maaske* nok vilde give *noget* mere, men at dette dog endnu var ganske usikkert, og at man i hvert Fald umulig kunde gøre Regning paa at komme saa højt op som til de ønskede 3 Mill. Rdl.

H. P. Hansen havde ellers i Løbet af Lørdagen (den 5.) haft nok at gøre: ogsaa Stillingen i Hamborg havde nemlig givet ham Bekymringer nok. Han havde faaet Pontoppidans Brev og Adlers Alarmtelegram, endelig fik han Besøg af den hjemvendte Edv. Hvidt. Allerede om Fredagen havde han givet Ordre i Banken til at remittere H. Pontoppidan & Co. 159,108 ₰ Banco og lod nu Banken tilskrive Huset:

»Vi er i Færd med at tilsende Dem et Parti Sølv til Dækning efter Kontoens Udvisende, og maatte De have *gode* Veksler i Portefeullen, forsynede med vor Giro, som ikke kan diskonteres, er vi ogsaa beredte til at tage disse tilbage og derfor, naar vi modtager Deres Opgave, at sende Dem Sølv.«

Nu om Lørdagen, medens Komiteens Mænd endnu var hos Andræ, skrev han et personligt Brev til Pontoppidan:

»Kun et Par Ord, endskønt det ikke kan opfyldes, hvad Hvidt har ønsket for Dem. Der er kun det Sølv i Banken, som behøves til det nu daarlige Banco, naturligvis foruden Sølvfonden, som ikke tør røres. Men alligevel maa De ikke tabe Modet. Her gøres alt, hvad der er muligt, for at frembringe en Vending til det bedre; om det vil lykkes, ved jeg ikke, men naar det gaar galt for de fleste af os, saa maa Bevidstheden følge os, at vi har kæmpet for at undgaa det. Gud give Kraft dertil! En Deputation er i dette Øjeblik hos Finansministeren for at faa ham til at give Banken 3 Mill. Rdl. Lykkes det, og bringer Adler i Morgen ikke altfor slette Efterretninger derfra (Hamborg), *da maaske lidt Hjælp(!)*«

Dette Brev og Remisserne indtraf i Hamborg Søndag Morgen den 6. December. Det viste sig, at de tilsendte Remisser alle med Undtagelse af 6,500 Mark var paa Huse, der havde suspenderet!

I denne lidet trøstelige Situation samledes alle danske Huse i Hamborg for at gøre sig hverandres Stilling klar, hvorefter der hos Pontoppidan paany fandt et Krigsraad Sted, hvori Levy deltog. Denne sidste var naturligt under Indtryk af et Brev, han for godt en Uge siden havde faaet fra Andræ. Med Levy som Mellemand var der i sin Tid mellem Finansministeriet og H. Pontoppidan & Co. bleven truffet den Overenskomst, at der hos Huset kunde henstaa indtil 100,000 ₰ Banco mod 4 pCt.s Rentegodtgørelse, dog paa den Betingelse, at der ikke kunde disponeres over disse Penge uden med mindst 8 Dages Opsigelse. Levy havde allerede i Begyndelsen af Hamborg-Krisen, Pontoppidan uafvidende, i en privat Skrivelse til Andræ gjort denne opmærksom paa, hvor vanskeligt, ja, hvor umuligt det vilde være for H. Pontoppidan & Co. paa en Tid, da selv de bedste Veksler ikke var diskontable, at udbetale Regeringens Tilgodehavende, som da var 54,563 ₰ Bc., hvis det pludselig blev opsagt til Udbetaling. Han havde med Varme søgt at gøre Finansministeren klart, hvor vigtigt det vilde være, at H. Pontoppidan & Co. netop i dette Øjeblik ikke blev generet med nogen Opsigelse af Regeringens Tilgodehavende, men tværtimod paa enhver gørlig Maade blev støttet for i en saa kritisk Tid at kunne yde Købmandsstanden i Danmark den størst mulige Assistance. Skrivelsen havde imidlertid gjort den modsatte Virkning af den tilsigtede: Svaret herpaa var, at Pengene skulde opsiges, og netop næste Dag, Mandagen den 7., skulde Betalingen ske. Samtidig havde H. Pontoppidan & Co. ikke

alene indløst deres forfaldne Accepter, men ogsaa de med Bankens Giro forsynede nødlidende Veksler til et Beløb af ca. 159,108 ₧ Bc., hvorfor Huset saaledes stod i kontant Forskud uden at have Dækning fra Nationalbanken. Det var altsaa denne Dækning, som nu indkom — i fuldstændig værdiløse Remisser!

Herefter vil det ikke kunne undre, at Pontoppidan, Malling, Westenholz og Levy efter fornyet Prøvelse af Stillingen kom til det Resultat, at Firmaet ikke kunde forsvare at fortsætte, hvis det ikke inden Mandag Middag havde et bestemt Tilsagn om Hjælp.

Det var saaledes under mørke Auspicier, at Mandag Morgen (den 7. December) oprandt: baade herhjemme og i Hamborg svævede man i Uvished og Frygt. Det blev ogsaa en af de bedrøveligste Dage under hele Krisen.

Kl. 11 Formiddag traadte Grosserer-Societetets Komite sammen for at vedtage den af Andræ begærede skriftlige Henvendelse til Finansministeriet. Der forelaa et i sin Form højst karakteristisk Udkast til samme saalydende:

»Da det er vor fulde Overbevisning, at den herskende Handelskrisis er i en saadan Stigende og har antaget en saa alvorlig Karakter, at den, hvis da hurtig Hjælp ej skaffes til Veje, maa drage de ulykkeligste Følger efter sig, ikke alene for Handelsinteresser, men for mange andre af Landets vigtigste Interesser, anser vi det for vor Pligt atter at henvende os til Regeringen med indtrængende Opfordring til at yde de betrængte Interesser saadan Hjælp.

Finanserne har allerede forstrakt Banken med en Sum af 1 Mill. Rdl., der, saavidt vi ved, især er anvendt til Udlaan paa Varer, da den er befunden for ringe til i nogen synderlig Grad at kunne udstrækkes til Laan ogsaa paa andre Hypoteker. Efter vor Formening, som dog kun grunder sig paa et Skøn, behøves der en Sum af endnu 3 Mill. Rdl. for at udrette noget virksomt for især at kalde Tilliden igen til Live, hvad der er det eneste Middel til at forhindre udstrakte Falliter og afværge uforskyldt Ulykke i mange Borgerklasser. Vi øjner intet bedre Middel til at skaffe denne Sum tilveje og bringe den til Anvendelse paa hensigtsmæssigste Maade, end at Finanserne forstrækker Banken paa saadanne Vilkaar og efter saadanne Forskrifter, som de to Autoriteter kan enes om. Vi har derfor henvendt

os til Banken for at erfare, om den vilde modtage et saadant Indlaan, hvis Finanserne kan og vil gøre samme, i den Hensigt dermed at fortsætte og forøge dens med hin ene Million begyndte Udlaan. Banken har derpaa tilstillet os en Erklæring, dateret 5. December, der indeholder, at Banken er beredvillig til at modtage et saadant Laan.

Hvad nu dettes Anvendelse betræffer, tillader vi os at fremsætte det som vor Anskuelse, at den bør ske saaledes, at Varer og gode Effekter fornemmelig belaaes, men at dog Veksler, der er garanterede ved utvivlsomt betryggende Underskrifter, ikke bør udelukkes, men enten antages som Sikkerhed for Laan eller diskonteres. At der ogsaa paa saadanne Veksler maatte kunne erholdes Penge, er et Forslag, som vi gør fornemmelig med Hensyn til Provinsernes Interesse; thi at laane paa Navn i Provinserne vil være forbunden med mange Vanskeligheder, og Banken turde næppe kunne indlade sig derpaa; gennem Diskontokasserne og Provinsbankerne i Købstæderne, hvoraf vel flere tør anses for solide, vil derimod paa sikre og reelle Veksler Penge af Laanet kunne tilflyde Provinserne, der sikkert trænger meget haardt. Vi antager forøvrigt, at Provinserne maatte foreslaa Regler for Anvendelsen, hvorom da Banken maatte erklære sig, og at disse to Autoriteter derom maa træde i direkte Underhandling. Vor og andre Handlendes Medvirkning til at organisere og bestyre Udlaanet staar Finanserne og Banken til Tjeneste.

Deres Excellence tillod os i en os given Audiens gennem Deputation mundtligt i større Udførlighed at ytre os om Sagen, og vi beder, det maa være os tilladt at paaberaabe os de ved bemeldte Lejlighed fremførte Ytringer og gjorde Forestillinger. De sørgelige Fakta, som fremkalder vort Andragende, er bekendte nok og ogsaa Deres Excellence; de maa tale for vort Andragende mere, end Ord formaar det. Deres Excellence vil erkende, at Omstændighederne nu fordrer den hastigste Handlen.

Vi paakalder da med Tillid vor konstitutionelle Regerings Mellekomst og henstiller saaledes dette Andragende til Deres Excellences Overvejelse og Bedømmelse, idet vi bemærker, at vi kun fremkommer med samme for efter Pligt at opfordre til Hjælp i en haard Trængselstid. «

Som man vil se, var Ordlaget fast og værdigt, høfligt, ja ærbødigt, men uden det mindste Stænk af Kryberi, lige langt fra tilsvarende Fortids-Henvendelsers svulstige og logrende Underdanighed og den bydende Kræven-ind, som udmærker kun altfor mange af vor demokratiske Tids Henvendelser til Regeringen.

Udkastet vandt almindeligt Bifald, men Formanden A. N. Hansen fik nu et af disse bizarre Indfald, som han af og til udmærkede sig ved og da fastholdt med største Stædighed. Han vilde nemlig have tilføjet Ordene: »— uden at vi i nogen Henseende vil paatage os et hvilket som helst Ansvar.« Fra alle tilstedeværende Medlemmers Side gik man imidlertid haardt imod denne halvt dunkle Tilføjelse, som i bedste Fald kun kunde bidrage til at svække Andragendets Kraft baade reelt og stilistisk. Forslaget blev altsaa forkastet »som uforløst«, hvorefter Formanden udtrykkelig fordrede tilført Protokollen, at han for sit Vedkommende »ikke delte denne Mening«.

Det besluttedes dernæst uopholdeligt at sende Skrivelsen til den paa Komiteens Foranledning nedsatte Krisekommission for at faa den forsynet med dennes Paategning. Denne blev selvfølgelig en anbefaling, hvorpaa Skrivelsen straks efter overleveredes Andræ.

Medens Komiteens Medlemmer havde raadslaet og haft Møje med at overmande deres kære Formands Stivsind, var der imidlertid hændt noget — en ny Ulykke. Men at Efterretningen derom just kom nu, skulde uformodet vise sig at være gunstigt for Standen og Krisens Bekæmpelse.

Andræ havde tilbragt sin Søndag med at læse Svogeren Hans Egede Schacks »Phantasterne«: den var bleven bragt hjem til ham Aftenen før fra Reitzel, og Fruen havde straks kastet sig over den, skønt Forfatteren var anonym og derfor, som hun troede, hende ubekendt. Pludselig gik det op for hende, at det var en Novelle, som Broderen tidligere havde ladet hende og Manden læse i Manuskript. Men nu forelaa den altsaa paa Tryk, og Andræ har vel saa haft Underholdning nok den Helligdag uden at behøve at tænke paa de »ædle« Grosserere og deres Fordringsfuldhed. Hver

Dag har nok i sin Plage. »Phantasterne« var ham en Plage, han »syntes ikke videre om dem«, der var intet fantastisk ved ham nu i denne Periode, hvor alt drejede sig om Finanser, lang Sterling og kort Sterling, Banco og Pengekrise o. s. v. o. s. v. Men saa er det, han om Mandagen, ret tidligt paa Formiddagen, faar et Telegram fra Møntagent Levy i Altona, et saare opskræmmende Telegram — det tog for en Gangs Skyld Vejret fra ham! Og sporenstregs satte han sig ned og conciperede en Skrivelse til Nationalbanken, som kort efter udfærdigedes i Ministeriet og derefter med det samme gik afsted til Direktionen. Den lød saaledes: »I dette Øjeblik modtager jeg fra Altona pr. Telegram officiel Indberetning om, at H. Pontoppidan & Co. maa suspendere, naar ikke Nationalbanken kan tilsige ham en hurtig og klækkelig Understøttelse. Under Hensyn til det nævnte Hus' udbredte og store Forbindelser her i Landet, saavel med Provinsbankerne som med den herværende Handelsstand overhovedet, iler jeg med at underrette velbemeldte Bank, idet jeg henstiller til samme de Skridt, der fra dennes Side maatte findes tjenlige for at afværge Husets i sine Følger saa betydningsfulde Forlegenhed.«

Den bratte Omskiftelse i Tone og Holdning er i dette Brev lige saa umiskendelig som paafaldende. Den samme Andræ, hvis Vrangvillie hidtil havde maattet besejres Gang paa Gang, naar det gjaldt om at skaffe Hjælp, gør sig nu selv til Talsmand for en Støtteaktion. En saadan maatte baade efter Depechens Indhold og hans egen Opfattelse naturligt komme fra Nationalbanken: tør man da tro, at han efter at have modtaget denne Efterretning, er bleven villigere til at opfylde Grosserer-Societetets Komites Ønske om at forsyne Banken med de fornødne Laanemidler fra Statskassen? Jo, efter hele Tonen i den ovennævnte Skri-

velse tør man sikkert tro det. Endnu i Forgaars havde han, siger i det mindste hans Avindsmænd, »afvist Handelsstandens Udsendinge vredt og haardt.« Dette var nu, som vi har set, en Overdrivelse: han havde tværtimod om Lørdagen lovet at tænke over Tingene, og hans Holdning har sikkert ogsaa været høflig, omend nok kølig og reserveret. Men *nu* er han i hvert Fald alt andet end stemt for nogen »Afvisning«, ja, endog bleven imødekommende. Naturligvis ikke *lutter* Imødekommen, man kan ogsaa gaa for vidt: 3 Millioner, hvor vil de Godtfolk hen? Men det halve, halvanden Million! Da han faar Komiteens ovenfor gengivne Skrivelse (hvis Indhold han forud kendte, og hvis Form vel ogsaa tør antages at have været ham tilfredsstillende) — og maaske ikke urimeligt at antage: efter paany at have talt med Krieger, der allerede Gang paa Gang i Løbet af 1857 havde vist sig meget huld overfor Grosserer-Societetets ledende Mænd, saaledes i Sagen med Privatbanken¹ —, lader han endnu samme Dag afgaa det Svar, at skønt Finansministeriet ikke kunde tilstaa et saadant yderligere Indlaan i den ønskede Udstrækning, var han dog villig til at sætte Banken i Stand til at udvide den Hjælp, som tilsigtedes ved det tidligere Laan af 1 Mill. Rdl., og vilde derfor forstrække Banken med yderligere 1½ Mill. Rdl. Dette nye Indlaan vilde maaske delvis blive udbetalt i kort Sterling, *men* skulde i saa Fald betales tilbage i Rigsmønt efter Børskurs, dog ikke under 8 Rdl. 90 Sk. pr. £. Laanet skulde henstaa uopsigeligt til 30. September 1858 og forrentes med 8 pCt. — Nationalbanken fik straks herom Underretning.

Til Trods for den nye Karrighed, som her var vist fra Andræs Side, var man dog saaledes atter, takket være

¹ Jfr. I. Del. S. 340 f.

Komiteen, kommen et betydningsfuldt Skridt videre. Men det beroligende Indtryk heraf udslettedes endnu samme Aften fuldstændig ved en telegrafisk Meddelelse fra Hamborg om, at H. Pontoppidan & Co. *havde* standset sine Betalinger.

*

I Hamborg var det imidlertid gaaet saaledes: Mandag Morgen havde Pontoppidan i Overensstemmelse med det Resultat, man ved Gaarsdagens Overvejelser var kommen til, telegraferet til Nationalbanken, at hvis Firmaet ikke omgaaende fik Hjælp, maatte det om Middagen vise sine Veksler tilbage, hvorfor han spurgte, hvorledes der i saa Fald skulde forholdes med Overskud af Sølv samt med Veksler, som tilhørte Banken. Som alt ovenfor meddelt telegraferede Levy samtidig til Andræ.

Samme Morgen havde Alfred Hage sendt H. Pontoppidan & Co. følgende Depeche: »Efter hvad jeg nu hører, opfordrer jeg Dem til Ro og Afventen af nærmere fra mig endnu i Dag. Hvidt beder ligesaa.« Faa Minutter efter telegraferede Ed. Hvidt fra Kjøbenhavn: »Frølich, Broberg forsikrer mig, at alt vil gaa godt, Mod og Haab.«

Desto større Skuffelse bragte den fra Nationalbanken Kl. 12,²² afsendte Depeche: »Laanene kunne cederes, og Remisserne udleveres til Salomon Heine. Banken vil formodentlig i Aften sende en Befuldmægtiget til Hamborg.«

En mere bestemt Tilkendegivelse af, at ingen Assistance kunde ventes, end at Firmaet skulde udlevere, hvad Valuta det havde af Bankens, til Salomon Heine, kunde vel ikke godt tænkes — og det gjorde derfor lidet Indtryk, da der kort efter indløb et Rabaldertelegram fra Adler til Pontoppidan personlig, saalydende: »De svigter Deres Pligt

som Mand af Ære mod Danmark, som De og Westenholz skylder alt, naar De ikke holder, til Blechingberg kommer« — Blechingberg var den af Nationalbanken bebudede Udsending.

Efter et nyt Krigsraad mellem Pontoppidan, Westenholz, Malling og Levy enedes man om, at Firmaet nu burde suspendere og straks efter sætte sine Kunder i Kundskab derom. Hvad der i saa Henseende synes at have slaaet Hovedet paa Sømmet var et Svar fra Finansminister Andræ paa Møntagent Levys ovenfor omtalte Henstillinger til ham om endelig at lade den danske Stats Tilgodehavender hos Pontoppidan foreløbig blive staaende hos denne. Nu fik Levy Ordre til, efter den de aftalte 8 Dage forinden givne Opsigelsesfrist, at inddrive Pengene med alle de Midler, der stod til Lovens Raadighed. Dette virkede uendelig nedslaaende paa Pontoppidan, der heri saa et rent og skært Mistillidsvotum.

Beslutningen om Suspensionen blev altsaa lagen, og Pontoppidan telegraferede til Nationalbanken.

For ikke længer at holde Husets Venner og Korrespondenter i Uvidenhed om Sagernes virkelige Stilling udsendtes derpaa et Circulære, hvori det hed, at da den almindelige Tilstand havde forværret sig, de fleste Huse, der arbejdede paa Norden, var standset, og altsaa ikke alene Remisserne i Firmaets Portefeuille for Øjeblikket var værdiløse, men ogsaa de, tidligere standsede Huse til Diskontering givne Veksler vilde komme tilbage paa Huset som Endossent til dets Indløsning — da endelig selv de bedste Veksler og fremmede Valuter var saa at sige uanbringelige, havde man besluttet sig til det sørgelige Skridt at suspendere Betalingerne.

Selv tilføjede Pontoppidan privat, at han indtil det sidste,

efter næsten 17 Aars Arbejde som Købmand i Hamborg og efter at have begyndt med blotte Hænder, omsider havde bragt det derhen, at han kunde sikre sig og sine en sorgfri Fremtid, ja, endog fremme adskilligt godt og nyttigt i og udenfor sit Fædreland. Naar nu de sidste Dages Kampe havde udtømt hans aandelige og fysiske Kræfter, havde han kun den Trøst tilbage, at han ikke letsindigt havde fremkaldt sin egen og andres Ulykker, »men kun maattet vige for de sørgelige Forhold, der ikke alene ligger udenfor menneskelig Beregning, men som kun en højere Magt leder og bestemmer.« Han sluttede med Haabet om, at den Kapital, han stedse havde skattet højst: sine Medmenneskers Agtelse, maatte blive ham ubeskaaren.

I en sen Nattetime sidder efter alle disse Sindsbevægelser og Anstrengelser Pontoppidan og Westenholz hjemme hos førstnævnte og drøfter sørgmodige og nedslaaede Dagens skæbnesvangre Begivenheder. Da kommer der Bud fra Carl Heine, Chefen for Firmaet Salomon Heine, som af Nationalbanken pr. Telegram var bleven opfordret til at indløse de med Bankens Giro forsynede nødlidende Veksler mod at faa Huset Pontoppidans Valuter overgivet — Heine maatte endelig straks tale med ham! Haabet blussede op i Pontoppidan: naar han paa en saa usædvanlig Tid blev kaldt til den store Bankier, var det vel, enten fordi Heine af egen Drift eller paa Opfordring af Nationalbanken eller den danske Regering vilde lade sig underrette om Huset Pontoppidan & Co.s Stilling for derigennem at se, om der kunde gøres noget til dets Redning. Han bad Westenholz følge med sig, og de gik saaledes begge til Heine, som modtog dem med at udbryde: »Ach, welches Unglück!« Heraf fik nu Pontoppidan straks det bestemte Indtryk, at Kaldelsen gjaldt ham, som jo netop var den, hvem samme

Dag Ulykken havde ramt, men nej! Heine hørte utaalmodigt paa hans Forklaringer og afbrød ham endelig for at bekende, at det var ham, Heine, som paa Grund af sin ængstelige Natur havde følt og burde føle sig *ulykkelig*, fordi han var gaaet ind paa og offentlig havde bekendtgjort at ville indløse Nationalbankens Veksler. Efter at være gaaet til Sengs havde han kastet sig søvnløs frem og tilbage paa sit Leje, da han var kommen til at tænke paa det letsindige heri, eftersom den danske Nationalbank jo ogsaa meget vel kunde bryde sammen — og det var da for at faa denne sin Tvivl om Nationalbankens Soliditet afkræftet, han havde bedt Pontoppidan komme til sig. »Das Engagement wurde ihm jedenfalls zu mächtig« — derfor havde han nu omsider besluttet sig til at tilbagekalde sin Bekendtgørelse i Bladene og nægte at indløse de med Nationalbankens Giro forsnyede nødlidende Veksler.

Situationen var baade til at le og græde over, og Westenholz bemærkede da ogsaa meget tørt, at det ikkun var meget lidet forretningsmæssigt, ikke mindst for et Firma af Salomon Heines Betydning, at tilbagekalde, hvad man Aftenen forud havde tilbudt, og at det forekom ham, at Hr. Carl Heine havde handlet meget ungdommeligt ved at udsende en saadan Bekendtgørelse uden forud at have betænkt dens Konsekvenser. Men hertil svarede han kun klynkende: »Ja, freilich, ich habe sehr jugendlich gehandelt« — og Pontoppidan maatte nu sammen med Westenholz med Fynd og Klem forestille ham det ligefrem uforsvarlige i et saadant Skridt, som turde drage uberegnelige Følger efter sig baade for ham selv og for hele Hamborgs Børs. De opklarede dernæst Hr. Heine om hans fuldstændige Uvidenhed om Nationalbanken og dens Fundering, et solide Pengeinstitut gaves der næppe — og efter omtrent

en Times Samtale lykkedes det endelig at berolige Hr. Heine, saa han opsatte Udførelsen af sin Beslutning om Tilbagekaldelsen af sin Annonce i Bladene. Derimod holdt han paa endnu i samme Nat at telegrafere — og gjorde det i Pontoppidan og Westenholz' Nærværelse —, at han kun vilde intervenere mod Sølv. Westenholz hørte hovedrystende derpaa og tillod sig inden sin Bortgang den Bemærkning, at Hr. Heine dog vel næppe vilde forlange, at Banken skulde skænke ham den Tillid straks at sende ham Sølv for at intervenere, hvor Vekslerne først forfaldt i Februar/Marts — naar *han* ikke havde saa megen Tillid til Banken, at han vilde yde sin Accept for nogle Hundrede Tusinde Mark.

Saaledes stod Sagerne, da Tirsdag Aften de Herrer Blechingberg og Tietgen kom til Hamborg.

*

Den telegrafiske Meddelelse om Pontoppidans Fald indløb til Nationalbanken samme Dag (Mandag), men først sent ud paa Aftenen. Rygtet derom kom dog straks i Bevægelse, saa at »Dagbladet« kunde bringe Meddelelsen allerede næste Morgen. Under Hensyn til Begivenhedens aabenbart saa skæbnesvangre Karakter, fandt man det nødvendigt samme Aften at meddele det skete til Majestæten, der da opholdt sig paa Frederiksborg Slot — og som den Borgerkonge han var, besluttede Frederik VII straks at gribe ind, hvad enten det nu skyldtes Paavirkning af Berling pr. Grevinde Danner, eller hans eget Initiativ — meget synes at tyde paa det sidste. Endnu samme Kvæld, skønt det var blevet Sengetid, telegraferede han til Konseilspræsidenten, Hall, og berammede et Geheimestatsraad til den næste Formiddag, Tirsdagen den 8. Kl. 11.

Hall blev yderst altereret — endog i saa høj Grad, at han ikke gav sig Tid til at læse Depechen ordentligt —, idet han forudsaa, at det ikke blev muligt med saa kort Varsel at faa slæbt Andræ ud til Frederiksborg: lidet anede han jo, hvilket Chok Andræ havde faaet ved Budskabet fra Hamborg. Han styrtede straks ind til Krieger i Kronprinsessegade og alarmerede ham ved Midnatstid — denne tog det noget roligere og bad om at se Depechen, det viste sig da, at Kongen vilde komme ind til Kjøbenhavn og holde Statsraad paa Christiansborg, hvorpaa »Skrækken over Andræs forudsete Udeblivelse salte sig.«

Ofte er et Lands Skæbne bleven afgjort ved et Middagsbord. I Aarene 1855—58 stod for Danmarks Vedkommende Skæbnebordet dækket een Gang ugentlig i Andræs Hjem, Nørregade Nr. 42, nuværende Nr. 33.

Der sad de, Hall paa Værtens højre Side, Krieger paa hans venstre, ved dennes Side atter Svogeren Hans Egede Schack, lige overfor Værten Husets Frue med de to Sønner, Victor og Poul, paa højre og venstre Side. Det var aldeles ikke, hvad man nutildags forstaar ved Ministermiddag: det var et almindeligt Middagsmaaltid i et borgerligt Hjem, en kraftig Suppe, Fjerkræ eller Fuglevildt, Dessert, en let Rødvin, sparsomt nydt. Ved en Middag i 1857, hvor det paa Grund af Fødselsdag gik særlig »fint« til, lød Menuen paa Krebsesuppe, smaa Postejer, Kalvesteg, Vanille Is. Hall var den eneste kraftige Spiser — iøvrigt kom han altid, *efter* at de andre var gaaet til Bords: han gik aldrig med Uhr, men »tog Tiden« efter offentlige Uhre — og kom overhovedet gerne forsent. Men til Gengæld traadte han ind med et straalende Smil og var i et Øjeblik inde i den livligste Conversation.

Sønnerne var den Gang kun Drengene, og Børn deltog ikke paa hin Tid i Voksnes Samtaler. Men smaa Krukker har ogsaa Øren, og selv for Børn var der meget morsomt at høre paa: om Frederik den Syvendes store Hund Rollo,

om da Kongen tog til Ringsted ud — for at grave« — eller da Grevinde Dannerovre paa Glyksborg Slot havde været saa vred paa Lækkermundene Hall og Liebe, at hun

SCHACK

havde ladet servere Aalesuppe, fyldt Hvidkaalshoved og Flæskesteg til det kongelige Taffel — eller om hint Statsraadsmøde, hvor Stoleryggen efter Halls store Tale gik itu, og en Spids rev en Flænge bag i hans Kjole, hvorefter Frederik VII muntert tilraabte ham Gang paa Gang: »Fronten, Hall, Fronten!« De to Sønner saa desuden deres Mo-

der straks om Aftenen sætte sig til at nedskrive de Vidomsord, hun havde opsnappet under de store Mænds Samtale, i sin Dagbog — de abede da efter, først Poul alene, siden begge to, og saaledes kappedes Moder og Sønnerne efterhaanden om at lure paa hvert betydende Ord for bagefter at pile ind og faa dem prentet ned paa Papiret. Forøvrigt kunde Fruen godt selv give et fyndigt Ord med i Laget, Schack derimod sad som oftest tavs og hørte til, stundom sikkert med et lille Smil om Mundvigene — han havde et løjerligt Ruskomsnusk-Udseende og fandt sig selv lidet imponerende, men han var en skarp og fin Iagttager og havde megen humoristisk Sans.

Sikkert har det jo nok været værd at lytte til de tre Ministres Samtale; de var alle tre aandfulde og kundskabsrige Mænd, knyttede til hverandre med et nært Venskabs Baand, og udvekslede derfor ved en Lejlighed som denne Meninger i al Fortrolighed, i de fleste Tilfælde talte de vel ogsaa fra Leveren, lige rent ud af Posen. Og som Underholdningsstof havde de netop i deres Egenskab af Landets Styrere de Begivenheder og Foreteelser, som for dem var Dagens løbende Indhold, men som *blev* Historie. For saa vidt havde baade Fruen og Sønnerne Ret: de oplevede Historie — naar de blot fik fæstet det ned paa Papiret, saa blev det skrevne straks i og for sig selv Historie.

Ved Bordet blev Herrerne naturligvis ikke altid færdige med, hvad de havde at drøfte, ofte ligefrem at aftale — og saa fortsattes Passiaren bagefter ved en Kop Kaffe og en Cigar. Og naturligvis kom Hall og Krieger ogsaa andre Dage — Hall særlig Søndag Formiddag — kom saa at sige paa alle Tider af Døgnet, snart den ene, snart den anden, et Løb op for at høre Andræs Mening om dette eller hint og enes om fælles Optræden. Hvad det kommer an paa at

forstaa, er dette, at alt naturligvis ikke skete just omkring Middagsbordet eller en bestemt Ugedag, i Andræs Herreværelse er vel endogsaa de vigtigste Ting bleven afgjort — men altsaa dog stadig i Andræs *Hjem*, saa at han paa den for ham bekvemtest mulige Maade kunde tage Stilling til, hvad Sag det nu var, som kom til at ligge for — deri laa det! Andræs Hjem var paa en Maade i hine Aar Generalstabskvarteret, Feltherreteltet, hvor Slagplanerne lagdes, og hvorfra Ordrene udgik.

Selvfølgelig er da ogsaa Krisen i hine Decemberdage bleven livligt afhandlet, baade hvad virkelig Fare, den rummede, i hvilken Henseende Andræ til en Begyndelse aabenbart var lidt skeptisk, og hvor megen Vægt der laa paa, at Regeringen tog sig af dette Anliggende, og hvor langt dens Pligt og Ansvar i saa Henseende gik. Og eet maatte da under disse Drøftelser hurtigt have staaet Hall og Krieger klart, som vi saa Ploug straks havde det paa Fornemmelsen: Andræ var modvillig og misstemt, og denne Modvillie og Misstemning havde taget en personlig Farve af hans Aversion mod *Alfred Hage*.

Nu man man nemlig vide, at netop i disse Dage for 3 Aar siden, hvor det almindeligt ventedes, at Andræ vilde blive Finansminister, havde Hage skrevet til ham: »Jeg haaber, det er sandt eller bliver sandt, at Finanserne kommer i Deres Hænder. Dersom De til nogen Tid tror, at jeg i et eller andet kan være Dem til Nytte, skal jeg med Fornøjelse være til Tjeneste.« Brevet var stilet til »André« — er det nu ikke harmeligt, naar man hedder Andræ, saa at blive kaldt André? Ja, maaske kan vi ikke alle forstaa det, har jo heller ikke alle lige fine Fornemmelser, men med Andræ er det noget andet, han i hvert Fald maa have Lov til at blive stødt over sli­g Skødesløshed. Hans Hustru

forstod det tilfulde: da hun omtaler Episoden i sin Dagbog, indleder hun den med at præsentere Alfred Hage som »en skvadronerende rig Konsul.« Saa viste Andræ sig anderledes høflig: han havde takket Hage forbindtligt for hans venlige Tilsagn om »Raad og Assistance«, da de næste Gang saas. Har denne Forbindtlighed maaske været altfor stor? Der er en Artlighed, der let føles som afvisende. En Tak, der ganske mangler Varme, som er iskold og med et Stænk af Ironi, kan være en bedsk Drik at faa rakt. Og hvad vi paa vore Fingre ved Besked med, det er, at Andræ ikke følte sig det allerbitterste oplagt til at søge Vejledning hos Hage — ikke alene fordi han betragtede ham med en vis haanlig Forundring over saa megen og i hans Øjne saa slet funderet Selvsikkerhed, men endnu mere, fordi Hages Indsigt i Finanssager forekom ham ganske overfladisk, hvorfor han maatte anse det for paatrængende eller latterligt fra ham at faa Tilbud om Bistand.

Herpaa lagde Andræ saa lidet Dølgmaal, at han endog en Gang i Rigsraadet i 1856 indledede et finansielt Foredrag med Bemærkningen om, at han »sædvanligvis ikke plejede at inklade sig paa en Gendrivelse af Alfred Hages Kritik over Operationer fra Finansernes Side«, men i Dag skulde han gøre en Undtagelse! Unægtelig en Affærdigelse af lidet parlamentarisk Art, navnlig overfor et Medlem, der ellers fra saa at sige alle Sider mentes at sidde inde med særlige Kvalifikationer paa det her omhandlede Omraade! Denne var da ogsaa af og til ved at sprække af Harme over slig Ringeagt fra Andræs Side: efter Hages uforgribelige Mening var det omvendt *ham*, Andræ, som Gang paa Gang i Finanssager tydelig nok viste, han ikke »havde forstaaet et Muk af det Hele.« Dette refereredes atter af kære

Sjæle til Andræ og gav hans Viderlighed mod Hage ny Næring. En smuk Svikmølle!¹

Nu i 1857 var der yderligere kommet følgende til: Hage havde under 18. Marts privat tilskrevet Andræ og henvendt hans Opmærksomhed paa, at der forestod Optagelsen af et svensk Statslaan til 4 à 5 pCt. til en Kurs, saa at man for 13¹/₂ Mill. Rdl. vilde kunne erhverve sig for 15 Mill. Rdl. Obligationer til en altsaa forholdsvis god Rente — og dette syntes han var en god Lejlighed, der her frembød sig for Anvendelse af en Del af Øresundsfondens Midler. Han tilføjede: »Bliv ikke bange for, at jeg vil bruges som Underhandler og have en stor (!) Profit — sligt er ikke værd at tage i Betragtning«. Og han sluttede Brevet saaledes: »Jeg taler ikke til nogen om det her skrevne, men er til Tjeneste, ifald De vil høre videre herom«.

Det er ikke urimeligt at antage, at Andræ med sit hele Syn paa Hage har moret sig over at modtage dette Brev, vel endog smilet over den Uegennyttighed, Hage heri stillede til Skue — han var bekendt for heller ikke at ringeagte den lille Profit. Nok er det imidlertid, at Andræ aldeles ikke reagerede overfor dette Brev, hvad Hage paa sin Side uden Tvivl har følt som en ny Forsmædelse. »Jeg spørger aldrig anden Gang«, sagde Skarnbassen, da den heller ikke denne Gang fik Svar. Han havde da taget Anledning til at drage Spørgsmaalet om den rette og fordelagtige Anbringelse af Øresundsfondens Midler frem ved Rigsraadets tredie Behandling af Lovforslaget herom, som fandt Sted den 25. April 1857.

Hage opkastede ved denne Lejlighed Spørgsmaalet om Forrentningen af Statens Kassebeholdning. Andræ havde kaldt »den almindelige Rente, 4 pCt.«, for »den naturlige«

¹ Jfr. Fru Andræs Dagbøger.

og anslog derfor Renteindtægten af de forventede 30 Mill. til 1.200.000 Rdl. — Hage bemærkede hertil, at han kaldte den Rente den naturlige, som til en vis given Tid svaredes. Denne var nu betydelig højere end 4 pCt., for første Klasses Handelsveksler betaltes der saaledes op til 9 pCt., nemlig Bankrenten plus $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$ eller 1 pCt. Provision pr. 3 Maaneder. Bankinstituter i London havde givet en Gennemsnitsrente af $5\frac{1}{2}$ pCt. hele Aaret: fra 18. December 1856 havde Bank of Englands Diskonto været 6 pCt. og blev netop den 2. April 1857 forhøjet til $6\frac{1}{2}$ pCt., hvad der svarede til 6 pCt. for kontante Indskud i Londoner Banker paa Opsigelse med 7 Dages Varsel. Det sjællandske Jernbaneselskab havde nylig været i Forlegenhed for 100.000 Rdl. og henvendt sig til Finansministeren om dette Laan, havde vel ogsaa faaet det, *men* det var blevet gjort til Belingelse, at Selskabet skulde arrangere sig gennem et Handelshus, som det maatte betale $\frac{1}{3}$ pCt. Provision, for at dette Firma kunde indestaa for Laanets rigtige Betaling. Hage vilde derfor tro, at det var muligt for Tiden at faa Statens Midler gjort langt mere frugtbringende, og udtalte den Forventning, at naar der nu snart kom 12 Mill. Rdl. kontant til, vilde disse kunne gøres frugtbringende til omtrent 6 pCt., saa at der derved blev skabt et meget betydeligt Plus til den Forrentning, der var given.

Andræ havde herpaa svaret endog paafaldende heftigt. Han begyndte saaledes: »Ja, den ærede Talers Ubekendtskab med de her omhandlede Forhold vil formentlig for Enhver, der er noget inde i dem, tilstrækkeligt fremgaa af den sidste Ytring, at et Beløb af 12 Millioner skulde for Finanserne kunne frugtbargøres til en Rente af 6 pCt.: det erklærer jeg for at være aldeles umuligt.« Nogen egentlig Begrundelse gav han ikke, men fortsatte: »Jeg skal for-

øvrigt slet ikke indlade mig paa en nærmere Gennemgaaen af, hvad der er blevet fremført, men blot gøre den ganske simple Bemærkning, at jeg tror, det kan anses for at være et Axiom, at i samme Forhold som man ønsker Penge sikkert anbragte og lettere disponible, i samme Forhold bliver det vanskeligt at faa en høj Rente af dem. Det er muligt at spille i Lotteriet og vinde overordentlig meget, men det er kun muligt ved at udsætte sig for den overordentlig store Sandsynlighed at tabe meget.« Angaaende det paaankede Forhold med Hensyn til det sjællandske Jernbaneselskab havde han kun det at sige, at der »ikke blev stillet nogen Sikkerhed for, at den Veksel, der udstedtes for Laanet, ogsaa virkelig kunde blive indfriet til Forfaldstiden«, hvorfor man blev »nødsaget til at paalægge Selskabet at skaffe en Paategning af et Hus, der vilde staa del credere for dette Beløb«.

Heroverfor havde Hage haft let Spil. Det sjællandske Jernbaneselskab maatte dog aabenbart være 100.000 Rdl. værd, og hvis Andræ overhovedet kendte Vekselretten, maatte han ogsaa vide, at den Dag, Vekslen forfaldt, uden at blive betalt, kunde han blot protestere og derefter meget hurtigt faa ikke alene sit Beløb, men ogsaa $\frac{1}{2}$ pCt. i Provision og 6 pCt. Rente. En Kautionist var derfor fuldkommen uforuden. Med Hensyn til Rentenpørgsmaalet mindede han om, at Hovedparten af Indløsningssummerne jo netop efter de givne Oplysninger skulde indgaa i London, og med uomstødelige Bevisligheder godtgjorde han, at paalidelige Bankinstituter i denne Stad svarede 6 pCt. Netto i Rente, hvad der svarede til $\frac{1}{2}$ pCt. under den Diskonto, Bank of England noterede.

Af den tidligere i dette Afsnit givne Fremstilling vil man vide, at Alfred Hage heri havde fuldkommen Ret — man

vil fremdeles vide, at det netop ogsaa gik saaledes, da det kom til Stykket, at Pengene blev anbragt hos et engelsk Bankierfirma, nemlig C. J. Hambro & Son, og at dette skaffede op til 8 à 10 pCt. i Aarets Løb.

Andræ, der ved sin hovne Bemærkning om Hages »Ubekendtskab med de her omhandlede Forhold« saaledes var gaaet slemt i Vandet, maatte da ogsaa tie stille og stikke Hages Betegnelse af hans Gendrivelse som »et gammelt Ministerkneb« i Lommen. Som lige overfor hentydet til, maatte han endog bagefter nøje følge Hages Anvisninger, altsaa derved i Praksis anerkende sin fuldkomne Uret, hvad man vel forstaar, at Andræ havde saare vanskeligt ved — at tilgive Hage!

Følgen af alt dette var, at da nu i December 1857 et Sammenspil mellem Handelsstandens Tillidsmand paa Tinge og Finansministeren naturligt paakrævedes af Situationen, stod de to Mænd — for at bruge Plougs Udtryk, i en lidt senere hen paa Maaneden skreven Artikel — »som to inkommensurable Størrelser, der ikke gav hinanden noget efter i gensidigt Nag.« Det er fordomsfrit af Ploug, som stod Hage saa nær, at læsse lige saa meget paa hans Tallerken som paa den ham lidet sympatiske Andræs. Men forøvrigt maa det siges, at Hage tog sig bedst i det: som alt stillede sig, kunde han, der var Handelsstandens eneste Repræsentant i Folketinget, umuligt have siddet med Hænderne i Skødet og set til. Det var altsaa uundgaaeligt, at han foretog sig noget til sine Standsfællers Gavn, traadte aktivt op som Rigsdagsmand og derved gjorde sit til Krisens Bekæmpelse. At dette »noget« blev til en *Forespørgsel* i Folketinget, kunde vanskeligt opfattes som noget udæskende Skridt overfor Andræ, men var under de foreliggende Forhold egentlig kun at spille op til de Trumfer, han maatte

være berettiget til at gaa ud fra, Regeringen ej alene havde paa Haanden, men ogsaa gerne vilde benytte.

Men Andræ kunde ikke paa samme Maade tage Situationen, som den bød sig til: han saa i Hages Forespørgsel et Vigtigmageri, en Udfordring, et Forsøg paa at lade ham, Monarkiets Finansminister, staa Skoleret for sig, og det lykkedes ham virkelig at faa Krieger saa nøje stemt ind i samme Toneart, at Hages Forespørgsel, som blev foretagen Tirsdagen den 8. December, af ham »blev besvaret paa en Maade, der grænsede til Uanstændighed.«

Til Gengæld for denne Føjelighed fra Kriegers Side har denne vel nok ment at turde have det Haab, at Andræ paa anden Maade, nemlig i Hovedsagen, i Realiteten vilde give noget Køb overfor ham og den fælles Ven, Hall, som var »meget ivrig« for, »at noget skulde gøres«. Forinden Hages Forespørgsel fandt samme Dags Formiddag det Statsraadsmøde Sted, hvis Afholdelse Majestæten, der havde »indset den uhyre Betydning af den herskende Krisis«, havde »befalet *proprio motu*«, hertil »ledet af sin sædvanlige Omhu for sine Undersaatters Tarv«¹ — og dermed var der traadt en ny Faktor ind i Spillet, som Andræ dog ogsaa efter Omstændighederne maatte tage Hensyn til: den folkekære Konge, der kommer farende ind fra Frederiksborg for at gøre den udtrykkelige Anskuelse gældende som sin, at Regeringen paa en eller anden Maade maatte træde hjælpende til overfor Pontoppidan, »da han havde hørt, at han vilde trække saa mange efter sig.« Frederik VII havde Ret, der herskede i Byen stor Bestyrtelse over Husets Fald, og man var forberedt paa, at Børsen vilde vise sig alvorligt opskræmt. I »Dagbladet«s Morgennummer for samme Dag hedder det i Overensstemmelse hermed:

¹ Man genkende heri »Berlingske Tidende«s højtravende Stil.

»Det er højlig at beklage, at der ikke fra Kjøbenhavn er gjort noget Skridt for at holde dette Hus, hvis Fald vil udøve en til alle Sider forgrenet Virkning, og det uagtet der har været gjort Forestillinger nok derom, navnlig af de Mænd, som Nationalbanken nylig sendte til Hamborg; ingen kan være blind for den Indflydelse, som dette Firmas Fald vil faa for samtlige de danske commercielle Forhold.« Saaledes var den almindelige Opfattelse. Frederik VII var derfor som saa mangen en Gang i sin kongelige Tilværelse i nøje Pagt med den offentlige Mening, og han ventede nu af sine Ministre Forslag »om de Midler, hvorved Krisen kan formildes«.

Til Trods for den Bearbejdelse fra Halls og Kriegers Side, som Andræ allerede havde været udsat for, viste han sig nu i Statsraadet paany ret modvillig — for Frederik VII's Meninger havde han den mindst mulige Respekt, saa *hans* Indblanding har snarest virket i modsat Retning af den tilsigtede. Andræ havde omsider svunget sig op til at ville give Nationalbanken endnu 1½ Mill. Rdl., hvad der i hans Øjne aabenbart har været en grumme stor Imødekommen, og de Penge kunde jo Banken nu bruge efter eget Tykke, altsaa ogsaa til Pontoppidan — vilde den ikke det, kunde det i hvert Fald umulig være en Opgave for *Monarkiets* Finansminister at frelse et Hamborger-Hus fra at gaa fallit, selv om dette berørte *Kongerigets* Handel nok saa stærkt. I afgjort Modsætning til dette Standpunkt talte Hall varmt Købmandsstandens Sag: med hele sin Natur havde han let ved at forstaa, at naar den populære Konge og den offentlige Mening slog sig sammen om at kræve Pontoppidan hjulpen, vilde det være saare uklogt af Ministeriet heroverfor at nøjes med en koldsindig Henvisning til, at Banken havde faaet — *Halvdelen* af den Sum, Handelsstanden havde

ønsket (!) og saa dermed lade fem og syv være lige! Andræ forskansede sig imidlertid bag det formelle Hensyn, han som Finansminister maatte tage til, at Monarkiets Finanser blev anvendt overensstemmende med deres Formaal. Krieger maatte da tilsidst »intervenere« og antyde Muligheden af, at *Kongerigets* Finanser da burde yde »velvillig Bistand«. Og naturligvis maatte saavel Banken som Børsen selv være med i Baaden — Redningsbaaden, der maatte sættes ud for at hjerpe H. Pontoppidan & Co.!

Resultatet af Statsraadmødet blev derefter, at Ministeriet skulde arbejde videre paa *dette* Grundlag.

*

Da Ministrene hin Tirsdag (den 8.) fra Statsraadet kom ned i Folketinget, hvor Mødet var blevet udsat fra Kl. 1 til Kl. 2¹/₄ for at vente paa Ministrene, viste Andræ sig lige i Salen og forlod den derpaa demonstrativt. Han var *Monarkiets* Finansminister og skyldte derfor Rigsraadet, men ikke *Rigsdagen* Regnskab for eller Oplysning om, hvorvidt han agtede at træffe finansielle Dispositioner, og da hvilke, over de helstatlige Fællesmidler.

Forhandlingerne aabnedes under en meget trykket Stemning, og deres Forløb skulde saa vist ikke bidrage til at hæve den.

Alfred Hage begyndte med den Ytring, at han i det hele taget ikke var nogen Ven af Interpellationer, og ved en tidligere Lejlighed havde kaldt dem »et stort Apparat med et ringe Resultat. Apparatet skulde han imidlertid gøre ganske lille: i en Sag af saa alvorlig Natur behøvedes der ikke mange Ord. Dersom man vilde spørge, om det var rigtigt at komme her paa Rigsdagen med en saadan

Forespørgsel til Regeringen, var han vis paa, at enhver vilde svare, at det omvendt næppe vilde være sømmeligt eller rigtigt, dersom den danske Rigsdag var sammen paa en Tid, hvor hele Landet var saa grebet af Begivenheder som de nuværende, og ikke tog den mindste Notice af disse. Heller næppe vilde nogen sige, at det ikke skulde være Regeringens Sag at blande sig ind i saadanne Anliggender som det foreliggende, det kunde kun være Regeringen kært at opfylde sin Pligt til at gribe til, hvor det var muligt at udrette noget for Samfundet, i et Øjeblik, da samtlige Samfundsklasser var udsatte for en saadan Rystelse. Hertil kom den finansielle Betragtning: enhver Forstyrrelse i det almindelige Velvære, i Landets Udvikling, maatte nødvendigvis virke overordentlig stærkt paa Landets Finanser. — Den herskende Tilstand var tilstrækkeligt bekendt til, at han ikke behøvede at omtale den nærmere. Efter flere Aars uafbrudt Velstand var Værdierne skruet op til en Højde, hvorpaa de efter en rimelig Beregning ikke kunde holde sig. Det var nu kommet til et Brud, og dette Brud havde formeret sig fra Sted til Sted over hele Europa som en sand Revolution. Han tænkte ingenlunde særligt paa alle dem, der havde svindlet eller overspekuleret — de maatte tage Skade for Hjemgæld —, men nu truedes endog de virkelige, rimelige Værdier med at blive bragt ned til næsten ingenting. Der var opstaaet Mistillid til alt andet end rede Penge, og disse gemtes derfor bort. Fra Hamborg, hvormed man havde haft en nøje og altfor stor Forbindelse, kom nu alle Veksler tilbage, det ene Hus fallerede efter det andet — »og med dyb Beklagelse vil det lyde over hele Danmark, at et Hus, lige agtværdigt for sin Karakter som for sin utrættelige Iver i alt, hvad der har været dansk, har været nødt til af Mangel

paa Hjælp, som det maaske kunde have ventet, at standse sine Betalinger!« (hermed sigtedes naturligvis til H. Pontopidan & Co.). Faren truede dog ikke blot Handelsstanden, men ogsaa Samfundets øvrige Klasser, som var bundne til denne med saa mange direkte og indirekte Baand. Det var endnu muligt at forhindre Indtrædelsen af en almindelig Nød, men enhver Time, der gik, forøgede Faren. Vedblev en saadan Tilstand som den nuværende, vilde der komme en saadan panisk Skræk over hele Landet, at intet længer kunde siges at staa fast — der var allerede Tegn til, at »Folk ikke ynder Sedler, men antager, at det er det bedste at have Sølv.« Han sluttede med at sige, at han vel følte, det kun var paa ufuldstændig Vis, han havde bragt denne vigtige Sag frem, men han vilde oprigtig tilstaa, at han var overanstrengt af de sidste Dages Begivenheder.

Hvad svarede nu *Indenrigsminister* Krieger herpaa? Lutter Formalia. Han tog fat i Forespørgerens Indledningsbemærkning om Interpellationens Væsen: «et stort Apparat med lidet Resultat». Deri fandt han en Tvivl om Brugeligheden af Interpellationer til store Formaals Opnaaelse og var deri med Hage enig, men af en helt anden Grund, da han egentlig ikke saa, hvori det store Apparat skulde ligge. Nej, hvis noget skulde give Interpellationer Betydning og gøre det muligt, at der kom et større Resultat ud deraf, saa maatte det just være Apparatets Storhed, saa maatte det være Betydningsfuldheden af det Foredrag, hvorved Forespørgslen indleddedes, saa maatte det være Indholdet af de Grunde, der gjordes gældende som Udgangspunkt for Spørgsmaalet. Hvor det gjaldt afsluttede Kendsgerninger, hvor der ganske simpelt var Spørgsmaal om at svare med et Ja eller Nej, der kunde Interpellationen føre

til sit bestemte Maal — hvor der derimod var Spørgsmaal om fremtidige Kendsgerninger, Spørgsmaal om at foregribe en maaske tvivlsom Udvikling, der betød selve Forespørgslen intet, men kunde kun faa Betydning ved sin Indledning, sin Begrundelse. Saaledes da ogsaa i det nærværende Tilfælde. Den ærede Rigsdagsmand kunde jo dog i Forvejen ikke være i Tvivl om, at hvis han eller en af de andre Ministre havde et Lovforslag om det foreliggende Emne at bringe frem for Tinget, saa vilde man ikke have afventet denne Forespørgsel. Allerede derved var Forespørgslens Form tilstrækkelig paavist som intet betydende, da jo intet saadan Lovforslag var fremkommet, Formanden havde intet meddelt om noget saadant Lovforslags forestaaende Indbringelse — det maatte altsaa være af den simple Grund, at Ministeriet ikke havde anset sig forpligtet dertil. Betydning kunde Forespørgslen altsaa kun faa ved »Apparatet«. Naar Hage havde støttet sig til, at den herskende Stemning burde faa sit Udtryk her i Tinget, saa var det ogsaa at ønske, at Udtrykket da blev et saadant, som svarede til det, man maatte ønske var Grundtonen i Stemningen, nemlig om ogsaa alvorlig Bekymring, saa dog til samme Tid Koldsindighed — ikke Tilbøjelighed til fortrinsvis at søge Hjælpen der, hvor ikke Pligten til at yde Hjælpen kunde siges at være, og hvor Evnen lige saa lidt kunde findes. Skulde altsaa denne Forespørgsel faa en sand Betydning, maatte det være ved en skarp, klar og rolig Granskning af Aarsagerne til den indtraadte Krisis og ved Paavisning af de Midler, der kunde benyttes til at fjerne dens farligste Følger, men en Vejledning i saa Henseende havde han ingenlunde fundet i Alfred Hages Bemærkninger. Det var rigtigt, at der var stor Forskel paa dem, der havde opskruet Krediten paa en unaturlig Maade,

og de Huse, som uden at have gjort dette dog rantes af Krisen, men *han* havde ikke noget Middel i Hænde til at raade Bod paa de Ulykker, som udsprang deraf. »Det vil ikke undgaa det ærede Tings Opmærksomhed, at for saa vidt der tænkes paa Hjælp af Monarkiets Finanser, er det et Forhold, der ikke umiddelbart vedkommer mig.« De Forhandlinger, der havde fundet Sted mellem en af hans Colleger (Andræ) og det Institut, som fortrinsvis var kaldet til ved en klog og omsigtig Færd at formindske de Ulykker, som var forbundne med den nærværende Krise (Nationalbanken), var velbekendte, og de Resultater, som maatte fremgaa deraf, vilde jo i Løbet af faa Minutter blive bekendte over hele Byen.

Efter dette Svar, som Ploug Dagen efter ikke uden Føje betegnede som »latterlig formelle Omsvøb«, tog Hage atter Ordet og begyndte ikke uvittigt: »Ja, hvorledes nu end Apparatet var, saa kender vi jo nu Resultatet.« Sandsynligvis vilde han kunne have gjort det større ved udførligt at beskrive den nuværende Tilstand, men da denne fra den tidlige Morgen til den sildige Aftenstund var bleven forhandlet paa saa mangfoldige forskellige Maader, var han oprigtig talt gaaet ud fra, at enhver Medlem af Rigsdagen, Regeringen inclusive, var lige saa bekendt dermed som han. Hvem vidste vel ikke, at selv de solideste Huse var ude af Stand til at opfylde deres Forpligtelser, naar disse skulde opfyldes paa bestemte Dage, fordi den ventede Tilgang af Betalinger fra anden Side samtidig svigtede. Man havde Eksempler paa, at et Hus, der skulde udbetale 1,000 Rdl. og have 10,000 Rdl. ind, vel affordredes de 1,000 Rdl., men gik glip af de 10,000 Rdl. Forholdet var af en saadan Natur, at han i det mindste aldrig havde kendt noget, der kunde sammenlignes dermed. National-

banken var ude af Stand til at yde nogen Hjælp, og intet andet Sted kunde man faa Laan paa gode Effekter. Indenrigsministeren havde nu sagt, at Svaret paa Forespørgslen laa allerede i den Omstændighed, at Ministeriet ikke havde anmeldt noget Lovforslag. Dette syntes ham at betyde, at man ikke kunde vente noget af Regeringen. Han forstod godt, det var Kriegers Mening, at Rigsdagen ikke havde med disse Forhold at bestille, for saa vidt som de vedkom hele Monarkiet. Dette var formelt rigtigt, men han havde rigtignok troet, at man nu var saaledes udenfor alle Former i Henseende til Pengeforholdene her i Landet, at man vel turde vente, at der blev gjort noget overordentligt. Man kunde ikke undgaa at henvise Regeringen til Helstatens Finanser, thi det var dog umuligt at sige, at Danmark ikke særlig kunde komme i Betragtning, dersom det maatte antages, at det var den Del af Landet, der nærmest berørtes af denne ufortjente Ulykke. Alle de store Tab, der var lidt, kunde efter al Sandsynlighed have være afværget, naar Regeringen straks havde set Faren i Øjnene og ladet et saadant Kvantum Sølv komme her til Landet, at dermed solide Folk kunde være blevet hjulpne. Vilde man svare ham, at det var Øresundsfondens Penge, der var i London, som han og enhver nærmest tænkte paa, vilde han sige: Ja, men her i Danmark er vi lige saa berettigede til at vente, at disse Penge til Bedste for hele Samfundet bliver benyttede til Diskontering her som i London. Man kunde have forekommet hele Krisen ved en saadan overordentlig Hjælp, som Monarkiets Finanser ved en Art Tilfældighed just havde været i Stand til at yde. Denne Hjælp var udeblevet, men endnu kunde meget reddes af det almindelige Skibbrud, hvis det blev muligt at formaa Regeringen til at gøre nogle Anstrengelser og

træde til. Det var imidlertid beklageligt, at Folketinget ikke havde større Magt til at faa Regeringen til at gøre sin Pligt i saa Henseende — han kunde dog ikke gøre sig fortrolig med den Tanke, at Regeringen, skønt det var sildigt, ikke vilde erklære, at der maatte ske noget alvorligt, og at der maatte trædes til under den nuværende Tilstand.

Da Hage havde afsluttet sin Tale, indtraadte der en lang pinlig Pause: efter som det hele var gaaet, trykkede man sig fra alle Sider ved at tage Ordet, medens man dog samtidig var klar over, at under de saa højst bevægede Forhold, hvor hele Offentligheden saa hen til, hvad der den Dag foregik i Rigsdagen, kunde det hele ikke ret vel faa Lov til saaledes at opløse sig i intet.

Denne Stemning gav Tscherning Luft, idet han udtalte, at efter at denne Sag var bragt her ind i Tinget, forekom det ham vanskeligt at lade den falde aldeles til Jorden uden at gaa nærmere ind paa den, end det var sket indtil dette Øjeblik. Det var blevet sagt, at Tinget ved de Midler, som stod til dets Raadighed, intel kunde udrette, men at ende Sagen paa et saadant Standpunkt vilde sikkert fremkalde endnu større Uro og Mistillid end den, der allerede var tilstede. Skulde Øresundsfonden kunne tages i Brug, maatte Kongeriget træde imellem og saa at sige stille sig selv som Pant for den Anvendelse, der blev givet en Del af denne Fond. Det vilde have fremmet Sagen i en ganske overordentlig Grad, om Hage, som havde langt større Indsigt i Sager af denne Natur end nogen anden i Salen, og som i det hele taget havde saa stor Opfindsomhed i Sager af denne Art, havde henvist til andre, maaske endog mere brugelige Midler. Efter at have peget paa den megen Svindel og Overspekulation.

som det næppe kunde ligge i Statens Interesse at understøtte, udtalte han som sin Formening, at det ikke vel var muligt at skaffe i Kontanter, i Sølv, den nødvendige Valuta for at komme over den nuværende vanskelige Periode, man maatte sikkert hjælpe sig med Beviser (Kreditbeviser), som man gav en vis Garanti — derved vilde man kunne trække de Penge frem, som nu holdt sig tilbage. Iøvrigt gjaldt det vel om at skelne mellem virkelige og fiktive Værdier. Der var blevet hentydet til H. Pontoppidan & Co., og han skulde ikke modsige den store Forbindelse mellem dette Handelshus og det danske Marked, ejheller modsige et eneste af de berømmende Ord, der var blevet sagt om dette Hus, men efter hans Overtydning kunde det ikke være den rette Vej igennem dette Hus at hjælpe paa vore Trængende. Vi skulde hjælpe vore egne Trængende, og for saa vidt de havde virkelige Værdier, der skyldtes til dette Hus, lade dem blive hjulpne til at kunne betale Huset. Han sluttede med at sige, at i denne Sag burde alle partipolitiske Hensyn, endsige politiske Rivninger, bortvises: Var Kongerigets Finanstilstand blot nogenlunde taalelig, var en Forøgelse af Udgifterne noget, der med Lethed kunde bæres, saa at Kongeriget ved egne Kræfter kunde komme ud over de nærværende Vanskeligheder.

Hage mindede om, at han selv for faa Dage siden (paa Børsmødet den 2. December) havde foreslaaet Kreditbeviser som en Udvej, men Grosserer-Societetets Komite, hvis Anstrengelser og Iver for at hjælpe i nærværende Øjeblik han med Glæde skulde anerkende, havde ikke kunnet slutte sig til dette Forslag — og følgelig havde han opgivet Haabet om at vinde videre ad denne Vej, men derfor maatte han ogsaa overlade til Grosserer-Societetets Komite nu at se at finde paa andre og bedre Udveje. Maaske var

et Forslag af den Natur, der for 5—6 Dage siden kunde have ført til Maalet, ikke nu mere tjenligt, thi i Mellemtiden var Mistilliden steget endnu stærkere. Var man uden Indflydelse paa Øresundsfonden, der var saa rig paa Sølv, som kunde anvendes, uden at nogen traadtes et Haar for nær, saa maatte man kunne skaffe Sølvet indirekte — Kongeriget havde laant Kjøbenhavns Kommune en Million Rdl., og disse Obligationer maatte dog vel kunne pantsættes til Øresundsfonden, saa man derved fik 500,000 Rdl. i Sølv. Situationens Ejendommelighed var jo netop den, at ingen Regering i hele Europa var saa gunstigt situeret, hvad Pengemidler angik, som netop den danske, men vort Pengevæsen var ogsaa i en saadan Tilstand, som gjorde det uundgaaeligt for Regeringen at træde til. Vi havde kun een eneste virkelig Bank i Landet, Nationalbanken — det var ikke til nogen Nytte at sige noget mod denne Bank, men den var jo dog faktisk gaaet i Staa, kunde ikke for Øjeblikket bidrage til at hjælpe Landets Omsætning og Opkomst, derfor maatte den ogsaa finde sig deri, hvis man vilde gaa til »rentebærende 6 Maaneders løbende Sedler« (Kreditbeviser), thi Oktrojen gav kun Nationalbanken Eneret til Sedler, der lød paa Indløsning med det paalydende Sølv ved Præsentationen.

Indenrigsminister Krieger tog nu atter Ordet for igen at gøre den formelle Bemærkning, at naar Hage havde talt om Øresundsfonden, maatte han jo vide, at han, Indenrigsministeren, ikke paa nogen Maade var berettiget til her at udtale sig. Han vilde henstille til Tinget, om det var saa aldeles loyalt at udtale en saadan Kritik, som Hage havde gjort, uagtet man maatte vide, at Stemningen i det hele taget var en saadan, at de fleste ikke med Kulde kunde afværge denne Kritiks Berettigelse. Var det loyalt

at fremkalde hos dem, der ikke bedre kendte Forholdene, hartad en Tro om, at den halve Snes Millioner, hvorom der var blevet talt, laa et Steds disponible i Sølv, som om man havde en Aladdins Lampe til at trylle Sølv frem i Overflod. Hage vidste jo i hvert Fald godt, at de ikke henlaa i møntet Sølv eller Barrer, saaledes at de paa den Maade var umiddelbart disponible. Naar der var henvist til Brugen af kongerigske Midler, maatte man her vogte sig for at gøre sig skyldig i en aabenbar Misforstaaelse. I samme Grad som Hundredtusind Rdl., der tilhørte Kongeriget, toges ud af Finanserne, i samme Grad svækkedes Finansernes Adgang til at virke med de samlede Kræfter. Selv altsaa om der ellers ikke var noget til Hinder for at tage 800,000 Rdl. eller en lignende Sum ud, saa var det aabenbart, at derved blot blev tilvejebragt, at to Mænd (han og Finansminister Andræ) kom til at raade over et vist Beløb, medens derimod, som Forholdet nu var ifølge den lovordnede Tilstand, Dispositionen var samlet paa en enkelt Haand (Andræs). Der vilde altsaa ikke derved blive en eneste Skilling mere at disponere over. Iøvrigt skulde han gentage, hvad enhver Rigsdagsmand meget vel maatte vide, at uagtet Oplysninger om Forhandlinger mellem Finansministeren og Nationalbanken ikke gaves her paa dette Sted, saa blev de dog ikke hemmeligholdte — og Hage vilde jo blive en af de første, som fik Oplysning derom!

Herefter opstod der atter en Pause, indtil omsider Monrad tog Ordet. Han ytrede sin Forbavselse over, hvorledes Nationalbanken kunde have holdt Diskontoen saa lavt her i Landet, medens den i andre Lande var løbet saa højt i Vejret. Der var to Spørgsmaal, som efter hans Skøn ikke var holdt tilstrækkeligt udè fra hinanden. Nationalbanken stod for Tiden i Spidsen for Landets Penge-

omsætning — var det nu Meningen, at man i den Henseende vilde gøre en Forandring og ved Siden af Banken sætte en anden Autoritet, der med Statens Understøttelse umiddelbart kunde gribe ind i Omsætningen — eller skulde Staten ved Hjælp af Banken komme Næringslivet til Hjælp. I begge Tilfælde lod han sig ikke skræmme af, at man viste ham en tom Kasse, thi hvis det var *nødvendigt* at tilvejebringe Midler, saa maatte man ogsaa bestræbe sig for paa en eller anden Maade at tilvejebringe dem.

Tscherning betragtede Banken som en Handelsmand, der var indviklet i hele Krisen, og som Rigsdagen ikke havde Kontrolmidler nok imod til at vide, hvorvidt den havde deltaget i at begunstige slet Omsætning eller ikke. Det var et Statsformaal at hjælpe den lidende Del af Befolkningen, og dette kunde unægtelig med størst Sikkerhed ske gennem et selvstændigt Institut. Han var med Monrad enig i, at den tomme Kasse ikke burde være til Hinder, der maatte altid kunne findes Midler til at fylde den igen.

Hage bemærkede endelig, at han vel vidste, at Øresundsfonden ikke bestod af rede Sølv, men han haabede dog, man havde været saa forstandig at forvandle *en Del* deraf til rede Sølv for at lade det komme ud igen i profitabel Skikkelse gennem Udlaan til dem, der behøvede saadanne. Paa hvilken Maade man nu vilde indrette disse Laan, vilde han ganske overlade til Regeringen selv at afgøre. Overfor Monrads Ytringer vilde han minde om, at det var hurtig Hjælp, hvortil der trængtes, og der derfor ikke var Tid til at afvente, at Kassen blev fyldt. Han kunde ikke vente, at der nu straks skulde komme noget ud af disse Forhandlinger, men han holdt sig for overbevist om, at hvis Publikum vilde vise Sagen sin Deltagelse, saa skulde nok

Regeringen og Rigsdagen blive enige om de Midler, som kunde være forsvarlige.

Atter pinlig Pause. Efter nogle Bemærkninger af Zahle og G. Winther ytrede endelig L. C. Larsen, at han vilde stille Ministeren det bestemte Spørgsmaal: »Hvis den anden Mand (Andræ) ikke vil hjælpe, vil da Ministeren benytte Kongerigets Midler til dermed at komme til Hjælp?« — Og havde Indenrigsministeren nogen Plan i saa Henseende?

Saaledes trængt op ad en Væg erklærede *Indenrigsministeren* omsider, at saa snart Regeringen fandt Grund til at fremkomme med Forslag, vilde den indbringe saadanne, men man skulde ikke tale derom i Forvejen, Regeringen skulde intet love, naar den ikke var vis paa at kunne holde det. »At den nuværende Krisis er en Sag, der ikke er Regeringen ligegyldig, er vistnok noget, jeg ikke behøver at forsikre den ærede Rigsdagsmand om.«

Der blev nu talt lidt frem og tilbage om, hvorledes Debatten formelt burde endes. 5 Medlemmer med David i Spidsen havde indgivet Forslag til en Dagsorden saalydende: »I Haab om, at Regeringen vil imødegaa den nuværende alvorfulde Pengekrisis ved hurtige og energiske Forholdsregler, gaar Forsamlingen over til Dagsordenen.« Tscherning holdt paa, at det var ikke nok at udtale et Haab, man maatte tilsige Regeringen Tingets alvorlige Samvirken — Grundtvig udtalte, at der var ikke den allermindste Grund til at ytre nogen Tillid til, at Regeringen skulde foretage sig noget, thi han havde ikke hørt, at Ministeren havde givet et saadant Løfte. Ploug vilde just heller ikke kalde den stillede Dagsorden et Tillidsvotum, men da Professor Steen derefter bemærkede, at han ikke kunde fatte, hvorledes det stillede Forslag i mindste Maade skulde hjælpe paa Stillingen, endte

det med, at Tscherning stillede følgende Forslag til Dagsorden:

»Erklærende Folketingets Beredvillighed til at støtte Regeringens Bestræbelser for at møde de vanskelige Om sættningsforhold gaar Tinget over til Dagsordenen.«

Efter at den først stillede Dagsorden var taget tilbage, vedtoges Tschernings enstemmigt med 78 Stemmer.

Det falder straks i Øjnene, at efter hele den Maade, hvorpaa Indenrigsministeren var optraadt, laa der i denne Dagsorden et mildt, men tydeligt Vink til Regeringen: skønt dennes Repræsentant egentlig intet havde ytret om, at Ministeriet »bestræbte« sig for at møde de vanskelige Om sættningsforhold, paadutter Folketinget det uden videre en saadan »Bestræbelse« og øver sit Tryk paa Regeringen i saa Henseende ved at tilsige sin Bistand.

⌘

Regeringens Holdning ved denne Lejlighed gjorde et meget slet Indtryk paa Offentligheden. »Fædrelandet« bragte samme Aften to Meddelelser. Den ene lød saaledes:

»Udbyttet af Alfred Hages Forespørgsel i Folketingets Dagsmøde var intet, naar man blot ser hen til Regeringens Udtalelser, der kun udmærker sig ved den bekendte formelle Tomhed, men nogen Betydning har det dog, at Forhandlingen endte med Vedtagelse af Tschernings Dagsorden.«

Og den anden Meddelelse lød saaledes:

»Vi ønsker saa meget desto inderligere, at Huset H. Pontoppidan & Co. ved Bistand herfra hurtigt maa blive genoprejt, som Følgerne af dets Standsning ellers vil blive en almindelig Forstyrrelse og Ødelæggelse, navnlig i Jylland.«

Og i en ledende Artikel den følgende Aften tog Ploug sig for at give Krieger en ordentlig Overhaling:

»Naar en Mand modtager den, der træder ind i hans Stue, og gør ham opmærksom paa, at der er Ild i hans Hus, med de Ord: Hvor tør De vove at komme ind uden at banke paa, eller: Ved De ikke, at jeg paa denne Tid af Dagen ikke vil forstyrres — saa er man vel temmelig enig i, at denne Mand er en Nar, en hjælpeløs Pedant. Men naar det nu aldeles ikke er Mandens Alvor, at man har gjort Uret i at henlede hans Opmærksomhed paa den Fare, hvori han selv, hans Familie og Ejendom svæver, men et saadant Svar kun er et lille Offer, han bringer sin Selvfølelse, naar han ligefuldt med Snarraadighed og Koldblodighed stræber at afvende Faren og i sin Gerning viser, at han anerkender dens Tilstedeværelse og altsaa umuligt kan finde det forkasteligt at være bleven gjort opmærksom derpaa — saa siger man: »Den Mand er en Mand som sig hør og bør forresten; men en forbandet Unode har han, som det var rart, om han kunde vænne sig af med, fordi den ikke kan andet end i Øjeblikket irritere og bringe hans mange gode Egenskaber i Glemme.« Manden er Hans Excellence Indenrigsministeren. Man skulde tro, at i et saa alvorligt Øjeblik som det nærværende, da i 8 Dage Nationalbanken har ophørt at diskontere, og rede Penge ikke er at opdrive mod nogen som helst Slags Værdi, da den ene Jobspost indløber efter den anden, da ikke blot Landets Handelsstand trues med ødelæggende Tab, men al Omsætning med Standsning og alle Formues- og Ejendomsforhold med Rystelse — man skulde i et saadant Øjeblik tro, at Regeringen med Glæde vilde gribe Lejligheden til at udtale sig offentligt og benytte den til at udbrede Trøst og Opmuntring, til at styrke den svækkede Tillid, til at forsikre, at man, saavidt Statens Forpligtelser paa nogen Maade tillader det, vil stræbe at raade Bod paa den private Nød — man skulde tro, siger vi, at naar en Del af Folkerepresentationen i et saadant Øjeblik var samlet, da maatte Regeringen, om ingen af sig selv tilbød sig, anmode en af sine Venner om at spørge offentligt, for at den kunde komme til at svare offentligt, og at den i alt Fald med den største Forekommenhed og Aabenhed vilde komme ethvert i denne Anledning rejst Spørgsmaal i Møde.

Men ikke saa den kongelig danske Regering eller dens Ordfører Indenrigsministeren. I et saadant Øjeblik anser den kongelig danske Regering det for god Politik og god Smag, for klogt og anstændigt gennem sin Ordfører at fornægte enhver Gnist af Deltagelse for den almindelige Bekymring og Uro og ikke at indlade sig paa andet end en Kritik af en Forespørgsels formelle Beskaffenhed. I et saadant Øjeblik har Regeringen en saa overvejende Følelse af sin Ophøjethed og Overlegenhed, at den afviser et herhen hørende Spørgsmaal som

i og for sig ubeføjet. I et saadant Øjeblik er Regeringen saa langt borte i Helstatens integrale og differentiale Drømmebilleder, at den vægrer Kongeriget Rigsdag enhver Oplysning paa Grund af, at *kun* $\frac{3}{5}$ af de fleste af de Penge, den har under Hænder, og hvormed der kan være Tale om at afhjælpe Krisen, tilhører Kongeriget!«

Ganske pudsigt tilføjede nu Ploug:

»Men Sagen er ikke nær saa farlig, som den lader. Det er hverken Regeringens eller Indenrigsministerens alvorlige Mening at ville hævde det Standpunkt, hvorpaa den sidst i Gaar under A. Hages Forespørgsel i Folketinget syntes at stille sig. Det er ikke dens Hensigt at blive staaende i guddommelig Ro paa Helstatens Olymp og lade Pengekrise og Handelsverden skøtte sig selv. Tværtimod. Ministrene kom i Gaar i Folketinget lige fra et Statsraad, der efter Hans Majestæt Kongens udtrykkelige Befaling var sammenkaldt netop i Anledning af Krisen, og hvor man ogsaa kan være fuldkommen vis paa, at der er taget Beslutning om at gøre, hvad man for Øjeblikket kan, for at afhjælpe den ved enten gennem Nationalbanken eller umiddelbart at stille Penge til Raadighed. Og som Indenrigsministeren selv antydede, idet han affærdigede den offentlige Forespørgsel med lutter formelle Bemærkninger: det vil heller ikke i mindste Maade være vanskeligt at komme til Kundskab om, hvad der er besluttet; privat vil sikkert enhver af Regeringens Medlemmer villigt give Oplysning derom; det maa allerede i Dag vides af flere. Det er kun et Skin, man har villet paatage sig, kun en søgt Form, hvori man har bevæget sig, kun en Komædie, der blev spillet — men det er et ufordelagtigt Skin, en ubehagelig Form og en slet Komædie.

Men, vil maaske nogle sige, det er Synd at gøre Indenrigsministeren særlig ansvarlig herfor; thi denne Holdning er ikke hans originale Opfindelse, den tilhører »den, som ham udsendte.« Ja, vistnok bærer Hans Excellence Finansministerens uomgængelige Fordringsfuldhed og formelle Lidenskab, der endnu i visse Retninger synes at dominere Regeringen, uagtet den ikke stemmer med flere af dens Medlemmers navnlig den nuværende Konseilspræsidents omgængelige Velvillie og maadeholdne Natur, sin Del af Skylden.«

Og Artiklen ender med, at man ikke skal begræde, om Andræs Mangel paa Popularitet tilsidst gør hans Udtrædelse af Regeringen nødvendig, derfor er det mere end uklogt at lade Indenrigsministeren optræde paa Regeringens Vegne

»som en formel Pedant i Højskolestøvet's hele frastødende Glorie, i en Stund som denne, da saa store Interesser slaar paa Spil.«

*

*

Der er i denne Artikel et Ledemotiv, hvis Akkord allerede er bleven slaaet an et Par Gange, nemlig den »zarte Anspielung« til det kildne Forhold mellem Kongerigets og Helstatens Finanser — og da dette Motiv i de nærmest følgende Dage Gang paa Gang kommer igen og i de forskellige Tonarter, vil det være rigtigt et Øjeblik at dvæle ved det. Rigsdagen var nemlig i 1856 gaaet ind paa en Ordning, hvorefter Kongerigets og de øvrige Landsdeles Kassebeholdninger henlagdes i Monarkiets (Helstatens) fælles Kasse. Herefter havde altsaa Kongerigets Finanser ikke nogen særlig Kassebeholdning til umiddelbar Disposition, men var godsrevet for 60 pCt. af Monarkiets (Total-Kassebeholdning) — dog saaledes, at hvis Kongerigets Andel heri overskred 1,200,000 Rdl., skulde det overskydende Beløb forrentes med 3 pCt. aarlig (Lov af 7. Maj 1856). Paa det her omhandlede Tidspunkt var Kongerigets Andel ialt 2,5 Millioner Rdl., hvoraf der altsaa blev tilgodeskrevet Kongeriget de nysnævnte 3 pCt. Rente for de 1,3 Million Rdl., mens de 1,2 Million henlaa rentefrit i Fælleskassen. Ved denne Ordning var ogsaa Raadigheden, Dispositionsretten, over Kongerigets Kassebeholdning bleven lagt i Hænderne paa *Monarkiets* Finansminister (Andræ), da Kongeriget som saadant ikke længer havde nogen særlig Finansminister.

Iøvrigt havde Kongeriget ogsaa en Reservefond paa 1 Million Rdl., som bestod i Obligationer af det ovenfor af Hage omtalte Laan, ydet til Kjøbenhavns Kommune.

Man tør roligt gaa ud fra, at Ploug i den ovenfor givne Artikel den 9. December har tolket Almenhedens, i alt Fald Handelsverdenens Mening om Forhandlingerne i Folketinget den 8. December. Hele denne affærdigende Behandling af Krisen baade fra Regeringens Side og for saa vidt ogsaa fra Rigsdagens, som denne jo paa en Maade havde bekendt sin Magtesløshed, gjorde et yderst forstemmende Indtryk paa Offentligheden. Skulde man tage det rent bogstaveligt, var jo hermed alle Sunde lukkede for Statshjælp udover de 2 $\frac{1}{2}$ Mill. Rdl., der allerede var bevilget Nationalbanken — og hvorledes skulde det nu gaa Pontoppidan? I saa Henseende havde man jo ganske vist en Følelse af, at der ved Kongens Indgriben og højtidelige Tilstedekomst vel maatte være skabt gode Chancer for atter at faa stablet Huset paa Benene, men efter Sagens Behandling i Folketinget var dog det eneste visse kun det, at paa et *Initiativ* hertil fra *Regeringens* Side kunde man næppelig tro. Og heri laa just det forstemmende. Plougs Formodning om, at der i selve Statsraadet var taget Beslutninger »om at gøre, hvad man for Øjeblikket kan, for at afhjælpe Krisen«, grundede sig da ej heller paa nogen faktisk Viden, men var mere at aabne Indenrigsminister Krieger en Retræte-Linie.

Tirsdag Aften og Onsdag Morgen den 9. December var

altsaa Stillingen denne, at man i Handelsverdenen maatte spørge, hvem man nu i den ved Huset Pontoppidans Standsning skabte Situation egentlig havde at holde sig til. Regeringen var maaske — maaske ikke — villig til at hjælpe, men herom vidste man intet med Bestemthed og turde saaledes i hvert Fald ikke stole paa, at den, saa lidt som Banken, satte sig i Bevægelse, og det skønt Tiden var kostbar. Atter blev det da *Grosserer-Societetets Komite*, som maatte tage Initiativet, allenfals sørge for at faa sat Fart og Flugt i Tingene! Bl. a. ogsaa ved at finde den *Form*, man tydelig nok havde faaet Indtryk af paa ingen Maade maatte forsømmes — hvis man da skulde have Finansministeren med!

Paa en Maade var den ogsaa nærmest til det. Allerede om Mandagen den 7. havde Komiteen gennem Broberg formaaet den nye Privatbanks Direktør C. F. Tietgen til straks samme Aften, altsaa samtidig med Blechingberg, at tage til Hamborg for at danne sig et Skøn over, hvorvidt H. Pontoppidan & Co. overhovedet stod til at redde — og efter Aftale skulde han saa snart efter Ankomsten, som det overhovedet var muligt, telegrafisk meddele Broberg Resultatet. Fra Tietgen maatte man altsaa nu vente den afgørende Besked, om nogen Hjælp overhovedet kunde nytte, og i saa Fald, hvor stor og hvor hurtig.

Paa Grund af Taage kom Blechingberg og Tietgen først til Hamborg Tirsdag Aften med Godstoget; men allerede fra Kiel havde Tietgen telegraferet sin Ankomst til Pontoppidan og meddelt ham, at han lige fra Jernbanestationen vilde søge ham paa hans Kontor. Der var da Pontoppidan, Malling, Westenholz og Levy forsamlede for at modtage de ankommende Herrer. Blechingberg erklærede straks, at hans Instruks kun gik ud paa, at naar og hvor

der maatte være Anledning dertil, kunde han erklære, at Veksler, der med Bankens Giro var løbende enten paa suspendede eller endnu staaende Huse, vilde mod Diskontogodtgørelse paa Forlangende, naar de endosseredes til Nationalbanken, blive afskrevne i Hamborgs Bank — og for at han kunde bestride dette, vilde Banken sørge for, at behørig Remisse blev ham tilstillet¹. Herudover kunde han intet foretage sig, hvad der altsaa for Pontoppidans Vedkommende betød: slet ingen Hjælp.

Om Tietgen bruger derimod Regnar Westenholz i sine Optegnelser om Krisen den Vending: »Tietgen kom til os med det faste Forsæt, at Pontoppidan ikke maatte falde.« Dette er sikkert ogsaa psykologisk rigtigt: han har paa Forhaand klart indset, at herpaa beroede hans egen Sendelses Succès: at komme derved og frelse Pontoppidan var just Bedriften — at konstatere, at han ikke kunde frelses, kunde saa at sige Enhver have gjort. Tietgen lod straks Malling fremlægge Status sammen med en Liste over Husets Kunder, og i Forening med Levy og Westenholz gennemgik han derefter alt nøje og strøg af de udestaaende Fordringer alt, hvad der forekom ham i ringeste Grad tvivlsomt. Henimod Kl. 2 om Natten blev han færdig med dette Arbejde og telegraferede straks efter saaledes til Broberg:

»Vi har gennemgaaet hele Status saa godt som muligt og finder, at P.s Formue er mellem 5 à 600,000 Mark, hvoraf 150 à 170,000 bestaar i Fordringer, som maaske kunne blive tvivlsomme under nærværende Forhold. Hans Accept udgør ca. 3 Millioner. — For at

¹ Iøvrigt henvistes han i denne Instruks til at kunne disponere over det Solv og de Banco-Remisser, som de nærmest forudgaaende Dage var blevet tilstillet Salomon Heine efter nærmere Aftale med dette Hus. Derimod er det urigtigt, at han, som det stadig hedder i tidligere Fremstillinger, medbragte Solv. Salomon Heine havde, som det vil erindres, faaet telegrafisk Anmodning om overhovedet at varetage Nationalbankens Tarv og foretage de fornødne Udlæg.

han kan staa og med Sikkerhed imødegaa saavel Accepter som alle sine Endorsos, udfordres een Million Mark til neden angivne Terminer, og foruden Pengeunderstøttelse er det absolut nødvendigt, at Banken og Finantserne vedblive Forbindelsen med P., og Levy har telegraferet til Ministeriet, at De affordrer det Svar herpaa. —

Denne Million Mark og omtrent 200,000 Mark, som Banken vil komme til at skyldte P., da den har givet ham Ordre til at tilbagelevere Rimesserne til Heine, maa være disponible i denne Maaned, og deraf 200,000 Mark imorgen, Onsdag Formiddag, 200,000 Mark paa Fredag og 200,000 Mark paa Lørdag, da der igen forfalder af Bankens Tratter. — Af Resten maa Halvdelen tilsikres i næste Uge og Halvdelen i den paafølgende, men behøves maaske ikke fuldt, hvis Forholdene ordne sig lidt. — For en halv Million kan P. deponere som Sikkerhed indfrieede nødlidende Veksler, men for den anden Halvdel kun den Sikkerhed, som hans Stilling og Formue yder. —

Naar dette kan ske, da er det min, og de Andres Mening, som her er tilstede, at alt endnu kan reddes, og forhaabentlig ved en ringe Assistance de andre danske Huse; men det er absolut nødvendigt, at Svaret og samtidig Ordren til Udbetaling af de første 200,000 Mark kommer hertil tidligt imorgen, Onsdag Formiddag, ellers er det umuligt at forandre Suspensionen. —

Pontoppidan har erklæret, at han anser det for sin Pligt at optage Betalingen og fortsætte Forretningen, hvis han paa disse og forøvrigt liberale Betingelser erholder denne Understøttelse.

Efter hvad jeg har overbevist mig om, har P. ikke kunnet handle anderledes, som jeg mundtlig skal bevise.«

»Grunden til, at der nu maatte fordres en hel Million«, skriver Westenholz, »medens man tidligere mente at kunne have klaret sig med en $\frac{1}{2}$, laa simpelthen deri, at H. P. & Co.'s Kredit ved Bankens og Finantsernes Disposition (nemlig Finantsernes Opsigelse, Unddragelsen af Bankens Forretning og Overdragelsen deraf til Heine, som jo straks maatte blive bekendt og selv i mindre kritiske Tider have været tilstrækkelige til at ødelægge Husets Kredit) og Hjælpens Udeblivelse i 5 Dage var bleven saa betydeligt svækket.« —

Man lægge i ovenstaaende Depeche Mærke til, hvorledes Tietgen stiller sig selv i Spidsen: »Min, og de Andres

Mening, som her er tilstede« — at han ved denne Lejlighed som saa ofte senere straks tog Kommandoen, laa baade i Sagens og hans egen Natur — og naar han fandt det rigtigst først at betegne den vundne Opfattelse som sin egen, stemmer dette med, at det var ham, som var Sendemanden, ham, hvem Undersøgelsens Opgave var betroet og følgelig ogsaa ham, hvem i første og, hvad der var væsentligt, i sidste Instans Ansvaret maatte hvile paa.

Allerede *forinden*, nemlig samme Aften Kl. 10^{1/2}, da han allerede mente at kunne skimte rimelig Udsigt til, at Hjælpen kunde nytte, havde han telegraferet til Broberg:

»De maa se at faa Grosserer-Societetets Komite og Nationalbanken samlet tidligt imorgen, da Svar maa være her senest Kl. 12. I Løbet af Natten skal De faa et bestemt Forslag.«

(Altsaa det i den ovenfor gengivne, Kl. 2 Nat afsendte Depeche indeholdte Forslag.)

Man mærker i denne Depeche allerede Løvens Klo: nu gælder det om, at man ogsaa derhjemme i Kjøbenhavn handler rapt og klarer Sagen i en Haandevending: lad de to Institutioner blot træde sammen og faa et Forslag til samlet Behandling, saa det kan gaa efter en Snor! Ja, saa simpelt kunde unægtelig det hele have været arrangeret, og næppe er det faldet Tietgen ind, at hertil behøvedes andet end et Vink fra hans Side. Men *saa* Tietgen'sk nemt kunde det endnu ikke gaa herhjemme. Anstanden og Formerne maatte vel bevares.

Dog heldigvis magtede Broberg saavel denne Side af Sagen som at præstere den fornødne Ilsomhed. Det har næppe været et Tilfælde, at Komiteen udpegede ham som den, det hele skulde gaa igennem. Han havde allerede de foregaaende Dage været i livlig Forbindelse med Krieger, med hvem han tidligere paa Aaret havde ført de nærmere

Forhandlinger ved Privatbankens Start, og hvis Øre og Tillid han derved havde vundet. Gennem Krieger havde Broberg da ogsaa den foregaaende Aften erfaret, at Konseilspræsident Hall efter sine Udtalelser i samme Dags Statsraad var gunstigt stemt for en Støtteaktion for Pontoppidan, hvilken Meddelelse han telegrafisk havde ladet gaa videre til Tietgen — ligesom han efter Konference med sine Kolleger i Komiteen samme Aften havde kunnet meddele Tietgen i en anden Depeche, at Grosserer-Societetets Komite i hvert Fald var villig til at gøre, hvad *den* formaaede for at skaffe Pontoppidan de fornødne Beløb.

Nu, Onsdagen den 10. December tidligt om Morgenen, opsøgte han først, væbnet med de Tietgen'ske Telegrammer, Nationalbankdirektør H. P. Hansen og fik dennes Tilsagn om, at Banken vil være med til sammen med Grosserer-Societetet og Finanserne at yde Pontoppidan den nødvendige Hjælp. Allerede Kl. 9 kunde han herom sende Tietgen en Depeche, hvori samtidig bebudedes, at der Kl. 10 samme Formiddag vilde blive afholdt et Ministermøde. Efter dette skulde han søge Krieger og havde faaet Tilladelse til at medbringe D. B. Adler paa Grund af det nære Kendskab til Pontoppidans Forhold, denne havde erhvervet sig under sin nylige Sendefærd til Hamborg, ligesom han ogsaa i rent politisk Henseende stod Ministeriet særdeles nær.

Sikkert er Broberg gaaet til denne Samtale med et fast Forsæt om at komme til en Ordning, der kunde frelse Pontoppidan, som han overhovedet i disse Dage havde selvsuggestioneret sig til at yde en stor personlig Indsats i denne Sag. Bagefter skrev han da ogsaa herom til Pontoppidan: »Saa længe Sagen stod paa med Dem, havde jeg Følelsen af en højere Styrelse, thi der var noget mig

selv ubevidst, som uimodstaaeligt tvang mig fremad, tvang mig til at handle og formaa andre til at handle med en mig selv ukendt Energi.«

Hos Krieger traf han Hall, som var kommen med ned fra Ministermødet: en højst heldig Kombination! Overhovedet viste det sig straks, at der overfor de to Ministre ikke var nogen uoverstigelig Vanskelighed at overvinde: som vi har set, var Stemningen indenfor Ministeriet langt bedre, end man af Gaarsdagens slette »Komedie« i Folketinget skulde tro eller maatte formode. I Henhold til den Forventning, der i Statsraadmødet Tirsdag Formiddag var skabt hos Kongen om, at der maatte »blive gjort noget« for Pontoppidan, havde Hall og Krieger Onsdag Morgen hentet Andræ til en Ministerkonference, og der var Sagen bleven drøftet omhyggeligt igennem. Andræ synes nu at være bleven saa mør af det stadige Pres, han var ude for fra alle Sider — han fik i disse Dage Brev paa Brev med Opfordringer om at hjælpe den »ædle« Handelsstand —, at han lod Vennen Krieger om at klare den øjeblikkelige Situation, blot han som Monarkiets Finansminister holdtes udenfor. Nok er det, overfor Broberg og Adler »antydede« Krieger, at han kunde tænke sig at lade *Kongeriget*s Finanser deltage i et eller andet »Arrangement« for at holde Huset Pontoppidan oppe, men naturligvis maatte Banken og Grosserer-Societetet ogsaa være med — altsaa den samme Tanke, man i Komiteen havde været inde paa. Det gik her, som Goethe skriver i et Brev til Zelter 1816: »Was in der Luft ist, und was die Zeit fordert, kann in verschiedenen Köpfen auf einmal entspringen, ohne dass Einer dem Anderen abborgt.« Krieger »antydede« nu videre, at den Million Mark Banco (666,666²/₃ Rdl.), som ifølge Tietgens Depeche Pontoppidan skulde have, skaffedes

tilveje efter følgende Delingsforhold: Banken Halvdelen, $\frac{1}{4}$ fra »Købmændene« : Grosserer-Societetet og $\frac{1}{4}$ fra Kongerigets Finanser — Broberg holdt derimod paa efter sin Samtale med H. P. Hansen samme Morgen som mere praktisk, at Nationalbanken kun skulde tage $\frac{1}{3}$ i Stedet for $\frac{1}{2}$, Finanserne derimod $\frac{2}{3}$, imod at Købmandsstanden indestod for Halvdelen deraf (altsaa $\frac{1}{3}$).

Efter disse to forskellige Forslags Fremkomst maa der af en eller anden Grund (Frokost?) være indtraadt en Pause i Forhandlingerne — og den blev af Broberg benyttet til at sende Tietgen Kl. 11.⁴⁵ følgende opmuntrende Telegram:

»Ophold Sagen. I Løbet af 1 à 2 Timer bestemt Svar. Har al Grund til at tro, det bliver tilfredsstillende. Differencen er kun, om Banken skal gaa med for $\frac{1}{2}$ eller $\frac{1}{3}$.«

Efter Forhandlingernes Genoptagelse er der rimeligvis blevet talt en hel Del frem og tilbage om de to Modaliteter, indtil man hovedkulds har maattet afbryde, fordi Broberg maatte skynde sig op paa Børsen for at faa den nødvendige Formalitet: et skriftligt Andragende fra Grosserer-Societetets Komite udfærdiget, ligesom ogsaa for at skaffe de fra Købmandsstanden forlangte Midler, hvad han opfattede saaledes, at det gjaldt om paa samme Dags Børs at faa en *Garanti*-Tegning sat i Gang og gennemført. Klart var det jo ogsaa for alle tilstedeværende, at der ingen Tid var at spille: fra Tietgen forelaa der jo Besked om, at definitivt Svar og 200,000 Mark Banco maatte være i Hamborg samme Formiddag.

I Hastværket kom derved Broberg til at gaa i den Tro, at Sagen var uddebatteret og endt med, at Krieger havde indvilget i *hans* Forslag om, at Kongerigets Finanser tog de $\frac{2}{3}$ og straks lagde hele denne Sum ud, imod at den københavnske Forretningsverden garanterede for Halvdelen

heraf, hvorved Banken for sin Del altsaa fik $\frac{1}{3}$ i Stedet for $\frac{1}{2}$. Paa dette Grundlag fik han Bankbestyrelsens definitive Samtykke. Derfra ilede han ind i Børsen — man huske, at de to Bygninger, Børsen og Nationalbanken, den Gang stod i Forbindelse med hinanden — og fik fat paa Komiteens Formand og Sekretær for at faa udfærdiget dels Skrivelsen til Indenrigsministeriet, dels et Opslag til Børsen angaaende Garantitegningen. Skrivelsen kom til at lyde saaledes:

»Paa Grund af Forhandlinger, der have fundet Sted, andrage vi paa, at et Arrangement, sigtende til at sætte Huset H. Pontoppidan & Comp. istand til at genoptage dets Betalinger og efterkomme alle dets Forpligtelser saaledes, som dette efter de indløbne Depescher maa anses muligt, maatte træffes, bestaaende i Følgende:

- 1) Kongerigets Finantser og Banken paatage sig at remittere 1 Million Mark Banco i de i de omtalte Depescher angivne Terminer, saaledes at $\frac{2}{3}$ Dele udredes af Kongerigets Finantser og $\frac{1}{3}$ af Nationalbanken, Alt i det omhandlede Øiemed og forøvrigt efter Overenskomst mellem dem indbyrdes og mellem dem og Huset Pontoppidan & Comp.
- 2) Undertegnede Komitee vil anvende sin hele Indflydelse hos den solide Handelsstand og Andre til endnu idag at tilviebringe en Garanti ved privat Subskription til et samlet Beløb af mindst Rd. 220,000, hver især for det Beløb, han tegner sig, og ikke forbindende under nogen Omstændigheder udover bemeldte Beløb.«

Paa dette Andragende blev der umiddelbart efter paa-tegnet følgende Erklæring:

»Forsaavidt Banken vedkommer, er den villig til at gaee ind paa det Arrangement, som indeholdes i forestaaende Andragende.

Nationalbanken i Kjøbenhavn, den 9de December 1857.

Opslaget kom til at lyde saaledes:

Ifølge indløben Telegrafdepeche fra D'hr. Westenholz, Levy og Tietgen tør det antages, at Huset H. Pontoppidan & Co. kan sættes istand til at genoptage dets Betalinger, samt efterkomme alle dets Forpligtelser, naar det erholder Remisser herfra til et Beløb af 1 Million Mark Hamburger Banco. —

Den overordentlig store Vigtighed, som det har for hele Landet, at dette Hus opretholdes, erkendes af hele Handelsstanden. Regeringen og Nationalbanken ville træde til, for at dette Maal kan opnaas; men Regeringen forlanger af Handelsstanden, at den skal bidrage hertil ved at garantere Finantserne mod det halve Tab, der eventuelt kan opstaa for Samme paa den Del, hvormed Finantserne deltager. —

Overtydet om, at Handelsstanden vil vise den største Beredvillighed til at opfylde Finantsernes Forlangende i dette for Landet højst vigtige Anliggende, der endnu i Dag maa finde sin Afgørelse, har Komiteen ilet med at afgive følgende Erklæring:

Komiteen vil anvende hele sin Indflydelse hos den solide Handelsstand og Andre til endnu idag at tilvejebringe en Garanti ved privat Subscription til et samlet Beløb af mindst R. 220,000 Rigmønt, hver Subscribent især for det Beløb, hvorfor han tegner sig, og ikke forbindende under nogen Omstændigheder udover R. 220,000 i følgende Øjemed og paa følgende Vilkaar:

Kongerigets Finantser i Forbindelse med Banken, efter saadan Overenskomst som træffes imellem dem, paatage sig at skaffe tilveje et Beløb af 1 Million Mark Hamborger Banco, der remitteres til Hamborg i saadanne Terminer, som i de fra D'hr. Westenholz, Levy og Tietgen indgaaede Depecher ere nævnte for dermed at sætte Huset H. Pontoppidan & Co. i Stand til at optage og fortsætte dets Betalinger under de Forpligtelser for Huset, som ligeledes i de anførte Depecher ere afgivne.

Det er en Betingelse, at den Garanti, der ifølge heraf stilles, hvorved antages, at Finantserne for deres Vedkommende deltage i Forskuddet til Huset med $\frac{2}{3}$ Dele, og Nationalbanken med $\frac{1}{3}$ Del, i alt Fald kun udstrækker sig til Halvdelen af det Beløb, som Statskassen ved dette Arrangement og Forskud til Huset H. Pontoppidan & Co. efter endelig Opgørelse af saadant Mellemværende maatte komme til at tabe. —

Paa Grund af Foranførte opfordre vi herved Handelsstanden og Andre til herpaa at tegne det Beløb, som Enhver for sig vil deltage med i bemeldte Garanti. —

Grosserer-Societetets Komite i Kjøbenhavn d. 9. Decbr. 1857.

<i>A. N. Hansen.</i>	<i>W. Duntzfeldt.</i>	<i>Meinert.</i>	<i>Sass.</i>	<i>Georg Pedersen.</i>
<i>M. G. Melchior.</i>	<i>C. A. Broberg.</i>	<i>L. Holm.</i>	<i>Halberstadt.</i>	
<i>Le Maire.</i>	<i>J. Adolph.</i>	<i>J. F. Erichsen.</i>		

*

*

Da Børsen aabnede til sædvanlig Tid, var samtlige Komiteens Medlemmer til Stede for at faa sat Fart i Subskriptionen. I Løbet af 10 Minutter tegnedes 375,500 Rdl., altsaa 155,500 over det, der skulde tegnes.

Ifølge Brobergs Udsagn var altsaa baade Komiteen og Nationalbanken gaaet ud fra at være i Overensstemmelse med en truffen Aftale, men lidt længere op ad Dagen opklaredes det ved en ny Sammenkomst hos Hall mellem Krieger og Broberg, at det var en Fejltagelse fra sidstnævntes Side med de $\frac{2}{3}$ (Kongeriget) + $\frac{1}{3}$ (Banken) — det skulde have været $\frac{1}{2}$ (Kongeriget) + $\frac{1}{2}$ (Banken)! »Nær var da det hele bristet«, skriver Krieger i sin Dagbog, idet Nationalbankdirektør H. P. Hansen, som ogsaa var til Stede i dette Møde, paa ingen Maade turde gaa videre end til $\frac{1}{3}$. Hall og Krieger indsaa imidlertid hurtigt, at da ikke alene Vinflasken var trukket op, men ogsaa dens Indhold skænket op, maatte den ogsaa drikkes, og »man blev da enige om Udvidelsen« (∴ for Finansernes Vedkommende fra $\frac{1}{2}$ til $\frac{2}{3}$).

Derefter kunde der Kl. 2,⁴⁸ Em. telegraferes til Tietgen:

»Sagen med Pontoppidan er nu ordnet. Det nærmere kommer fra Banken. Dog vil Monarkiets Finanser ikke fortsætte Forbindelsen med Pontoppidan. Børsen har i Løbet af 10 Minutter tegnet Garanti for Regeringen af $\frac{1}{3}$ af Beløbet. Er De ikke aldeles overbevist om, at Pontoppidan under alle Eventualiteter kan staa, da lad ham hellere afslaa Hjælpen.«

Efter Modtagelsen af denne Depeche, skriver Tietgen i sine »Erindringer og Optegnelser«, faldt det ingen af de i Hamborg forsamlede Herrer ind, at Tilsagnet om Hjælp ikke skulde blive holdt, og da det, som allerede nævnt, var absolut nødvendigt, at Pontoppidan optog Betalingerne senest Onsdag Middag, ifald de om Mandagen tilbageviste Veksler ikke skulde blive protesterede, skrabedes og tømtes

alle Kasserne, og skønt der endnu ikke var kommet Penge fra nogen af Siderne, lykkedes det at betale alt, hvad der til det Øjeblik var forfaldet, prompt, deriblandt ogsaa Nationalbankens Tratter, og der blev telegraferet til alle Kanter, at Huset nu var i Stand til at gjenoptage sine Betalinger og fortsætte sine Forretninger.

Ogsaa her i Kjøbenhavn fik man selvfølgelig den glædelige Meddelelse, som den næste Dag kunde bringes af Morgenbladene med den Tilføjelse, at det skete havde gjort det allergunstigste Indtryk paa Hamborgs Børs, og at der fra alle Sider havde lydt Ros over den danske Regering.

Kjøbenhavns Børs var ligeledes om Onsdagen, skønt Krisen nu knugede det hele Forretningsliv, oplivet af sin Bedrift. Havde Dagen om Morgenen tegnet skæbnesvanger, saa havde den dog haft et lykkeligt Forløb.

Hidtil, ja! *Men den var endnu ikke forbi.*

Med samme flyvende Fart, hvormed alt skete denne bevægede Dag, havde Krieger, efter at en definitiv Aftale var truffet, ladet udfærdige og tilstille Nationalbanken en Skrivelse, der som Følge af de urigtige Fortolkninger, den har været Genstand for, skal gengives i sin Helhed:

INDENRIGSMINISTERIET.

Den 9. December 1857.

»I en mig tilhændekommet Meddelelse af Dags Dato har Grosrerer-Societetets Komite i Henhold til derom førte Forhandlinger andraget paa, at der, for at sætte Huset H. Pontoppidan & Co. istand til at gjenoptage dets Betalinger og efterkomme alle dets Forpligtelser, saaledes, som det efter de indløbne Depecher maa anses muligt, træffes et Arrangement, hvorefter Kongerigets Finantser og Banken paatage sig at remittere 1 Million Mark Banco i de i Depechen angivne Terminer, saaledes at $\frac{2}{3}$ Dele udredes af Kongerigets Finantser og $\frac{1}{3}$ Del af Nationalbanken, alt i det omhandlede Øiemed, og forøvrigt efter Overenskomst, saavel mellem Finantserne og Banken indbyrdes som imellem dem og Huset H. Pontoppidan & Co., hvorhos fornævnte Komite har erklæret at ville anvende hele sin Indflydelse hos den

solide Handelsstand og Andre til endnu idag at tilveiebringe en Garanti ved privat Subscription til et samlet Beløb af mindst 220,000 Rdl., hver især for det Beløb, han tegner sig for, og ikke forbindende under nogen Omstændighed udover bemeldte Beløb.

I en dette Andragende givet Paategning, ligeledes af Dags Dato, har Directionen for Nationalbanken erklæret sig villig til, forsaavidt Banken vedkommer, at gaa ind paa det i foranstaaende Andragende indeholdte Arrangement.

I denne Anledning skulde jeg ikke undlade at meddele, at jeg, efter at den omhandlede Garanti er tilveiebragt, er sindet for Kongerigets Finantsers Vedkommende at deltage i det foreslaaede Arrangement, saaledes at der af disse i det omhandlede Øiemed tilskydes et Beløb af indtil $\frac{2}{3}$ Dele af den ovennævnte Sum, paa Vilkaar, at Finantserne pro rata erholde Fyldestgjørelse tilligemed Banken i samtlige Husets Aktiva.

I Overensstemmelse hermed vil der derfor, saa snart jeg erfarer, at Bankens ærede Bestyrelse har stillet den førstomhandlede Sum af 200,000 Mark Banco til Husets Disposition, uopholdelig af mig blive foretaget det fornødne Skridt for at erhverve den til den heromtalte Forpligtelses Overtagelse af Kongerigets Finantser fornødne Bemyndigelse, en Bemyndigelse, om hvis Meddelelse jeg efter de foreliggende Omstændigheder ikke kan tvivle, idet jeg forudsætter, at Ministeriet med Hensyn til Ordningen af Enkelthederne ved det omhandlede Arrangement med Lethed vil kunne enes med Banken.

Det er en Selvfølge, at de 600,000 Mark Banco, som ville være at præstere i denne Uge, foreløbigt tilveiebringes af Banken, hvorimod, saa snart Loven er vedtaget, i næste og derpaa følgende Uge Tilskudet fra Finantserne vil kunne ydes.«

I »Nationalbankens Historie« skriver herom Axel Rubow, at Krieger i dette Brev rekapitulerede Aftalen — »og tilføjede, at saa snart Nationalbanken havde udbetalt 133,000 Rdl. (200,000 Mark Banco), et Beløb, som Pontoppidan straks behøvede, vilde Regeringen søge Lovhjemmel for sit Bidrag. Krieger stillede altsaa nu for overhovedet at forelægge Rigsdagen en Lov om Hjælp til Pontoppidan den Betingelse, at Nationalbanken *først laante*¹ det betrængte Firma en betydelig Sum, en Betingelse, der ikke nævnes i Aftalen, og som det er lidet troligt, at Bankdirektørerne

¹ Udhævet af mig.

har sanktioneret, Banken var jo direkte ganske uinteresseret i Pontoppidan.« Og yderligere: »Hertil kommer, at Lovens Vedtagelse ikke kunde anses for utvivlsom, thi Regeringen havde ikke noget fast Flertal i Folketinget.«

Man maa heraf faa det Indtryk, at Krieger *udover*, hvad der var blevet aftalt med H. P. Hansen paa Bankdirektionens Vegne, som ekstra Betingelse havde stillet et Forlangende om, at Nationalbanken »først« skulde »laane« det paagældende Firma 200,000 Mark Banco. Som det vil ses, stemmer dette imidlertid aldeles ikke med Skrivelsens Indhold, idet Ordene »den førstomhandlede Sum af 200,000 Mark Banco« blot er en Henvisning til, at ifølge Tietgens Depeche (jfr. ovenover) maatte af den samlede Million (en Million Mark Banco) — plus de 200,000 Mark Banco, som Banken skyldte Pontoppidan — de 200,000 »være *disponible*« endnu samme Dag (Onsdagen den 9. December, endog »om Formiddagen«). Da denne Depeche havde været Grundlaget for Aftalen, er det »lidet troligt«, at Bankdirektørerne, nu pludselig ved at læse Skrivelsen, skulde være bleven højst forbavsede herover og anset det for en ny »Betingelse« — ovenikøbet »en Betingelse, der ikke nævnes i Aftalen«! Aftalen kan ikke skilles fra Depechen, og til denne henvises der da til Overflod ogsaa i Spidsen af den indenrigsministerielle Skrivelse.

Lige saa urigtigt er det, »at Lovens Vedtagelse ikke kunde anses for *utvivlsom*« — men at, som det siden hedder, Tvivlen herom maatte hæves af Hall —, thi som det vil ses af selve Skrivelsen, udtaler Krieger i denne, angaaende den Bemyndigelse, Loven skulde give ham, de Ord: »En Bemyndigelse, om hvis Meddelelse jeg efter de foreliggende Omstændigheder *ikke* kan *tvivle*.« Ej heller kunde det være de Herrer Bankdirektører ubekendt, at det Folketing, hvori

Hr. Rubow ikke har kunnet finde noget »fast Flertal« for Ministeriet, udtrykkelig Dagen i Forvejen enstemmigt havde vedtaget en Dagsorden, hvori det erklærede sin »Beredvillighed til at støtte Regeringen«, naar den bare vilde »bestræbe sig for« at søge Krisens Følger afværgede.

Til Overflod skal her endnu nævnes, at Krieger i de efter Udgivelsen af Rubows Værk offentliggjorte Dagbøger udtrykkeligt anfører, at »*alt*« den 9. December »var bragt i Orden mellem Banken og mig«, hvorved det altsaa er positivt udelukket, at *han* skulde have indføjet Belingelser, som H. P. Hansen paa Bankdirektionens Vegne ikke skulde have »sanktioneret«, bagefter og altsaa i Strid med »Aftalen«.

Hvorfor fremsættes imidlertid disse uholdbare Anbringender fra Rubows Side? For deraf at drage den Slutning, at det *ikke* var »saa mærkværdigt, at den samlede Bankbestyrelse om Aftenen besluttede ikke at træde til, forinden Rigsdagen havde bevilget den af Regeringen tilbudte Hjælp.«

Det var nemlig denne Fadæse — man kalde den nu »mærkværdig« eller ej — som Bankbestyrelsen hin Onsdag Aften begik. Den traadte sammen til et ekstraordinært Møde, der var sammenkaldt for at godkende Direktionens Tilsagn om at ville modtage endnu 1½ Million Rdl. i Indlaan fra Finanserne, og ved denne Lejlighed blev H. P. Hansen »i den ellefte Time halvt desavoueret af sine juridiske Kolleger i Direktionen.« Som den Forsigtigpeter, Etatsraad David alt tidligere havde vist sig at være, ihvorvel Situationen saa bydende krævede Handling, har dette sikkert været Vand paa *hans* Mølle, saa at han derved kunde søndermale den Smule Beslutsomhed, der kan antages at have været i en saa højjærværdig Forsamling, »valgt ved den urimeligste af alle Valgmaader, nemlig ved Coopta-

tion.« Nok er det, at i Stedet for straks at føre det af Direktionen paa Bankens Vegne truffne »Arrangement« ud i Livet ved at sørge for, at de 200,000 Mark Banco uforløvet kom Pontoppidan i Hænde, valgte man intetsomhelst at foretage sig, men med Haanden i Skødet afvente det bebudede Lovforslags formelle Vedtagelse! I Overensstemmelse hermed telegraferedes der til Blechingberg, at en Lov om Hjælp til Pontoppidan vilde blive forelagt Rigsdagen den næste Dag, og at han derfor foreløbig ikke maatte gøre nogen Udbetaling af de Midler, han i Hamborg kunde disponere over.

Depechen naaede lidt over Midnat til Hamborg og vakte selvfølgelig der stor Bestyrtelse. Pontoppidan skulde egentlig senest have optaget sine Betalinger samme Dags Middag for at undgaa, at de om Mandagen tilbageviste Veksler blev protesterede, og da der i Løbet af Morgendagen vilde forefalde nye Veksler, og alle Ressourcer var udlømt, maatte Husets definitive Standsning jo anses som uundgaaelig. »Man kan derfor forstaa«, siger selv Axel Rubow, »den Bitterhed mod Nationalbanken, som dette Telegram til Blechingberg vakte hos dem, der i Hamborg havde arbejdet paa at hjælpe Pontoppidan, og som efter at have troet, at Firmaet var reddet, nu maatte være forberedte paa, at det næste Dag atter — og da definitivt — maatte indstille Betalingerne.« Heri har da Nationalbankens Historieskriver ligesaa megen Ret, som han har Uret i at tilføje, at »Skylden snarest ligger hos Krieger« — som ovenfor godtgjort kan Skylden kun lægges eet eneste Sted, nemlig hos Bankbestyrelsen.¹

¹ Naar endelig Hr. Rubow anfører som sin sidste svage Grund, at »Banken var jo direkte ganske uinteresseret i Pontoppidan«, saa vilde dette allerede være en mærkelig Vending om en udenlandsk Korrespondent, hvormed Nationalbanken i en Aarrække havde staaet i næsten daglig Forbindelse. Men selv bortset herfra — thi det

Om Andræ endnu samme Aften er bleven sat i Kundskab om den i Nationalbanken tagne Beslutning, ved man intet om. Derimod skulde Dagen ikke gaa til Ende uden en ny Sensation for ham, idet han fik Depecher først fra Salomon Heine, dernæst fra Overpræsidiets i Altona om endelig at forstrække Firmaet Conrad Hinrich Donner i Altona med et Laan paa 1 Million Mark Banco, da ogsaa dette saa højt ansete Hus nu vaklede. Andræ syntes at være bleven meget ærgerlig over denne nye Paatrængenhed — »skulde alle hjælpes«, skriver hans Frue, »saa fik vi nok snart Statsbankerot i Stedet for Handelsdito.«

*

Onsdag Aften havde *Krieger* Audiens hos Kongen, der var bleven inde i Byen for at holde sig underrettet om, hvorledes alt gik. *Krieger*, som paa det daværende Tidspunkt intet vidste om Bankbestyrelsens Svigten, meddelte ham, at alt var i bedste Gænge, og at Huset Pontoppidan altsaa nu maatte anses for at være frelst. Dermed gik Kongen og *Krieger* til Ro begge i den Formening, at den hellige Grav var vel forvaret.

Tidligt den næste Morgen, Torsdagen den 10. December, gik Efterretningen om, hvad der Aftenen før var sket i Nationalbankens Repræsentantskab med Lynets Fart gennem de interesserede Kredse, og man var saa at sige fra alle Sider straks klar over, at dette umuligt kunde gaa an: naar samtlige Myndigheder var blevet enig om, at Pontoppidan skulde reddes, kunde man ikke tillade Bank-

er jo i en Sammenhæng som denne kun noblesse, qui oblige — er det et højt mærkeligt Udtryk at kalde den Institution »uinteresset i Pontoppidan«, som paa det her omhandlede Tidspunkt var ham en betydelig Sum skyldig, fordi hans Hus havde intervenseret Veksler for Banken.

bestyrelsen at lade Skibet strande i Havnen. Allerede Kl. 10,²⁶ telegraferede Alfred Hage til Pontoppidan som Svar paa en Depeche fra Westenholz: »Alle søger at bringe Banken til at opfylde sit Løfte. De bør sige enhver, hvorledes man har handlet, men De tror paa, at alt ordnes.«

Broberg var imidlertid styrtet op til Hall — ikke alene havde denne jo vist sig at være den ivrigste for at faa Sagen i Orden og da naturligvis paa effektiv Vis, men som Landets Konseilspræsident havde han selvfølgelig ogsaa det vægtigste Ord i Laget. Ogsaa H. P. Hansen søgte han, og alt tyder paa, at denne var fast bestemt paa, at Pengene ufortøvet maatte sendes Pontoppidan til Trods for Bankbestyrelsens Holdning den foregaaende Dag. Et kort Telegram herom sendte Broberg straks Tietgen, for at han kunde indgyde Pontoppidan nyt Mod.

Hall begav sig sporenstregs op i Banken, lagde hele sin Indflydelse i Vægtskaalen, paaviste det fuldkommen urimelige i den viste Forsigtighed ved at afvente den formelle Vedtagelse af et Lovforslag, hvis Gennemførelse var hævet over al menneskelig Tvivl — og fik da omsider gjort de Herrer begribeligt, at det var Bankens simple Pligt og Skyldighed uden Opsættelse at lade Pontoppidan faa de Penge, han skulde bruge.

Kl. 11 Fm. blev der herefter telegraferet til Blechingberg, at han kunde udbetale Pontoppidan det fornødne Sølv. Men til det sidste blev Bankbestyrelsen sig selv lig, idet den tilføjede: ». . . forsaavidt han kunde overbevise sig om, at Pontoppidan saa kunde holde sig.«

I Hamborg var imidlertid Tietgen, Westenholz, Levy, Blechingberg og Malling mødtes oppe hos Pontoppidan for i Forening at overveje, hvad der burde ske, »eller rettere, paa hvilken Vis man bedst skulde dække Nationalbankens

Handlemaade, thi for Pontoppidan var der nu intet andet at gøre end definitivt at standse, da han ikke kunde betale.« Her indtraf da henimod Middag Bankens Depeche — og straks viste Kammerraad Blechingberg sig at være saa fuldkommen gennemtrængt af den hos hans høje Foresatte herskende Aand, at han lagde hele Vægten paa Tilføjelsen, og derfor straks erklærede, at han ikke turde fordriste sig til at overtage Ansvarret for, om den Pontoppidan saaledes ydede Hjælp kunde bære ham igennem, saa meget mindre som han ikke havde deltaget i den Tirsdag Nat foretagne Gennemgang af Husets Status. Han vilde derfor rette sig efter sin Instruks og raadføre sig med Carl Heine af Firmaet Salomon Heine. Han gik derfor hen til denne og kom efter en Timestid tilbage med Heines Prokurist, som gav sig i Færd med en ny Gennemgang. Da denne var afsluttet, gik han og Blechingberg atter til Heine, og endelig henimod Kl. 2 kom han tilbage med den Beslutning at tilbyde Hjælpen.

Efter alle de Skuffelser, Pontoppidan havde lidt, og al den Spænding, han havde været i, var han imidlertid nu selv bleven tvivlraadig om, hvorvidt han burde tage imod Hjælpen, og om denne virkelig var tilstrækkelig. Det var i Løbet af Dagen allerede rygtedes over hele Hamborg, at der var Grund til at tro, han paany maatte standse, og dette Rygte havde paa en foruroligende Maade undergravet hans Stilling. Huset havde saa stor Betydning ogsaa for Hamborgs Børs, at man nøje havde fulgt de forskellige Faser i Tingenes Udvikling, og fra forskellige Sider var der endog stillet betydelig Hjælp i Udsigt, men vel at mærke under den Forudsætning, at der i rette Tid kom Bistand fra Danmark. Under disse Omstændigheder tilraadede Westenholz Pontoppidan at sikre sig formelt Tilsagn om

ogsaa at faa Assistance i selve Hamborg, dels fordi den muligvis kunde behøves, dels fordi der herved gaves et afgørende Bevis for, hvilken Stilling Huset indtog, og hvor stor en Vigtighed man tillagde dets Bestaaen. Pontoppidan stillede derfor nu den Betingelse for at modtage Pengene fra Nationalbanken, at det samtidig tilsagdes ham, at hans Kunder i Provinserne, især Lokalbankerne, gennem Hamborg'ske Pengeinstituter eller gode Firmaer kunde faa omsat Veksler til et Beløb af 3 à 400,000 Mark Banco. Herom skete der da Henvendelse til Norddeutsche Bank, Salomon Heine og Conrad Hinrich Donner.

Medens disse Underhandlinger stod paa, kom der Udsendinge fra Senatet for at meddele, at man var betænkt paa at skaffe Hjælp til 4 store Hamborg-Firmaer og C. H. Donner, da det vilde kunne faa uoverskuelige Følger, hvis disse Børsens »Hjørnepiller« brast sammen; men i saa Henseende vilde det være afgørende, om den danske Stat gav Eksemplet ved at hjælpe Pontoppidan.

Først 10 Minutter i 4 kunde disse forskellige Forhandlinger sluttes, men da ogsaa med gunstigt Resultat: Pontoppidan fik de ønskede Tilsagn, modtog Hjælpen — og der blev saaledes netop Tid nok til, at alle de resterende Betalinger endnu samme Dag kunde ydes, hvilket maatte ske ved, at Beløbene afskrevs i Banken inden Kl. 4.

Som alt berettet, havde Hamborgs Senat og Borger­skab Søndagen den 6. December vedtaget at op­rette en Stats-Diskontokasse med en Kapital af 15 Mill. Mark Banco i Sølv til dermed for Statens Regning at diskontere Veksler, der ansaas som solide — og af disse var de 5 Mill. straks stillet til Raadighed af Girobanken.

Nu gjaldt det imidlertid om at skaffe de 10 Mill. En Befuldmægtiget blev sendt til Berlin med dette Ærinde, og man var vel der ikke helt uvillig til at laane Hamborg den ønskede Sum, men stillede den Betingelse, at Hansastaden skulde slutte sig til den prøjsiske Møntfød — og »det var en altfor haard Nød for Senatet!« Medens man betænkte sig, kom der imidlertid Tilbud fra Østerrig: paa dette Tids­punkt havde nemlig den østrigske Nationalbank just i Forvejen forsynet sig stærkt med Sølv, idet det var dens Hensigt fra 1. Januar 1859 at kunne genoptage sine Metal­betalinger. Den Befuldmægtigede fik nu Ordre til sporen­stregs at gaa til Wien. Den østrigske Kejser bemyndigede Nationalbanken til at udlaa­ne de 10 Mill. mod en Rente af 6 pCt. og Tilbagebetaling i Slutningen af 1858. Lør­dagen den 12. December kunde Senatet meddele i Borger­skabet, at Pengene var undervejs: de kom ogsaa i Sølv­barrer, smukt indpakkede, pr. Ekstratog.

Ganske pudsigt skrev »Dagbladet« herefter: »Den østrig-

ske Kejser er nu en Gud, som Hamborgs »frie« Borgere, der ikke føler synderligt for Macbeth, men destomere for Banco, i dette Øjeblik tilbøder med en til Fornedrelse grænsende Ydmyghed«: man havde glemte, hvorledes udfordrende østrigske Officerer for faa Aar siden havde domineret paa Gaderne og i Kafeerne.

*

Endnu inden den kejserlige Sølvskat rullede ind i Elbstaden, var man imidlertid bleven klar over, at den herskende Krise ingenlunde lod sig besværges herved, saafremt man i Overensstemmelse med det angivne Formaal og de angivne Motiver skulde benytte Laanefondens Midler til Udlaan »i Almindelighed«. Som Følge af hele det tidligere udførligt beskrevne Vekseldiskonteringssystem, som man i Hamborg var kommen ind paa, koncentrerede paa ejendommelig Vis en ganske overvejende Del af Pengenøden og Laanetrangen sig hos Stadens saakaldte »fire store Huse« (the *Big Fours*), Hamborgs ledende Børsfirmaer, nemlig: Merck, Adolf Godeffroy, Gebr. Bauer & Co. samt Berenberg, Gossler & Co. Hundreder og atter Hundreder af Betalingsforpligtelser løb her sammen, ikke alene fordi Kreditydelsen gennem Accept havde været saa rundelig, men ogsaa fordi de paagældende Huse havde søgt at bekæmpe Krisen ved i størst muligt Omfang at købe eller antage Veksler til Diskontering fra hidtil solide Forretningsdrivende, der imidlertid nu var ude af Stand til at indløse dem. Men ikke nok hermed — netop fordi man i Hamborg havde vaaget saa omhyggeligt over, at Sølv burde være Byttemiddel og Banken derfor ingen Seddelbank, havde efterhaanden Vekslen overtaget Rollen som Cirkulations- og Betalingsmiddel, og

kun altfor mange af de Veksler, der var passeret de paagældende Huse i denne deres Egenskab og altsaa gaaet videre med deres Endorso, blev det nu under det almindelige Sammenbrud dem, som blev hængende paa. Alene eet af disse store Huse, hvis samlede Formue ansloges til $\frac{3}{5}$ Mill. Mark Banco, havde for mellem 6 og 7 Mill. Mark Banco Veksler løbende paa sig. Under disse Omstændigheder fattede Senatet den Beslutning at anvende de ankomne 10 Mill. i Sølv til at redde disse højt anseete Huse. Saa snart man til sin Forfærdelse var bleven klar over deres forestaaende Fald, havde Carl Heine forsøgt at bevæge de to nye i 1856 dannede Hamborger-Banker (Vereins-Bank og Die Bank von Norddeutschland) til sammen med Senatet at overtage en Garanti for »de 4 store Huse« — men medens man forhandlede herom, indløb der Efterretninger fra London om nye Fallitter, som i betænkelig Grad forøgede Vekslerforpligtelserne, og da nu ogsaa H. Pontoppidan var kommen i Forlegenhed, trak de to nævnte Banker sig tilbage og undrog sig fra enhver Støtteaktion. Senatet saa derfor i sin Kvide ingen anden Udvej end den ovenfor nævnte: at anvende alt det østrigske Sølv til at redde »de 4 store Huse«. Modet til en saadan heroisk Handling maatte den hamburgske Regering imidlertid søge i, at den danske Regering som saadan ikke alene ydede Pontoppidan en tilsvarende Hjælp, men gjorde det først, altsaa i saa Henseende gav Tonen an — men da dette var sket Torsdag den 10. December, tøvede Senatet da ejheller længer, men forelagde Lørdag den 12. Borgerskabet sin Beslutning til Godkendelse, hvorhos det dog samtidig bevilgede 5 Mill. nye Mark Banco af Stadens egne Midler til Diskontokassen, for at derved den samlede Laanesum til den øvrige Børsverden dog i

det mindste kunde blive lige saa stor som det Beløb, man vilde anvende paa »de 4 Store.«

Senatets Beslutning om at stille de 10 Mill. til Raadighed for de 4 nævnte Hamborgerfirmaer (og Donner i Altona), stødte paa stærk Modstand i Borgerskabet. Fra Senatets og dets Tilhængeres Side gjorde man imidlertid gældende, at naar en By brændte, maatte man dog først og fremmest sørge for at faa reddet Krudttaarnene for derigennem at hindre, at hele Staden sprang i Luften — eller man mindede om, hvorledes man ved den store Hamborgerbrand i 1842 for at redde Hjørnebygningerne havde sprængt mange Huse i Luften, og det var just det, som det nu gjaldt om: at redde Børsens Hjørnepiller. Det endte da ogsaa med, at Senatet fik sin Villie.

Af de 10 Mill. skal forøvrigt det ene af de 4 Huse have faaet ikke mindre end de $5\frac{1}{2}$ Mill. til Laans. Deres løbende Vekselforpligtelser viste sig tilsammen at udgøre det seksdobbelte af den i Firmaerne indestaaende Kapital.

Til Trods herfor og til Trods for den Skepsis, ja, ligefrem skarpe Kritik, hvormed i den nærmest følgende Tid denne Senatets Hjælpeaktion blev mødt, maatte det dog siges, at den efterfølgende Tid gav de høje Herrer Ret: ikke alene blev disse Hamborger-Børsens Hjørnepiller frelst, men at de blev staaende fast og urokkeligt, just da man fra alle Sider drøftede deres Fald, bidrog ganske væsentligt til at vende Stemningen. Allerede en halv Snes Dage efter hedder det i en ledende Artikel i »Dagbladet«: »Det vilde være forhastet at sige, at Krisen i Hamborg er endt, men Paniken er i alt Fald overstaaet, og Besindelsen vender efterhaanden tilbage.« Bladet søjede hertil en Tvivl om, at *Tilliden* snart igen lod sig genoprette, men i Virkeligheden skete dette forbavsende hurtigt. At man fra Østerrigs

Side saa beredvilligt havde ydet Hansestaden et efter Datidens Forhold saa betydeligt Laan, blev netop hele Tyskland over opfattet som en storslaaet Tillidsakt — og man fæstede sig i saa Henseende ved, at den østrigske Regering i Forvejen havde sendt en saa fremragende kompetent Fagmand som Ministerraad Brentano til Hamborg for paa Stedet at undersøge Forholdene, og naar denne efter ganske faa Dages Forløb havde tilraadet Laanets Ydelse, maatte det være, fordi Forretningslivets Kærne havde vist sig at være sund.

Deri kunde man for saa vidt altid have Ret, som Hamborgs Beliggenhed i Skæringspunktet for Tysklands- og Østersøhandelen paa den ene Side, den oversøiske Handel paa den anden Side, sikkert nok altid skal vise sig at være en solid Grundvold for Elbstadens Forretningsliv. Det varede derfor ejheller længe, før Handel og Vandel igen begyndte at træde i vanlig Funktion — og i det lange Løb havde det nemt ved at vise sig, at med Krisesotens Udrensning var den hamborgske Forretningsorganisme grundigt befriet for Fyrrernes og Femtiaarenes sygelige Hang til overdreven Rundhaandethed i Kreditydelse og havde herved *kun* vundet i Styrke og Sundhed.

Oppe i Stockholm var Mandagsbørsen den 30. November, efter at Forsøget den foregaaende Dag paa at skaffe *Ullberg & Cramer* den ønskede Garanti var strandet, og Hamborger-Firmaet dermed definitivt havde maattet standse sine Betalinger, bleven aabnet i ligefrem kulsort Stemning. Dagens Post bragte saa mange Veksler tilbage fra Udlandet med Protest, at det var let at se, Laane-trangen maatte vokse Kreditforeningen helt over Hovedet. Næste Dag indløb telegrafisk Meddelelse fra Hamborg om, at 5 derværende Huse, som havde Forretningsforbindelse med Sverige, havde givet op, og da Dagen desuden bragte nye Fallitter i Stockholm, var det intet Under, at Skræk og Bestyrtelse bredte sig fra Børsen som et Uvejrscentrum over hele Staden. Demonstrativt maatte Bankerne tilkendegive, at de indløste deres Sedler prompte, og den 3. December var Bladene fulde af Tilkendegivender fra Detailhandlere om, at de var villige til at modtage i Betaling et hvilket som helst Beløb af Banksedler til Paalydende.

Imidlertid havde man besluttet sig til at sende Delegerede til Hamborg for der at gøre Rede for den hele Forretnings-situation i Stockholm — og nu lykkedes det ogsaa Kreditforeningen at bevæge Norddeutsche Bank til at sende en Tillidsmand til Stockholm for dog i hvert Fald at faa en midlertidig Ordning paa Sagerne. Paa Fredags-Børsen

den 4. December kunde det meddeles, at Norddeutsche Bank havde indvilget heri, og der indtraadte da straks et fuldstændigt Stemningsomslag — men da det trak ud med hans Ankomst, følte de følgende Dage Situationen som mere og mere uholdbar. Søndagen den 6. December var der talrigt Fremøde paa Børsen for at drøfte, hvilke Forholdsregler der kunde tænkes, og man samlede sig da om at foreslaa Regeringen at yde et Moratorium paa 1 Maaned for Veksler, der vendte tilbage fra Udlandet, og at bemyndige Riksgælds-Kontoret til at udstede 6 pCt.s Obligationer til et Beløb af 12 Mill. sv. Rdr., der da kunde udlaanes og bruges som Betalingsmiddel mod Sikkerhed i Varer eller andet Hypotek.

Da dette Forslag straks afvistes kort og godt af Regeringen, og man stadig ikke hørte noget fra Hamborg uden nye Jobposter om Betalingsstandsninger og Sammenbrud, gik paany det meste af denne Uge hen i pinlig Forventning. Forvirringens og Modløshedens Kulmination synes at være bleven naaet Torsdagen den 10. og Fredagen den 11. December, da 15 af de allerstørste Huse var faldne, deriblandt Bergviks Sågverk A/B. Paa dette Tidspunkt gik Tusinder ledige i Stockholm, medens alle Butikker trods deres indbydende Juleudstillinger stod ligefrem trøstesløst tomme.

Just da indtraf omsider Dr. juris *Sieveking* med Fuldmagt fra Norddeutsche Bank og 14 af Hamborgs største Firmaer. Personlig prøvede han de forskellige større Debitors Betalingsstatus og gav derefter gennemgaaende 6 Maaneders Henstand.

Et Par Dage efter hans Ankomst, altsaa ved Maanedens Midte, fremsatte derpaa Minister Gripenstedt et Forslag for Rigsdagen om Bemyndigelse for Staten til at optage et Laan paa 12 Mill. Rdr., at tilbagebetale inden Udgangen af 1860,

hvilket Beløb Riksbanken skulde sættes i Stand til ekstraordinært at udstede Sedler for. Rigsdagen gik ind herpaa, men stillede som Betingelse, at de indflydende Midler skulde danne en særlig Statslaanefond under Bestyrelse af Riksgældskontoret, hvorimod Riksbankens Direktion skulde foreslaa Udlaansvirksomheden. Det kan straks her berettes, at Laanet blev negotieret paa lidet fordelagtige Vilkaar, og de Forstrækninger, som Forretningsverdenen herigennem fik, blev derfor saa dyre, at Rente og Provision kom til at løbe op til ca. 9 pCt.

Der viste sig derfor ejheller nogen stor Lyst til at tage disse Laan. Man foretrak at henvende sig til en i Januar 1858 af de større Forretningsdrivende dannet Sammenlutning under Navn af Stockholms Garantiforening, hvis Formaal var at bistaa de Købmænd og Industridrivende, som ikke kunde indløse deres Forpligtelser overfor Udlandet paa anden Vis end gennem successive Afbetalinger. Foreningen fik Ret til at udstede Obligationer i Hamborger Mark Banco og i Sterling, som indløstes ved Lodtrækning i 5 Terminer, den sidste efter 2½ Aars Forløb, og mod Sikkerhed i Varer, Skibe, Veksler, Gældsbreve o. s. v. Herigennem blev der udlaant næsten 6 Mill. Rdr.

Da det var den almindelige Opfattelse, at en af Hovedgrundene til Krisen var den altfor letsindige Benyttelse af Kredit, sluttedes der omkring Aarsskiftet 1857/58 i flere af Stockholms fornemste Forretningsbrancher Overenskomster om ensartede Salgsvilkaar. Manufakturhandlerne enedes saaledes om at indskrænke Kredittiden til 9 Maaneder, samt at alle Salg uden Undtagelse skulde reguleres ved Accept inden 30 Dage fra Fakturacens Dato. Stockholms Kolonialhandlere enedes den 30. December 1857 om ikke at give mere end 6 Maaneders Kredit og da mod Accept

af Veksel, medens der for kontant Betaling inden 1 Maaned fra Regningens Dato skulde ydes 5 pCt. Rabat paa den pr. 6 Maaneder noterede Pris — Kaffe skulde dog udelukkende noteres pr. kontant og under ingen Omstændigheder sælges paa længere Tid end 3 Maaneder imod Accept, og da mod en Prisforhøjelse af 2 Rdr. pr. Centner. — Tilsvarende Overenskomster blev indgaaet af andre Brancher.

Under Forhandlingerne om disse Kredit-Karteller kom man ind paa det ønskelige i at faa dannet een stor fælles Organisation for Handelsstanden — og dette gennemførtes den 20. Februar 1858 ved Stiftelsen af »Stockholms Köpmannaförening«.

Denne Sveriges fornemste Handelsorganisation, hvoraf i vor Tid »*Stockholms Handelskammare*« er fremgaaet, er saaledes et Barn af Krisetiden November-December 1857 — hvoraf man ser, at der af slige Rystelser ogsaa kan opstaa varige Goder for en stor Stads Forretningsverden.

Herhjemme stod efter Ydelsen af Hjælpen til Pontoppidan endnu tilbage at ordne Sagens formelle Side: *Lovens Gennemførelse*. Forslaget blev med Folketingets enstemmige Billigelse forelagt af Indenrigsminister Krieger ved Mødets Begyndelse Kl. 1 om Torsdagen den 10. December. Det lød simpelthen saaledes: »Indenrigsministeriet bemyndiges til at anvende et Beløb af indtil 450,000 Rdl. til Deltagelse i Foranstaltninger i Anledning af de forhaandenværende Omsætningsforhold.« Indenrigsministeren bad om Forslagets hurtigst mulige Fremme, og Formanden satte det paa Dagsordenen for et Møde samme Dag Kl. 7.

Om Middagen spiste Hall og Krieger som sædvanlig om Torsdagen hos Andræ, men maatte begge gaa lidt tidligt for at være til Stede ved Sagens Behandling om Aftenen. Lovforslaget gik imidlertid uden Omtale til anden Behandling og blev de to følgende Dage vedtaget enstemmigt og saa godt som uden Omtale saavel af Folketinget som af Lands­tinget — ganske som man kunde have sagt sig selv.

Iøvrigt var Situationen hin Torsdag bleven livligt drøftet af de 3 Ministre ved Andræ's Middagsbord. »Hall og Krieger var meget opsatte paa at hjælpe saa meget som muligt«, skriver Fru Andræ. Dette refererer sig naturligvis ikke til Pontoppidan-Loven, som da var en afgjort Sag, men

Tilstanden i den herværende Forretningsverden havde baade i Kjøbenhavn og Provinserne, særlig Jylland, forværret sig saa betydeligt fra Dag til Dag, ja, fra Time til Time, at man nu stod overfor *nye* Krav fra Handelsstandens Side.

Allerede Onsdag Aften (den 9. Decbr.) havde en Del Købmænd været forsamlede paa Kjøbenhavns Børs og var blevet enige om at henstille til Vedtagelse af et den næste Dag sammenkaldt stort Børsmøde følgende Forslag:

»Der andrages hos Finansministeren paa et Laan af 3 Millioner Rdl., for hvilket Beløb der tilvejebringes Garanti ved Subskription: af Garantien indbetales 15 pCt. ($7\frac{1}{2}$ pCt. inden 14 Dage og $7\frac{1}{2}$ pCt. inden 4 Uger) enten kontant eller i forarbejdet Sølv eller i Statspapirer efter en af Finansministeren bestemt Kurs. Enhver, der ønsker Veksler diskonteret af dette Beløb, skal paa Forlangende fremlægge sin Status for en dertil nedsat Kommission.«

Det paagældende, af Grosserer-Societetets Komite sammenkaldte *Børsmøde* havde herefter fundet Sted hin Torsdag om *Formiddagen* Kl. 11. En særdeles talrig Forsamling var kommen til Stede. Komiteens Formand, Etatsraad A. N. Hansen, fremlagde til Drøftelse 3 Forslag, som var indgivet til Komiteen. Det første var det ovenfor gengivne. Det andet gik ud paa Nedsættelsen af en Kommission, bestaaende af Delegerede fra Banken, Børsen og Grosserer-Societetet, der skulde undersøge deres Status, som ønskede Hjælp, og derom gøre Indberetning til Nationalbanken, som da kunde yde Hjælpen om fornødent ved rentebærende Kreditbeviser. Det tredie Forslag, som allerede var blevet indbragt paa Mødet Aftenen før, men nu forelaa noget ændret, lød saaledes: »Der oprettes en Diskontokasse, som af Kongerigets Finanser modtager til Udlaan ved Diskontering et Beløb af 4 Millioner Rd.; dens Bestyrelse udnævnes af Regeringen og bestaar af 3 Medlemmer, af hvilke 2 af Handelsstanden.«

Formanden gennemgik de trede Forslag nærmere og betegnede de to første som aldeles upraktiske. Garantier kunde være af stor Betydning, naar det gjaldt om at hjælpe paa et enkelt Punkt, f. Eks. holde et enkelt Hus oppe, men var utilstrækkelige til at afgive en almindelig Sikkerhed. En Kommission, hvis Vægning ved at komme et Handels-hus til Hjælp vilde paatrykke dette en sort Kokarde, kunde blive til stor Skade, og Nationalbanken kunde dog vel næppe tænkes at ville gaa ind paa i Stedet for sine egne rentefrie Sedler at udstede rentebærende Sedler ved Siden af. Det tredje Forslag derimod anviste en farbar Udvej og var saa meget mere anbefalelsesværdigt, som Nationalbanken notorisk i de sidste Dage aldeles havde ophørt at diskontere endog de allerbedste Huses Veksler. At Banken indskrænkede sin Diskontering, kunde og maatte man vel under nærværende Omstændigheder finde sig i, men naar den fuldstændig standsede, maatte der skaffes den en Af-løser, som kunde afhjælpe den Trang, der nu i saa høj Grad gjorde sig gældende. Han foreslog derfor at indskrænke Diskussionen til dette sidste Punkt, hvortil Forsamlingen sluttede sig.

Halberstadt fik nu Ordet for at anbefale Forslaget. Han havde, ytrede han, til det yderste holdt paa Nationalbanken og i tidligere Børsmøder varmt taget den i Forsvar, men i de sidste Dage havde den indtaget en saa ubestemt og passiv Holdning overfor Handelsstanden, at denne »maatte se at hjælpe sig selv« for at holde de solide Huse paa Benene.

Formanden lod derfor foretage en Afstemning, hvorved Forsamlingen saa godt som enstemmigt erklærede sin Tilslutning til Forslaget.

Et Forslag fra Grosserer Georg Pedersen om, at Børsen

skulde danne en Kontrolkomite paa 3 Medlemmer, der kunde modtage Remisser fra Udlandet og Provinserne, og sørge for, at de anvendtes efter Remittentens Bestemmelse, vandt derimod ikke Forsamlingens Bifald, da D. B. Adler havde imødegaaet det ved at betegne det som et Mistillidsvotum til Kjøbenhavns Handelsstand, hvorved yderligere den Kredit, Forholdene allerede havde rystet, vilde blive nedbrudt.

Alfred Hage kom nu til Stede og traadte straks op med et nyt Forslag: Handelsstanden skulde gennem Grosserer-Societetets Komite henvende sig til Hs. Majestæt Kongen med en Bøn om, at Majestæten vilde »befale« Monarkiets Finansminister at skaffe de fornødne Midler tilveje ved at inddrage saa meget af Øresundsfondens Sølvbeholdning fra London, som maatte anses for tilstrækkeligt til at afhjælpe Nøden i hele Monarkiet, hvis øvrige Landsdele, da Foranstaltningen var af en helstatlig Natur, selvfølgelig maatte have deres Part af Understøttelsen, dersom de trængte til den — Kongeriget kunde da benytte sine 60 pCt. Det saaledes tilvejebragte Sølv kunde man efter Omstændighederne enten gøre virksomt gennem Banken, hvis Direktion, hvis det var nødvendigt, jo kunde forstærkes med nye Kræfter, eller man kunde oprette en ny Autoritet af solide og dygtige Mænd, der kunde lede Forretningen, og som skulde være pligtige at garantere Monarkiets Finanser mod ethvert Tab. Han kunde ikke tro andet, end at der maatte findes patriotiske Rigmænd, der ligesom han var villige til at løbe Risikoen, som desuden kunde forringes ved Opkrævelsen af en Assurancepræmie af ethvert Laan. Han vilde indtrængende anbefale Forsamlingen hurtigt og resolut at vælge den Vej — det var den, der nærmest førte til det Middel, hvorved man alene kunde læge Krisen: rede Sølv.

Formanden, A. N. Hansen, gjorde mod dette sidste Forslag den Indvending, at det dog vel næppe var gør ligt at paalægge nogen privat Mand saadanne Garantier, nej, det var Rigsdagen, man maatte henvende sig til, for at den paa Kongerigets Vegne kunde skaffe Sikkerhed tilveje, men iøvrigt advarede han imod i en Forsamling som denne at diskutere Enkeltheder — det tilkom Komiteen at formulere det endelige Forslag.

Hage havde principielt henvist til Nationalbanken og saaledes tænkt sig, at det var den, som skulde paatage sig Garantien, og havde kun for det Tilfælde, at den vægrede sig, foreslaaet en privat Administration og privat Garanti — og i saa Fald vilde han gentage, at der nok vilde findes dem, som var villige til at løbe Risikoen.

D. B. Adler kunde i Principet slutte sig til Hages Forslag, men antog dog, at en Assurancepræmie vilde fordyre Pengene altfor meget. Efter hans Formening kunde Staten ej heller fordrø Garanti. endsige fuldstændig Garanti for det paagældende Beløb: det Tab, den kunde risikere at lide, var nemlig for intet at regne mod det, der vilde ramme Samfundet, naar Staten uden Hjælp lod Handelsstanden synke.

Formanden fremhævede paany det ubelimerige i, at Forsamlingen vedtog detaillerede Forslag, men han vilde iøvrigt opfatte det af Hage stillede Forslag som en Ændring til Halberstadts og vilde sætte det saaledes ændrede Forslag i Principet under Afstemning.

Herved fandt en principiel Vedtagelse enstemmigt Sted, og Mødet sluttede med, at Forsamlingen gav en Tak til Komiteen højroestet Bifald.

Derefter traadte Komiteen sammen til et Møde og besluttede at indgaa med et Andragende til Majestæten om

Oprettelse af en Diskontokasse. Til at overrække Kongen dette valgtes en Deputation bestaaende af Formanden, Næstformanden, Georg Pedersen. og J. Adolph.

Som det vil ses, var det herved lykkedes Alfred Hage at faa sin Krig frem — endog ganske bogstaveligt, nemlig sin Krig mod Andræ. Handelsstanden fulgte ham i at gaa udenom Regeringen og lige til Landets Konge. Aabenbart var man omsider bleven træt af stadig at møde Modvillie hos Monarkiets Finansminister, man vilde overvinde den ved at sætte Trumf paa, og højeste Trumf var, mente man, Kongen. For overmaade manges Bevidsthed stod det endnu saaledes. at Frederik VII nu vel nok var en konstitutionel Konge, men ikke af almindelig Art: han var den sidste Enevoldsdrot, som af egen fri Villie havde givet en Forfatning, og maatte derfor have langt mere at sige end en almindelig konstitutionel Monark.

ogsaa rundt omkring fra Provinserne kom der nu det ene Vidnesbyrd efter det andet om, at Kri-
sotens Soten hærgede det hele Land. For Landejendoms-
besidderne tegnede den nys begyndte Termin mere end
truende for hver den, som var henvist til at skaffe sig Laan
for at opfylde sine Forpligtelser, og i Købstæderne var For-
retningsfolk, særlig Handlende, i største Knibe overfor deres
Kjøbenhavner-Forbindelser. Gennem de Banker, som rundt
om var vokset op i de nærmest forudgaaende Aar, havde
man i største Omfang faaet diskonteret Veksler, trasserede
paa Kjøbenhavn, og løb nu Fare for at faa dem tilbage og
at skulle indfri dem. Forsaavidt som dette viste sig umuligt,
kom de paagældende Banker selv i Forlegenhed: i Byer som
Aalborg, Randers og Fredericia raadslog derfor ogsaa Borger-
skabet om at faa skaffet dem Laan mod vedkommende Kom-
munes Garanti. Den 13. December havde netop en Deputa-
tion for disse Banker en Konference her i Staden med Alfred
Hage, og denne fik derigennem det Indtryk, som han næste
Dag meddelte i Rigsdagen, at de vel i og for sig var sol-
vente, men hvis der ikke kom hurtig Hjælp, stod man
overfor »en generel Fallit over hele Landet«. Som oven-
for berettet, havde ligeledes Pontoppidan været bekymret
paa disse Pengeinstituters Vegne under Hensyn til deres
Kunders Blanco-Krediter i Hamborg og havde netop med

dette for Øje sørget for, at større Poster af Veksler med deres Endorso kunde omsættes hos nogle af de største Pengehuse i Hamborg. Men dette forslog naturligvis ikke. Bestyrtelsen og Forvirringen var saaledes bleven almindelig, Krisen ikke mere en kjøbenhavnsk Børskrise, men en omfattende Landekrise.

Det var under det nedknugende Indtryk heraf, at December Termin 1857 oprandt Fredagen den 11. »Dagbladet« (Bille) indeholdt samme Morgen en ledende Artikel, hvori det betegnende nok hed: »Der kan kun være een Mening om den overordentlige Betydning af Handelskrisen og om dens store Fare. Alle er gennemtrængte af Overbevisningen om, at skal større Ulykker forebygges, saa maa der skaffes rundelig og hurtig Hjælp, saa maa hver Nerve anspændes, alle Kræfter tages i Beslag, alle Midler overvejes, og de, som staar deres Prøve for en forstandig Overvejelse, bringes i Anvendelse straks. — — Der maa skaffes Hjælp, hvis ikke Handelsstanden skal gaa til Grunde, og hvis ikke deraf skal flyde en almindelig Forringelse af alle Værdier og stort Tilbageskridt i hele Landets materielle Tilstand.«

»Stillingen er fortvivlet«, hedder det næste Dag i »Fædrelandet«, »og bliver med hver Dag værre. Vel ansete og velhavende Handelshuse vil, efter hvad der af paalidelige Folk forsikres, se sig nødsagede til at lukke, dersom flere Dage gaar hen, uden at noget gøres; selv solide Ejendomsbesiddere befinder sig i den største Forlegenhed for at tilvejebringe opsagte Kapitaler, og de større Fabrikanter afskediger hver Dag deres Arbejdere.«

Saa dystert var Baggrunden for Handelsstandens Henvendelse til Kongen hin Fredag den 11. December.

Den ovenfor nævnte Deputation blev om Formiddagen

modtaget i Audiens af Majestæten paa Frederiksborg Slot.
Den oplæste ved sin Ordfører følgende Adresse:

»Under det Tryk, som den nærværende Handelskrisis udøver paa alle Landets Handelsomsætninger, og hvorved disse trues med Standninger og Tab, som vil foraarsage megen Ulykke ikke alene i Handelsstanden, men i alle Samfundsklasser, er der en Omstændighed, som især vækker den største Betænkelighed og næsten bringer Handelsstanden til at fortvivle om, at de ulykkelige Forhold, som er indtraadt, kan finde en Løsning uden at føre til total Omvæltning i alle Ejendomsforhold. Denne Omstændighed er, at *Nationalbanken*, som hidtil fornemmelig har understøttet Handelsomsætningen ved at fornere Penge til samme ved Diskontering af Veksler, ved Udlaan og paa andre Maader, *har afbrudt denne Virksomhed*; og da formedelst den herskende totale Miskredit private Kapitaler ikke fremkommer for at bruges i Diskontering paa sædvanlig Maade, Vekselsomsætningen paa Udlandet desuden ligesom med eet Slag er tilintetgjort, savner Handelsstanden alle Midler til at fortsætte de nødvendige Handelsforretninger. Selv Eksporten af Landets Produkter, som nødvendigt behøves til igen at bringe Pengeressourcer ind i Landet, kan ikke finde Sted, og Producenterne finder som Følge deraf saa godt som ingen Købere til deres Produkter.

Foruroligede ved saa højt ualmindelige og uheldige Forhold kommer vi til Deres Majestæt for allerunderdanigst at paakalde Deres landsfaderlige Bistand til at raade Bod paa det herskende store Onde, idet vi føler os gennemtrængte af Taknemmelighed for den Deltagelse og Omsorg, som Deres Majestæt allerede har skænket denne for hele Landet saa vigtige Sag.

Vi er af Handelsstanden og efter egen Overvejelse opfordrede til at bringe for Deres Majestæts Trone følgende allerunderdanigste Andragende betræffende en Forholdsregel, som vi anser for paatrængende nødvendig for at afhjælpe den i sine Følger uberegnelige Ulykke, der overgaar Landet.

Dette Andragende gaar ud paa følgende:

- 1) At der interimistisk maatte oprettes for Statens Regning en Diskontokasse, til hvilken overdrages af Statens Midler en Sum af indtil 4 Millioner Rd. for at anvendes til Diskontering af solide Veksler og til Udlaan mod Hypoteker efter de strengeste Principer for saadanne Vekslers og Hypotekers Antagelse.
- 2) At dette Institut, der indtil videre skal supplere Nationalbankens Virksomhed i de forud nævnte Funktioner, maatte sættes under Bestyrelse af dertil skikkede Mænd, hvoriblandt et Antal af Handelsklassen.

- 3) At Midlerne, der skal tilvejebringes i ovennævnte Øjemed, maatte tages af Fællesmonarkiets Statskasse, i hvilken de anlages at findes, og efter den Grundsætning, at det kun er Kongerigets Andel af saadanne Fællesmidler, som paa bemeldte Maade anvendes, hvorved det bliver de andre Statsdele forbeholdt at faa lignende Krav tilfredsstillet efter det for de forskellige Landsdele gældende Forhold.

Dette er Hovedtrækkene af det Andragende, vi her i dybeste Underdanighed har at forebringe for Deres Majestæt. De nærmere Bestemmelser for Udførelsen af denne Foranstaltning vil Deres Majestæt i Deres Visdom beslutte. Det er ikke en letsindig Benyttelse af Statens Midler, som vi har for Øje, tværtimod ønsker vi, at de yderste Sikkerhedsregler maatte træffes for at bevirke, at den tiltænkte Hjælp kun kommer der til Anvendelse, hvor den tjener til den virkelig solide Handels Fremme, og, Deres Majestæt, vi tør erklære, at vi efter at have prøvet og vejet alle de Midler, som kunde bringes til Anvendelse for at afværge den Ødelæggelse, som truer Landet, ikke kender noget virksommere og bedre end det her foreslaede; denne Mening bestyrkes ogsaa ved det Faktum, at det netop er det samme Middel, som er bragt i Anvendelse i Hamborg mod den der herskende uhørte Handelskrisis.

I dybeste Underdanighed nedlægger vi dette Andragende for Deres Majestæts Trone i den Fortrøstning, at det vil finde den gunstige og hurtige Afgørelse, som Omstændighederne gør saa paatrængende Krav paa.«

Kongen gav herpaa det Svar, at han vel kendte den vanskelige Stilling, i hvilken Handelsomsætningen var stedt, at han skænkede den sin hele Opmærksomhed, og at han derfor ogsaa vilde overveje Andragendet velvilligst og gøre alt, hvad der stod i hans Magt som *konstitutionel* Konge, for at skaffe Hjælp — og det saa hurtigt som muligt.

Det vil af ovennævnte Andragende ses, at Grosserer-Societetets Komite paa den danske Forretningsverdens Vegne ej alene gjorde Front mod Finansministeren og gennem Kongen søgte at bryde hans Modstand mod at anvende Øresundsfondens disponible Midler til at bekæmpe den i Kongeriget herskende Krise, men at den ligeledes gjorde Front mod Nationalbanken. Allerede paa Mødet Dagen

før havde, som ovenfor meddelt, Komiteens Formand A. N. Hansen motiveret Nødvendigheden af en Diskontokasses Oprettelse med en Paastand om, at Nationalbanken notorisk i de sidste Dage havde ophørt at diskontere endog de bedste Huses Veksler, og Halberstadt havde gjort Afbigt for, at han ved en tidligere Lejlighed overhovedet havde forsvaret Nationalbanken — nu stiller selve Komiteen det i den officielle mulige Henvendelse i Spidsen, at Nationalbanken har »afbrudt« sin Laanevirksomhed.

Helt bogstaveligt skal dette nu ikke forstaas. Efter at Nationalbanken havde begyndt at modtage Midler fra Finansministeriet og fra den 4. til den 10. ialt paa denne Maade faaet godt og vel 700.000 Rdl. stillet til Disposition, havde den diskonteret følgende Beløb:

Den 4. December	269.802 Rdl.
- 5. —	59.376 -
- 8. —	217.795 -
- 9. —	34.314 -
- 10. —	90.119 -

Ialt: 671.406 Rdl.,

hvoraf dog sikkert en væsentlig Del kun har været Fornyelser; men i Lombardlaan og Varelaan havde den desuden i samme Tid ydet lidt over 1 Mill. Rdl. Købet og Omsætningen af Banco-Veksler havde derimod siden den 28. November været saa at sige ganske standset. Først den 10. December blev der diskonteret Banco-Veksler for et Beløb af henimod $\frac{1}{2}$ Mill. Rdl. Man maa imidlertid maale dette med, at der i Sommeren og Efteraaret paa Diskonteringsdagene Uge efter Uge var købt 3 à 600.000 Mark Banco og diskonteret Rigmønt-Veksler for 3 à 400.000 Rdl. og ofte mere, men paa den anden Side havde Lom-

bard- og Varelaanene været forholdsvis ubetydelige. Det fortjener i denne Sammenhæng at nævnes, at Finansministeriet netop den 11. indbetalte ca. 155.000 Rdl., men selv derefter var man ikke kommen op til den første Million, som Andræ havde stillet i Udsigt — først den 15. December faar Nationalbanken et klækkeligt Beløb fra Finansministeriet, nemlig 1.117.000 Rdl. Paa Terminens første Dag den 11. December diskonterede Nationalbanken for 178.000 Rdl. og udbetalte Varelaan for 171.600 Rdl.; de øvrige Terminsdage blev der diskonteret og ydet Laan hver Dag, omend de samlede Beløb i Forhold til det uhyre Pengekrav rigtignok var endog særdeles smaa. Ude i Publikum og i Pressen svævede man imidlertid i den Tro, at Nationalbanken allerede paa det daværende Tidspunkt havde faaet i hvert Fald en klækkelig Del af de 2½ Mill. Rdl., som Finansministeren havde lovet at stille til Disposition, medens altsaa det virkelige Forhold var dette, at der til den 11. December inclusive knap var indkommet 860.000 Rdl.

Man kan maaske forundre sig over, at Nationalbankdirektør H. P. Hansens Broder, A. N. Hansen, gik saa villigt med til at bryde Staven over Banken, men man maa i saa Henseende vel erindre, hvorledes H. P. Hansen selv havde været i høj Grad ivrig for at hjælpe Pontoppidan og heri var bleven desavoueret af sine Kolleger, saa at rimeligvis heller ikke *hans* Følelser i hine Dage har været præget af særlig Velvillie overfor Kolleger og Foresatte.

For Alfred Hage har det sikkert været en stor Triumf, at det omsider var lykkedes ham at faa selve Komiteen spændt for sin Stridsvogn i Felttoget mod Monarkiets Finansminister. Hvad det gjaldt om for ham var at faa brudt ind i den Stilling, hvori Andræ havde forskanset sig: at Øresundsfondens disponible Fællesmidler ikke ret vel kunde

anvendes til, hvad Andræ ansaa (forøvrigt mærkeligt nok) for et specielt *kongerigsk* Anliggende, nemlig Handelskrisen. Sikkert har Andræ ogsaa indset, at efter hvad der nu var sket hin Fredag Formiddag paa Frederiksborg Slot, kunde det saare let ende med, at han maatte give Køb. Ganske vist havde Alfred Hage i sin Kampiver givet sig en Blotelse ved at bruge det Udtryk, at man skulde bede Monarken om at »befale« sin Finansminister at rykke ud med Pengene — og Hage fik da ogsaa ganske rigtig i den Anledning Bille paa Nakken af sig. I sin ovenfor citerede Artikel i samme Dags Morgennummer advarede han udtrykkeligt mod Appellen til Suverænen i et konstitutionelt Land. »Man kan mene, at denne eller hin enkelte Minister ikke har det rette Blik for Forholdene, eller at han i hvert Fald ikke véd at vælge den rette Form for sin Optræden — vi skal ikke modsige dette, thi vor Mening gaar i samme Retning — men det er ikke Børsens Sag at af- eller indsætte Ministerier. — — Den almindelige Stemning er i dette Øjeblik snarest tilbøjelig til at overvurdere Krisens Betydning, og deri ligger en stor Fare, thi det kan forvirre og omtaage Gemytterne, medens det netop gælder at være rolig og koldblodig. Vi tro ikke, at nogen nu anslaar Faren for ringe, og netop derfor formaner vi til ikke at tilside-sætte alle Livets øvrige Krav for dette ene Spørgsmaal.«

Billes Reservation overfor Hages ukonstitutionelle Udtryk: at Kongen skulde »befale« Finansministeren at handle, fandt iøvrigt Ploug et Par Dage efter »næsten barnagtig«, da der aabenbart kun her var anvendt en høflig Talebrug, og det jo sikkert umuligt kunde være Hages Mening, at en Ministers Kontrasignatur skulde kunne savnes paa Kongens eventuelle »Befaling«.

Andræ har sikkert ogsaa særdeles vel forstaaet, baade

at Bille var en upaalidelig Vaabenfælle for ham rent personlig, og at der ikke med Fordel kunde gøres noget ud af den flotte Talemaade, som var faldet Hage i Munden — saa meget mindre, som Paraden heroverfor allerede var taget ved Formen for den Ytring, Frederik den VII selv havde brugt, nemlig, at »han vilde gøre alt, hvad han *som konstitutionel Monark* formaaede«. Hertil kom, at i Modsætning til Hages uforsigtige Bravade var Komiteens Andragende fuldstændig korrekt, mild i Maaden, men stærk i Sagen — og Andræ maatte altsaa finde en Tilbagetogslinie. Ifølge hans Natur maatte det ogsaa væsentligst gælde om at bevare den en Gang indtagne Stillings *formelle* Styrke — og netop hin 11. December fandt han da paa den Udvej: vel at stille Midler af Øresundsfonden til Raadighed, men gøre det saaledes, at han tilbød sin Ven Indenrigsminister Krieger den af ham for nødvendig ansete Sum som et *Laan* fra det Monarkiet tilhørende Øresundsfond til Kongerigets Finanser! Og da han, som vi har set, fik saa høje Procenter i London gennem Hambro ved at diskontere britiske Veksler, mente han for sine Penge at kunne kræve en klækkelig Rente — han ansatte 8 pCt. —, saa at han altsaa ved at give dette Laan ovenikøbet gjorde en god Forretning som Finansminister. Man tager næppe heller Fejl i, at dette Hensyn ogsaa har spillet ind med, da han forud bevilgede Nationalbanken Indlaanet paa $1 + 1\frac{1}{2}$ Mill. Rdl.

Grosserer-Societetets Komite havde andraget om 4 Mill. Rdl. — Andræs reelle Tilbud til Krieger blev et Laan paa 200.000 £!

Men da Krieger den næste Dag, Lørdagen den 12. December, fik dette Tilbud, blev han særdeles glad, da han straks saa, at man derved omsider var kommen over det døde Punkt, saa at Hall og han nu kunde faa deres Lyst

styret til at stille den offentlige Mening tilfreds og hjælpe paa Krisens Følger, uden samtidig at krænke Vennen Andræ — nu gled det!

Frederik VII overgav samme Dag fuldstændig korrekt sin Finansminister Komiteens Andragende til nærmere Betænkning, og et nyt Statsraadmøde blev ansat til først-kommende Mandag.

Bille rettede samme Lørdag Morgen (den 12. Decbr.) i »Dagbladet« et hvast Angreb mod Nationalbanken. Han henviste til, at der under de nuværende vanskelige Forhold var en Pengekilde, hvoraf der maatte kunne øses — »de mange smaa Kapitaler, der nu forfærdet har skjult sig paa Kistebunden, og vi skal gerne sige, hvorledes dette efter vor Mening kan ske. Nationalbankens Direktion er imidlertid ikke sin Opgave voksen; den eneste dygtige Mand, som den har i sin Midte, og paa hvis Regning man maa skrive al den Anerkendelse, der for nogen Tid siden fremkom i Tale og paa Tryk (H. P. Hansen), er nu overvældet af Arbejdet og ude af Stand til at trække Læssene alene; det er derfor nødvendigt, at Direktionen, om man ikke udenfor Ordenen vil fuldstændig forny den, i hvert Fald forstærkes med nye Kræfter, der med Regeringens Samtykke kan vælges af Repræsentationen med kort Frist.« Midlet til at lokke de smaa Kapitaler frem var naturligvis, at Nationalbanken skulde aabne Adgang til *Indlaan* paa kort Tid mod høj Rente.

mandagen den 14. December vendte Bille i »Dagbladet« tilbage til Nationalbanken. Han tog Udgangspunktet i Grosserer-Societetets Komites Andragende til Kongen om Oprettelsen af en ekstraordinær Diskontokasse ved Siden af Nationalbanken: »Ret beset indeholder dette Forslag et afgjort Mistillidsvotum til Nationalbankens Direktion, og da det kommer fra saa kompetent Side som Grosserer-Societetets Komite, tør man vel ikke drage i Tvivl, at det er beføjet. Direktionen kan ikke længer overkomme Forretningerne, den duede ikke stort før, nu duer den slet ikke; det kan ikke hjælpe at sætte den til Forvalter over de begærede nye Midler.« »Dette er Komiteens Dom, og vi vil gaa ud fra, at den er rigtig.« Alligevel var Bille betænkelig ved at skabe en ny selvstændig Laane-Institution, fordi denne aabenbart maatte drives for Statens Regning: »Staten bør dog ikke drages direkte ind i Krisen ved at lave en Forretning for sin Regning med 4 Mill. Rdl.« — Staten bør stille den Betingelse, at dens Hjælp »ydes som Indlaan til Nationalbanken, og kun for saa vidt den kan give fuld Sikkerhed. Er Bankdirektionen da uskikket til at forvalte de nye Midler, saa lad den blive totalt fornyet eller forstærket med dertil skikkede Mænd, hvoriblandt et Antal af Handelsstanden. Men under alle Omstændigheder bør

Nationalbanken være Statens Debitor for de nye Millioner ligesaa fuldt som for de tidligere.«

Han opfordrede samtidig indtrængende Regeringen til at »gøre sit yderste for at bringe omfattende og hurtig Hjælp indenfor de Grænses, som Statens Midler maatte tillade. Opfordringen vilde vistnok være overflødig, dersom ikke een Mand var, nemlig Hans Excellence Finansministeren, han vilde have Retten paa sin Side, dersom han kun modsatte sig overdrevne Fordringer og stod paa at varetage Sikkerheden af Statens Midler. Men Finansministeren fatter ikke Betydningen af Krisen, han tror, at den blot vil ramme et Par Kræmmere og de Svindlere, som helst burde forsvinde, han ser ikke Følgerne for hele Landets materielle Vel og derved indirekte for Statskassen, han har ikke ret Hjerte og Villie til at hjælpe.«

Hvad der særlig synes at have oprørt Bille, var, at han havde faaet Nys om, at Andræ, som vi ovenfor har set, paa et særdeles kritisk Tidspunkt havde opsagt Statens Indlaan hos H. Pontoppidan & Co. Han gengiver det som et Rygte, men hvis det var sandt, saa var det »i høj Grad uforsvarligt — vi haaber, at det ikke er saa, og vi haaber tillige, at Finansministeren ved denne Lejlighed vil have Villighed til at skaffe Hjælp, der i Sandhed haardt behøves.«

Dette sidste var ingen Overdrivelse. Til Trods for at det var op imod Jul, stod alle Butikker hver Dag næsten tomme, og rundt om begyndte Arbejdet at standse hos Fabrikker og større Næringsdrivende paa Grund af manglende Kontanter, Arbejdere afskedigedes i Mængde, eller Arbejdstiden forkortedes væsentlig.

Ogsaa *Ploug* konstaterede samme Aften i »Fædrelandet«, at der maatte foretages ekstraordinære Skridt, da ellers »Følgerne vil blive uoverskuelige. Man maa da være forberedt

paa ikke blot at se mange af Kjøbenhavns mest solide og agtede Handlende og mange Provinsbanker og Provinskøbmand standse deres Betalinger, men næsten alle industrielle Virksomheder ophøre og mangfoldige Ejendomsbesiddere gaa til Grunde. Misstemning, Modløshed, Arbejdsløshed og Nød vil da i den tilbagestaaende Del af Vinteren kunne naa en Højde, hvorom den nuværende Slægt ikke har nogen Forestilling, og Regeringen vil, for silde, beklage, at den ikke bedømte Øjeblikket rigtigt. Men vi fatter det faste Haab til Kongen og hans Raadgiveres gode Villie og gode Forstand, at de ikke vil lade det komme dertil.«

Dette Haab skulde da heller ikke blive skuffet. Den samme Dag blev der holdt Statsraad angaaende den ved Grosserer-Societetets Komite's Andragende skabte Situation — som alt meddelt, var Andragendet om Lørdagen tilstillet Finansministeren til Erklæring, og denne havde samme Dag tilbudt Krieger i hans Egenskab af faktisk Finansminister for Kongeriget et Laan af Øresundsfondens Midler paa 3 Mill. Rdl. — som han dog straks kneb ned til 200.000 £! Om Søndagen var Hall bleven kaldt til Frederik VII paa Frederiksborg, »som man troede for foreløbig at høre Kongens Mening om Hr. Pengekrisen.«¹ Ganske snurrtigt talte imidlertid Frederik VII ikke et Ord om Krisen, men kun om Teatret: hvad han vilde vide, var, om han ikke kunde faa telegraferet Efterretning ud til Frederiksborg om Forandringer i Repertoiret og Rollebesætningen!

I Statsraadet, Mandagen den 14., besluttedes det, at Indenrigsminister Krieger ufortøvet skulde indbringe et Lovforslag om Kongerigets Laan hos Øresundsfonden af de tilbudte 200.000 £. Efter Halls Tilskyndelse udvidedes Sum-

¹ Den haanlige, men ret malplacerede Ligegyldighed overfor Krisen, som ligger i denne Betegnelse, forefindes i Fru Andræs Dagbogsoptegnelse for den 13. December og giver et, dog maaske kvindeligt forvrænget Billede af Ægtemagen Andræs Opfattelse.

men »indtil 300.000 £«, hvortil det lykkedes at faa fravristet Andræ et Samtykke — selv havde han jo ogsaa straks tænkt paa en lignende Sum!

Samme Dags Aften Kl. 7 indbragte Krieger dette Lovudkast i Folketinget — det kom til at lyde som følger: »Indenrigsministeriet bemyndiges til paa saadanne Betingelser, som under nærværende Forhold maatte findes passende, for Kongerigets Vedkommende at afslutte et Laan af indtil 300.000 £, hvilket Beløb skal kunne anvendes til Lettelse af Omsætningsforholdene.« Han oplyste, at han fra sin Kollega Finansministeren paa Øresundsfondens Vegne havde modtaget et Tilbud, som han »ikke ansaa sig berettiget til at tilbagevise«, nemlig et Tilbud om at modtage i de første Dage af Januar paa 3 Maaneders Opsigelse et Beløb af indtil 200.000 £ mod 8 pCt. Rente og mod Pant i Kongerigets Reservefond. Naar der i Lovforslaget var sat »indtil 300.000 £«, var det, fordi Øresundsfondens Bestyrelse havde erklæret, at den efter medio Januar maaske nok kunde yde et større Beløb end de 200.000 £.

Med dette Forslags Indbringelse havde altsaa Andræ i Realiteten kapituleret overfor den af Alfred Hage stillede Fordring om, at Øresundsfondens Midler skulde benyttes til at afhjælpe den af Krisen skabte Nød. Andræs Ærgrelse over Situationen afspejles i Fruens Dagbogsbemærkning for 16. December: »Handelsstanden, og hvad dertil hører, er, som de er besatte, alt skal skænkes og skaffes dem straks, ellers ruineres Landet; andre Stænder tør ikke nævne, at de ogsaa har det knapt og længe har haft det, saa kaldes de Egoister, »hartad« Fædrelandsforrædere etc. — Hall er smittet af den almindelige Svindel, og Krieger er ogsaa lidt anstukken deraf.«

Den sidste havde Andræ dog endnu i nogen Maade

under sin Kommando eller dog i alt Fald skarp Kontrol med, hvad man straks skal se.

Indenrigsministerens Forslag kom til første Behandling i Folketinget Tirsdagen den 15. December Kl. 1. Professor Steen aabnede Forhandlingerne med en Henvisning til, at da Kongeriget havde en Kassebeholdning paa $2\frac{1}{2}$ Mill. og en Reservefond paa 1 Mill., var der jo tilstrækkelige Fonds hos Kongeriget til at komme til Hjælp under de nærværende Omstændigheder, naar blot Kongeriget kunde blive Herre over den Kassebeholdning, det havde. Det naturlige vilde derfor have været, at Indenrigsministeren paa de kongerigske Finansers Vegne med sin Kollega Finansministeren for Monarkiet var bleven enig om at lade udtage af Fælleskassen i det mindste de 1.300.000 Rdl., som forrentedes med 3 pCt., thi saa vilde man i det mindste spare Differencen af de 5 pCt. mellem 1.300.000 Rdl. og det tilsvarende Beløb, som man efter Lovforslaget skulde forrente med 8 pCt. Han vilde derfor tillade sig at spørge Indenrigsministeren, om Meningen virkelig var, at Laanet nødvendigvis skulde kontraheres paa den foreslaede Maade.

Krieger tog nu Ordet — og i samme Øjeblik skete det pudsige, at Ministerværelsets Dør aabnedes paa Klem. Andræ vilde i sin Ærgrelse og sin Fornemhed ikke være tilstede under Forhandlingerne, thi disse vedrørte jo et kongerigsk Anliggende, der var ham, Monarkiets Finansminister, som saadan uvedkommende; men paa den anden Side lystede det ham i høj Grad at høre, hvorledes Krieger tog paa hele denne Sag og derigennem varetog hans, Andræs, Værdighed. — Krieger begyndte med at sige, at det var et ubestemt og svævende Udtryk, Steen havde brugt, at der her skulde være Spørgsmaal om, at Laanet kunde faas hos Monarkiets fælles Finanser, han (Krieger) havde brugt det

skarpere og bestemtere Udtryk, at Laanet kunde faas hos Øresundsfonden paa Grundlag af den for Øresundsfonden gældende Lovgivning. Det var en Selvfølge, at der ikke var nogen Nødvendighed for at optage Laanet paa dette Sted, og den Bemyndigelse, der var Spørgsmaal om, paa lagde i og for sig ikke nogen Forpligtelse i saa Henseende, og mindst nogen Forpligtelse lige overfor Øresundsfondens Bestyrelse. Naar Steen dernæst havde talt, som om man nu uden videre kunde forandre den finansielle Lovorden, som fandtes mellem Kongeriget og Monarkiet, saa kunde han ikke tro, at man under de nuværende Konjunkturer skulde ville hæve den Overenskomst, som nylig var afsluttet med beraad Hu fra begge Sider, og som hvilede paa et fast Grundlag. Han for sit Vedkommende vilde i det mindste ikke række Haanden til en saadan Adfærd, den han ligefrem vilde betragte som Brud paa Tro og Love. Naar der endelig var henvist til Kongerigets særlige Kassebeholdning, maatte han advare mod den Tro, at den just skulde være af den Størrelse, at det for Øjeblikket gik an at trække yderligere paa den, end sket var. Ved den Pontoppidan'ske Lov var Beløbet allerede gaaet saa betydeligt ned, at han maatte anse det for aldeles utilraadeligt for Øjeblikket at gaa videre i sine Dispositioner over Kassebeholdningen. Spørgsmaalet blev altsaa dette: anseer man det under de forhaandenværende Forhold for rigtigt, at der gives Kongerigets Regering Lejlighed til at raade over et Beløb som det foreslaede for at kunne anvende det til Lettelse af Omsætningsforholdene og derved træffe saadanne Forholdsregler, som maatte findes hensigtsmæssige, ej alene med Hensyn til de Handlendes, men ogsaa de andre Samfundsklassers Forhold i Staten. Det var hans Overbevisning, at Bemyndigelsen burde gives — Rigsdagen vilde være den,

som Ansvaret kom til at paahvile, dersom Lovforslaget ikke blev vedtaget.

Derpaa gik Ministerværelsets Dør til — Andræ skøttede ikke om at høre, hvad det høje Folketings Medlemmer mente om Sagen, og sikkert mindst af dem alle Monrad, der nu tog Ordet.

Monrad kunde ingenlunde anerkende, at det vilde være »Brud paa Tro og Love«, om Kongeriget anvendte til Udlaan de Penge, det havde indestaaende i Monarkiets Fælleskasse: den ved Loven af 1856 skabte Overenskomst mellem Monarkiet og Kongeriget kunde virkelig ikke forhindre Kongeriget fra at bruge Pengene til det, som ansaas for nødvendigt eller nyttigt. Hvis man havde en Million staaende i Monarkiets Kasse og ansaa det for ønskeligt at anvende denne til Anlæg af en Jernbane, vilde der ikke være noget til Hinder for at sanktionere en Lov, der gik ud paa at hjemle en saadan Anvendelse af disse Penge, thi havde Kongeriget ikke en saadan Raadighed derover, vilde de paagældende Midler aldeles miste Karakteren af at være en Del af *Kassebeholdningen*, de vilde da blive et *Laan* til Monarkiet. Noget andet var, at han ingen Forestilling havde om, hvorvidt det virkelig skulde kunne lykkes at tilvejebringe et billigere Laan paa anden Maade, og var det ikke Tilfældet, og man ikke kunde opnaa en Ordning med Monarkiet uden paa den Betingelse, at hvad der af Kongerigets Kassebeholdning ikke brugtes til løbende Udgifter, forblev indestaaende i Fælles-Kassebeholdningen, saa maatte man gaa ind paa Forslaget, hvis man ellers ansaa det for nyttigt og nødvendigt. — »Jeg kan ikke andet«, fortsatte Taleren, »end ret meget beklage, at Tinget ikke i sin Midte tæller flere af den kjøbenhavnske Handelsstand, end nu er Tilfældet. Jeg tror, at de handelskyndige Mænd,

som er traadt ud af dette Ting, eller som efter Opfordring har vægret sig ved at stille sig til Rigsdagen, i dette Øjeblik maa (an)erkende, at de ikke har handlet rigtigt. Jeg tror, at den kjøbenhavnske Handelsstand maa være bleven opmærksom paa, at det er af stor Vigtighed for den at være repræsenteret i Landets Rigsdag, og at det maa være indlysende ikke alene for Handelsstanden, men ogsaa for de forskellige andre Samfundsklasser, at det ikke gaar an med en vis ligegyldig Fornemhed at lade Valgene til Landets Repræsentation gaa for sig uden at bekymre sig derom, selv naar man véd, at der forestaar Forhandlinger om vigtige Spørgsmaal, der vedrører de paagældende Klasser selv og derigennem hele Samfundet. Jeg vilde ret ønske, at ikke alene den kjøbenhavnske Handelsstand, men ogsaa de øvrige Samfundsklasser vilde tage dette under Overvejelse. Dersom vi ikke havde haft den Vejledning, der er ydet af det ærede Medlem, der forleden indbragte Forespørgslen til Ministeriet (Alfred Hage), og hvis Virksomhed i denne Sag ikke alene Handelsstanden, men ogsaa vi alle her maa paaskønne, saa vilde vi slet ikke have haft nogen, hvem hele denne Sag havde ligget nær, saaledes som Tilfældet ellers er med de Sager, med hvilke man daglig beskæftiger sig og omgaaas.«

Monrad dvælede endelig ved Ejendomsbesiddernes Situation under Krisen. Dersom nogen havde købt en Ejendom og nu her i December Termin skulde gøre en Udbetaling af f. Eks. 20.000 Rdl., saa vilde han med Rette have kunnet paaregne hos en Kreditforening at faa et Laan paa 21.000 Rdl. og altsaa kunnet præstere den nævnte Sum gennem sine Kreditforeningsobligationer; men nu var Kursen bleven saa lav, at han let kunde komme til at savne et Par Tusind Rigsdaler i at naa denne Sum. Derved vilde han kunne

komme i den største Forlegenhed, og det samme vilde være Tilfældet, dersom han havde liggende værdifulde Papirer saasom kgl. Obligationer, Aktier og lignende Effekter, idet alle saadanne Papirer nu var gaaet saa betydeligt ned i *Værdi*, at man langtfra paa dem kunde rejse den samme Sum som for faa Maaneder siden. Særlig led Landejendomsbesidderne under de nærværende Forhold, som trykkede Priserne og saa at sige gjorde deres Korn uafsætteligt. Under disse Omstændigheder maatte Staten ikke være altfor kneben med Udlaan paa Værdier, saaledes burde en kgl. Obligation, der lød paa 100 Rdl., lombarderes med mindst 80 Rdl. Hvad der laa nærmest for, vilde vel imidlertid være at anvende den største Del af Midlerne til Diskontering — men burde dette ske ved, at Staten selv gav sig til direkte at købe Veksler, eller skulde den overlade dette til Nationalbanken? I første Tilfælde maatte der vel udnævnes en særlig Bestyrelse til at foretage saadanne Diskonteringer, og ved Valget af Mænd hertil blev man stillet overfor adskillige Vanskeligheder. Det naturligste vilde vel derfor være at lade Banken overtage Diskonteringen, og vægrede den sig herved, vilde den paadrage sig et betydeligt Ansvar.

Alfred Hage mindede om, hvorledes Kongeriget indtil for halvandet Aar siden havde haft sine egne Finanser og sin egen Finansminister — Finansministeren forsvandt, men nu kunde han ikke andet end glæde sig over, at dette Lovforslag atter bragte Kongeriget en Finansminister og derved skabte et Vendepunkt i vor særlige Finanshistorie. Dette var saa glædeligt, at han med Fornøjelse skulde glemme, at den samme ærede Minister for faa Dage siden, da Folketinget for første Gang behandlede Pengespørgsmaalet, talte med en Røst, som ikke var hans egen, og paa en Maade,

som var saa lidet tilfredsstillende for Tinget. — Han antog, at man maatte tage Forslaget, som det nu laa, selv om Laanet var paa meget haarde Vilkaar, thi Nøden var for Døren, og det hjalp jo ikke at fordybe sig i, hvad der kunde og burde være sket — selv om man unægtelig maatte beklage, at den Hjælpekasse, paa hvis Oprettelse man nu sigtede, ikke var bleven skabt for fjorten Dage siden. Han var overbevist om, at Kongerigets egne Ministre havde haft den bedste Villie, men hvad deres gode Villie var strandet paa, hjalp det jo ikke her at forhandle, thi man fik intet Svar derpaa

Herover blev Krieger aldeles forbitret og raabte: »Dette er en fuldstændig Vildfarelse!«

Hage holdt sig for overbevist om, at det ikke var nogen Vildfarelse, men den tørre Sandhed: hvis der havde været vist Velvillie eller blot Villie til at gaa udenfor strikte, urimelige Regler, havde den herskende Nød allerede for en stor Del været afhjulpen. Forholdene var saaledes, at vel var der endnu en Mængde vederhæftige og solide Huse, der næppe vilde gaa fallit, men i Øjeblikket var de ganske sikkert ude af Stand til at betale. Det gjaldt derfor om hurtigt at bringe Hjælp, og det kunde ikke nytte at vente, til den lovede Sterling i første Halvdel af Januar Maaned blev stillet til Disposition. En ny Laanekasse maatte straks træde i Kraft, saa meget mere som han bestemt maatte fraraade at gaa den af Monrad antydede Vej: at holde sig til Nationalbanken. Det lod sig ikke gøre af den simple Grund, at som Bankens Bestyrelse nu for Tiden en Gang var, kunde man ikke paabyrde den et yderligere Arbejde: Mandskabet havde efter Naturens Love saa at sige udlijnt. I Fredstid var det ikke saa skadeligt at have gamle Generaler, men det var anerkendt, at det var en Fejl at have

det i Krigstid, og i det foreliggende Tilfælde var Fredstiden ikke en Gang af de gamle Generaler benyttet klogere, end at Skaden, nu da Krigstiden var kommen, var saa meget større, at Udførelsen af Arbejdet blev saa meget umuligere for dem. — Han vilde derefter spørge, om Laanet skulde tilbagebetales i Sterling, og fremdeles om Ministeren havde Haab om at kunne faa Pengene straks, og ved »straks« forstod han: efter saa mange Dages Forløb, som var fornødne for at lade Kontanter komme fra London hertil. Der taltes om, at de Penge, som tilhørte Øresundsfonden, ikke var disponible — han havde dog lidt Begreb om saadanne Forhold og turde derfor roligt paastaa, at han med Finansernes Papirer i Haanden paa 2 Timer skulde skaffe de 300,000 £ i en eneste Gade i London. Altsaa afviste han enhver Tale om, at disse Penge ikke skulde være disponible, men at man maatte vente til en Gang midt i Januar — var der god Villie, kunde Pengene komme ufortøvet. — Var det Meningen at oprette en særlig Diskontokasse, kunde en saadan jo desuden skaffe Laanemidler straks ved at faa Tilladelse til at udstede rentebærende Sedler indtil et vist Beløb.

Indenrigsminister Krieger tog derefter Ordet — og atter aabnedes Døren ind til Ministerværelset paa Klem, saa at Andræ kunde følge hans Tale. Krieger begyndte med at fastslaa, at Hage maatte anses for incurabel: han havde en Gang forelsket sig i Navnet »Finansminister«, og derfor drejede hele hans Tanke sig nu om »Finansminister« eller »Ikke-Finansminister«, men det virkelige Spørgsmaal, hvilken Stilling han, Indenrigsministeren, indtog, hvilke Forpligtelser og Rettigheder han som saadan havde, det undersøgte han ikke. Hage holdt sig blot til Navnet, og eftersom dette Navn syntes anvendeligt eller ikke, blev han glad eller

tungsindig uden at spørge om Sagens virkelige Sammenhæng. »Jeg er ikke det mindste mere og ikke det mindste mindre Finansminister, fordi jeg forelægger dette Lovforslag; jeg staar i den selvsamme Stilling her som overalt, hvor jeg har forelagt finansielle Lovforslag, som hører ind under det Omraade, der paahviler mig som Indenrigsminister. Om de ærede Herrer finder Fornøjelse i at kalde mig Finansminister, er mig fuldkommen ligegyldigt, men det er ikke det Navn, Hans Majestæt har tillagt mig, og som er det eneste, jeg har at holde mig til; jeg har at holde mig til det Omraade, der er mig anvist, men hvorledes de Herrer behager at døbe mig, overlader jeg til dem.« Men ogsaa i en anden Vildfarelse svævede Hage, nemlig den, som han ovenikøbet troede at udtrykke paa en velvillig Maade, skønt hvad han sagde, i Virkeligheden, om det var sandt, vilde blive den bitreste Dadel — og om denne Vildfarelse vilde han blot sige, at de Anskuelser, han her udtalte, var hans egne og ikke Andres, og naar Hage troede at være velvillig ved at sige, at han (Krieger) vilde tale ganske anderledes, naar ikke Andre i saa Henseende udøvede nogen Indflydelse paa ham, saa fandt han Hage ligefrem komisk og tilbageviste, om end ikke med nogen som helst Haardhed eller Vrede, den Art af Velvillie; »jeg siger, den er et lyrisk Udbrud af en besynderlig Misforstaaelse hos Medlemmer, der staar i et skævt Forhold ikke til mig, men maaske til Andre.«

Hvad selve Sagen angik, troede Krieger, at det ærede Ting ved nærmere Overvejelse vilde erkende, at Indenrigsministeren ikke gjorde andet, end hvad der var hans naturlige Ret, naar han ved en Sag af denne usædvanlige Beskaffenhed hævdede, at man i alt væsentligt maatte overlade Enkelthederne til Regeringen; det var ham ikke muligt

nu i Øjeblikket udførligt og bestemt at udtale sig om den Maade, hvorpaa den af ham begærede Bemyndigelse vilde være at anvende. Mente man ikke at kunne overlade Sagens nærmere Ordning til Regeringen, saa lod den sig slet ikke gennemføre. Han vilde blot oplyse, at Laanet skulde leveres i kort Sterling og tilbagebetales paa samme Maade. Han udtalte sluttelig om den udkastede Tanke angaaende Kreditbeviser, at hvis den indføjedes i Loven, ansaa han det for umuligt at føre denne igennem. Det turde vel ikke være umuligt at faa Raadighed over Pengene før det angivne Tidspunkt, men man maatte være forberedt paa, at de derved blev yderligere fordyret.

Atter gik Ministerværelsets Dør til.

Fischer erklærede dernæst, at han ikke dristede sig til at nægte sin Stemme til den foreliggende Lov. Krisen var af en saa truende Beskaffenhed, at vel næppe nogen vilde vove at paatage sig Ansvar for at sige Nej til en Bevilling, der forlangtes af Regeringen. Nægtede Rigsdagen sit Samtykke, vilde den derved give et yderligere Paaskud til at forøge den Forskrækkelse blandt Pengemændene, som havde en saa væsentlig Del i den Krise, man nu maatte bekæmpe. Man behøvede ikke at være bange for, at hvad der ikke duede, nu ikke vilde gaa til Grunde, men man skulde vogte sig for ogsaa at ødelægge det, der duede. Han vilde ikke fordybe sig i Spørgsmaalet om, hvorvidt man nu her i Kongeriget havde faaet en Finansminister eller ikke — skulde man slutte noget af, hvad der netop traadte frem for Øjnene, var det vel det, at vi ingen Finansminister havde. Finansministeren stod netop udenfor og gjorde Tilbud til os, og hvad der forelaa, var Spørgsmaalet om, hvorvidt vi vilde modtage hans Tilbud eller ikke. (Tscherning: Ja, gennem *vor* Finansminister!) Men

hvem er da vor Finansminister? (Tscherning: Indenrigsministeren!) Ja, det er ganske rigtigt, han er Indenrigsminister, som den ærede Taler siger, men ikke Finansminister. Interessant var derimod Spørgsmaalet om, i hvilken Stilling Helstats-Finansministeren tænkte sig at staa til de enkelte Statsdele, naar der mødte en Pengekrise. Dersom han nemlig som Helstatsfinansminister stillede sig det til Opgave at hjælpe Landets Omsætningsforhold i det hele, begreb Taleren ikke, hvad Rigsdagens Mellekomst skulde til — havde Finansministeren et Beløb i saa Henseende til Raadighed, kunde han jo raade derover til Lettelse for Omsætningsforholdene uden at komme til Rigsdagen. Hvad Indenrigsministeren havde anført, da Loven blev forelagt, viste jo ogsaa, at denne Forelæggelse skete efter Forhandling med Finansministeren. (Tscherning: Ja, som en Bankier!) Ja, som en Bankier! Nu da, dersom han skal kaldes Bankier, og Indenrigsministeren skal kaldes Finansminister, saa lad det være saaledes, men dersom denne Bankier staar i Spidsen for Monarkiets Finansforvaltning og drager Omsorg derfor, hvorfor behøver han da vor Mellekomst til at drage denne Omsorg?

Hage vilde indrømme, at det ikke var værd at spilde mange Ord paa, om Indenrigsministeren rettelig burde kaldes Finansminister eller ikke: han forbeholdt sig blot herefter at kalde den ærede Minister vor Finansminister, og han haabede, at han om et Aar skulde blive det i Virkeligheden. Det ærede Ting vilde sikkert have lagt Mærke til, at i Grunden blev slet ikke Sagen forhandlet, thi Indenrigsministeren vilde slet ikke svare paa de Bemærkninger, som Taleren havde gjort, og det havde jo ogsaa sine Vanskeligheder, naar man var i et Forhold, som bandt Tungen og forhindrede En i at handle paa

den Maade, man vilde handle, hvis man ikke havde staaet i dette blandede Forhold. Tinget havde altsaa kun den Udvej uden videre Oplysning at sige Ja eller Nej til Lovforslaget. Han vilde dog sige Ja og blot tilføje, at han stod i intet særligt Forhold til Helstatsfinansministeren, »jeg er saa heldig ikke at gøre det. Jeg staar i intet andet Forhold til den omhandlede Minister end det, som enhver Borger i Landet staar i. Det, jeg har ytret om hans Mangel paa Velvillie og Imødekommen fra Finansernes Side med Hensyn til den Fare, som nu truer en stor Del af Samfundet, har jeg efter min Overbevisning haft god Grund til at fremføre. Jeg gør ingen overdrevne Fordringer til Geni eller til store Talenter, men forlanger kun en flink og god Varetagelse af den Post, man indtager, og naar jeg tror, at saadant ikke er til Stede, saa gør jeg mine Bemærkninger mod en Minister som mod enhver anden offentlig, af Staten lønnet Mand.«

Tscherning begrundede derpaa vidtløftigt, at man ved denne Lejlighed burde have at vide: hvilken er den bedste Benyttelse, der kunde ventes af disse Penge, som han forøvrigt fandt utilstrækkelige. Det var dog vel en Laanekasse, en Hjælpekasse, der skulde skabes, og ikke særlig en Diskontokasse. Der var blevet sagt af Hage, at selv de Personer, hvis hele Ejendom stod i Veksler, maatte man være fattet paa at kunne laane Penge efter at have takseret disse Vekslers Værdi, men dette var netop en svag Side ved Sagen og en af de vanskeligste Opgaver. (Alfred Hage: Aa nej!) Det ærede Medlem vilde dog vist indrømme, at naar der fremstilledes overfor en saadan Kasse 2 Personer, der oplyser en ligeartet Trang, men den Ene mødte med en lettere bedømmelig Ejendel, med en Værdi, hvis Værdi man kunde overse til enhver Tid, og som langt

mindre beroede paa Tillid til Personligheder, mens den Anden kun mødte med Veksler, saa skulde den Første have Fortrinet fremfor den sidste. (Alfred Hage: Ja, det kommer an derpaa!) Ja, det var netop det, Taleren troede, man skulde holde fast paa ved denne Kasse, at der paa enhver given Tid ved Anvendelsen af disse Laanemidler saas paa 3 Ting: 1) Pantets virkelige, sikre Værdi, 2) Maaden at kunne realisere det paa, naar det behøvedes, og endelig 3) om de Midler, der gaves for Pantet, blev anvendt for at tilfredsstille ekstraordinære Fordringer og ikke blev givet ud for at benyttes til at komme ind i en større Cirkulation af Effekter med tvivlsom Værdi.

Efter at Tscherning paa vanlig Vis havde fordybet sig heri, udtalte endelig Grundtvig kort og godt, at enhver Time, det uforløst opsattes at komme til Hjælp i den nærværende Nød, maatte forøge Nøden, og han saa derfor ikke, at der kunde gøres andet til Gavn for denne Sag end saa snart som muligt og saa hurtigt, som Forretningsordenen tillod det, at vedtage Loven. — —

Andræ havde forøvrigt samme Dag haft travlt med andet end at passe paa sin Kollega Indenrigsministeren. Naar han hidtil havde ment at kunne behandle Krisen som et specielt kongerigsk Anliggende, var denne Opfattelse bleven haandgribelig rokket ved en Henvendelse, han havde modtaget fra Holsten om, at ogsaa denne Landsdel led under det samme Onde som Kongeriget og derfor maatte have Adgang til ekstraordinære Laan. Han lod derfor hin Tirsdag tilskrive Nationalbanken, at han vilde stille den yderligere $\frac{1}{2}$ Million Rdl. til Raadighed, som saa skulde anvendes i Holsten. — Det skal forøvrigt straks her meddeles, at Direktionen betakkede sig under Henviſning til den særegne Fremgangsmaade med Hensyn til Pantsættelsen i

Hertugdømmet^x og med Tilføjende af, at Banken ikke under nærværende Forhold turde udsætte sig for den ved Modtagelsen af Indlaanet følgende Risiko.

Paa Børsen var samme Dag til Trods for den Hjælp, som nu blev stillet i Udsigt, Stemningen endnu fremdeles stærkt trykket. Der blev dog imidlertid omsat ikke saa faa Kreditforeningsobligationer til en Kurs af $83\frac{1}{4}$ — $83\frac{3}{4}$ for Østifterne, $83\frac{1}{2}$ for jydsk Landejendomsbesidderes og 77 for jydsk Købstads-Obligationer. 4 pCt. kgl. Obligationer noteredes til 93.

Af større Handelsfirmaer standsede den 15. Davidsen & Heckscher, Hartvig & Warburg og E. Friis.

Krisens Virkninger begyndte nu at bundfælde sig paa en farlig Maade: ogsaa Menigmand blev opskræmt og geraadede ret naturligt i Frygt for sine Spareskillinger. Sparekassen for Kjøbenhavn og Omegn blev saaledes bestormet af Publikum og maatte endog hidkalde Politiets Assistance for at faa Folk stillet i Orden og forsynet med Nummer. Den 16. December vedtog Bestyrelsen at sælge en Del kgl. Obligationer af Effektbeholdningen for at skaffe rede Penge, og anmodede Finansministeren om et Afdrag paa en Obligation paa 100,000 Rdl., der var forfalden til Udbetaling den 3. Januar 1858. — Dagen efter, den 17. December, tilskrev Sparekassens Bestyrelse dernæst Nationalbanken, at den almindelige Mistillid var stegen »i de sidste Dage i en saa betænkelig Grad, at Sparekassens Udbetalings-evne maa ophøre, hvis den ikke øjeblikkeligt og kraftigt kommer til Hjælp. Ved Salg af Effekter kan Standsningen kun opsættes nogle Dage; den hos Finansministeren opsagte Restkapital af 100,000 Rdl. kan først kræves ind i Januar, og udenfor de daglig uden Opsigelse foregaaende Udtællinger paahviler der Kassen allerede nu en Udbeta-

ling af ca. 100,000 Rdl. i indeværende Maaned (December)«. Under Henvisning til, at en Standsning af Sparekassens Betalinger vilde blive en Begivenhed, som umiddelbart berørte en halv Snes Tusind Interessenter, især af den tjenende og arbejdende Klasse, hvis Tillid til Institutionen det sidenhen vilde være særdeles vanskeligt at genrejse, anmodede man om et Laan af Banken paa 100,000 Rdl. straks og eventuelt mere senere.

Som Svar herpaa meddelte Banken, at Sparekassen mod fornøden Sikkerhed kunde erholde et Laan paa 50,000 Rdl. under den Betingelse, at Beløbet uden Udsættelse tilbagebetalles inden Udgangen af Januar 1858. Men det blev dog ikke fornødent at optage dette Laan — da Folk saa, de fik deres Penge, standsede Tilløbet forholdsvis hurtigt, og den Krieger'ske Lov har vel desuden hidraget sit til atter at skabe Ro og Tillid til Situationen hos Befolkningen.

Anden og tredie Behandling i Folketinget af den nysnævnte Lov foretoges Onsdagen den 16. December.

Tscherning havde til anden Behandling stillet Ændringsforslag, som gik ud paa, at kun en Trediedel af Laanesummen maatte anvendes til Vekseldiskontering, og at der skulde nedsættes en Kontrolkomite, hvortil hver af Rigsdagens Afdelinger udpegede 2 Medlemmer. Fra alle Sider mødte imidlertid disse Ændringsforslag saa stærk Modsigelse, at Tscherning ved Forhandlingens Slutning tog dem tilbage, hvorpaa Lovudkastet vedtoges med alle Stemmer mod een. Den endelige Vedtagelse fandt derefter Sted i et Eftermiddagsmøde Kl. 4¹/₄ med 66 Stemmer mod 7.

Samme Dag mødtes to hinanden ellers saa fjerntstaaende Blade som »Flyveposten« og »Dagbladet« i et hvast Angreb paa Andræ.

Foruden dem, som deltog i Debatten, skrev Bille, »spillede endnu en Personlighed en stor Rolle under denne, endskønt den ikke var nærværende eller i det mindste ikke deltog i den: Monarkiets Finansminister.« Og der fortsattes:

»Den administrative Mønsterstat, i hvilken vi lever, gør i denne Tid sin Fordel ret indlysende, og alle de urimelige Bestemmelser, der er truffet, overholdes med en til det yderste dreven Formalisme. Pengekrisen og alle de ved den foraarsagede Ulykker, skal absolut være særlige, Fællesstaten betragter den som noget sig aldeles uvedkommende, ja, hvad mere er, benytter sig af Lejligheden til at drive en indbringende Aagerforretning. Medens Kejserdømmet Østerrig, der er forgældet som en Garderløjtnant, laaner den fremmede Stat Hamborg 10 Millioner Mark Banco til en Rente af kun 6 pCt. p. a., benytter den velhavende Fælleskasse sig af den Knibe, hvori Kongeriget er bleven bragt ved at faa væltet Krisen over paa sine Skuldre, til at udpresse af den en Fordel, som er aldeles ublu. Kongerigets Bankier, Finansministeren, der kun svarer 3 pCt. af de 1.300.000 Rdl., som han har i Hænde for Kongeriget paa lang Opsigelse, undser sig ikke ved at forlange 8 pCt. af det omtrent dobbelt saa store Beløb, som han laaner det. Og naturligvis er al Fare og Risiko derved kastet over paa Kongeriget. Imod denne vakre Fordel lover Finansministeren at skaffe Penge midt i Januar. Er det Mening, at Midlerne til at afhjælpe Omsætningsforholdene først kan tilvejebringes ind i det nye Aar, saa kan man for en meget stor Del spare sig Ulejligheden: til den Tid vil der være saa megen Ulykke sket, at det ikke er Umagen værd at forhindre den, som kan være tilbage. Maaske kan man dog ogsaa formaa Finansministeren til

at udbetale Pengene noget tidligere: han forlanger vel kun at blive betalt derfor, et Par smaa Procent paa Kursen og Provision.«

I »Flyveposten« for samme Dag hed det, at overfor den om sig gribende Ulykke havde man fra alle Sider maattet ty til Regeringen, »og her møder man saa Finansminister Andræ som den, af hvis gode Villie og Omhu for Fædrelandet, af hvis dygtige og uhildede Blik paa Forholdene man maa være berettiget til at vente velvillig Imødekommen. deltagende Selvopofrelse og et gavnligt, Forholdene overskuende Raad. Men her paa den øverste Spids, hvor det hele samler sig, og hvoraf alt er afhængigt, her finder man netop, hvad man allermest maa beklage i et saadant Øjeblik: Udygtighed paa den ene Side og hovmodig Fornemhed paa den anden Side. Allerede een af disse Egenskaber vilde være nok til at ødelægge meget, begge i Forening bliver utaaleligt.« Efter at have dvælet ved den oftomtalte Finansordning mellem Kongeriget og Helstaten, fortsætter Bladet: »Hans Excellence fik altsaa Pengene i sin Vold og raader nu over den hele Kassebeholdning. Hvorledes benytter han da denne Magt? — — Efter Forhandlinger, der har givet rigelig Lejlighed til at lære den Ringeagt at kende, hvormed Excellencen skuer ned paa Handelsstanden og de Forlegenheder, Øjeblikket har bragt den ligesom hver den, som driver en større Bedrift, er han endelig saa naadig at laane Banken 1 Million, men nu vil han med det samme vise sig som den store Finansminister: han tager derfor 8 pCt. af den, netop det samme, hvortil Banken igen udlaaner sine Penge. Som Aager plejer man ellers at stemple det at benytte sig af øjeblikkelig Forlegenhed til at pine Penge ud af en arm Synder, der trænger til Hjælp; her er det den høje Finansminister, der efter at have tiltvunget

sig hele Statens Kassebeholdning uden at ville være konstitutionelt ansvarlig overfor Rigsdagen benytter Pengeforlegenheden til at udpine 8 pCt., altsaa den samme Rente, som Banken selv tager: denne faar da Lov til at have al Ulejlighed og Risiko med Pengenes Anbringelse, Finansministeren tager hele Udbyttet! Lad nu nogen sige, at vi ikke har en stor og dygtig Finansminister, en Mand, der er sin Post voksen, der fatter den Opgave, som vanskelige Forhold har stillet ham, og formaar at løse den! Efter med tilbørligt Hovmod at have vist sin Magtfuldkommenhed og derved indgydt Respekt, skaffer han en Indtægt for Statskassen af 8 pCt. Ve den, der nu igen kommer og siger, at Andræ ikke skaffer Rente af Kassebeholdningen: da peger han blot paa de 8 pCt. Ve den, som kommer og siger, at Oberstløjtnanter ikke forstaar sig paa Finansoperationer: da viser han blot hen til den umaadelige Kløgt, hvormed han havde vidst at benytte sig af Omstændighederne til at skaffe Statskassen en Indtægt. — — En Finansminister behøver altsaa blot, naar en Krise er for Haanden, at lukke sin Dør af i de første Dage; dersom de udenfor staaende derefter banker altfor voldsomt paa, lukker han lidt op, ifører sig sin fulde Værdighed og viser dem Vintervejen. Endelig, naar de paatrængende begynder at blive for højrrøstede, benytter han Lejligheden til at udpine en saa høj Rente som muligt. Derved har han sørget for Statskassens Tarv og vist, at han er en stor Finansminister. Saa simpelt er det at være Finansminister!«

Beskyldningen for at drive Aager har Andræ sikkert taget sig let: hans Ræsonnement var dette, at naar han kunde faa 10 pCt. af Øresundsfondens Penge i London, var det forholdsvis billigt at overlade Kongerigets Kasse dem for 8 pCt. Mere rammende har han *maaske* (jfr.

nedenfor) følt Skildringen af sin Sendrægtighed at være — til Gengæld handlede nu hans Kollega Indenrigsminister Krieger med stor Hastighed. Endnu samme Dag, Onsdagen den 16. December, da han havde vundet et bestemt Indtryk af at kunne gennemføre sit Lovforslag i Rigsdagen, nedsatte han en Kommission til at stille Forslag om, paa hvilken Maade og under hvilke Administrationsformer de Laanesummer, der skulde virke til Omsætningsforholdenes Lettelse, bedst og hensigtsmæssigst kunde anvendes. Kommissionen kom til at bestaa af Etatsraad David som Formand, Monrad, Broberg, M. P. Bruun, Dahl, Holmblad og Etatsraad Blichfeldt som Medlemmer.

Torsdagen den 17. December kom Kriegers Lov til første og anden Behandling i Landstinget. Helt glat gik det dog ikke her. *Wessely* begyndte endog med at sige, at naar han saa paa Indholdet af Lovforslaget, forekom det ham just ikke, at der var Anledning til at fremskynde Sagen; noget andet var det jo, hvis Indenrigsministeren allerede havde afsluttet et Laan og nu begærede Tingets Anerkendelse af sin Fremgangsmaade. Her var der imidlertid kun Tale om Penge, som skulde erholdes i Løbet af Januar Maaned, og dermed behøvedes der ikke at hastes. Forslaget var foranlediget ved den Stilling, hvori Landet befandt sig, og som var bleven kaldt en Pengekrise eller en Handelskrise. Begge Benævnelser fandt han imidlertid urigtige. Her var ikke Tale om, at en eller flere Købmænd skulde være nødt til at gøre Opbud, at en stor Del af vore Købmænd havde mistet det halve af deres Formue, og at en anden stor Del var udsat for at tabe deres hele Formue. Dette var ikke tilstrækkeligt til at opfatte Forholdet, saaledes som det i Virkeligheden var. Det var heller ikke tilstrækkeligt at sige, at vi befandt os i en Pengekrise, hvor-

ved man vilde forstaa, at Diskontoen var steget til en Højde, som man i mange Aar ikke havde kendt. Nej, efter hans Opfattelse var der indtraadt en total Standsning af Pengecirkulationen og et ligesaa stort Ophør af Tillid og Kredit. Hvad der altsaa var nødvendigt at gøre, var at bringe Tillid tilveje, at bringe Pengene til igen at cirkulere, og dette var ikke et Spørgsmaal om en enkelt Klasse, nej, Forholdene og Konjunkturerne var for Øjeblikket saaledes, at der maatte tales om en Landeulykke: Godsejeren kunde ikke faa sin Forpagtning betalt af sin Forpagter, Fabrikanten havde ingen Penge til at betale sine Arbejdere med, Handelsmanden kunde ikke betale sine Veksler. Under saadanne Forhold var det nødvendigt at faa Pengene til at cirkulere, thi det var med Penge som med Olien i en Maskine: Olien er i og for sig af ringe Betydning, af ringe Værdi i Forhold til det Arbejde, Maskinen præsterer, men lige saa lidt som Olien i en Maskine kan undværes, kan Pengecirkulationen undværes. Hvad der skulde gøres, maatte gøres hurtigt, men han skønnede ikke, det kunde siges at være hurtigt, naar man nu bragte det til, at der kunde komme Penge en Gang i Januar Maaned. Det var af megen Vigtighed, at den offentlige Mening ikke kom paa Vildspor, at den ikke troede, her blot var Tale om, at nogle enkelte Købmænd skulde gaa fallit.

Efter at *M. P. Bruun* havde bemærket, at Konklusionen af *Wesselys* Bemærkninger snarest burde have været den, at Loven gennemførtes saa hurtigt som muligt, tog *Indenrigsministeren* Ordet og ytrede, at han for sit Vedkommende maatte holde for, at man ikke kunde betegne den herskende Tilstand paa en mere nøjagtig eller korrekt Maade end som en Handelskrise, men en saadan kunde særdeles godt udstrække sine Virkninger betydeligt ud over Køb-

mandsstanden. Tidspunktet var imidlertid ikke til at give en historisk Kritik af det hele Forhold, men at afgøre, hvilke Midler der under disse Forhold skulde stilles til Regeringens Raadighed. Derfor fandt han det ligesom M. P. Bruun besynderligt, om man ikke vilde fremme dette Lovforslag ekstraordinært. Det var jo aldeles ikke udelukket, at saa snart Loven var vedtaget og Bemyndigelsen altsaa givet ham, kunde den blive benyttet saaledes, at det tilbudte Sterling ogsaa kunde bruges tidligere.

Wessely hængte sig fast i den sidste Ytring, thi »det er jo derom, hele Kvæstionen drejer sig.« Naar Ministeren havde faaet Penge stillet til Disposition i Veksler, behøvede han ikke at vente, til Vekslerne var udløbet. Enhver Mand, der havde med Pengeomsætning at gøre, maatte vide, at naar den danske Regering var i Besiddelse af Veksler paa London, behøvedes der ikke lang Tid til at bringe Pengene hertil. Hvis det forholdt sig saaledes, at i samme Øjeblik, som Beslutning herom var taget, stilledes Vekslerne til Ministerens Disposition, var det dog i højeste Grad forunderligt, hvis han ikke nu skulde vide, paa hvilken Maade han inden faa Dage kunde have Penge til Disposition her i Kjøbenhavn.

Selve *Andræ*, som bærede Landstinget i Modsætning til Folketinget med sin Nærværelse, tog nu Ordet: *Wesselys* Forundring kunde kun vendes mod ham selv, thi det kunde ikke godt forudsættes, at Indenrigsministeren skulde være saa ubekendt med Forholdene, at han ikke vidste, at Veksler, som løb i længere Tid, var til Stede, før de kom saa nær til deres Forfaldstid, at de efter Usance kunde siges at være kort Sterling. Han vilde aldrig lægge nogen Vanskelighed i Vejen med Hensyn til Afgivelsen af det her omhandlede Beløb i Veksler, og hvorledes der saa kunde

skaffes Penge for disse Veksler, var vist heller ikke noget Mysterium. Den Oplysning, der derom kunde være at give, var saa simpel, at man næsten maatte undse sig ved at give den. — Naar der iøvrigt havde været Tale om, at det var at beklage, at den Hjælp, som fra Regeringen muligen under disse Forhold kunde ydes, ikke var kommen hurtigt nok, saa var det en Beklagelse, der var meget ubeføjet. Han kunde maaske se Sagen noget partisk, men han vilde dog bede Tinget om at erindre, at det først var i Begyndelsen af denne Maaned, at der overhovedet var blevet andraget om Understøttelse hos Regeringen. Der var tidligere ikke Tale om, at nogen af de Myndigheder, der særlig maatte antages at have deres Opmærksomhed henvendt paa disse Forhold, ansaa det nødvendigt at gøre Skridt for at faa Hjælp fra Regeringen. Det var først efter, at Forholdene fra Hamborg havde forplantet sig til Kjøbenhavn, at der foretoges Skridt for at bevæge Regeringen til at tage Forholdsregler. Han for sit Vedkommende havde straks tilsagt Banken et Laan paa 1 Million, og allerede forinden var der fra Finansministeriets Side blevet stillet til Bankens Disposition omtrent 600.000 Rdl. af en Banco-Beholdning, som indestod i Banken. Det første Tilbud fra hans Side om 1 Million blev hurtigt fulgt af et andet, da Andragenderne blev saa at sige daglige. Det ene Andragende afløste det andet, og ligesaa hurtigt kom ogsaa Svarene og de tilsvarende Forholdsregler fra Regeringens Side. Der blev altsaa endvidere tilskikket Banken $1\frac{1}{2}$ Million; dernæst var der endnu ved en Foranstaltning fra Indenrigsministerens Side stillet omtrent $\frac{1}{2}$ Million til Disposition i det Pontoppidan'ske Anliggende. Ialt var der saaledes ydet 3,6 Millioner Rdl., som man maatte formode var kommet Vedkommende til Gode paa bedste Maade, og dette var

dog en ret klækkelig Understøttelse. Man kunde naturligvis ikke forvente, at Finansbestyrelsen mere end nogen anden Autoritet kunde fremtrylle Penge, den maatte ogsaa skaffe dem tilveje paa naturlig Maade, men det var jo heldigt, at Forholdene havde stillet sig saaledes, at Finanserne havde set sig i Stand dertil. Det Beløb, han omtalte, var næsten helt afleveret eller vilde i hvert Fald blive det i de første Dage. Hertil kom altsaa sluttelig det Tilbud, som her forelaa, og som kunde effektueres i saa kort Tid, man ønskede, hvorved der yderligere stilledes henved 3 Millioner til Disposition, saaledes at det hele Beløb blev 6,3 Millioner. »Det forekommer mig derfor, at der er gjort temmelig store Anstrengelser for at faa klækkelige Beløb tilvejebragt, og at man maaske snarere burde undre sig over, at det var muligt i en mindre Stat som vor at tilvejebringe disse i saa kort Tid, end undre sig over, at det er sket med saa stor Langsomhed.«

For Andræ stod det altsaa, som den Hjælp, han havde givet, saa at sige var bleven ydet klip-klap: hver Dag kom man løbende med en ny Anmodning til ham, og ligesaa prompte havde han bevilget den. Som det imidlertid noksom fremgaar af den ovenfor givne Skildring, der netop gør Rede for, hvad der skete Dag for Dag, ja, saa at sige Time for Time paa den enkelte Dag, var det ingenlunde gaaet saa hurtigt eller saa glat, som Andræ nu bagefter gerne vilde give det Udseende af, der blev tværtimod fra hans Side vist en idelig Gnidningsmodstand, som væsentligt bidrog til at øge Krisestemningen og til at gøre den Afhjælpning af Vanskelighederne, som Grosserer-Societetets Komite og den alene fik sat i Gang og siden stadig holdt gaaende, yderligere trang og træls. Af Andræs Tale faar man rent umiddelbart Indtryk af en redebon Rundhaandet-

hed, en stedse aaben og villigt givende Haand. Men det faktiske var dog uimodsigeligt, at Tilsagnene temmelig langtfra havde ladet sig ryste ned af Statstræet som moden Frugt, saa at Handelsstanden blot skulde have behøvet at brede sit Forklæde ud. Nej, Træet havde Gang paa Gang maattet rystes overmaade kraftigt, og til sidst havde der ovenikøbet behøvedes en hel Stige op til Træets Krone for at faa de gyldne Æbler plukket og hentet ned — og saa viste de sig endog at være »haarde Vinteræbler«, der først skulde steges, uden at Finansministeren heller hertil ydede mindste Varme. Ja, Varme, det var netop det, som det hele Tiden havde skortet ham saa fuldstændigt paa — intet kunde nu bagefter udslette det isnende Indtryk heraf, saadan havde det under Krisens pinefulde Spænding fæstnet sig i Sjæl og Sind.

Iøvrigt løb Debatten ved hin første Behandling i Lands-tinget ud i en Række korte Bemærkninger, hvor Indenrigsministeren og Andræ paa den ene Side og Wessely paa den anden Side hakkede paa hinanden indbyrdes. Wessely bemærkede bl. a., at det var aldeles ligegyldigt, om Tilbudet var gaaet ud paa »kort Sterling i Januar«, thi det, Spørgsmaalet drejede sig om, var, hvornaar Vekslerne kunde stilles til Disposition, og naar det nu var blevet erklæret, at de kunde stilles til Disposition, saa snart Loven gik igennem, maatte der altsaa kunne disponeres over Pengene i Løbet af nogle Dage og ikke først en Gang i Januar. Andræ maatte da ogsaa heroverfor — efter først at have givet den overflødige Oplysning, at lang Sterling 14 Dage før Forfaldstid blev til kort Sterling — afgive den Erklæring, at hvis Indenrigsministeren for Øresundsfonden udtalte Ønske om straks at modtage Vekslerne, vilde han straks faa de samme Veksler, som i Begyndelsen af Januar

vilde blive kort Sterling, men at da selvfølgelig Diskontoen for de Dage, der løb indtil Vekslernes Forfaldstid, vilde blive at fradrage, hvilket Tab vilde komme til at rette sig efter Diskontoen i London.

Orla Lehmann drillede de to Ministre ved høfligt at rose Indenrigsministeren som en Mand med Indsigt paa det finansielle Omraade, hvad der maatte anses for saa meget mere heldigt, som Indenrigsministeriets Organisation ikke var beregnet paa at kunne være Ministeren til væsentlig Tjeneste og Nytte ved Løsningen af saadanne rent finansielle Spørgsmaal. Krieger vovede sig frem til at udtale, at netop den Adskillelse, der fandt Sted mellem Helstatens og Kongerigets Finansforhold, nu gjorde det muligt at træffe Foranstaltninger, som det vilde være vanskeligere at træffe under andre Forhold, og træffe dem endog sikrere og hurtigere. Wessely bemærkede hertil, at i Henseende til Realiteten kunde det dog virkelig ikke hjælpe til, at Pengene kom hurtigere til Stede, at der var to, der skulde tage Bestemmelsen i Stedet for een, saa at den ene af disse først skulde henvende sig til den anden for at gøre Aftale om, hvorledes der kunde disponeres over de Penge, hvorom der var Tale. Yderst betegnende svarede Andræ hertil, at Wessely muligt havde Ret i, at det i Realiteten vilde have været forbundet med større Lethed at yde den omhandlede Hjælp, hvis Forholdet havde været anderledes ordnet — som Wessely mente: bedre ordnet, som Andræ mente: slettere ordnet. »At der i Formen er en væsentlig Forskel, kan ikke nægtes; men Formen kan jo ogsaa undertiden have en vis Betydning, stundom en meget stor, som det vel er værd at hævde.«

Her naaede sikkert Andræ omsider for sit eget personlige Vedkommende ind til Situationens Kærne.

Lovforslaget gik ved anden Behandling samme Aften Kl. 11 uden Omtale til tredie Behandling og vedtoges endelig i et Formiddagsmøde Fredag den 17. December Kl. 9.

Den 17. standsede af kendte Handelshuse følgende: James Petersen, Halberstadt & Mannheimer, Maroni & Co., H. Justesen og A. M. Nyholm.

*

*

Den af Indenrigsminister Krieger den 16. December nedsatte Kommission afgav allerede Fredag den 18. sin Betænkning. Stemningen synes til en Begyndelse at have været for at anbefale, at de £ 300.000 ligesom de tidligere af Finansministeriet ydede Beløb stilledes til Disposition for Nationalbanken som Indlaan. Da Kommissionens Formand Etatsraad David ligeledes var Formand for Nationalbankens Repræsentantskab, var det for saa vidt ogsaa naturligt, at han helst vilde denne Vej ud — og som vi har set, havde et saa indflydelsesrigt Blad som »Dagbladet« stillet sig paa det samme Standpunkt og ytret Betænkkelighed ved, at man fulgte Grosserer-Societetets Komites Anvisning paa at danne en særlig Krisefond under en særskilt Bestyrelse. Broberg og Holmblad var derimod lige saa naturligt stemte for at følge Grosserer-Societetets Komite, og der blev ligeledes udefra lagt stærkt Tryk paa Kommissionen i saa Henseende, ligesom den vel ogsaa er bleven bekendt med, at det var Kriegers Ønske at faa dannet et særligt Laaneinstitut af midlertidig Karakter. Herpaa kom da saaledes ogsaa Indstillingen endelig til at gaa ud.

Allerede den 19. December bestemte Indenrigsministeren i Overensstemmelse hermed, at de £ 300.000 skulde henlægges til en særlig Fond, under Navn af »Midlertidig

Laanekasse for Kongeriget* og altsaa under en særlig Bestyrelse. Hertil udnævntes samme Dag Højesteretsadvokat Liebenberg, Grossererne Broberg og Adolph, Stiftsamtmand Dahl (Aarhus) og Fabrikant M. P. Bruun. Der indrømmedes Laanekassen lignende Begunstigelser og Fritagelse for Brug af stemplet Papir, som var tilstaaet Nationalbanken ved dennes Oktroj af 4. Juli 1818; dog skulde korte Veksler behandles efter Loven af 28. Marts 1857.

Under samme Dato (19. December) udfærdigedes fra Indenrigsministeriet Instruksen for Bestyrelsen. Herefter skulde indtil en Trediedel af Beløbet kunne anvendes til Diskontering af Veksler eller til Opkøb og Salg af Banco og Sterling. Iøvrigt skulde det være Opgaven at virke med de til Raadighed stillede Midler, dels ved at gøre Udlaan mod haandfaet Pant, dels ved at komme Spare- og Diskontokasserne (Bankerne) i Provinserne til Hjælp gennem Transaktioner, hvorved der gaves betryggende Sikkerhed for de anvendte Summer, dels ved at understøtte Fabrikanter og lign. til Opretholdelse af deres Virksomheder, dels endelig ved paa direkte eller indirekte Maade at forebygge faste Ejendommers forcerede Realisation. Intet Laan burde bevilges, medmindre der tilvejebragtes antageligt Bevis for, at Trangen var øjeblikkelig og navnlig fremkaldt ved de nærværende Konjunkturer. Laanene maatte som Regel kun ydes for højst 3 Maaneder, undtagelsesvis 6 Maaneder, fra 1. Januar 1858 at regne. Der maatte i intet Tilfælde tages lavere Diskonto eller Rente end den, der skulde svares af Kongerigets Finanser, men det overlodes til Bestyrelsens Skøn efter Omstændighederne at sætte Renten noget højere for derved at indvinde et passende Beløb til Afholdelse af Administrationsudgifter.

Allerede samme Dag, som Kommissionen havde afgivet

sin Betænkning, Fredagen den 18., paa hvilken Dag Loven fik kongelig Stadfæstelse, havde Krieger udpeget de ovenfor nævnte Mænd til den nye Laanekasses Bestyrelse. Deriblandt var altsaa hverken David eller Alfred Hage. Op ad Dagen kom David hen til Hall paa Gaden og gjorde sig Umage for at faa at vide, om han var kommen med. Hall havde paa sin sædvanlige Façon tidligere talt derom med David, som om det faldt af sig selv — nu lod han, som han intet havde hørt derom. Mens de stod og talte sammen, kom Justitsminister Simony, og han blev straks raabt an og spurgt, om han vidste, hvem Medlemmerne var. Simony svarede meget fornøjeligt, at han ikke alene vidste, hvem der skulde sidde i Bestyrelsen, men endogsaa kunde nævne Personerne. Da David derved hørte, at han ikke var kommen med, blev han ganske højrrød i Hovedet og sagde stammende nogle Ord. I samme Øjeblik saas Krieger komme gaaende, og David skraaede i Øjeblikkets Hede over til ham. Efter nogle faa Indledningsord begyndte han at sige, at han havde følt sig forundret og krænkert over ikke at blive valgt ind i Bestyrelsen, da han forment, at han var den Mand i Landet, der havde beskæftiget sig allermest med finansielle Forhold, og desuden allerede havde talt med adskillige, som ønskede Laan, og ladet sig deres Papirer og andre Sikkerheder forelægge — »jeg har jo næsten prostitueret mig: Gud ske Lov, prostitueret mig har jeg ikke, men næsten prostitueret mig, naar jeg nu ikke kommer med i Komiteen.« Krieger svarede dertil, at han oprigtigt maatte tilstaa, at Davids hele Opførsel i Nationalbanken, hvor han ved forefaldende Lejligheder, nu sidst ved det Pontoppidan'ske Anliggende, intet som helst havde gjort, havde foranlediget, at han ikke havde udnævnt ham. Han ytrede tillige, at da han havde fundet det nødvendigt at indsætte

2 københavnske Købmænd, maatte der jo ogsaa være nogle Medlemmer, som kunde repræsentere Provinserne, og saaledes var efterhaanden alle Posterne bleven besat, saa at der ingen Plads var levnet David. Denne svarede hertil, at det dog mest maatte komme an paa Dygtighed, hvortil Krieger tav, da han ikke vilde sige, at han just ikke fandt Davids Dygtighed saa overordentlig. David gentog derefter Gang paa Gang: »Jeg ærgrer mig over, hvad jeg gaar her og siger, jeg har jo kun Grund til at glæde mig over at blive fritaget.«

Forøvrigt maatte Krieger senere høre meget ilde for, at han ikke havde taget David og Alfred Hage med. Bille skrev i »Dagbladet«, at David »uden Spørgsmaal er en af de i Penge- og Omsætningsforhold mest indsigtfulde Mænd her i Landet«, og at Alfred Hage som den, der overhovedet havde givet det første Stød til, at der blev gjort noget ordentligt i denne Sag, ubetinget havde haft Krav paa at komme med i Bestyrelsen. — Ploug fandt mere overlegent, at der i og for sig ikke var nogen Grund til at være utilfreds med det skete Valg, men paa den anden Side var det bedst, at Sandheden kom frem: »Indenrigsministeren kender og anerkender saa godt som nogen Alfred Hages Indsigt i Pengeforholdene; naar han altsaa besvarede hans Forespørgsel i Anledning af Pengekrisen med lutter formelle Omsvøb og forsmaaede hans Raad og Vejledning til at bekæmpe dens Virkninger, kan Grunden næppe være nogen anden end den, at Indenrigsministeren trods alle Forsikringer og Protester i alle Finanssager kun er Finansministerens Ombud og ikke har Magt og Myndighed til at gøre noget paa egen Haand.« Han slutter med at skrive, at naar Hage ikke var kommen med, var det ganske simpelt ved en af vore gamle velbekendte Ravnekrogshistorier.

Personlige Motiver, Liebhaberier og Antipatier har altid spillet en stor Rolle i vort offentlige Liv, og det er en af Hovedaarsagerne til, at dette i det hele falder saa meget i det smaa.«

I al sin rolige Overlegenhed er dette en Dom, som ogsaa har Bud til vore Dage.

Saaledes som Forhandlingerne i Rigsdagen havde formet sig, maatte det staa ganske klart for det nye Laaneinstituts Bestyrelse, at hvad det nu gjaldt om var at faa de lovede Sterling-Veksler udleveret straks, faa dem diskonteret (solgt) her i Landet og saaledes øjeblikkelig at skaffe *kontante Midler* til Raadighed — det var jo dette, som der her midt oppe i Terminen saa afgjort var Brug for. Man fik altsaa Vekslerne og forespurgte hos Nationalbanken, hvornaar man kunde faa Kontanter for dem, men da Banken forlangte nogle Dage til at skaffe den første Del af Pengene og længere Tid til Resten, maatte man bekvemme sig til at spørge ogsaa i den nydannede Bank, Privatbanken.

Mandag Aften den 21. December blev der i Henhold hertil stillet Tietgen det Spørgsmaal, om og naar Privatbanken kunde skaffe Penge for de £ 300,000. Tietgen skriver herom:

»Aldrig glemmer jeg de Miner, hvormed de Herrer saa paa mig, da jeg svarede: »I Morgen een Million Daler, i Overmorgen $\frac{1}{2}$ Million Daler, Resten efter Helligdagene.«

»Laanekassen afsluttede herpaa Forretningen med Privatbanken.«

»Selvfølgelig havde Privatbanken ikke $1\frac{1}{2}$ Million Daler i sin Kasse; men skulde Bankerne altid ligge med alle de

Penge, der paa Anfordring kan forlanges af dem, blev det en saare ringe Fordel at have den Art Penge indestaaende til Forrentning.«

»Vi havde en ganske god Kasse, og jeg havde sikret mig et større Beløb Sølv mønt, som et af vore større Huse skulde have sendt til Hamborg for fremmed Regning for at optage Laan derpaa i Hamborgs Bank — og iøvrigt regnede jeg i hint Øjeblik med Sandsynligheden, saaledes som Bankdirektører altid maa gøre. Uden at være for dristig kunde jeg gøre Regning paa, at Privatbanken vilde faa Veksler betalte — baade af de protesterede og af dem, der forfaldt — saa snart Laanekassen ekspederede Laan for 1 Million Daler, og at en Del af Pengene saaledes kom lige tilbage til os, og endvidere kunde jeg sige mig selv, at de ældre og forsigtige Folk, der sad i Laanekassens Bestyrelse, skulde have Deres Hyre med at ekspedere Laan for 1 Million Daler paa een Dag.«

»Laanekassen ekspederede i Virkeligheden den første Dag kun Laan for 200,000 Rdl., og den næste Dag atter for 200,000 Rdl. Folk vilde ikke have Pengene, da de kunde faa dem. Da Tilliden var vendt tilbage, fandt Krisebacillen ikke længer Jordbunden gunstig, og Privatbanken nedsatte i Løbet af Januar Maaned Diskontoen til 6 pCt., medens Nationalbanken af sine stramme Laanebetingelser overfor Finansministeriet foreløbig var forhindret i at følge med.«

Saa vidt Tietgen. Iøvrigt gik Laanekassens Bestyrelse ej alene til Værks med en vis Langsomhed, saa at Tietgen med sine unge Ben havde saare let ved at følge med, men den skal ogsaa efter Datidens Vidnesbyrd i hvert Fald af og til have vist en for vidtdreven, lidt gnaven Kræsenhed overfor den Sikkerhed, der kunde bydes, skønt hvad der tiltrængtes jo netop var en kulant ydet Hjælp, hvorved

det gjaldt mere om den *personlige* Sikkerhed end om den reelle. Bestyrelsen maatte da ogsaa lide den Tort, at den bekendte Dampskibsreder H. P. Prior, som tyede til den for at faa Laan paa sine Dampskibe og mødte ligefrem Forbavselse over, at han kunde tro, at man vilde laane paa Skibe, gav de høje Herrer den Salut: »Men hvad Pokker laaner De da paa — De vil maaske laane mig 9 Mark paa en Specie!«

*

*

*

Af en Oversigt over den midlertidige Laanekasses Virksomhed, der meddeltes af Bestyrelsen under 2. September 1858, fremgaar, at dens Midler er bleven anvendt paa følgende Maade: 1) til Diskontering af Veksler, 2) til Udlaan og 3) til Indkøb af Pengeeffekter.

Vekseldiskonteringen falder udelukkende i det første Tidsrum efter Kassens Oprettelse og ophørte allerede den 15. Februar, paa hvilken Dag den sidste Veksel diskonteredes. Der diskonteredes 59 Veksler til 9 pCt. p. a., de gik ved Forfaldstid alle i Orden, og ingen Fornyetelser begæredes. I nogle Tilfælde stilledes der ved Siden af Vekslerne haandfaaet Pant som Sikkerhed. Af det den 31. Marts 1858 afsluttede Regnskab ses, at der af Rigmøntveksler var diskonteret for 131,984 Rdl. 94 Sk., af Bancoveksler (Bco. Mk. 92,600) for 62,007 Rdl., at Sterlingveksler (£ 2000) for 17,583 Rdl. 32 Sk., ialt 211,575 Rdl. 30 Sk., og det hele ved Diskonteringen indvundne Udbytte udgjorde 4397 Rdl. 61 Sk.

Udlaanene var fordelt klassevis paa Kommuner og offentlige Stiftelser, Pengeinstituter, navnlig Sparekasser, Handlende, Landejendomsbesiddere, Haandværkere og andre

Næringsdrivende og Fabrikanter. Der var i det hele udlaant indtil den 30. Juni 1858 imod Forskrivninger 2,287,950 Rdl. Heraf gik 1) til Kommuner og offentlige Stiftelser 790,800 Rdl., hvoraf jyske Købstadkommuner (Randers, Hobro, Nykjøbing paa Mors, Kolding, Aalborg og Holstebro) fik 662,800 Rdl., fynske Købstadkommuner (Odense og Middelfart) fik 75,000 Rdl., Korsørs Kommune 50,000 Rdl. og Blindeinstituttet i Kjøbenhavn 3000 Rdl. Det største Laan gjordes af Randers Kommune, nemlig 350,000 Rdl., det mindste af Hobro Kommune, nemlig 2000 Rdl. 2) Til Pengeinstitutter, navnlig Spare- og Diskontokasser, udlaantes 690,000 Rdl.; heraf gik der til Spare- og Diskontokasser i jyske Købstæder (Aalborg, Viborg, Holstebro, Horsens, Thisted, Skive, Vejle, Fredericia og Ringkjøbing) 439,000 Rdl., til Nyborg, Faaborg og Bogense 124,000 Rdl., til Fredriksborg 15,000 Rdl., Bornholm 12,000 Rdl. og Centralkassen i Kjøbenhavn 110,000 Rdl. Det største Laan blev gjort af Thistedes Diskontokasse, nemlig 125,000 Rdl., det mindste af Holstebros, nemlig 10,000 Rdl. 3) Til Handlende udlaantes 463,600 Rdl., hvoraf til 23 Grosserere og Købmænd i Kjøbenhavn 370,000 Rdl., til 9 Detailhandlere i Kjøbenhavn 60,100 Rdl., til 4 Købmænd i jyske Købstæder 33,500 Rdl. Det største Laan heriblandt var 62,000 Rdl., det mindste 800 Rdl. 4) Til Landejendomsbesiddere var der ialt udlaant 173,250 Rdl., nemlig i Jylland 165,150 Rdl. ved 20 Laan, i Sjælland 8100 Rdl. ved 3 Laan. Det største Laan var paa 25,000 Rdl., det mindste 150 Rdl. 5) Til Haandværkere og forskellige Næringsdrivende var der udlaant 94,300 Rdl., hvoraf 15 Laan i Kjøbenhavn for 81,700 Rdl., i Korsør for 7000 Rdl., 1 i Bandholm for 3100 Rdl. og 1 i Fredericia for 2500 Rdl. Det største Laan heriblandt var 45,000 Rdl., det mindste 100 Rdl.

6) Til Fabrikanter var der udlaant 76,000 Rdl., nemlig i Kjøbenhavn og Sjælland 39,500 Rdl. ved 6 Laan, i Jylland 36,500 Rdl. ved 5 Laan. Det største Laan heriblandt var 16,000 Rdl., det mindste 4000 Rdl. — Af samtlige indtil den 30. Juni 1858 udlaante 2,287,950 Rdl. faldt 1,339,450 Rdl. paa Jylland, 654,300 Rdl. paa Kjøbenhavn, 199,000 Rdl. paa Fyen, 80,100 Rdl. paa Sjælland, 12,000 Rdl. paa Bornholm, 3100 Rdl. paa Lolland og Falster. Kommuner og offentlige Instituter modtog af samtlige Laan 1,480,800 Rdl., der, som anført, fordeltes paa Sjælland, Fyen, Jylland og Bornholm, og Private modtog 807,150 Rdl., der fordeltes paa Sjælland, Jylland og Lolland. For de omtalte Udlaan imod Forskrivninger er der af Laantagerne stillet dels forskellige Varer, dels Obligationer og andre Pengeeffekter som haandfaaet Pant. Kommunerne har dog ikke stillet haandfaaet Pant for de dem givne Laan. Renten af Udlaanene nedsattes fra 1. Marts til 6 pCt., fra 19. Maj til 5 pCt. for Kommuners, Sparekassers og Laaneinstituters Vedkommende, og den sidstnævnte Rentefod gjordes ligeledes gældende for private fra 1. Oktober 1858.

Indkøb af Pengeeffekter. Den 30. Juni 1858 havde af Østifternes Kreditforenings-Obligationer en Beholdning af 29,500 Rdl., af jydske Landejendomsbesidderses do. 44,200 Rdl., af jydske Købstads do. 59,000 Rdl., ialt 132,700 Rdl., der var indkøbt for 109,913 Rdl. Indtil den 2. September 1858 var der endvidere indkøbt af Kreditforenings-Obligationer for 201,400 Rdl. og af sjællandske Jernbane-Aktier £ 300.

Af en Oversigt over Laanekassens Virksomhed, der gaar indtil den 30. September 1859, ses, at der under denne Dato udestod for uindfrieede Laan hos Randers Kommune

76,500 Rdl., Hobro do. 4650 Rdl., Nykøbing paa Mors 11,734 Rdl., Aalborg 12,700 Rdl., Kolding 8200 Rdl., Holstebro 2034 Rdl., Korsør 47,000 Rdl., hos 3 private Debitorer 4800 Rdl. og 2 Fallitboer 14,134 Rdl., af Pengeeffekter var der ialt indkøbt 552,100 Rdl. i forskellige Kreditforenings-Obligationer og £ 300 i sjællandske Jernbaneaktier, hvorved Laanekassens Midler gjordes frugtbringende og navnlig Kreditforenings-Obligationerne holdtes oppe i en nogenlunde naturlig Pris til Bedste for Landejendomsbesiddere og Grundejere i Kjøbenhavn. — I det sidste Kvartal af 1859 afgav Laanekassen til Kongerigets Reservefond samtlige tilbageværende Fordringer paa Kommuner, tilsammen 162,819 Rdl. Regnskabet viste en Underbalance af 23,359 Rdl., hvoraf 22,457 Rdl. var Kurstab. Dette Kurstab opstod ved, at Laanekassen i sin Tid beholdt de Midler, hvormed den skulde virke, i Sterling-Veksler, der i December 1857 og Januar 1858 maatte sælges til den lave Kurs af 8 Rdl. $74^{333}/_{500}$ Sk. p. £. Derimod maatte Laanekassen efter at have udlaant og atter inddraget Pengene i Rigsmønt tilbagebetale dem til Finanskassen i Sterling, og Indkøbene af disse Sterling-Veksler maatte ske, naar Midlerne dertil var disponible, og naar Afdragene efter Opsigelse skulde erlægges.

Den betydningsfuldeste Virkning af, at Laanekassen traadte i Funktion, og gjorde det øjeblikkeligt, var den psykiske: Forretningsverdenens Sindsstemning blev allerede i Juleugen i mægtig Grad beroliget. »Man kendte det værste, der kunde ske, og de, der hidtil havde holdt sig oppe, vidste nu, hvorvidt de kunde taale Trykket af de

Fordringer, der strømmede ind, og hvilken Hjælp de i saa Henseende kunde gøre Regning paa.« — Den 30. December var Kurserne ved Børsnoteringen gennemgaaende faste og Omsætningen meget betydelig. 4 pCt. kgl. Obligationer noteredes $95\frac{1}{4}$ — $95\frac{1}{2}$, Østifternes Kreditforenings Obligationer 87—88, Jydske Landejendommers Kreditforenings Obligationer 83—84, Sjællandske Jernbaneaktier $86\frac{3}{4}$, Nationalbankaktier 153—155.

Umiddelbart forinden Juleugen, nemlig den 21. og den 22. December, standsede af større Huse Giessing & Eckmann og G. Halkier & Co. — den 29. endvidere P. B. Lund og Skibsted & Bechmann. Lige efter Nytaar standsede desuden W. Heilbuth, Hartvig, Lor. Chr. Petersen og Joh. Anholm. Endvidere den 11. Januar islandsk Købmand Sv. Jacobsen, den 15. Sukkerraffinadør David Borgen og den 29. I. H. Hedemann.

Ogsaa de følgende Maaneder kunde opvise opsigtsvækkende Falliter indtil helt hen i Forsommeren — i alt fallerede i Halvaaret November 1857—Maj 1858 224 Firmaer, væsentlig kjøbenhavnske og jydske. Det samlede Antal af Falliter i Kjøbenhavn var i Aarene 1857—58 178, hvilket var henimod 50 pCt. mere end Normalen.

Adskilligt flere kom i midlertidige Vanskeligheder, idet de navnlig var ude af Stand til at indfri deres Vekslerforpligtelser prompte. Nationalbanken skal for sit Vedkommende have vist stor Langmodighed overfor sine Debitorer, uagtet dens Portefeuille af protesterede Veksler svulmede uhyggeligt op. Af de 1857/58 diskonterede Veksler til et samlet Beløb af 25,1 Mill. Rdl. blev for 2,79 Mill. Rdl. protesteret, men deraf indfriedes i Løbet af 1858—63 ikke lidt over de 2 Mill. Af de Banco-Veksler, Nationalbanken i samme Tidsrum havde indkøbt til ialt 25 Mill. Rdl., blev

henimod 3 Mill. Rdl. protesteret, og deraf atter 2,4 Mill. senere indfriet.

I Jylland var Summen af de ved Nationalbankens Filial i Aarhus protesterede Veksler, ca. 1 Mill. Rdl., forholdsvis noget større end ved Hovedsædet, men til Gengæld dækkedes $\frac{2}{3}$ af det protesterede Beløb i Løbet af et halvt Aars Tid. Det endelige Tab blev henimod 2 Mill. Rdl.

*

*

Den Misfornøjelse med Nationalbankens Stilling under Krisen, som alt flere Gange var kommen til Orde, fik, efter at man var kommen over det værste, et særdeles skarpt Udtryk i en Artikel, som »Fædrelandet« bragte den 21. December. »Den nærværende Krise«, hedder det heri, »bærer i sig, det kan vi vistnok vente indrømmet fra alle Sider, det bedste Forsvar for Betimeligheden af en Undersøgelse, om Ledelsen af vort største offentlige Pengeinstitut, Nationalbanken, for Øjeblikket er saadan, at man maa erkende den for at være sin Opgave voksen.« De fire Direktører valgtes som bekendt af Repræsentantskabet, der igen valgtes »efter den urimeligste af alle Valgmaader, nemlig ved Cooptation. Ligesom nu denne Valgmaade maa fremkalde den Formodning, at Repræsentantskabet er en autoriseret Klike, virkende for Klikeformaal, saaledes kan Valg, foretagne af en saadan Forsamling, ej heller have Formodningen for sig om at være ledede af Hensyn til Andet, end hvad der behager Kliken.« Som Illustration hertil pegede man paa Valget af L. N. Hvidts Efterfølger: man havde da kaaret en Mand, som ikke vidstes at være udrustet med en Bankdirektørs Egenskaber, »og som allerede ifølge sin Alder maatte formodes at være ude af Stand til at bringe Banken

et Hanefjed frem paa Reformernes Bane.« Alle Reformere var da ogsaa siden da bleven behandlet »med fornem Haan«. Man havde ogsaa »trods alle Advarsler aabnet Døren paa vid Gab for det mest udstrakte Bancorytteri, fastholdende den — beklageligt nok — ved Oktrojen hævdede Fiktion, hvis Tomhed den seneste Tids Begivenheder saa ypperligt har belyst, at Hamborger-Banco alias Papirsølv er saa godt som rede Sølv.»

Da nu »Revolutionen« udbrød, var det gaaet Direktionen som saa mange andre Regeringer, naar Revolutioner udbræder: den abdicerede halvt, overladende Myndigheden for en Del til flere halvt revolutionære Myndigheder — »Ingen vil vel forarge sig over Udtrykket »revolutionær«, vi sigter dem ikke for at være røde.« »For den anden Halvdels Vedkommende vedblev Banken at regere, men denne halve Regering har været helt slet.« »Er det ikke notorisk, at Banken i disse farefulde Dage har tilbagevist gode Veksler for at tage tvivlsomme — ligesom dreven af en usalig Nivelleringsaand, der vil have Alle bragt til samme Insolvens eller maaske endogsaa forskaffe de upaalidelige, Svindlerne, en Galgenfrist paa de ærlige Handlendes Bekostning?«

Særlig paataltes naturligvis Forholdet overfor Pontoppidan: »det havde været Banken bekendt i flere Dage, at dens Korrespondent var stedt i stor Nød, *men den rørte sig ikke!* Og dog vidste Bestyrelsen helt vel, at denne Mands Forhold ved de udstrakte Forbindelser, hvori han stod med de danske Provinser, vilde være Signalet til en Generalfallit hele Landet over; *men Bestyrelsen rørte sig ikke!*« At Pontoppidan overhovedet maatte standse, havde dog betydet, at Hamborg, lad det saa end have været blot en

enkelt Dag, ligefrem fattede Mistillid til den danske Nationalbank.

Og Artiklen endte saaledes: »I Stedet for at Banken under en umaadelig Krise skulde være den ubestridte, af alle anerkendte Fører, hvis sikre Overblik skulde bringe os ud over Øjeblikkets Fare, deler den Magten med andre, og den enten ikke bruger den øvrige Del af Magten eller den bruger den ilde.« »Er der da«, spurgte Bladet, »nogen anden Udvej tilbage for dem, der saa lidet har vist sig Øjeblikkets Opgave voksne, end at trække sig tilbage?«

En saadan Tørst efter den siddende Direktions gamle Blod var dog maaske næppe almindelig, men sikkert nok havde der i indflydelsesrige Kredse dannet sig en offentlig Mening, som krævede Banken tilført nyt Blod. Den eneste af de gamle Direktører, som gik, var Wilse, Aaret efter, idet han vendte tilbage til sin tidligere Stilling som Højesteretsassessor, hvad han havde reserveret sig Ret til — og Wilse var netop slet ikke bleven angrebet under Krisen. Han blev nu erstattet af den 65aarige David, der dog ikke kunde siges at have udmærket sig ved særlig Raadsnarhed eller ungdommelig Handlekraft i Farens Stund. Haagen havde jo paa en vis Maade garderet sig ved at lade sine Nerver saaledes overvælde midt under Krisen, at han derefter kunde være sygemeldt i flere Maaneder — han genvalgtes 1862, — og den saa stærkt kritiserede H. P. Hansen genvalgtes ligeledes, allerede i 1860. Blev saaledes ingen af de gamle ofret paa Kriseforbitrelsens Alter, saa gjorde dog Styrelsen en vigtig Indrømmelse til den offentlige Mening ved fra Begyndelsen af Januar at knytte den 34aarige Møntagent Levy til Nationalbanken som Kommitteret. Levy havde jo netop under Krisen gjort sit Navn fordelagtigt bekendt, man havde fra alle Sider faaet Øjnene

op for hans Indsigt og Handeduelighed — det skulde da ogsaa snart vise sig, at Banken ved at knytte ham til sig havde gjort et ualmindelig heldigt Greb. Da den kongevalgte Bankdirektør Aagesen 1861 afgik ved Døden, udnævnte Regeringen Levy til Direktør — og dermed aabnedes en ny, ærefuld Epoke i Bankens Historie.

Krisen bragte saaledes for dansk Bankvæsen to ligefrem glimrende Resultater: den skaffede Nationalbanken en Førstearangs Kraft som Levy, ganske særlig egnet til at styre et Lands Seddelbank — og den fæstnede i Privatbanken saaledes Tilliden til dens unge Direktør, C. F. Tietgen, at denne fik vidtstrakt Raaderum og Luft under Vingerne.

Døvrigt er Krisens Historie her i Danmark, som det vil fremgaa af den foregaaende Skildring, først og sidst Historien om to Mænd: Andræ og Broberg — det var uimodsigeligt dem, som spillede Hovedrollerne i dette Tidens Drama.

Men hvor forskelligt blev ikke disse Roller udført — den første blev den store Nørgler, den anden den store Drivkraft.

Stor er Andræ — Forholdstalsvalgmaadens Opfinder! Beundringsværdig er den Skarpsindighed, hvormed han under de saa vanskelige politiske Forhold i hans Manddomstid altid vidste, hvad der burde gøres — ikke mindre beundringsværdig den Haardnakkethed, hvormed han saa at sige altid selv nægtede at gøre det. Men trods hans ubestridelige Storhed viste han sig i hine Dage under Krisen fuld af Hovmod og Smaalighed. Begivenhederne vendte Vragen ud af hans Væsen: hans bornerte Ringeagt for Mennesker af en anden aandelig Støbning. Først vilde han paa ingen Maade rykke ud med Pengene, skønt han netop brød sit Hovede med, hvorledes han skulde faa den bedst mulige Forrentning af sin Kassebeholdning. Da det derpaa gøres ham begribeligt af Hall og Krieger, at dette Standpunkt er uholdbart, laver han, som »Flyveposten« træffende bemærkede, en Aagerforretning ud af det til hele

8 pCt. og binder Nationalbanken til at betale denne Rente langt ud over rimelig Tid. Og da han saaledes havde faaet Blod paa Tanden, undsaa den samme Mand, som, da det kneb, kun strultede af Karrighed og Vrangvillie, sig ikke for bagefter, da Hjælp ikke længer var fornøden, yderligere at ville paaprakke Nationalbanken en større Sum af sine mange Midler — de samme Midler, han havde ruget over som en Drage, da han troede, at de skulde komme de »ædle« Handelsfolk til Nytte. Til hans Bedrøvelse afsløg Nationalbanken denne saa upaakrævede Gavnildhed — og sparede sine Renter!

Dog, naturligvis bør man ikke stirre sig blind paa Vrang-siden, naar Retsiden er saa glimrende som i dette Tilfælde — hvad Fejl og Undladelsessynd der end kan bebrejdes Andræ i den heromhandlede Sammenhæng, fordunkles ikke derved det uforgængelige Storhedsry, han har sikret sig paa anden Vis.

I Sammenligning med denne Fiksstjerne har *Brobergs* Navn kun planetarisk Rang — men uimodsigeligt indtager han ej alene en Hædersplads i sin Stands, men desuden en Førsteplads i Krisens og Komiteens Historie.

Hidtil har det været en ikke ualmindelig Overtro, at denne Plads for Krisens Vedkommende tilkom *Tietgen*. Dette var ganske naturligt, eftersom den bedste, fyldigste, mest levende Skildring af Krisens Forløb, som hidtil har foreligget, stammer fra ham. *Tietgen* havde allerede i denne Periode af sit Liv tilegnet sig som Valgsprog: »ein blöder Hund wird niemals fett« og satte derfor ejheller ved denne Lejlighed sit Lys under en Skæppe — siden blev det endog sat i hans senere saa ubestridelige Storheds Slage, da han som ældre Mand syslede med disse sine Ungdoms-Erindringer for at fortælle dem til sin yngre Samtid. Det Indtryk, dansk Læse-

verden hidtil har haft af Krisen, er da blevet bestemt heraf. Set fra Pontoppidans Stuer maatte Krisebilledets Perspektiv unægtelig ogsaa forskyde sig paa en saadan Maade, at Hovedbegivenhederne ganske blev trængt i Baggrunden. Det Felt, hvorpaa Tietgen kom til at optræde, var nemlig, som vi har set, kun en Krog af den store Scene, paa hvilken *Broberg* spillede en Hovedrolle — det var da ogsaa efter *hans* Valg, Tietgen fik Lejlighed til at deltage i Dramaet. At han, den unge Mand, blev Sendemand til Hamborg skyldtes netop Brobergs klare Blik for, at han, sin Ungdom til Trods, var den rette til at udføre dette snævert begrænsede, men saare vigtige Hverv. At det blev saa prompte besørget, havde en allerede ovenfor tilstrækkelig fremhævet Sidebetydning, men for selve Krisens Forløb i Hovedstaden dog væsentlig kun symbolsk Betydning. Egentlig var det Hamborg, som høstede mest Gavn af hin Støtteaktion, men ganske vist derigennem indirekte ogsaa Danmark, særlig de danske Provinser.

Da imidlertid det væsentligste Kendskab til Krisen hidtil er blevet øst af Tietgens Skildring af hans egen Optræden ved denne Lejlighed, er der over denne faldet en ligefrem Rembrandt'sk Belysning, medens det øvrige i Billedet er indhyllet i et dertil svarende flatterende Mørke. Naturligvis er der intet heri at bebrejde Tietgen — Memoirers historiske Værd beror netop paa, at man faar de historiske Begivenheder at se fra den paagældende Memoireforfatters rent personlige Standpunkt, bliver sat ind i, hvad der for ham var Oplevelsen — det er just af slige farverige Stene, Historikeren skal danne sin Mosaik. Men faar man, som jeg haaber, det nogenledes skulde være lykkedes mig i den forudgaaende Skildring, ogsaa alle andre Stene og Stykker med, saaledes at Totalbilledet omsider træder

levende frem for Læserens Bevidsthed, saa er Forgrundsfiguren og maa ubetinget blive: C. A. Broberg. Det var ham, som var Drivfjedren i Værket. Alle hans bedste Egenskaber kom i hine Dage til Udfoldelse: hans Aandsnærverelse, hans Beslutsomhed, hans altid vaagne Virkelyst, hans Ihærdighed, hans Standsfølelse og Pligtiver, hans Handlekraft og Forhandlingsevne. Følgen var, at man saa at sige paa ethvert Punkt sporer hans Indgriben og stadig maa beundre saavel den Utrættelighed som den Sikkerhed og Takt, hvormed han optraadte. Uafsladelig er det ham, som véd hver Dag, hvad der skal gøres, og giver Stødet til, at det saa ogsaa bliver gjort. Resultaterne viste nok som hans Raads Godhed, og hvor vigtigt det var, at de blev fulgt.

Den Platform, han stod paa, og hvorfra alt dette lykkedes, var hans Stilling som Næstformand i Grosserer-Societetets Komite. Den uvisnelige Ære, han ved hin Lejlighed indlagde sig, kaster derfor et Genskin paa Institutionen — Aaret 1857 lyser i dens Historie med en Glans, som intet senere Aar har kunnet fordunkle eller overstraale.

Intet er saa galt, at det jo er godt for noget, siger et gammelt Ord. I Virkeligheden blev Krisen i 1857 det sidste Led i den danske Handels Renaissance.

Helt op til Begyndelsen af Fyrrerne havde dansk Handel været i en sand Fornedrelsestilstand. Slaaende havde Orla Lehmann i Roskilde Stænderforsamling hin 2. December 1842, da Toldremissionen var til Behandling — og der fra alle Sider taltes harmfulde Ord om »den forsmædelige kommercielle Afhængighed, hvori vi stod til Hamborg« — udtrykt det saaledes: »Naar en dansk Handlende etablerer sig ene paa Hamborgs Kredit og under Navn af Diskonto og Provision remitterer alt, hvad han fortjener, til de tyske Købmænd, hvis Varer han forhandler, saa er han vel dansk Borger af Navn, men hvori bestaar i Virkeligheden Forskellen mellem ham og hine gamle hamborgske Pebersvende?«

Sejgt og sindigt, men med stigende Eftertrykkelighed havde den danske Handel med den københavnske Grossererstand i Spidsen, og denne atter under Anførsel af Grosserer-Societetets Komite, efterhaanden arbejdet sig ud af denne »forsmædelige Afhængighed«. Først havde Eksporthandelen ved driftige og dristige Købmænds Initiativ og Snille under Benyttelse af de nye Transportmidler vundet frem til større og større Selvstændighed, dernæst havde man ved at skaffe

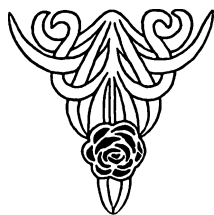
sig Toldremissionen faaet Hjælp og Opmuntring til at genoplive den oversøiske Handel og skabe direkte Import fra Produktionsstederne — endelig havde glimrende Konjunkturer givet Medbør, saa at den danske Handel for fulde Sejl kunde stævne ud paa Langvejsfarten. Ogsaa havde den nationale Bevægelse og Krigens store Opgør mellem Dansk og Tysk gjort sit ved ligefrem at skære gamle Forbindelseslinier over og ændre Handelsvejene — vor hele kommercielle Bevidsthed var bleven drejet vestpaa, Frihandelen havde aabnet os Englandsmarkedet og skænket vor Skibsfart nye Virksomhedsfelter.

Men, som det alt tidligere er blevet sagt i dette Værk, vedblev Hansastaden ved Elben endnu længe at holde et fast Tag i dansk Handelsrørelse ved at binde store Dele til sig med Blancokreditens Søvlænke — det var denne, der nu saa afgørende og fuldstændig brast som Følge af Krisen i 1857.

Den storartede Blomstring, som Kjøbenhavns Handel kunde opvise i det Bernstorff'ske Tidehverv, havde haft en Drivhusfrodighed, som i mangt og meget skyldtes den kunstige Hede, Statens Privilegier og Monopoler havde skabt — ikke desto mindre var det højst beundringsværdigt, hvad det daværende Købmandsskab havde ydet, men den rige Handel, de forstod at drage til sig, var og blev en af usædvanlige og langvarige Krigskonjunkturer skabt Transithandel, som helt tabtes, da Danmark selv blev revet med i Krigen. Nu kunde, som L. N. Hvidt i sin Tid havde sagt, Kjøbenhavn »kun støtte sig paa de Fordele, som dens Beliggenhed skal give den«. Men naar han i Fortsættelse heraf havde spurgt: hvilke er da disse Fordele? og havde besvaret dette Spørgsmaal derhen, at Kjøbenhavn i Modsætning til Hamborg kun havde et saa saare ringe Opland,

saa skulde det nu vise sig, efter at dansk Handel var bleven frigjort og selvstændig, at Oplandet dog blev stort nok: først hele det Danmark, man havde fravristet Hamborg, og hvis Købeevne i den følgende Tid øgedes efter en hidtil ukendt Maalestok, dernæst Sydsverige og endelig hele Østersøen. Og alt dette var dens »naturlige« Opland, for saa vidt som Adgangen dertil ikke som under den danske Handels Empire var kunstigt spærret for Konkurrenterne, men nu tværtimod aaben for alle, saa at Driftighed, Dygtighed og Handelssnille kunde vinde Prisen i Kapløbet.

Efter 1857 begynder netop den Udvikling i Danmarks Udenrigsomsætning, som gør denne til en af Verdens største i Forhold til Landets Lidenhed og Befolkningens beskedne Størrelse. Naar denne Udvikling saa let og udbytterigt har kunnet magtes, skyldes det netop, at den danske Handel i Fyrrerne og Femtiaarene fik sin Renaissance.

Blandt Kilderne til dette Bind skal atter først nævnes Arkiverne: Rigsarkivet, Grosserer-Societetets Arkiv og — hvad jeg nævner med særlig Tak — Nationalbankens Arkiv. Af den ret sparsomme Literatur om selve *Krisen* i 1857 fortjener at fremhæves:

PREUSSISCHE JAHRBÜCHER I (1858) S. 97 ff. (Die Verkehrskrisis) og S. 275 ff. (Dr. J. COHN: Hamburg und die Handelskrisis).

ZEITSCHRIFT FÜR DIE GESAMMTE STAATSWISSENSCHAFT IX. Bd. 1859 (NASSE: Ueber das englische Bankwesen im Jahre 1857). Tübingen.

DEUTSCHE VIERTELJAHR-SCHRIFT. 1858. I (Die Handelskrisis).

MAX WIRTH: Geschichte der Handelskrisen. III. Aufl. Frankfurt a. M. 1883.

W. RASMUSSEN: Handelskrisen i Kjøbenhavn (1857). Kbh. 1851.

C. F. TIETGEN: Erindringer og Oplevelser. Udg. af O. C. Molbech. Kbh. 1904.

Dr. THEOPHIL ANDERSSON: Stockholms Köpmannaförening 1858—1908. Minnesskrift. Stockholm 1908.

Endelig har en i Manuskript efterladt Skildring af Krisens Forløb i Hamburg, forfattet af R. WESTENHOLZ, da passiv Interessent i Handelshuset Pontoppidan, været stillet Forf. godhedsfuldt til Raadighed af Medlem af Komiteen, Grosserer WILLIAM MALLING.

Endvidere er benyttet:

Report of the select committee on bankacts together with the proceedings of the committee, minutes of evidence, appendix and index. Vol. I (1857) & vol. II (1858).

»*Economist*« og »*Times*« for 1857—58. — »*Börsenhalle*« (Hamburg), »*Aftonbladet*« (Stockholm) for 1857—59, samt hele den københavnske Presse for samme Aar. — *Hamburger-Falliten-Liste* 1847—58.

Af andre Kilder skal foruden de til I. Del allerede anførte særlig henvises til:

W. RASMUSSEN: Historiske Meddelelser om Hamborgs Handel. Kbh. 1859.

EDGAR JAFFÉ: Das englische Bankwesen. II. Aufl. 1910.

C. ST. A. BILLE: Skizzer fra England 1856 og 1858. Kbh. s. A.

AXEL RUBOW: Nationalbankens Historie 1818—78. Kbh. 1918.

CHARLOTTE IBSEN: Spredte Erindringer om mit Barndomshjem (Iselingen).

Trykt som Manuskript. Holbæk 1903.

Gehejmeraadinde ANDRÆS politiske Dagbøger. I—III. Bd. Udgivne af Poul Andræ. Kbh. 1914, 1916, 1920.

VILH. BIRKEDAL: Personlige Oplevelser i et langt Liv. I—III. Kbh. 1890—91.

POUL ANDRÆ: Gehejmekonferentsraad CARL GEORG ANDRÆ. En biografisk Fremstilling. I—III. Bd. m. Suppl. Kbh. 1897, 1909, 1911 og 1912.

KRIEGER: Dagbøger 1848—80. I. Bd. (1—10. Bog). Kbh. 1920.

JOHANNE LUISE HEIBERG og ANDREAS FREDERIK KRIEGER. En Samling Breve 1860—89. I & II. Bd. 1915.

HOTHER PLOUG: Carl Ploug. Kbh. 1905.

JOSEPH MICHAELSEN: Fra min Samtid. Kbh. 1890.

HELENA NYBLØM: Mina levnadsminnen. I. Stockholm 1922.

ELLEN PLUM: Hvad Mo'rmo'r skrev. Trykt som Manuskript. Kbh. 1906.

